BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
3 B
15

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

43. C. 43.
43

14-32-b-10

Digitized by Google

Digitized by Google

Epitome

DOCTRINÆ POLITICÆ ET OECONOMICAE

QUARUM ILLA EX OCTO LIBRIS POLITICORUM ARISTOTELIS,

PER

M. THEOPHILUM GOLIUM:

iſta

EX DUOBUS LIBRIS OECOnomicis alio Auctore collecta,

Politica etiam multis in locis emendata & elegantiſſimis Ariſtotelis aliorumq; Sapientum teſtimonijs aucta eſt, & in uſum Gymnaſiorum & Scholarum Marchiæ Brandenburgenſis recens edita.

Proſtat Francofurti apud *Johannem Thymium*

Typis Voltzianis excuſa.

Anno ſalutifero CIƆ IƆ CXVII.

BIBL. SEC. COLL. ROM. SOC. IESV

IHS

UNIVERSITÀ ... ROMA ... BIBLIOTECA

TYPOGRAPHVS
LECTORI SALUTEM.

ACCIPE CANDIDE ET BEnevole Lector, jam alteram partem Practicæ Philoſophiæ, à Clariſsimo viro Dn. M. THEOPHILO GOLIO *(piæ recordationis) in quæſtiones reſolutam. Opuſculum profectò cùm utiliſsimum, tùm maximè neceſſarium. Ex quo ſi quicquam utilitatis ceperis, percipies autem dubio procul quàm plurimum: illud omne authori, viro nunquam ſatis laudato, acceptum feres. Vale & cæteros in hoc genere conatus noſtros benigne adjuva.*

Lectori

Lectori Politico
Salutem.

SApienter ut omnia, Peripati Architectus Ariſtoteles σπουδαίαν τῆς ψυχῆς διάθεσιν παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς, hoc eſt, animum bene compoſitum laudatæ reipublicæ imaginem, nominabat *lib. de Virtutibus ſub fin*: ut enim in præclarè conſtituta republica, magiſtratuum & civium officiorumq; omnium: ita in animo partium ſeu functionum ἁρμονία, utrinq; παναρμονία requiritur. Ordine proinde appoſito cum Ethica, Politicæ doctrinæ Epitome connectitur, non ob hanc ſaltem quam Philoſophus ſignabat utriuſq; convenientiā, verùm quod ut illa *Virum*, iſta *Civem* reddere bonum inſtitutis ſuis adlaborat. Accedit jure optimo Oeconomica inſtitutio, quæ non minorem operam in efficiendo *Patrefamilias* bono impendit.

Politicam collegerat M. Theophilus Golius Profeſsor Argentinenſis

eximiæ Vir induſtriæ, hanc tot fœdatam fœdis Impreſsorum erroribus, ſingulis profectò pagellis non ſemel illitis, ſumma perpurgavimus induſtria, aureas Ariſtotelis gnomas Latino & Græco idiomate, & non pauca ut animadvertes, antiquitatis teſtimonia evolvimus, adjecimus, atque ne qua parte *Practicæ Philoſophiæ Syſtema Ariſtotelicum* truncatū videretur, ἐρωτηματικῶς eodem filo *Oeconomicorum libros* pertractavimus. Prudentiam in ſeſe majorem habent hi fontes Ariſtotelici quam quæ hodie magno exhibentur numero inde per curipos quoſdam convocatæ ciſternæ temporariæ: id ſine noſtro præconio te uſus nō ſine fœnore docebit, etenim non modo dulcius ſecundum Poëtam: ſed &

Tutius ex ipſo fonte bibuntur aquæ.

Vive feliciter atque his utere & fruere.

QUÆSTI-

QUAESTIONES IN PROLEGOMENA POLITICORUM ARISTOTELIS.

Quid eſt ἡ Πολιτική?

POLITICA EST ARS SEU *facultas rectè conſtituendi & adminiſtrandi Rempub.* Plato in Eraſtis, ἡ πολιτική ἐστιν ἐπιστήμη, καθ' ἣν αἱ πόλεις εὖ οἰκοῦνται. Cic. lib. 1. de divin. *Politica eſt ratio, prudentiaq; gerendæ Reipublicæ.* Caſus lib. 1. Sphær: civ. cap. 1. *Doctrina Politica nihil aliud quam juſtè ac ſapienter adminiſtrandæ civitatis ſcientia.*

Unde dicta eſt ἡ Πολιτική?

Ἀπὸ τῆς πόλεως, *à Civitate, quæ eſt proprium ejus ſubjectum, circa quod verſatur: unde etiam dicitur* ὁ πολίτης, *Civis,* ἡ πολιτεία. *h. e. ipſa forma, ſecundum quam Civitas adminiſtratur: quæ* à Cicer. *plerumq; Reſpublica nominatur: hinc etiam dicuntur* αἱ πολιτικαὶ πράξεις, *civiles actiones: item* οἱ πολιτικοὶ *homines qui in Reipub. adminiſtratione rectè verſantur, aut hac civili ſcientia præditi ſunt. Hinc eſt verbū* πολιτεύεσθαι. *h. e. gerere vel capeſſere Rempub. Deniq; hi ipſi libri inſcribuntur* πολιτικοὶ *qui continēt* παραγγέλματα πολιτικά, *præcepta conſtituendi, & adminiſtrandi Rempublicam.*

Quot modis vocabulum τῆς πολιτικῆς uſurpatur?

Vocabulum τῆς πολιτικῆς, *biſariam à* Platone *&* Ariſtotele *uſurpatur: vel n.* generatim καῖ' ἐξοχὴν *pro tota Philoſophia practica accipitur, quæ omnes omnium actiones in civitate gubernat: unde etiam* Ariſtoteles eam in lib. 1. Eth. cap. 2. ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κυριωτάτην *nominat, Et à* Platone in dialogo politico *definitur, quod ſit* ἐπιστήμη ἄρχουσα ἁπασῶν πράξεων, καὶ ἐπιμελουμένη τῶν νόμων, καὶ ξυμπάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν. *h.e. Scientia, quæ omnes actiones gubernat, & curã gerit legum, omniumq́; eorum quæ ad civitatẽ pertinent. Vel accipitur* ſpecialiter *pro tertia parte philoſophiæ practicæ, de qua præcipuè in his libris Ariſtoteles agere cõſtituit.*

Quis eſt ſcopus, quis finis, quæ utilitas hujus doctrinæ?

Ariſtotelis propoſitum eſt in his libris tradere doctrinã de ratione benè conſtituendi, adminiſtrandi, amplificandi, & conſervandi civitatẽ, aut Rempub. aliquam, in eum finem, ut cives poſſint inter ſe tranquillè & amicè, h.e. benè beateq́; vivere.

De hoc ſcopo & fine Ariſtoteles lib. 1. Eth. c. 7. *hæc ſcribit:* τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν. αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται, τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. *Et* Cic. lib. 5. de Repub. *Ut gubernatori curſus ſecundus.*

ſecundus, Medico ſalus, Imperatori victoria: Sic huic moderatori Reipub. beata civium vita propoſita eſt: ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit.

Quot libris Ariſtoteles hanc doctrinam complexus eſt?

Diogenes Laërtius in Catalogo ſcriptorum Ariſtotelicorum *commemorat plures libros, quos Ariſtoteles de hoc argumento fertur ſcripſiſſe; quemadmodum etiam* Cicer. lib. 5. de finib. *affirmat, Ariſtotelem omnium ferè civitatum non Græciæ ſolùm, ſed etiam Barbariæ mores, inſtituta, & diſciplinas deſcripſiſſe: Verùm ex omnibus illis tantùm hi octo libri ad noſtra tempora pervenerunt. Qui etiamſi videantur μείουροι h.e. aliquo modo decurtati, & imperfecti: tamen multiplicem & variam in ſe continent doctrinam, lectione & cognitione dignam, utilem atq; neceſſariam omnibus iis, qui aliquando rectè & utiliter in Reipub. negociis adminiſtrandis verſari voluerint.*

Qua methodo utitur Ariſtoteles in hac doctrina explicanda?

Quoniam Ariſtotelis propoſitum eſt oſtendere, quo pacto civitas ſive Reſpub. aliqua, quæ eſt totum quoddam, rectè ſit conſtituenda: ideò etiam convenienti utitur ad eam rem methodo: nempè μεθόδῳ συνθετικῇ, qua ex minimis partibus tanquam primis principiis totum aliquod conſtituitur. Primùm

mùm enim oſtendit, quo pacto ſingulorum hominum conjunctione extiterint familiæ & domus: deinde ex familiarum & domorum conjunctione effecti ſint pagi, ſeu vici: tandem verò ex multorum pagorum ſeu vicorum conjunctione integræ civitates ſint conſtitutæ.

Quæ ſunt præcipua κεφάλαια, capita omnium eorum, quæ in his libris explicantur?

Quinq; ſunt præcipua capita, ad quæ ferè omnia, quæ in his octo libris traduntur, poſſunt referri. Primum caput *eſt de materia, h. e. de partibus civitatis, ex quibus ea initiò conſtituitur.* Alterũ *caput eſt de forma civitatis, quæ πολιτεία, h. eſt. Reſpub. nominatur: ubi agitur de ſex præcipuis Rerumpub. formis, earumq; differentiis & proprietatibus.* Tertium caput eſt περὶ τῶν αἰτίων φυλακτικῶν καὶ φθαρτικῶν, *de cauſis, per quas civitates & Reſpub. vel conſervantur vel mutantur & intereunt.* Quartum caput *eſt de quibuſdam civitatibus & rebuſpub. ab aliis vel deſcriptis, vel conſtitutis: præcipuè verò de Repub. Platonis.* Quintum caput *eſt de educatione infantum, puerorum, & adoleſcentum, à tempore nativitatis uſq; ad annum vigeſimum primum.*

Ex his quinq; capitibus facilè intelliguntur argumenta ſingulorum librorum: de quibus etiam in fine Ethicorum *ſic ſcribit:* πρῶτον μὲν οὖν ἄ τι εἰρηθῶμεν ἐπελθεῖν εἴπι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς

καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων: εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει, καὶ φθείρει τὰς πόλεις καὶ τὰ ποῖα ἑκάστοις τῶν πολιτειῶν καὶ διὰ τίνας αἰτίας αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται. *Primum ſi quid à veteribus rectè dictum eſt, id conabimur recenſere: deinde ex collectis rebus publicis, quænam ſint ea conſiderabimus, quæ civitates & ſingulas Reſpub. & corrumpunt & conſervant, quæq; ob cauſas, aliæ benè, aliæ econtrariò adminiſtrentur.*

Liber Primus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes Primi libri?

QUONIAM *Ariſtotelis propoſitum eſt in his libris oſtendere, quo pacto civitas aliqua ſit & conſtituenda, & adminiſtranda: ideò in primo hoc libro* κατὰ τὴν μέθοδον συνθετικὴν *agit de primis principijs, h. e. minimis partibus, ex quibus initiò civitates fuerunt conſtitutæ: ſimul etiam explicat quæſtionem de origine civitatis, & civilis ſocietatis. Poteſt autem hic liber commodè diſtribui in duas partes: in Exordium, quod continetur duobus primis capitibus: Et in* ἔκθεσιν, *Expoſitionem præceptorum politicorum.*

Quid agit in Exordio?

Exordium *hec continet* σύστασιν, *hoc eſt, commen-*

dationem ſcientiæ politicæ, & civilis ſocietatis; quod nimirum ſit res bona; idq; probat duobus præcipuis argumentis: primùm *ab ejus fine: quia ſpectat, & propoſitum ſibi habet bonum quoddam.* Deindè *ab ejus origine ſive cauſa efficiente, quia originem habet à natura.* Nàm *at* Cicero in Catone Majore *ait*: *Omnia quæ ſecundum naturam ſunt, ea habenda ſunt in bonis. Et in* lib. 1. Tuſcul. *Nihil cenſeamus eſſe malum: quod eſt aut à Dijs immortalibus conſtitutum, aut à natura hominibus datū.*

Quid agitur in altera hujus libri parte?

Poſt exordium ſequitur ἔκθεσις, h. e. ipſius doctrinæ politicæ enarratio, quæ per omnes libros continuatur: eorum autem quæ in hoc libro à tertio capite uſque ad finem habentur, ſunt tres præcipuæ partes. Quarum prima pars eſt de *ſocietate domeſtica, quæ omnium prima fuit inter homines: atque continet prima initia & fundamenta civilis ſocietatis: de hac agitur in 3. & 4. capitibus, hujus verò ſocietatis ſunt tres quaſi ſpecies: nempè ἡ δεσποτικὴ, ſocietas herilis, quæ eſt inter dominum & ſervum, ἡ γαμικὴ, ſocietas conjugalis, quæ eſt inter maritum & uxorem: & ἡ πατρικὴ, ſocietas paterna, quæ eſt inter parentes & liberos. Etenim ex his tribus ſocietatibus initio conſtitutæ fuerunt domus & familiæ, οἱ οἶκοι, vel αἱ οἰκίαι, unde etiam οἰκονομικαὶ nominantur: quæ cùm paulatim au-*

gerentur

augerentur & multiplicarentur, excreverunt in pagos, & tandem in integras civitates.

Quæ eſt altera pars τῆς ἐκθέσεως?

Altera pars hujus enarrationis eſt περὶ τῆς κτητικῆς de ratione, & modis acquirendi victum & ea quæ ad vitæ ſuſtentationem ſunt neceſſaria; ſine quibus prædictæ ſocietates non poſſent diu conſiſtere: de hac agitur in 5. 6. & 7. capitibus.

Quæ eſt tertia pars τῆς ἐκθέσεως?

In tertia parte hujus enarrationis, nempè in octavo capite explicantur duæ quæſtiones œconomicæ: una eſt de imperio mariti in uxorem, & patris in liberos. Altera de virtute & officio domini & ſervi, mariti & uxoris, & parentum & liberorum, h. e. eorum, qui in domeſtica ſocietate aliis vel imperare vel obedire debent.

CAPUT I.

Unde auſpicatur Ariſtoteles doctrinam Politicam?

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν

A *Quæſtione de fine, quemadmodum etiam fecit in Ethicis: quoniam ambæ hæ doctrinæ ſunt practicæ h. e. referuntur ad actionem: Finis autem præcipuè in omni actione eſt conſiderandus, quemadmodum dicitur:*

Quicquid agis prudenter agas, & reſpice finem. *Nam finis informat actiones, à quo ipſa reguntur & bonæ vel malæ, utiles vel inutiles eſſe judicantur.*

judicantur. Unde etiam finis dicitur habere triplicem conſiderationem in actionibus: nempè principij quoad agentis intentionem & ſuſceptionem: medij quo ad actionis gubernationem; & extremi quo ad uſum & affectionem operis attinet.

Quis eſt iſte finis, quem civilis ſocietas ſibi propoſitum habet?

Τὸ ἀγαθὸν, *Bonum. Sic enim ſcribit* Ariſtoteles: πᾶσα πόλις, καὶ πᾶσα κοινωνία ἀγαθοῦ τινος ἕνεκα συνέστηκε, *Omnis civitas, & omnis ſocietas boni alicujus gratia conſtituta. In quibus verbis Ariſtoteles argumentatur à Genere ad Speciem hoc modo. Omnis ſocietas boni alicujus gratia conſtituitur*: Civitas *eſt ſocietas. Ergo. Majorem probat ex definitione Boni: etenim* BONUM *illud eſſe definitur, cujus gratia omnes omnia agunt*: οὗ χάριν πάντα πράττουσι πάντες. *Vel* ut in Ethicis *dicitur, Bonum eſt id, quod omnia appetunt.* 1. Eth. 1.

Quale autem eſt iſtud Bonum?

μάλιστα δὲ τῆς κυριωτάτου.

Eſt omnium præſtantiſſimum bonum, κυριώτατον ἀγαθὸν: *non ſolùm quia præſtantiſſima ſcientia & facultate, quæ eſt* ἡ πολιτικὴ 3. Polit. 8. *expetitur: verùm etiam, quia latiſſimè patet, & ad plures ſeſe extendit: & ſuo ambitu omnia reliqua humana bona complectitur; teſte* Ariſtotele lib. 1. Ethicorum c. 2. *ubi etiam* τὸ τῆς πόλεως ἀγαθὸν *dicit eſſe* μεῖζον, καὶ τελειότερον, ἔτι δὲ κάλλιον, καὶ θειότερον.

In qua

In qua autem re bonum iſtud conſiſtit?

In ratione bene beateq́; vivendi, ἐν τῷ εὖ καὶ καλῶς ζῆν, quæ ab Ariſtotele *τῆς πόλεως εὐδαιμονία καὶ αὐτάρκεια nominatur, h. e. beatitudo civitatis, & ſufficiens copia omnium eorum quæ ad vitam honeſtè degendam ſunt neceſſaria. Sic* Apoſtolus Paulus in priore epiſtola ad Timoth. cap. 2. v. 2. *præcipit Chriſtianos ideò debere pro regibus, principibus, & magiſtratibus orare: ut placidam & quietam vitam degere poſſint, cum omni pietate, & honeſtate.*

Quæ ſunt partes ex quibus civitates initiò fuerunt conſtitutæ?

Partes ex quibus civitas, ſeu civilis ſocietas conſtituitur, aliæ ſunt Simplices, & primæ: aliæ Compoſitæ & ſecundariæ ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν. (ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός) οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται, σκοποῦντες ὀψόμεθα. Ut enim in aliis compoſitum ad ſimplices uſq; partes dividere oportet (eæ namq; totius ſunt minimæ) ita & civitatem ex quibus componatur, videntes conſiderabimus. Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα.

Quæ ſunt Simplices & primæ ſocietates?

Eæ quæ primo inter ſingulos homines neceſſitatis cauſa ad conſtituendam domum ſive familiam fuerunt

fuerunt ſuſceptæ, quæ etiam propterea οἰκονομικὴ *nominantur. Harum ſunt tres ſpecies: una dicitur* δεσποτικὴ herilis, *quæ eſt inter dominum & ſervum; altera eſt* γαμικὴ, conjugalis, *quæ eſt inter marem & fœminam, ſeu maritum & uxorem: tertia nominatur* πατρικὴ, paterna, *quæ eſt inter parentes & liberos. Hinc rectè inquit* Heliodus lib. 2. ἔργ. v. 23.

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.
ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστι.
Sit domus inprimis, uxorq́ʒ, & taurus arator.
Bos namq́ʒ tenuibus ſervi eſt loco. *Repetit hunc verſum* Ariſtot. 1. Oecon. 2.

Quomodo ſunt hæ tres ſpecies inter ſe diſtinctæ?

Ariſtoteles diſtinguit has tres ſocietates fine. Nam duæ primæ ſocietates conſtitutæ ſunt ἕνεκα τῆς γενέσεως, *hoc eſt, cauſa procreationis hominũ, & propagationis familiarum. Tertia verò ſocietas eſt* διὰ τὴν σωτηρίαν, *h.e. propter mutuam ſalutem & conſervationẽ utrorumq́ʒ, domini ſcilicet & ſervi: ſicut enim dominus ſua prudentia proſpicit ſervo de victu & amictu, reliquiſq́ʒ vitæ ſuſtentandæ ſubſidijs; ita ſervus ſuis laboribus acquirit domino ea, quæ ad alendam familiam & augendam rem domeſticam ſunt neceſſaria:* ἕνεκα τῆς κτήσεως τῶν πρὸς τὸν βίον, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναγκαίων.

Quo

Quæ ſunt Conjunctæ & ſecundariæ ſocietates?

Conjunctæ ſeu compoſitæ ſocietates dicuntur, quæ ex primis ſocietatibus defluxerunt, & ex pluribus conſtant hominibus. Harum ſunt tres ſpecies, domus, pagus, & civitas: quæ differunt ut totum & partes. Nam civitas eſt totum, domus & pagus ſunt partes, ex quibus civitas conſtituitur.

Quot hinc exiſtunt ſocietatum ſpecies?

Tres: quarum una dicitur οἰκονομικὴ, domeſtica, *quæ eſt unius alicujus domus ſeu familiæ: altera κωμικὴ,* pagana, *quæ eſt plurium domorum & familiarum conjunctarum: tertia πολιτικὴ,* civilis, *quæ ex multis domibus & pagis in eodem loco extructis, eſt conflata.*

Quæ eſt origo, & cauſa efficiens prædictarum ſocietatum?

Omnes hæ ſocietates primam originem, & quaſi cauſam efficientem habent τὴν φύσιν, id eſt, naturam.

Quo pacto iſtud probas de ſocietate maris & fœminæ?

Primùm de ſocietate mariti & uxoris, parentum & liberorum, quæ generationis, & propagandæ atq; educandæ ſobolis gratia inſtituta eſt, quod ea ſit naturæ maximè conveniens, apparet ex tribus ſignis. Primùm *ex appetitu procreandi ſibi ſimile, qui non ſolùm hominibus, ſed etiam omnibus*

animan-

animantibus naturaliter inſitus eſt: Φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτὸ, τοιοῦτον καταλείπειν ἕτερον. *naturale eſt, cupere ſui ſimile alterum relinquere.* Deinde *ex amore qui naturaliter ineſt nõ ſolùm hominibus, ſed etiam omnibus animalibus, ut generans & generatũ parentes & liberi ſeſe mutuò ament: quem amorem ſeu affectum naturalẽ Græci* στοργὴν *ſolent appellare.* Tertiò, *ex naturæ neceſſitate. Nam quia natura expetit ſui conſervationem, individua autem quotidiè unum poſt alterum vel morbo, vel ſenio, vel vi intereunt & corrumpuntur: ideò per iſtam ſocietatem, quà unumquodq; ſecundum ſpeciem ſibi ſimile generat, & poſt ſe aliud individuum relinquit, efficitur, ut ſpecies ipſæ conſerventur, & efficiantur quodammodo perpetuæ & immortales.*

Quomodo probas ſocietatem domini & ſervi eſſe ſecundum naturam?

Ex loco adjunctorum. Quia natura utriq; tribuit ea adjumenta, per quæ poſſunt ac debent ſibi mutuò opitulari ac prodeſſe: ita ut neuter ſine alterius opera commodè poſſit vivere, & ſeipſum ſuſtentare. Domino enim tribuit talem mentem, rationem, & prudentiam, qua poſſit non ſibi ſolùm, verùm etiam ſervo proſpicere & conſulere ea, quæ ei ad vitam ſuſtentandam ſunt utilia & neceſſaria. Servo autem tribuit tale corpus, & ejuſmodi robur corporis, qua poſſit labores perferre, & domini mandata

data atq; negotia expedire. (οὕτω ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ᾽ ἑνὶ δουλεῦον. *ſic optime perficiantur ſingula organa: non pluribus operibus, ſed uni deſervientia.*) ἡ γὰρ φύσις οὐθὲν ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ᾽ ἓν πρὸς ἕν. *nihil enim natura efficit tale, quale fabri ferrarij delphicum gladium ex inopia, ſed unum ad unum.*) *Proinde quia dominus naturaliter ingenio & conſilio excellit, robore autem & viribus corporis ſervo eſt inferior : ideò opus habet ſervo tanquam adminiſtro : Et rurſus, quia ſervus ingenio minus valet, ut poßit ſibiipſi proſpicere & conſulere: ideò opus habet domino veluti conſiliario. Atq; hoc modo utriq; parti, & domino & ſervo naturaliter utilis & neceſſaria eſt hac conjunctio atq; ſocietas. Unde meritò dolet dominus, quando amittit fidelem ſervum: & ſervus quando amittit benignum dominum. Eſt ergo hujus loci argumentum tale. Quæ ſocietas utriq; parti naturaliter prodeſt, ea eſt ſecundum naturam. Sed ſocietas quæ eſt inter dominum & ſervum, naturaliter utriq; prodeſt. Ergo.*

Quomodo probas ſocietatem civilem eſſe à natura?

Quoniam homo τῇ φύσει ἐστὶ ζῶον κοινωνικὸν καὶ πολιτικόν, *hoc eſt, animal aptum ad congregationem & civilem ſocietatem factum, magis quàm ullum aliud animal eorum quæ ſimul vi-*

punt & paſcuntur, veluti ſunt apes, formicæ, grues, columbæ, & ſimilia animalia, quæ propterea à Græcis ἀγελαῖα *nominantur, quia, ut* Cicer. lib. 2. de Finibus *loquitur, congregatione cœtum quodammodo civitatis imitantur. Atque ob hanc cauſam etiam* Juriſconſulti *dicunt urbium conſtitutiones eſſe juris gentium.*

Quæ eſt cauſa formalis harum ſocietatum?

[illegible]

Forma harum ſocietatum ex earum definitionibus intelligitur. Nam Domus *eſt ſocietas hominum naturalis ad quotidianum vitæ uſum conſtituta.* οἰκός ἐστι κοινωνία κατὰ φύσιν, εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα.

Quare domus dicitur κοινωνία, Communio ſeu ſocietas?

Quia domeſtici multa habent communia, nempè locum, & domum quam inhabitant, tectum ſub quo cubant: Focum, ignem, & fumum apud quem ſe calefaciunt: Menſam in qua cibum capiunt: Fontem vel puteum unde aquam ad potum hauriunt: Unde etiam apud Græcos extiterunt iſtæ appellationes, quòd nominantur σύνοικοι, ὁμοέστιοι, ὁλόκαπνοι, ὁμοσίπιοι, ὁμοσίπυοι, ὁμογάλακτες, *qui ab* Ulpiano *collectanei dicuntur.*

Quare domus dicitur eſſe conſtituta in uſum diurnum ſeu quotidianum?

Reſpectu civilis ſocietatis: quæ non propter unius, aut

ꝛs, aut alterius ſolùm hominis, aut exigui temporis uſum conſtituitur: ſed quæ totius alicujus civitatis, vel etiam regni, & nationis commune & perpetuum bonum reſpicit: quemadmodum ſcribit Ariſtoteles in lib. 8. Eth. cap. γ. οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ μόνον ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον. *Quo nomine etiam bonum politicum præſtantius eſſe dicitur bono œconomico, in* lib. 1. Ethic. cap. 2.

Quid eſt pagus?

Pagus eſt prima communio ſeu ſocietas naturalis ex pluribus domibus non quotidiani ſolùm uſus gratia conſtituta. ἡ κώμη ἐστὶν ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη κατὰ φύσιν χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου συνεστηκυῖα.

Quare Pagus dicitur eſſe prima ſocietas?

Ad differentiam civitatis, quæ eſt altera communio ſeu conjunctio plurium domorum: Eſt enim pagus quaſi ἀποικία *colonia quædam illorum οὓς καλοῦσί τινες παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας, per quam una domus rurſum in plures domus eſt diducta, & propagata: unde apud Euripidem in Oreſte, filiæ quæ nuptum collocantur, dicuntur* ἀποικίζεσθαι, *i. e. ex una domo in alteram transferri.*

Quare in definitione adjicitur hæc particula χρήσεως μὴ ἐφημέρου?

Ad differentiam domus ſeu domeſticæ ſocietatis, in

riis, in qua domeſtici quotidiè ſimul & unà converſantur, laborant, victum quærunt, cibum capiunt, eodem foco & igni utuntur, colloquuntur & operas ſuas, aliaq; negocia inter ſe mutuò ſingulis ferè horis communicant.

Quare dicitur eſſe ſocietates ſecundum naturam?

Quia proficiſcitur ex ſocietatibus quæ ſunt à natura, ut eſt ſocietas mariti & uxoris, domini & ſervi, parentum & liberorum; de quibus paulò antè dictum fuit.

In domeſtica ſocietate qualis eſt forma gubernationis?

Regia. Nam quod eſt Rex in regno, id eſt, paterfamilias & dominus in ſua domo: Et quemadmodum paterfamilias imperat ſuis domeſticis: ita in pagana ſocietate is qui ætate, prudentia, & authoritate cæteris præſtat: etiam poteſtatem habet illius imperandi, quem hodiè barbaro vocabulo Sculteтum Schultheiſſen/ *ſolent nominare.* πᾶσαι γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ὥστε καὶ ἀποικίαι, *omnis domus regitur à ſeniore, ſicut & coloniæ. Et hoc eſt quod ait* Homerus: Odyſſ. ι. v. 114. θεμιστεύει δὲ ἕκαστος Παίδων ἠδ' ἀλόχων. *Natis dat & conjugibus leges quiſq;.*

Hinc apparet Regiam gubernationis formam eſſe antiquiſſimam, & per conſequens etiam optimam

mam: ſi modò Rex talis ſit virtute, prudentia & authoritate, qualis meritò eſſe debet.

CAPUT. II.

Quomodo definitur Civitas?

Ἡ δὲ ἐκ πλειόνων κωμῶν.

CIvitas eſt perfecta ſocietas ſeu communio ſecundum naturam ex pluribus pagis conſtans, omnibusque rebus ad vitam neceſſariis inſtructa: non ſolùm vivendi, ſed etiam benè vivendi causâ conſtituta. ἡ πόλις ἐστὶ κοινωνία ἐκ πλειόνων κωμῶν τέλειος κατὰ φύσιν, ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας· γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκα, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. & lib. 3. cap. 1. ἡ πόλις πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. *Civitas civium eſt multitudo. Vel* ἐστι τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς. *eſt talium multitudo, cui ad vitæ uſus neceſſarios ſatis ſuppeditat, &* cap. 4. κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί: *eſt liberorum ſocietas.*

Definitionis explicatio.

GENUS *in hac definitione eſt idem cum duabus præcedentibus ſpeciebus, nempè* ἡ κοινωνία *communio. Qui enim ejuſdem civitatis ſunt incolæ, multa habent communia, nempè locum ipſum civitatis, regionem circa civitatem, templa, fora, palatia, curiam, mœnia, aggeres, foſſas, propugnacula, magiſtratum, jura, leges, libertatem, religionem & plurima alia commoda.*

DIFFERENTIÆ ſunt quatuor, prima eſt cauſæ materialis: Nam conſtat civitas ex pluribus pagis, quemadmodum pagus ex pluribus domibus.

Altera differentia eſt cauſæ formalis, ſeu qualitatis, in qua dicitur quòd ſit perfecta communio: habet enim omnium rerum ad vitam neceſſariarum αὐτάρκειαν, id eſt, ſufficientiam.

Tertia differentia eſt cauſæ efficientis, dicitur enim quòd etiam ſit κατὰ φύσιν: hanc differentiam poſteà fuſius explicat.

Quarta differentia pertinet ad cauſam finalem, quarum duas ponit, unam generalem, τοῦ ζῆν ἕνεκα vivendi gratia: ut nimirum homines per hanc ſocietatem ea quæ ſunt neceſſaria ad vitam, poſſint ſibi mutuò communicare: ita ut quod quis per ſe non habet, id poſſit ab altero accipere: quam indigentiam χρείαν, Ariſtoteles in lib. 5. Eth. cap. 5. dicit primam fuiſſe cauſam propter quam homines initiò permoti fuerunt, ut inter ſe ſocietatem facerent. Altera cauſa finalis eſt magis ſpecialis, τοῦ εὖ ζῆν ἕνεκα, benè beateq; hoc eſt, honeſtè & ex virtute vivendi gratia: quam vitam infrà in ſeptimo libro nominat εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, beatitudinem & felicitatem civitatis.

NOTA. Hic finis de quo loquitur Ariſtoteles eſt politicus, & Philoſophicus: Eſt verò adhuc alius finis magis principalis, & Theologicus: nempè inſtitutio, propagatio, & conſervatio veræ religionis,

ligionis, & divini cultus: de quo ſine extat præclarum diſtichon Poëtæ Stigelij:

Utq; alios alij de Religione docerent:
Contiguas pietas juſsit habere domos.

Quibus argumentis probat Ariſtoteles originem ſeu cauſam efficientem civitatis eſſe à natura?

Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστί.

Tribus, quorum primum ſumitur ex loco totius & partium. Cujus partes ſunt τῇ φύσει, *id eſt, ſecundum naturam, id ipſum quoq; eſt* τῇ φύσει. *Sed partes civitatis, nempè domus & pagus ſunt* τῇ φύσει: ſicut ſuprà eſt oſtenſum. *Ergò etiam ipſa civitas eſt* τῇ φύσει, ἢ κατὰ τὴν φύσιν.

Quod eſt alterum argumentum?

Τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

Alterum argumentum ſumitur à proprietate rerum naturalium. Quæ perfecta ſunt & finem ſuum aſſecuta: ea maximè ſunt ſecundum naturam. οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου. *quale enim quidq; eſt ortu perfecto, talem dicimus naturam eſſe cujusq;. Quia natura in generando tendit ad finem & perfectionem: neque quicquam relinquit imperfectum, niſi impediatur. Sed civitas eſt finis, & perfectio primarum ſocietatum, domeſticæ ſcilicet & paganæ: continet enim in ſe* τὴν αὐτάρκειαν, *quemadmodum in ejus definitione dictum eſt, & infra* lib. 6. cap. 8. *dicitur:* δι' αὐτάρκειαν δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελ-

συνελθεῖν, *propter rerum copiam videntur homines in unam Rempub. conveniſſe. Ergo civitas maximè eſt ſecundum naturam.*

Quod eſt tertium argumentum?

[illegible]

Tertium argumentum ſumitur à naturali appetitu hominum. Ea quæ homines naturali inſtinctu expetunt, etiam ſunt ſecundum naturam: Sed homines naturali inſtinctu expetunt civilem ſocietatem, hoc eſt, civitatem. Unde etiam homo dicitur hîc & 9. Ethic. 9. & 1. cor. 7. τῇ φύσει ζῶον πολιτικόν. *Ergo civitas eſt ſecundum naturam.*

Quomodo probas minorem propoſitionem, quòd homo naturâ ſit animal politicum, id eſt, amans civilis ſocietatis?

Ariſtoteles duobus argumentis hoc probat. Primùm *à contrario.* ὁ γὰρ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος. ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός. *Nam qui non naturaliter amans eſt civilis ſocietatis: is revera neque homo ſimpliciter, neque pars civitatis dici poteſt: ſed eſt aut præſtantior homine tanquam* DEUS *aliquis, aut deterior homine, & inſtar belluæ alicujus, quæ ſolitudinem amat: cujuſmodi ſunt inter quadrupeda leones, tigrides, urſi, apri, lupi, &c. inter volucres, aquilæ, accipitres, vultures, harpyiæ, & aliæ ſimiles quæ ex rapto vivunt. Talis propterea nominatur apud Græcos* ἄπολις,

hoc

hoc eſt, carens civitate: item à Neſtore apud Homer. lib. 5. Iliad. verſ. 63. *appellatur* ἀφρήτωρ, *ſine tribu*, ἀθέμιςος, *ſine jure & legibus*, ἀνέςιος, *ſine foco & Penatibus.*

Quod eſt alterum argumentum, quo Ariſtoteles probat, quod homo naturâ ſit animal politicum?

Alterum argumentum ſumitur à propria hominis, hoc eſt, ſermone: qui præcipuè in hunc uſum hominibus datus eſt, ut poſſint animi ſui ſenſa ſibi mutuo indicare, & explicare, quod bonum, vel malum: quid honeſtum, vel turpe: quid expetendum, vel fugiendum in vita ſit: & ſic inter ſe ſocietatem conſtituere atq; conſervare: ὁ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. *Sermo datus eſt ad ſignificandum utile & inutile: ideoq; & juſtum & injuſtum:* Ariſtoteles: *quod, niſi eſſet, videretur ſermo homini fruſtrà à natura eſſe tributus. Vnde* ἡ φωνὴ τοῦ ἡδέος καὶ λυπηροῦ ἐστι σημεῖον. *vox modeſti & jucundi eſt argumentum: & à* Cicer. in lib. 1. de leg. *Sermo dicitur eſſe interpres mentis. De qua re idem eleganter* 1. offic. *ſic ſcribit: vinculum communitatis, & ſocietatis humanæ eſt Ratio, & Oratio: quæ docendo, diſcendo communicando, diſceptando, judicando, conciliat inter ſe homines, conjungitq; naturali quadam ſocietate: neque ulla alia re longius abſumus à natu-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ra ferarum, quæ ſunt rationis, & orationis exper-tes.

Καὶ πρότερον δὲ τῇ φύσει πόλις.

Cùm autem civitas conſtet ex pluribus domibus & pagis tanquam partibus: quare Ariſtoteles dicit civitatem eſſe priorem domo?

Ariſtoteles non dicit civitatem ſimpliciter eſſe priorem domo, ſed adjicit particulam τῇ φύσει, *hoc eſt, natura, ſeu intentione naturæ, & ipſa dignitate atq; præſtantia. Siquidem omne totum ratione ſui finis, & perfectionis prius & præſtantius eſt naturæ ordine, quàm ſint ejus partes:* τὸ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον τοῦ μέρους. *Licet, quoad compoſitionem attinet, ſit poſterius ſuis partibus.* Etenim *ſublato toto, omnes quoq; partes ſimul intereunt, & nomen ſuum unà cum facultate, quam habebant ad proprium ſuum munus perficiendum, amittunt.* ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται πούς, οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγει τὴν λιθίνην. διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται καὶ τῇ δυνάμει. *nam ſublato toto non eſt pes neq; manus, niſi æquivocè, ut ſi quis dicat lapideam: hæc enim interiit. Omnia autem opere definiuntur & facultate.* Hinc Ariſtoteles in lib. 1. de Cœlo *ſcribit* cap. 2. tex. 12. *perfectum prius eſt imperfecto* τῇ φύσει. *Et* lib. 8. Phyſ. cap. 7. t. 58. & 1. Metaphyſ. c. 7. t. 14. & 2. de part. anim. c. 1. *Quod ortu poſterius eſt, id natura eſt prius.*

Quid

Digitized by Google

Quid ex ijs, quæ hactenus de civitatis initijs dicta fuerunt, Ariſtoteles infert?

ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν.

Eos qui initio civitates conſtituerunt, maximorum bonorum authores generi humano fuiſſe. Ratio ſumitur ex loco effectorum per ἀντίθεσιν *contrariorum.* Nam *quemadmodum homo per hanc ſocietatem politicam, quæ legibus & jure regitur & continetur, quodammodo perficitur: & optimum atque præſtantiſſimum omnium animalium efficitur: ita ſi eſt extra hanc ſocietatem ſine legibus & juſtitia, efficitur peſſimum omnium animalium.* ὥσπερ γὰρ τελεωθὲν, βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν. οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης, χείριστον πάντων. *Rationis approbatio ſumitur à vi & natura injuſtitiæ. Etenim injuſtitia, hoc eſt, injuſtus, malus & improbus, ſi armis ſit inſtructus, peſſimus eſt, & magis noxius quàm quævis ferociſſima bellua.* χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα. ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ. οἷς ἐπὶ τἀναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. *nam injuſtitia armis inſtructa maximè eſt malefica: homo autem cum armis naſcitur, prudentia & virtute: quibus in contrariam partem uti maximè licet. Quemadmodum etiam in* lib. 5. Eth. cap. 6. *ſcribitur. Et in proverbio dici ſolet,* quod homo homini ſit lupus. Plautus in Aſinar. Act. 2. ſc. 4. v. 88. *Hæc etiam ferocitas quæ naturaliter plerisque hominibus ineſt,*

per

per arma juſtitiæ, hoc eſt, per leges & judicia politica eſt coërcenda & corrigenda. Propter quam cauſam etiam homines civitates extruxerunt, mœnibus cinxerunt: non ſolum ut tuti eſſent à beſtiarum incurſionibus: verùm etiam ut ipſi ſeſe mutuò contra malorum injurias & vim poſſent defendere.

CAPUT III.

Hactenus habuimus Exordium horum librorum, quid jam ſequitur?

Περὶ δὲ φανερῶν.

Ipſa ἔκθεσις enarratio, & explicatio doctrinæ politicæ.

Unde auſpicatur Ariſtoteles iſtam ἔκθεσιν?

A prima ſpecie domeſticæ ſocietatis, quæ δεσποτικὴ, id eſt, herilis nominatur: eſt enim inter herum ſive dominum, & ſervum.

Quare ab hac ſocietate initium facit?

Quia ratio methodi compoſitoriæ id poſtulat. ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον. Prima quæq; in minutiſſimis ſunt perquirenda. Nam quoniam ei propoſitum eſt præcepta tradere, quo pacto ipſum totum, hoc eſt, civitas ſit conſtituenda: ideò neceſſariò à primis & ſimpliciſſimis ejus partibus initium facit: hæ autem in domeſtica ſocietate continentur.

Quæ ſunt hujus ſocietatis prima fundamenta & ſimpliciſſimæ partes?

Duæ, nempè ipſi homines qui hanc ſocietatem con-

conſtituunt: Deindè *αἱ κτήσεις opes & faculta-tes, quæ ſunt inſtrumenta & cauſa, ſine quibus hæc ſocietas neq; rectè conſtitui, neque diu conſervari po-teſt.* Eodem modo etiam Ariſtot. lib. 1. Oecon. cap. 2. *ſcribit*: *μέρη τῆς οἰκίας δύο, ἄνθρω-πος καὶ κτῆσις.*

Circa homines quæ ſunt conſideranda?

Duo. Primùm: *Quinam ſint illi homines, ex quibus hæc ſocietas conſtituitur.* Deinde, *quibus virtutibus præditi eſſe debeant, ſi velint in œcono-mia adminiſtranda rectè ſuo officio fungi. De qua re* infrà in poſtremo capite agitur.

Circa τὰς κτήσεις, hoc eſt, poſſeſſiones & opes quid præcipuè conſiderandum eſt?

Duo. Primùm *ἡ κτητικὴ ratio & modus ac-quirendi*: *de quo* infrà in quinto capite. De-inde *ἡ χρηστικὴ, ratio acquiſitis rectè utendi: de qua* infrà cap. ſeptimo.

Qui ſunt igitur illi homines, qui ſocietatem domeſticam conſtituunt?

Πρῶτα δὲ ἐλάχιστα μέρη.

Mas & fœmina: ſive vir, & mulier: hæ autem perſonæ conſiderantur vel reſpectu dominij & im-perij, quod habent, & nominantur dominus, & ſer-vus: vel reſpectu conjugij, ut eſt maritus, & uxor: vel reſpectu procreationis & propagationis familiæ: ut ſunt parentes, & liberi. Atq; hinc exiſtit triplex ſocietas in œconomia: una δεσποτικὴ, herilis, quæ eſt inter dominum, & ſervum: altera γαμικὴ, conjugalis, quæ eſt inter maritum, & uxorem: ter-

τία πατρικὴ, paterna, quæ eſt inter parentes & liberos.

Quis dicitur dominus vel ſervus?

Hæ duæ perſonæ ſunt in numero relativorum itaq; ſimul conſiderantur, & ſe mutuò explicant. οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν. neque enim fit, ut ſervi interitu herilis conſervetur poteſtas. lib. 3. Polit. cap. 4. *Proinde, dominus dicitur is, qui habet ſervum: & ſervus dicitur is, qui habet dominũ. Eſt ergo dominus perſona domeſtica, idonea ad imperandum ſervo. Servus autem eſt perſona domeſtica idonea ad exequendum mandata ſui domini. Vel ut* Juriſconſulti *definiunt, Servus eſt, qui ſui juris non eſt, ſed alterius dominio eſt ſubjectus. Nam ſervitutem* Juſtinianus *definit conſtitutionem juris gentium qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.* Inſtit. lib. 1. tit. 3. §. 2.

Ariſtoteles quomodo in hoc definit ſervum?

Servus eſt inſtrumentum ſui domini animatum, & ratione præditum, aptum ad aliquid agendum, natura quidem in ejus poteſtate exiſtens, ſed tamen ab eodem ſeparatum. δοῦλός ἐστιν ὄργανον τοῦ δεσπότου ἔμψυχον, λογικὸν, τῇ φύσει μὲν κτητὸν, ἀλλὰ χωριστόν.

Quare ſervus dicitur eſſe ὄργανον inſtrumentum?

Primùm, *quia quemadmodum in omnibus artibus in quibus aliquid vel agendum, vel efficiendum*

dum eſt, quod ad certum aliquem finem & uſum eſt deſtinatum, neceſſaria ſunt quædam inſtrumenta, quibus in agendo, vel efficiendo opere utimur. ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν. nam ſine neceſſarijs impoſsibile eſt & vivere & benè vivere: *ita etiam in arte domeſtica dominus ſeu paterfamilias utitur opera & miniſterio ſervi tanquam inſtrumento ad negocia domeſtica expedienda.* ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. miniſter n. organi ſpecies eſt in artibus domeſticis. Deindè *quoniam cum opes & poſſeſsiones ſint inſtrumenta adminiſtrandæ rei familiaris, ſervi autem etiam numerentur inter poſſeſsiones: igitur meritò quoque dicuntur eſſe inſtrumenta.* τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι. καὶ ἡ κτῆσις, πλῆθος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης. *rei familiaris membrum ad vitam eſt organũ, & res familiaris multitudo eſt organorum; & ſervus, rei familiaris membrum eſt quoddam animatum, & tanquam organum præter organa alia eſt omnis miniſter.*

Quare dicitur inſtrumentum animatum?

Quia duplicia ſunt inſtrumenta, quibus homines in laboribus & operibus ſuis perficiendis utuntur. Quædam enim ſunt animata ἔμψυχα, *quæ vita,*

vita, ſenſu & motu prædita ſunt, at ſeipſa, dum iis utuntur, movere poſſunt: ut ſunt ſervi, boves, equi, aſini, & ſimilia jumenta. Quædam verò ſunt inanimata, ἄψυχα quæ per ſe nec moventur, nec quicquam agere poſſunt, ſed neceſſe habent ut ab alio moveantur. Veluti ſunt, aratrum, ligo, malleus, ſerra, ſecuris, culter, calamus, &c.

Cur dicitur eſſe inſtrumentum πρακτικόν?

Hac differentia ſervi domeſtici ſeparantur à miniſtris opificum, qui propriè ſunt ὄργανα ποιητικὰ *quorum miniſterio* ἐν πρακτικοῖς *in operibus efficiendis uti ſolent: ut ſutor in efficiendo calceo, figulus in formanda olla, piſtor in pinſendo pane,* &c. *Servi autem domeſtici inſerviunt uſui vitæ quotidianæ, in adminiſtranda re familiari.* ὁ δὲ βίος πρᾶξις οὐ ποίησίς ἐστι· διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν. Vita actio, non effectio eſt: quare & ſervus eorum, quæ ad actionem, miniſter.

Cur dicitur eſſe inſtrumentum λογικὸν, rationale?

Quia ſervus non minus eſt homo, quàm ipſe dominus: ideoq; etiam ratione præditus, per quam poteſt heri ſui mandata intelligere, in memoria retinere, & rectè expedire.

Cur dicitur eſſe inſtrumentum κτητὸν, quod à ſuo dominò poſſidetur?

Primùm *quia ſervus non eſt ſui juris, ſed alterius dominio eſt ſubjectus: ut* Juriſconſ. *eum definiunt,*

niunt. Eſt enim totus in poteſtate ſui domini. ὁ μὴ αὑτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, ἄνθρωπος ὤν, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστι. *qui natura non ſuus, ſed alterius eſt, cum ſit homo, hic natura eſt ſervus. Deinde quia ſervi etiam numerantur inter* τὰ κτήματα, *poſſeſſiones, quæ ſunt in poteſtate poſſidentis: quemadmodum* infrà capite 5. *ait.* ὁ δοῦλος μέρος τι ἐστὶ τῆς κτήσεως. *Unde olim licebat ſervos vendere & emere non minus, quam reliqua jumenta & pecora, per quam venditionem & emptionem tranſibant in alterius dominium & poſſeſſionem.*

Cur dicitur eſſe inſtrumentum χωριστόν, ſeparabile?

Ad differentiam membrorum corporis, & reliquorum inſtrumentorum: quæ reſecta à ſuo corpore, aut remota à ſuo magiſtro vel opifice, qui ea movere & regere ſolebat, nihil amplius per ſe poſſunt agere, aut efficere. Servus verò poſtquam mandatum à domino accepit, poteſt etiam abſente & remoto domino laborare, & negocia ſibi commiſſa expedire.

Cur dicis ſervum τῇ φύσει, hoc eſt, jure naturali eſſe ſub domini ſui poteſtate?

Quia duplices ſunt ſervi: Alij τῇ φύσει καὶ ἁπλῶς, *natura & ſimpliciter: alij* τῷ νόμῳ, *hoc eſt, lege & ſecundum quid. Unde etiam duplex dicitur eſſe ſervitus, una naturalis, altera (legitima) legalis.*

Qui dicuntur eſſe naturâ ſervi?

Naturâ ſervi ſunt, qui propter rationis, & ingenij imbecillitatem neq; ſibipſis ea quæ utilia ſunt proſpicere, neq; etiam ſeipſos, aut alios rectè regere poſſunt: eo verò corporis robore & viribus præditi ſunt, ut & labores perferre, & aliorum mandata exequi poßint. Qui hoc modo ſervi ſunt, à ſerviendo ſunt dicti: & ſunt revera ubiq; & ſemper ſervi, atq; his utilis eſt ſervitus.

Qui dicuntur lege ſervi?

Lege ſervi ſunt: Qui vel in bello capti, vel propter certas cauſas aliorum poteſtati ſunt ſubjecti: ad quorum nutum & arbitrium vivere, ſeſeque accommodare coguntur.

Quam hinc colligis diviſionem?

Ex his colligitur duplex ſervitus, una naturalis, altera legalis.

Quid eſt ſervitus naturalis?

Servitus naturalis eſt ſubjectio, qua quis alterius conſilio & arbitrio volens, cum ſuo commodo regitur.

Quibus argumentis probat Ariſtoteles aliquos eſſe natura ſervos?

πότερόν ἐστι τις φύσει *Quatuor, quorum primum ſumitur ex loco adjunctorum. Quicquid neceſſarium & utile eſt generi humano in vita quotidiana, illud eſt ſecundum naturam. Quoniam natura in omnibus rebus producendis hæc duo potißimum ſpectat, utilitatem ſcilicet & neceßitatem. Sed ut inter homines aliqui ſint*

ſint domini, aliqui ſervi, utrinq; eſt utile & neceſſarium: quemadmodum in præcende capite fuit monſtratum. *Ergò quòd aliqui ſunt domini, aliqui verò ſervi, id eſt ſecundum naturam.*

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur à diverſitate animorum & ingeniorum, quæ à natura hominibus ſunt tributa: quorum aliqui ea valent prudentia, & ingenij dexteritate, ut benè & utiliter poſſint non ſolùm ſibiipſis, ſed etiam alijs conſulere & præeſſe: Ea quoq; animi magnitudine ſunt præditi, ut non facile poſſint aliorum imperium ferre. Contrà ſunt aliqui ita naturâ comparati: ut licet non poſſint propter ingenij imbecillitatem ea quæ recta & utilia ſunt ex ſeipſis perſpicere & intelligere: tamen facilè patiuntur ſe ab alijs regi & doceri. Proindè quemadmodum illis propter præclaras animi & ingenij dotes, quas à natura acceperunt, videtur jure dominium eſſe concedendum: ita etiam hi propter naturæ defectum videntur jure illis debere eſſe ſubjecti. Quia de cauſa etiam illi naturâ liberi, hi verò naturâ ſervi poſſunt nominari. Καὶ ἰσχὺς ἀπὸ φύσεως.

Quod eſt tertium argumentum?

Tertium argumentum ſumitur à diverſa conſtitutione & habitu corporum. Quibus natura tribuit corpora apta vel ad dominandum, vel ad ſerviendum: hi etiam naturâ domini, vel ſervi poſſunt nominari. Natura enim nihil temerè aut fru- Ὅσα τῷ ἀπὸ πλείονων.

ſtra facit: ſed omnia ad certum finem deſtinat. Sed natura quibuſdam hominibus tribuit corpora apta ad dominandum, aliquibus verò apta ad ſerviendum: Ergo homines aliqui naturâ ſunt domini, aliqui autem naturâ ſervi. Minor, confirmatur primùm ab experientia quotidiana: videmus enim naturam aliquibus hominibus tribuiſſe corpora robuſta, craſſa, dura, calloſa, & quaſi compacta & depreſſa laboribus perferendis, & oneribus geſtandis aptiſſima. Alijs verò corpora dediſſe erecta quidem & ſpecioſa, veruntamen tenera, mollia & imbecillia, ad perferendos labores minus nata. (συμβαίνει δὲ πολλάκις τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων. τοὺς δὲ τὰς ψυχάς. Sæpè verò contrà accidit, ut hi quidem liberorum habeant corpora, illi vero animos.) Deindè *à communi hominum judicio & conſenſu: qui omnes ita judicant, eos qui alijs imperare & dominari volunt, debere etiam forma & præſtantia corporis cæteris antecellere: Quemadmodum* Homerus *commendat Agamemnonem, Achillem, Hectorem, Ulyſſem, & alios Heroas atque Græcorum Proceres. Et* Virgilius de Ænea *ſcribit*: lib. 4. Æn. v. 11.

Quem ſeſe ore ferens, quam forti pectore, & armis.

ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. *Sed non ſimiliter facile videre & animi pulchritudinem & corporis.*

Tertiò

Tertiò, *ex fabulis Poëtarum, qui fingunt Deos aliquando in terris humanâ formâ ambulaſſe, & habuiſſe venuſtiſſima, & procera corpora: ſicut eorum ſtatuæ, picturæ & ſimulachra, quæ in templis collocata fuerunt, teſtantur.*

Quod eſt quartum argumentum?

Quartum argumentum ſumitur ab Exemplis ſimilibus omnium eorum, quæ ex diverſis partibus ſunt compoſita, in quibus ſemper apparet pars aliqua quæ eminet, & quodammodo cæteras partes regit atq; gubernat. Exempli gratia: Corpus cœleſte ex pluribus ſphæris & ſtellis eſt compoſitum, quæ ſingula habent ſuum certum motum: ſed tamen primum mobile omnes reliquas ſphæras ſecum rapit. Sic inter omnes ſtellas & planetas Sol obtinet principatum. Homo conſtat ex animo & corpore: Animo autem potius debetur dominium, quàm corpori. Animi plures ſunt potentiæ, inter quas principem locum meritò habet Ratio. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἄρχει δεσποτικὴν ἀρχήν. ὁ δὲ νοῦς, τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν καὶ βασιλικήν. *Anima namq; corpori imperat herili imperio: mens autem cupiditati, civili & regali.* De hac re Cic. in lib. 1. de natura Deorum *ſic ſcribit: Omnẽ naturam quæ non ſimplex, ſed cum alio conjuncta & connexa eſt, neceſſe eſt habere aliquem in ſe principatum: ut in homine mentem, in bellua quiddam ſimile mentis, unde oriantur rerum appetitus: in arborum autem & earum rerum, quæ gignuntur à*

Βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσει.

terra, radicibus, ineſſe principatus putatur. Principatum autem id dico, quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius.

CAPUT IV.

Quæ eſt altera ſpecies ſervitutis?

ὅτι δὲ καὶ οἱ τἀναντία. ALtera ſpecies ſervitutis dicitur δουλεία νομικὴ vel νομικὴ *ſervitus legalis, ſic dicta, quia* τῷ νόμῳ *hoc eſt, lege, conſuetudine, & inſtituto hominum eſt introducta & recepta.*

Quid eſt ſervitus legalis?

Servitus legalis à Juſtin. lib. 1. Inſtit. cap. 3. §. 2. *ſic definitur. Servitus eſt Iuris gentium conſtitutio, qua contrà naturam aliquis alieno domino ſubjicitur. Vel ut* alij definiunt, *Servitus legalis eſt, qua aliquis jure belli, unà cum ſuis facultatibus, poteſtati victoris ſubjicitur.* ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων. ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν. ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. *Eſt enim quidam inſtituto ſervus & ſerviens.* Lex enim pactum quoddam eſt, quo bello victa victorum eſſe ajunt. *Qui hoc modo ſervi ſunt, revera non ſunt ſervi, ſed tantùm à ſervando ita ſunt dicti: quia cum ab hoſte potuiſſent occidi, ſervati ſunt ad vitam* l. cit. §. 3.

Τῶν δὲ τὸ δίκαιον. Eſt ne talis ſervitus juſta?

Hæc quæſtio ab Ariſtotele in utramq; partem diſputatur. Ac primùm pro parte affirmativa

tria

tiva adferuntur argumenta, quod hæc ſervitus videatur eſſe juſta. Quorum primum ſumitur à cauſa efficiente. Quod virtute eſt acquiſitum, ejus poſſeſſio eſt juſta. Sed ſervitus legalis, qua quis alterius dominio jure belli ſubjicitur, virtute, hoc eſt, fortitudine victoris eſt acquiſita. Ergo ſervitus hæc eſt juſta.

Alterum argumentum *ſumitur ex loco comparatorum. Qui potentior eſt, ei jure imperiū debetur in minus potentem.* καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρεῖττον ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος. *atq; quod ſuperat ſemper eſt in præſtantia boni alicujus. Quemadmodū Legati Athenienſiū* apud Thucydidem in lib.1. *teſtantur dicentes: Semper juſtum habitū fuit, ut imbecilliores à potentioribus coërcerentur.* Et Salomon prov.12. cap.v.24. *Manus fortiū dominabitur: ignavorum autem tributū ſerviet. Sed qui victores ſunt in bello ij potentiores ſunt victis. Ergò victoribus jure debetur imperium in victos: & per conſequens, ſi eorum dominium eſt juſtum, etiam Servitus bello acquiſita erit juſta.*

Tertium argumentū *ſumitur ex loco Adjunctorum. Quod legibus eſt conſtitutum, & uſu receptum, id eſt, juſtum:* Nam *lex nihil aliud eſt, quàm jus ſcriptum. Vel ut hoc loco habet: Lex eſt* ὁμολογία, *id eſt, conſenſus, ſeu pactum. Et* Cic. *Legem naturæ nominat conſenſum omnium hominum. Sed bellica Servitus legibus eſt comprobata: Ergò bellica ſervitus eſt juſta. Minor probatur ex*

lib. 2.

Digitized by Google

lib. 2. Inſtit. tit. 1. paragr. 12. *ubi ſic ſcribitur*: Ea quæ ex hoſtibus capimus, jure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeò quidem, ut & liberi homines in ſervitutem noſtram deducantur.

Quomodo probatur, quòd hæc ſervitus non ſit juſta?

Duobus argumentis: quorum primum ſumitur à cauſa efficiente. Dominium, quod per ſolam vim eſt acquiſitum, id non eſt juſtum. Ratio, quia verum dominium niti debet benevolentia & voluntate eorum, qui ſe ultrò propriæ ſuæ ſalutis & utilitatis cauſa aliis ſubjecerunt. Sed dominium quod bello eſt acquiſitum, eſt violentum. Nam in bello omnia vi & armis geruntur. Ergò tale dominium non eſt juſtum: & per conſequens etiam ſervitus bellica non eſt juſta.

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur ex repugnantibus. Quia in ſervitute bellica multa ſæpe contingunt, quæ juſtitiæ & æquitati repugnant. Etenim ſic fieri poteſt, ut in bello ab hoſtibus barbaris, agreſtibus, & ſceleratis capiantur viri illuſtres, generoſi, nobiles, virtutibus, eruditione & aliis animi dotibus excellentes: quos profectò iniquum eſſet, & à ratione alienum, cogere, ut barbaris illis & impiis hoſtibus, à quibus victi ſunt, ſervirent. Huc accedit, quòd ſæpenumero bella non propter juſtas cauſas ſuſcipiuntur & geruntur: in talibus autem bellis

belli: etiamſi hoſtes exiſtunt victores, tamen eorum victoria eſt injuſta: imò ſi belli cauſa non eſt juſta, etiam omnia, quæ in eo ab hoſte occupantur, injuſtè poſſidentur. Proinde etiam talis ſervitus, quæ hoc modo eſt acquiſita, non poterit dici eſſe juſta.

Si igitur non omnes ij, qui videntur eſſe ſervi, ſunt revera ſervi: quæ eſt vera nota, ſecundum quam libertas, aut ſervitus debent æſtimari?

Καί τοι ἐπεὶ τῶ λέγειν.

Quemadmodum ſola virtus revera poteſt hominem nobilitare, & clarum reddere: vitia autem eundem deformant & obſcurum reddunt: Ita eadem hæc duo, nempè virtus & vitium ſunt veræ libertatis, & ſervitutis propriæ notæ: ita ut is in quo virtus ineſt, verè & rectè poſſit dici liber, ubicunque ſit: etiam ſi quo ad externam vitæ conditionem videatur eſſe captivus ſervus. Ut apud Theodectum Helena *inquit*:

Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειε λάτριν;

Utrinque verò è ſtirpe Divorum ſitam,
Quis jure appellare ſervam poſſit?

Ἀξιοῦσι γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθὸν γίνεσθαι. ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μὴν δύναται. *nam ex bonis bonum naſci volunt. natura a. vult quidem hoc facere ſæpenumero, ſed non poteſt, &* 3.Polit.8. βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων. *veriſimile eſt meliores ex melioribus. Rurſum verò qui vitijs eſt contaminatus, is*

re vera eſt ſervus, etiamſi ſecundum externam faciem videatur eſſe liber, & magnus dominus.

Quod facit hoc loco Ariſtoteles diſcrimen inter eos, qui naturá, & qui lege ſunt ſervi?

Διὸ ἐ συμφέρει ἰσίν.

Qui naturâ ſunt ſervi, hi verè & ἁπλῶς, ſimpliciter ſemper & ubiq; ſunt ſervi: eorum quoque ſervitus eſt aliquo modo voluntaria, & tàm ipſis, quàm eorum dominis utilis: unde etiam utrinque inter eos poteſt eſſe mutuus amor, & vera amicitia. Qui autem lege ſunt ſervi, hi non verè & ſimpliciter, neq; ſemper & ubiq; ſunt ſervi: ſed ſolùm κατά τι ſecundum quid, & aliquo reſpectu dicuntur ſervi: eorum quoq; ſervitus eſt violenta, & coacta, ipſiſq; magis noxia & calamitoſa, quam utilis. Unde etjam inter ipſos, & eorum dominos non eſt mutuus amor, aut vera benevolentia: ſed potius odium & metus: quemadmodum in proverbio dicitur. Quot ſervi, tot hoſtes. *Idem,* oderunt quem metuunt.

Φανερὸν δ' ἐκ τούτων.

Quid ex jam dictis infert Ariſtoteles?

Ariſtoteles ex ijs quæ de duobus generibus ſervorum dixit, infert manifeſtum eſſe, quod imperiũ herile ſeu domeſticum non ſit idem cum imperio civili ſeu politico. Quibus verbis videtur velle refutare Platonis *opinionem, qui in* dialogo ſuo politico *ſcripſit, imperium herile & civile non differre inter ſe ſpecie, ſed tantum* τῷ πλήθει, *hoc eſt, multitudine ſive numero eorum in quos exercetur:*

Exempli

Exempli gratia, ſi imperium eſt ſolùm erga unum aut paucos qui dicuntur ſervi, tunc illud imperium nominari δεσποτικὸν, *herile: ſi verò imperium eſt in multos qui dicuntur cives, tunc imperium illud appellari* πολιτικὸν *civile. Hanc opinionem Ariſtoteles hoc loco refutat, & tribus argumentis probat iſta imperia etiam ſpecie inter ſe differre.*

Quod eſt primum Argumentum?

Primum argumentum ſumitur à materia, ſeu objecto. Quæ verſantur circa objecta ſpecie diverſa, ea ipſa quoque ſpecie inter ſe differunt. Sed imperium herile & civile verſantur circa objecta ſpecie diverſa: illud n. exercetur in homines ſervos hoc verò in homines liberos: ſervus autem ab homine libero ſpecie differt. Ergò imperium herile à civili ſpecie differt.

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur à forma imperandi. Imperium herile eſt tantùm penes unum, qui ſolus & ſemper imperat ſuis ſervis. Imperium autem civile eſt penes plures, qui neque ſemper, neque ſoli, ſed per vices imperant & parent. Ergò iſta duo imperia ſpecie inter ſe differunt.

Quod eſt tertium argumentum?

Tertium argumentum ſumitur à proprio. Dominus proprie æſtimatur, τῇ φύσει, *ex ſua natura, quatenus naturali quadam dexteritate ingenij ad dominandum & imperandum ſervo præditus eſt. Politicus autem æſtimatur* τῇ ἐπιστήμῃ: *quatenus ſcientiam*

ſcientiam adminiſtrandæ Reipub. habet. Atqui hæc duo nempè ἡ Φύσις, καὶ ἐπιστήμη, natura & ſcientia ſunt res ſpecie differentes: Ergò etiam imperia ſunt ſpecie diverſa.

Nullane igitur eſt ſcientia dominandi aut ſerviendi?

Eſt, etiamſi ex ea propriè dominus, aut ſervus non æſtimentur, aut definiantur.

Quid eſt ſcientia herilis ἐπιστήμη δεσποτικὴ?

Scientia herilis eſt facultas rectè utendi ſervis, ἔστι δύναμις χρηστικὴ τῶν δούλων. Ratio autem rectè utendi ſervis conſiſtit in duobus: primùm *ut dominus ſciat ſervis rectè imperare, & mandare: non ſolùm quid, ſed etiam quomodo aliquid ab iis fieri velit.* Deindè *ut etiam poſſit ea quæ mandavit, tempeſtivè ab iiſdem exigere, deque illis, utrum benè facta ſint, rectè judicare.*

δουλικὴ μάθησις.

Quid eſt ſcientia ſervilis ἐπιστήμη δουλικὴ?

Scientia ſervilis eſt facultas rectè obeundi ſervilia miniſteria, quæ ad quotidianum uſum rei domeſticæ ſunt neceſſaria: ea quæ ab Ariſtotele hoc loco nominantur ἐγκύκλια διακονήματα. cũ inquit: ἐν Συρακούσαις λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. Syracuſis mercede quis accepta pueros docebat cotidiana miniſteria.

Quæ eſt diſtinctio ſervilium officiorum?

Magna eſt eorum varietas: poſſunt autem ferè duabus

duabus comprehendi diſtinctionibus. Quarũ prima eſt ratione Qualitatis *per comparationẽ. Quòd miniſteria ſervilia alia ſunt honeſtiora,* ἐντιμότερα, *alia magis neceſſaria,* ἀναγκαιότερα: *unde natum eſt proverbium, quo dicitur:* δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου, ſervus ſervo, dominus domino præſtantior eſt.

Alia diſtinctio eſt ratione finis ſeu *uſus: Quod miniſteria ſervilia alia ſunt* οἰκονομικὰ, *quæ inſerviunt adminiſtrationi rei familiaris: alia ſunt* γεωργικὰ, *quæ pertinent ad culturam agrorum: alia verò* μηχανικὰ ἢ τεχνικὰ, *quibus varia opificum opera, inſtrumenta, aliaq; vaſa utenſilia efficiuntur atq; elaborantur.*

CAPUT. V.

Quod eſt alterum fundamentum domeſticæ ſocietatis?

Ὅλως δὲ περὶ κτήσεως.

A*Lterum fundamentum domeſticæ ſocietatis ſunt* αἱ κτήσεις, *vel* τὰ κτήματα, *poſſeſſiones opes, & facultates, quæ ſunt, ut paulò ante dictum eſt, quaſi inſtrumenta, & adjumenta, ſine quibus ſocietas domeſtica non poteſt vel conſtitui, vel conſervari.*

Quæ ſunt hic conſideranda?

Duo: Primùm ἡ κτητικὴ, *ratio acquirendi. Deinde* ἡ χρηστικὴ, *ratio utendi:* οὐδὲν γάρ ἐστι κτῆσις, ἂν μὴ χρῆσις προσῇ: nihil enim proſunt divitiæ, niſi acceſſerit earum uſus. *Sic infrà in cap. 7. ait, circa* τὰ κτήματα *conſideranda eſſe*

duo,

eſſe duo, primùm τὴν γνῶσιν, ἢ θεωρίαν. *deindè* τὴν πρᾶξιν, *quæ conſiſtit* ἐν τῇ χρήσει, καὶ ἐμπειρίᾳ.

Quid eſt ἡ κτητική?

Ἡ κτητικὴ, *est ſcientia ſeu facultas acquirendi ea quæ ad victum & vitæ ſuſtentationem ſunt neceſſaria.* Ariſtoteles, ἡ κτητική ἐστιν ἐπιμέλεια περὶ τὴν τροφήν. *Item*, ἡ κτητική ἐστι θησαυρισμὸς τῶν χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας.

Quid eſt ἡ χρηστική?

Ἡ χρηστικὴ. *eſt facultas & ratio rectè utendi quæſitis, ad neceſſarios vitæ quotidianæ uſus in rei domeſticæ adminiſtratione.*

Quare ἡ κτητικὴ etiam ab Ariſtotele appellatur χρηματιστική?

Hujus rei videntur eſſe duæ cauſæ. Prima eſt, quia τὰ χρήματα, *id eſt, pecuniæ* & *numi ſunt commodiſſimum & maximè uſitatum medium atq; inſtrumentum, per quod ea, quæ nobis neceſſaria ſunt, comparamus. Quemadmodum* Horatius *ait*, lib.2.ſat.3.v.95.

Divina humanaq; pulchris
Divitijs parent : quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, juſtus, ſapiens, etiam rex,
Et quicquid volet.

Et Petronius Arbiter,

Quiſquis habet numos ſecurâ naviget aura:
Fortunamq; ſuo temperet arbitrio.

Quidvis numis præſentibus opta, & veniet.

Altera cauſa ex priore dependet. Quia enim homines vident pecuniarum beneficio omnia neceſſaria poſſe comparari, ideò maximè occupati ſunt in congerendis & cumulandis pecunijs, ſequentes illud Horatij *dictum.* lib. 1. epiſt. 1.

O cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus poſt numos.

[illegible]

Eſtne ἡ κτητικὴ eadem cum facultate œconomica an vero eſt ſolum ejus aliqua pars, aut ejus adminiſtra?

Quoniam ἡ κτητικὴ non eſt ſimplex, ſunt enim plures ſpecies & modi acquiſitionis: ideò antequam ad hanc quæſtionem reſpondeatur, prius per diviſionem explicandi ſunt modi & ſpecies τῆς κτητικῆς.

Quotuplex eſt ergò ἡ κτητικὴ?

Triplex, quarum una eſt φυσικὴ *ſeu* κατὰ φύσιν, *quam natura hominibus monſtravit neceſſitate ſic urgente. Hæc etiam ab Ariſtotele* ἀναγκαία, καὶ οἰκειοτάτη, *id eſt, neceſſaria, & maximè propria nominatur.*

Altera eſt artificioſa, & μὴ φυσικὴ *non naturalis, nec neceſſaria: Quæ hominum induſtriâ & ſtudio eſt inventa.*

Tertia eſt mixta, per quam partim ex rebus naturalibus, partim verò arte affectu, victus acquiritur: ut cum ex lapidibus, lignis, metallis, ex terra, luto, & ſimilibus materialibus, quæ naturâ ſuppeditat, varia ab artificibus efficiuntur opera, vaſa ſupellectilia, & omnis generis utenſilia & inſtrumenta,

menta, quibus in quotidiana vita & adminiſtratione rei domeſticæ tàm neceſſarius eſt uſus, ut ſine illis homines commodè vitam traducere, aut ſua negocia exequi non poſſent. Hûc quoque pertinent omnia inſtrumenta ruſtica, bellica, fabrilia, & ſimilia.

Circa quas res præcipuè verſatur naturalis κτητικὴ?

Circa ea quæ ad victum pertinent.

Πόπερον ἣ μέρος αὐτῆς.

Quare acquiſitio victus dicitur naturalis?

Non ſolùm quia naturæ neceſſitas eum poſtulat ſine quo nullum animal diu poteſt vitam ſuam ſuſtentare: οὐ γὰρ οἷόντε ζῆν ἄνευ τροφῆς: *Sed etiam quia hæc acquiſitio imitatur naturæ providentiam, quæ omni animali ſimul ac eſt in hanc lucem editum, de victu ſeu alimento videtur proſpexiſſe.* ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις ὑπ' αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, ὥσπερ κατὰ πρώτην γένεσιν εὐθὺς, οὕτω καὶ τελειωθεῖσι. *Talis igitur res ab ipſa natura omnibus dari videtur, ut ſtatim à primo ortu ita, & perfectis.* Primùm *quidem quòd omnibus animalibus illum affectum indidit, ut ſuum fœtum ſeu prolem ſuam cupiant alere, & nutrire.* Deindè *quod aliquibus proſpexit de lacte materno, aliquibus verò aliam quandam materiā adnaſci fecit: Unde poſſint ad aliquod tempus ſe ſuſtentare; donec ipſa ſibi cibum quærere poſſint.* πάντι γὰρ ἐξ οὗ γίνεται, τροφὴ τὸ λειπόμενόν ἐστι. *omni n. ex quo gignitur, reliquum eſt victus,* cap. 7.

Præterea

Præterea *ipſa natura omnibus tàm recens natū, quàm adultis, quotidiè è terra producit varias herbas, ſemina & fructus: unde nutrimentum quærāt, quo ſe & ſuas proles alere poſſint. Ipſis* deniq; *hominibus non ſolùm omne genus animaliū,* διὰ τὴν χρῆσιν καὶ τροφὴν, *ad cibum & victum conceſſit: verùm etiam eam induſtriam, & ingenij ſagacitatem largita eſt: ut varias excogitarent artes, quarum beneficio poſſent ſibi victum, & alia vitæ ſubſidia comparare. Hinc ita Philoſophus:* εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. *Si igitur natura nihil neq; imperfectum facit, neq; fruſtra: neceſſe eſt, hominum cauſa hæc omnia feciſſe naturam.* τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκα, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν. *Stirpes animantium ſunt cauſa, & cæteræ animantes hominum cauſa.*

Hæc naturalis acquiſitio quotuplex eſt?

Duplex, alia enim eſt ſimplex, alia mixta: Simplex *acquiſitio dicitur, qua uno aliquo certo vitæ genere victum nobis acquirimus, veluti ex ſola agricultura, aut venatione, aut piſcatione, aut uno aliquo artificio.* Mixta *autem eſt, per quam non una ſolùm ratione, ſed diverſis modis & rationibus victum nobis comparamus, ut ſunt qui ſimul & mercaturam & opificium aliquid exercent: item qui ſimul & agriculturæ, & venationi, & aucupio operam dant.*

Eſtne unius modi hæc ſimplex victus acquiſitio?

Minimè: Nam pro varietate ciborum & alimentorum, etiam variæ ſunt ſpecies acquirendi victum: quarum Ariſtoteles hoc loco *quatuor præcipuas enumerat.* οὐ γὰρ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἕτερα ἑτέροις. non enim idem ſingulis natura eſt jucundum, ſed alia alijs.

Quæ eſt prima ſpecies acquirendi victum?

Prima & præcipua ſpecies eſt, ἡ γεωργία, *agricultura, per quam victus quæritur ex terra, & ijs quæ è terra naſcuntur: ut ſunt herbæ, ſemina, fruges, legumina, fructus arborum, radices, & his ſimilia, quæ eſui hominibus ſunt accommodata.*

Quæ eſt altera ſpecies?

Altera ſpecies eſt, qua ex paſtura animalium manſuetorum & cicurum victus quæritur, ut ſunt boves, equi, aſini, oves, capræ, ſues: vocatur hæc ratio νομαδική, *paſtoritia.*

Quæ eſt tertia ſpecies?

Tertia ſpecies acquirendi victum eſt aliquo modo violenta & bellica. Quando ex prædatione hoſtium victus quæritur. Nominatur πολεμική, καὶ ληστρική, *prædatoria.*

Quæ eſt quarta ſpecies?

Quarta ſpecies eſt, qua ex venatione beſtiarum, & animalium agreſtium victus quæritur. Hæc ratio nominatur ἀγρευτική, *& eſt triplex, juxta præcipuas differentias beſtiarum: quarum aliæ ſunt terre-*

terreſtres, aliæ volatiles, aliæ aquatiles: hinc exiſtunt hæ tres ſpecies, θηρευτικὴ, id eſt, venatio: ὀρνιθοθήρα, aucupium: & ἁλιευτικὴ, piſcatio.

NOTA. *Ex his quatuor ſpeciebus & modis acquirendi victum, Ariſtoteles colligit etiam quatuor vitæ genera: nempè βίον γεωργικὸν, βίον νομαδικὸν, βίον πολεμικὸν ἢ ληστρικὸν, & βίον ἀγρευτικόν. Quas rurſum ſic diſtinguit, quod quædam vita eſt ſine labore: ut eſt vita paſtoralis: quæ propterea etiam ab eo βίος θεωρητικὸς nominatur: quædam verò eſt cum labore conjuncta, qui labor vel eſt ſine periculo, ùt βίος γεωργικὸς, vel eſt cum periculo conjunctus, eoq; vel honeſto, ut βίος θηρευτικὸς, vel turpis, ut βίος ληστρικός.*

Quare Ariſtoteles inter naturales modos acquirendi etiam recenſet τὴν πολεμικὴν, cùm tamen iſte modus ſit violentus, & quaſi contra naturam?

Ariſtoteles videtur loqui de hominibus barbaris & agreſtibus, qui quoniam naturâ ſunt ſervi, & ad ſerviendum facti, quemadmodum ſupra dictum fuit: ideò juſtum eſt, ſi in bello capiuntur, eos cogere ad ſerviendum iis, à quibus capti ſunt. Quod ſi verò hoc juſtum eſt, ideò etiam eſt ſecundum naturam. Præterea ſi non eſt contra naturam feras capere ad hominum uſum, etiam non eſt contra naturam barbaros hujusmodi homines capere, & cogere ut nobis ſerviant.

Ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς.

Quoniam hactenus explicaſti de varijs modis & ſpeciebus τῆς κτητικῆς: reſponde etiam ad quæſtionem tibi ſupra propoſitam, quænam κτητικὴ ſit pars œconomicæ facultatis?

Ea κτητικὴ eſt pars œconomicæ facultatis, quæ in acquirendo victu & alimento eum ſervat modum, quem naturæ neceſſitas poſtulat, & hominibus monſtravit.

Quibus rationibus hoc probatur?

Duabus. Prima eſt talis. Quæ neceſſaria ſunt ad alicujus rei conſervationem, ea etiam ſunt pars ejus rei. Sed victus & alimenta ſunt neceſſaria ad conſervandam œconomiam. Ergò acquiſitio victus & alimentorum ſunt pars œconomiæ.

Altera ratio. Quæ ſunt veræ divitiæ, earum acquiſitio eſt pars œconomiæ. Sed victus & alimenta ſunt veræ divitiæ. Ergò victus & alimentorum acquiſitio eſt pars œconomiæ. Minor probatur rationibus. Prima. Quæ divitiæ in ſe habent tantum, quantum ſatis eſt ad benè vivendum, illæ ſunt veræ divitiæ. Sed acquiſitio victus & alimentorum habet in ſe tantum, quantum ſatis eſt ad benè vivendum. αὐτάρκεια πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστι. *Copia enim quæ ſatis ſit ad benè vivendum non infinita eſt. Ergò victus & alimenta ſunt veræ divitiæ. Altera ratio. Divitiæ quæ ſunt finitæ, hoc eſt, quæ habent certum modum, finem, & uſum: hæ ſunt veræ divitiæ. Sed victus & alimenta ſunt finita. Ergo ſunt veræ divitiæ. Minor probatur.*

Quæ

Quæ ſunt inſtrumenta & media ad aliquid efficiendum deſtinata, ea debent eſſe finita. οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστι τέχνης, οὔτε πλήθει οὔτε μεγέθει. *Nullius enim artis organa ſunt infinita aut multitudine aut magnitudine. Sed victus & alimenta ſunt inſtrumenta & media ad adminiſtrandum rem familiarem deſtinata. Ergò victus & alimenta ſunt finita.*

Objectio. At Solon in quodam carmine ſcripſit, divitiarum nullum eſſe certum terminum? Καὶ ἔοικεν οὐχ ἀληθῶς.

Solutio. Hæc Solonis ſententia, qua inquit:

Πλούτου δ᾽ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι κεῖται·

Nulla homini finis defixa eſt divitiarum:

non eſt intelligenda de naturali appetitu victus & alimentorum. Iſte enim appetitus facilè poteſt ſatiari: ſiquidem natura paucis eſt contenta: ſed de inordinato appetitu earum rerum, quæ non neceſſariæ ſunt, ſed tantùm ſunt adminiſtræ maximarum voluptatum: ut Cic. *ait: Talium enim cupiditas eſt inexplebilis, & in infinitum progreditur, ac ſubindè creſcit, ideò comparatur hydropi: in quo morbo, quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ, teſte* Ovidio 1. Faſtor. v. 216. *ſicut etiam dicitur:*

Creſcit amor numi, quantum ipſa pecunia creſcit. Juvenal. ſat. 14. v. 139.

Hanc κτητικὴν Ariſtoteles in ſequente capite *reprehendit, & ait, eam meritò nominari* χρηματιστικὴν

πιστικὴν δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου, καὶ κτήσεως.

CAPUT VI.

Ἔστι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς.

Quæ eſt altera acquirendi ratio, quam dixiſti non eſſe naturalem, ſed artificioſam ;
διὰ τέχνης καὶ ἐμπειρίας?

Non naturalis κτητικὴ eſt, qua victum & alias res acquirimus per commutationem: διὰ τὴν ἀλλαγὴν καὶ μεταβολήν: unde etiam ἀλλακτική, καὶ μεταβλητική, permutatoria, & commerciaria nominatur.

Si hæc κτητικὴ non eſt naturalis, eſtne contra naturam?

Minimè. Quoniam ſi legitimo modo exercetur, tum non repugnat naturæ: ſed potius defectum ejus ſupplet, & tanquam miniſtra ſuccurrit naturæ.

Quo pacto hæc differt à priore?

Quatuor potiſſimùm modis: Primùm *origine ſeu cauſa efficiente. Nam priorem rationem docuit, & poſtulat natura neceſſitas: hæc verò hominum induſtria & arte eſt inventa. Itaq; prior eſt neceſſaria, hæc autem adventicia.*

Quod eſt alterum diſcrimen?

Deinde *differunt cauſa formali: quia prior eſt finita, certis nimirùm terminis ab ipſa natura circumſcripta: quæ ſicut paucis eſt contenta, ita etiam facilè poteſt ei ſatisfieri. Nam ut* Cic. *ait*: *Tantum ſolummodò cibi & potionis adhibendum eſt, ut vires*

vires naturæ reficiantur, non opprimantur. Hæc autem poſterior ratio acquirendi eſt infinita, profecta nimirum ab hominum cupiditate, quæ inſatiabilis eſt. ὥσπερ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστιν, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον: ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν. *ut ars medendi ad ſanandum infinitè fertur, & ars quæque ad finem infinitè: hunc enim quam maximè efficere volunt. Ac de ea rectè Solonis dictum, cujus ſupra mentio facta eſt, accipiendum eſt.*

Quod eſt tertium diſcrimen?

Tertiò *differunt cauſa materiali & objectis, circa quæ utraque ratio acquirendi verſatur. Nam prior ſolùm verſatur circa victum & alimenta, quæ ad vitam ſuſtentandam hominibus ſunt neceſſaria. Hæc autem non ſolùm circa victum & alimenta, ſed etiam circa alias quaſcunque res eſt occupata: quarū acquiſitio ad vitam hanc commodius tranſigendam videtur eſſe accommodata.*

Quod eſt quartum diſcrimen?

Quartò *differunt cauſa finali. Prior enim acquiſitio ad ſupplendam naturæ indigentiam & neceſſitatem refertur. Hæc autem poſterior ab hominibus excogitata eſt ad ſplendorem, voluptatem & luxum.*

Quot modis fit rerum permutatio?

Duobus. Vel enim permutatio fit ſimpliciter ſine aliquo medio: ut cum res permutantur pro rebus: Λάβουσι δ' περὶ αὐτῆς

merces

merces pro mercibus: frumentum pro vino: vinum pro oleo: zingiber pro pipere: ferrum pro lana, &c. Vel permutatio ſit per aliquod medium, per quod res permutandæ prius æſtimatur certo aliquo precio: ut cum pro frumento, vel vino, vel re alia, datur pecunia. Quemadmodum fieri ſolet in emptionibus & venditionibus.

Quomodo vocatur hæc permutatio?

χρηματιστική, *pecuniaria, partim quia ſit per* τὰ χρήματα, *quæ ſunt medium & inſtrumentum hujus permutationis:* τὸ γὰρ νόμισμα. στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστι. *numus enim primum & ultimum eſt in permutatione: partim quia majore ex parte ferè tota hac permutandi ratio dirigitur* πρὸς τὴν συλλογὴν καὶ σώρευσιν, τῶν χρημάτων, *ad coacervandas & cumulandas pecunias.*

Quare inventa eſt hæc ratio permutandi?

Vt facilior eſſet permutatio & conquiſitio earum rerum, quibus indigemus: quarum tranſportatio alioquin fuiſſet difficilima. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. *nam res ſingulæ ad naturam neceſſariæ non facilè huc illuc comportari poſſunt.*

Quotuplex eſt hæc χρηματιστική?

Duplex. *Vna honeſta, licita, & in hac civili vita ut plurimum neceſſaria atque utilis: per quam res æquo precio æſtimantur, ut inter ementes & venden-*

tes

tes, aut alio modo permutantes, juſta utrinq; & utilis poßit fieri permutatio. Altera autem eſt turpis & prohibita neq; neceſſaria: cujus etiam duo ſunt modi, unus eſt, quando ipſæ RES *permutandæ majore precio æſtimantur ac permutantur, quàm æquum & juſtum eſt: atq; hæc ratio permutandi nominatur* καπηλικὴ, *cauponaria. Alter modus eſt, quando ipſa pecunia pro pecunia commutatur: idq; rurſum duobus modis fit: primus eſt, quando pro ſola permutatione lucrum aliquod exigitur:* da man etwas welters für den Auffwechſel geben muß/ *quæ ratio vocatur ab aliis* κολλυβιστικὴ, hoc loco ὀβολοστατική, *numularia. Deinde quando pecunia ad certum aliquod tempus pro fœnore elocatur, ut ex ſe aliam pecuniam ſucceſſu temporu pariat: quæ ratio vocatur fœneratio, uſura, Græcè* τοκισμὸς, & τόκος, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, *à pariendo: quaſi pecuniæ fœtus & partus:* ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν. *genita enim ſimilia ſunt gignentibus ipſa.* cap. 7. *Qua ratio acquirendæ pecuniæ, eſt omninò contra naturam pecuniæ, quæ ſolum inventa fuit, ut eſſet medium permutationis; non autem ut ipſa ex ſe aliam pareret pecuniam.* cap. ſeq.

Quomodo definitur ab Ariſtotele καπηλικὴ?

Ἡ καπηλικὴ ἐστὶ δύναμις θεωρητικὴ, πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων. *Cauponaria eſt facultas excogitandi & inquirendi modum & rationem, unde poßit haberi magna vis pecuniæ.* Ex τῶν θεωρητικῶν. (?)

Qualis eſt καπηλική?

Eſt turpis & ſordida. Primùm *quia eſt contra naturam, ut paulò ante dictum eſt.* Deindè *quia ipſa pecunia, quæ debebat eſſe ſolum medium* & *inſtrumentum facilioris permutationis, jam ab hominibus habetur pro fine & ſcopo permutationis: quatenus homines ſtudent per hanc rationem adhuc plures alias pecunias cumulare.* Tertiò *quia hæc hominum cupiditas extenditur in infinitum: quemadmodum etiam paulò antè dictum eſt: unde Ariſtoteles hoc loco ait:* ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ εἶναι τοῦ τέλους πέρας, *id eſt, finem hujus pecuniariæ rationis nullum habere extremum, in quo conſiſtat.*

Quomodo differt hæc καπηλική ab illa priore pecuniæ permutatione?

Primùm *in eo differt, quod illa prior eſt aliquo modo ſecundum naturam, quatenus per eam indigentiæ & neceſſitati naturæ ſuccurritur: Hæc autem naturæ repugnat.* Deindè *quòd illa inſervit œconomiæ, eſtq; ejus cognitio œconomo aliquo modo utilis* & *neceſſaria: hæc autem propriè ad œconomiũ non pertinet, ideoq; ad œconomiam non eſt neceſſaria. Neq; enim œconomi, quatenus œconomus eſt, proprium officium eſt conquirere & augere opes* & *pecunias: ſed opibus & pecuniis rectè in adminiſtrãda re domeſtica uti.* Tertiò, *quòd per priorem rationem acquiruntur veræ & honeſtæ divitiæ: per hanc verò acquiruntur opes, quæ cum probro aliquo & dedecore acquirentis ſunt conjunctæ.* Quartò *quod*

quòd prior ratio acquirendæ pecuniæ eſt finita: reſpicit enim verum finem, nempè utilitatem domeſticorum: πρὸς δὲ τὸ τέλος ἅπαντα δέον ἀπαντᾶν, *ad finem verò omnia oportet referre. Hæc autem non eſt finita, hoc eſt, non reſpicit certum & verum finem œconomiæ: ſed in infinitum cogitat pecunias cumulare, non utendi, ſed ſolùm poſſidendi gratia.* Κτῆσις *autem non eſt verus divitiarum finis, ſed* χρῆσις.

Sunt ne pecuniæ veræ divitiæ?

Pleriq; quidem homines exiſtimant, τὸν πλοῦτον, *id eſt, divitias nihil aliud eſſe quàm* πλῆθος νομισμάτων, *copiam & multitudinem pecuniarum: ideoq; in illis conquirendis & cumulandis tantoperè ſunt occupati. Verùm Ariſtoteles hanc eorum opinionem nominat* λῆρον, *id eſt, nugas: quia per eam homines vehementer decipiũtur & errant: quod confirmat duabus rationibus.* Prima ratio: *Quæ divitiæ ſunt incertæ, hæ non ſunt veræ divitiæ. Sed divitiæ ex ſolis pecunijs congeſtæ, ſunt incertæ: quoniam pecuniarum ſeu numorum valor ex hominum voluntate & arbitrio pendet: qui poſſunt valorem aut retinere, aut mutare, aut omninò abrogare.* Altera ratio eſt: *veræ divitiæ ſunt, quarum præſentia & beneficio homo poteſt ſe ſuamq; vitam ſuſtentare. Atqui ſolis pecuniis ſeu numis, licet in magna copia adſint, non poteſt homo ſe, vitamq; ſuàm ſuſtentare. Ergò pecuniæ non ſunt veræ divitiæ. Minor probatur exẽplo Midæ regis Phrygiæ, de*

Καὶ τῶν τὸν πλοῦτον πολλάκις.

quo

quo fabulantur Poëtæ, ut eſt apud Ovid. lib. 11. fab. 4. *qui cum ex nimia avaritia precatus eſſet Iovem, ut quicquid attingeret, illud in aurum converteretur, atq; hujus ſui voti compos factus eſſet, tandem omnes cibi quos comedere volebat, in aurum ſunt converſi, ita ut illis frui non poſſet, ut ſic coactus fuerit in ſumma pecuniarum abundantia fame perire.*

Si pecuniæ non ſunt veræ divitiæ: quæ ſunt igitur cauſæ propter quas homines tanto ſtudio, tantaque aviditate in illis conquirendis & cumulandis ſunt occupati?

Hujus rei Ariſtoteles videtur tres cauſas adferre. Prima cauſa *eſt ipſa affinitas & cognatio, quæ eſt inter œconomiam & χρηματιστικὴν: Nam ad œconomiam benè & feliciter adminiſtrandã omninò opus eſt pecuniis: ſine quibus ea quæ neceſſaria ſunt ad alendam familiam: difficulter haberi aut conquiri poſſunt: itaq; qui bonus vult videri œconomus, etiam ſtudet, quo pacto poſſit colligere pecunias ad emenda neceſſaria.* Altera cauſa *eſt innatus amor, & ſtudium vitæ conſervandæ & prolongandæ: Quia autem pecuniarum beneficio vitæ præſidia, & ſubſidia comparantur; ideò etiam homines tantoperè laborant in conquirendis pecuniis.* Tertia cauſa *eſt, nimia voluptatum cupiditas: qua major hominum pars laborat:* εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων

γων ἐπιθυμοῦσιν. Ea igitur cupiditas quia eſt infi- ta,& efficientia infinita cupiunt. Quia autem pecuniæ magnum adſerunt adjumentum ad voluptatum deſiderium explendum; ideò etiam eam ob cauſam tantoperè ab hominibus expetuntur. De utraq; jam dicta cauſa inquit Cic.lib.1.Off. *Expetuntur autem divitiæ, cùm ad uſus vitæ neceſſarios: tùm ad perfruendas voluptates.* Et lib.2. de fin. *Pecunia eſt effectrix multarum & magnarum voluptatum.*

CAPUT VII.

Quoniam præcipuos modos & ſpecies τῆς κτητικῆς hactenus explicaſti: reſponde jam ad quæſtionem tibi ſuprà in quinto capite propoſitam: Eſt ne ἡ κτητική,eadem cum facultate œconomica, an verò eſt aliqua ejus pars: aut ejus admi- niſtra?

Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς.

Ad hanc quæſtionem primùm generatim reſpondeo negando, nempè; quòd κτητικὴ non eadem ſit cū facultate œconomica. Atq; hoc probo tali argumento. Quarum facultatum diverſus eſt finis, & diverſum munus, hæ non ſunt eadem. Sed prædictarum duarum facultatum diverſus eſt finis & diverſum munus. Ergò duæ hæ facultates non ſunt eædem. Minor declaratur: Quoniam τῆς κτητικῆς, *finis & munus eſt acquirere opes:* τῆς οἰκονομικῆς *verò finis & proprium munus eſt, poſſe rebus acquiſitis rectè in adminiſtratione rei familiaris uti: unde etiam* Xenophon *œconomum definit eſſe eum:* ὅστις ἄριστα χρῆται τῷ οἴκῳ.

Quomodo

Quomodo hoc ipſum Ariſtoteles amplius declarat?

Tribus exemplis ſimilibus. Primum ſimile. *Quemadmodum ſcientia politica non facit homines: ſed aliundè eos ſumit, eorumq́ opera in adminiſtrãda Repub. utitur: ita œconomiæ munus non eſt, acquirere opes: ſed ſolùm acquiſitis rectè in domeſtica adminiſtratione uti.*

Alterum ſimile. *Quemadmodum textor non ipſe facit lanam aut fila: ſed ex illis, aliundè ſibi allatis, telam & pannum texit: ita œconomus non acquirit opes: ſed acquiſitis rectè in adminiſtratione rei domeſticæ utitur.*

Tertium ſimile. *Quemadmodum ars medica non propterea eadem eſt cum politica: etiamſi magiſtratus politici ὡς τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος officium ſit, in civitate etiam eorum curam habere, quæ pertinēt ad valetudinem & ſanitatem civium: ita neq́ κτητικὴ, propterea eadem eſt cum facultate œconomica: quia boni œconomi officium eſt, etiã providere de iis rebus, quæ ad adminiſtrandam domum, & alendam familiam ſunt neceſſariæ.*

At ſi κτητικὴ, non eſt eadem cum facultate œconomica: Eſtné aliqua ejus pars, aut adminiſtra?

Quia κτητικὴ, non eſt ſimplex, quemadmodum hactenus eſt explicatum: ideò ad quæſtionem hanc etiam per diſtinctionem ſic reſpondeo. Ea κτητικὴ, naturalis & neceſſaria eſt: per quam indigentiæ, & ne-

& neceſſitati naturæ, honeſta & juſta ratione ſuccurritur: ea, inquam, maximè pertinet ad œconomiam ratione cognitionis: eſtq; non ſolùm ejus adminiſtra, ſed etiam aliqua ejus pars. Cujusmodi eſt prima illa ſpecies, quæ μεταβλητικὴ καὶ χρηματιστικὴ nominatur. Ea autem κτητικὴ, quæ neque naturalis, neque neceſſaria eſt: ſed ſolùm ad explendam hominum avaritiam, aut ad perfruendas voluptates eſt inventa: ea ad œconomiam non modò non pertinet: verùm etiam eſt turpis, & fugienda: qualis eſt ea, quæ καπηλικὴ, cauponaria, & ὀβολοστατικὴ, numularia, fœneratoria, & uſuraria appellatur. εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον. meritiſſimo odio habetur ars fœnerandi: quia eſt quæſtus ex ipſo numo, non ex eo cujus gratia eſt repertus, permutationis namq; gratia exiſtit: fœnus autem ipſum auget.

Explicaſti hactenus unum caput, quod circa τὰ κτήματα, opes & facultates eſt conſiderandnm, nempè τὴν κτητικὴν, rationem acquirendi Quod eſt alterũ caput, quòd hîc quoque conſiderandum eſt? ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν.

Alterum caput quod circa τὰ κτήματα, id eſt, opes, & facultates in œconomia conſiderandum, eſt περὶ τῆς χρηστικῆς, de ratione utendi, quo pacto ni-

ſto nimirum opibus acquiſitis rectè in adminiſtratione rei domeſticæ ſit utendum. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δὲ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. *Hæc autem omnia cognitionem quidem habent liberalem, exercitationem verò neceſſariam. Ac quemadmodum prius caput pertinebat* πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν, *ita hoc refertur,* πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ ἐμπειρίαν. *Eius definitio ſuprà in* 5. cap. *fuit tradita.*

Quæ traduntur ab Ariſtotele de hac parte præcepta?

Ariſtoteles in hoc loco ſolum quatuor generalia præcepta tradit, quæ circa rectum divitiarum uſum œconomo ſunt ſervanda. Nam de ſingulis ſeorſim & accuratius præcipere, propriè ad ſcientiam politicam non pertinet. Eſt autem primum præceptum tale. Qui bonus vult eſſe œconomus, debet habere peritiam earum rerum, quæ ad familiæ ſuſtentationem maximè ſunt utiles & neceſſariæ, unde, quando, quomodo, & in quem uſum ſint comparandæ. ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλαις εὐθηνεῖ χώραις. *alia enim aliis in regionibus florent, vel alia alibi potiora gignuntur. Hoc præceptum præcipuè pertinet ad primam* κτητικήν, *quæ eſt ſecundum naturam, quæ ex rebus, quas natura nobis ſubminiſtrat, victum quærimus: ut ex agricultura, paſtura, & venatione.*

Quod eſt alterum præceptum?

Alterum præceptum pertinet ad κτητικὴν *artificioſam,*

tificioſam, quæ fit permutando. Circa rerum permutationes œconomum noſſe oportet ſpecies ſive modos ſecundum quos permutationes ſiunt: & quinam ex illis ſint honeſtiores, utiliores, magisq; neceſſarij.

Quæ ſunt præcipuæ ſpecies permutationum?

Tres; Mercatura, Fœneratio, & Mercenaria locatio: ἐμπορία, τοκισμὸς, μισθαρνία. *Mercatura eſt ratio, qua vel per mercium commutationem, vel per emptionem & venditionem interveniente pecunia res acquirimus.*

Quæ ſunt ejus ſpecies?

Tres hoc loco enumerantur ab Ariſtotele mercaturæ ſpecies: una ναυκληρία, *mercatura nautica, ſeu maritima, qua merces navibus per mare & flumina hinc inde transvehuntur. Altera* φορτηγία *ſubvectoria aut terreſtris, qua jumentis vel curribus merces per terram ex una urbe vel regione ad aliam transportantur. Tertia,* παράστασις, *ſtataria, vel Inſtitoria, qua domi mercatura exercetur, quemadmodum inſtitores facere ſolent. Differunt autem hæ tres ſpecies mercaturæ etiam in eo, quod aliæ alijs ſunt tutiores, minusq; periculoſæ: & quod aliæ alijs ſunt fructuoſiores.*

Quid eſt Fœneratio?

Fœneratio eſt pecuniæ pro pecunia cum lucro aliquo commutatio. De hac in præcedente cap. *dictum eſt, quod ſit contra naturam pecuniæ, ideoq; turpis & ſordida.*

E Quid

Quid eſt μισθαρνία?

Μισθαρνία eſt opera mercenaria: quando aliquis ſuos labores, & ſuas operas alteri pro mercede addicit, & quaſi vendit: Græcè μισθαρνία ἐστὶν ἡ ἐπὶ μισθῷ γινομένη ἐργασία, Eſt opera mercenaria.

Εἰσὶ δὲ τεχνικώταται μὲν τῶν ἐργασιῶν.

Quæ ſunt talium ἐργασιῶν, operarum differentiæ?

Primùm ἐργασίαι, *id eſt, operæ illæ vel præſtantur ex certa aliqua arte: ut ſunt operæ fabrorum, ſartorum, textorum, & aliorum opificum: vel præſtantur ſolo corporis robore & viribus: ut ſunt operæ bajulorum, lignatorum, foſſorum, agricolarum, tabellariorum, &c.* Deindè, *Quædam operæ ſunt* τεχνικώταται, *artificioſiſſimæ: in quibus vel nihil, vel admodum parum fortuna dominatur, ut ſunt operæ pictorum, ſtatuariorum, ſcribarum. Quædam ſunt* βαναυσόταται, *ſordidiſſimæ:* ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα, *per quas corpora laborantium inquinantur: veluti ſunt operæ cerdonum, coriariorum, ferrariorum, tinctorum, coquorum, laniorum, & ſimilium opificum. Quædam ſunt* δουλικώταται, *maximè ſerviles:* ὅπου τοῦ σώματος πλεῖσται χρήσεις, *in quibus præſtandis tantùm corporis robur, nulla autem vires animi & ingenij requiruntur: ut ſunt operæ bajulorum, foſſorum, & ſimilium, de quibus in priore diſtinctione etiã dictum eſt. Quædam* deniq; *operæ ſunt* ἀγεννέσταται, *viliſſimæ, & maximè ignobiles:* ὅπου ἐλάχιστον προσδεῖ ἀρετῆς, *in quibus peragen-*

peragendis minimum virtutis requiritur: veluti ſunt operæ ſcepariorum, unctorum, balneatorum, janitorum, mediaſtinorum & ſimilium.

Quod eſt tertium præceptum?

Tertium præceptum pertinet ad eam κτητικὴν, quam ſuprà nominavit Mixtam, per quam ex rebus naturalibus quidem, ſed artificiosè elaboratis & fabricatis, pecuniæ & opes acquiruntur. De his Ariſtoteles hoc tradit præceptum. Bonum œconomum noſſe oportet, ad quæ opera & inſtrumenta efficienda unaquæq; materia maximè ſit accommodata: quo pacto etiam, quando, & unde materia illa ſit comparanda, ac præparanda, ut inde opus artificioſum & utile effici poßit.

Quod eſt quartum præceptum?

Debet etiam bonus œconomus non ſolùm aliorum ſcripta legere, qui tàm de naturali, quàm de artificioſa ratione acquirendi aliquid ſcripſerunt: verùm etiam eorum exempla & facta obſervare & imitari: qui in conquirendis opibus novas & peculiares rationes excogitarunt. τὰ λεγόμενα σποράδην, δι' ὧν ἐπιτετυχήκασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν, πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν. *quæ ſparſim dicuntur, per quæ quidam quæſtui dediti, rem benè geſſerunt, colligenda ſunt.* omnia namque hæc artem rei quærendæ colentibus ſunt utilia. *Cujus rei duo commemorat exempla: Unum Thaletis Mileſii inſignis Aſtronomi, qui cum*

ex ſua arte prævidiſſet fore eo anno magnam ubertatem olearum: ipſe omnes officinas olearias parvo precio conduxit: poſtea, cum jam tempus adveniſſet exprimendi, & colligendi oleum: eaſdem iterum pro magna pecunia aliis elocavit: & hac ratione multum pecuniæ lucrifecit. ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις ἂν βούλωνται. ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστι περὶ ὃ σπουδάζουσι. *facile namq; eſt Philoſophis diteſcere, ſi velint: ſed hoc non eſt, in quo eorum eſt ſtudium.*

Alterum exemplum eſt de quodam Syracuſano: qui ex quinquaginta talentis apud ſe depoſitis, omne ferrum coemit, & ſic monopolium inſtituit: ut quicunq; ferrum habere vellet, cogeretur ab ipſo emere: qua ratione ex quinquaginta illis talentis centum lucrifecit.

CAPUT VIII.

Ἐπεὶ δὲ τρία.

Quid in hoc poſtremo capite agitur?

A*Riſtoteles in hoc capite redit ad ſocietatem domeſticam, de qua in* tertio & quarto capite *cœperat agere: præcipuè autem agit de perſonis & virtutibus eorum, per quos œconomia & res familiaris eſt adminiſtranda.*

Quæ eſt eorum differentia?

Qui œconomiam adminiſtrant, hi aut ſunt ἄρχοντες, *id eſt, imperant, & præſunt aliis: aut ſunt* ἀρχόμενοι, *id eſt, parent, & imperata faciunt: ut dominus imperat ſervo, maritus uxori, pater filio.*

Quotu-

Quotuplex eſt iſtorum Imperium?

Triplex, juxta tres ſpecies domeſticæ ſocietatis: unum dicitur imperium herile, δεσποτικὸν: alterum imperium conjugale, γαμικὸν: tertium paternum, πατρικόν.

Eſtne eadem forma imperij in omnibus his tribus ſpeciebus?

Minimè. Nam paternum imperium eſt quodammodo βασιλικὸν, regium: ſiquidem pater non ſolùm authoritate, ætate, & prudentia, verum etiam benevolentia & beneficentia ita ſe habet erga ſuos liberos, quemadmodum bonus rex ſe habere debet erga ſuos ſubditos. Quare Homerus *rectè inquit de Iove:* Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, *Hominum pater atque Deorum, ſic appellans horum omnium Regem.* Φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν. Natura namq; Regem differre quidem oportet, genere verò eſſe eundem.

Quale eſt conjugale imperium quod habet maritus in uxorem?

Imperium mariti in uxorem eſt πολιτικόν, civile: quia eſt inter æquales, & refertur ad utriusque commune commodum, habet etiam quandam viciſſitudinem: quatenus conjuges inter ſe communicant conſilia, & communiter rem domeſticam adminiſtrant: ac familiæ imperant.

Quale eſt imperium herile, quod habet dominus in ſervum?

Imperium herile eſt quodammodo Tyrannicum, maximè verò tùm, quando dominus eſt homo durus & ſeverus. Nam in *hoc imperio omnia non ſolùm ad unius, nempè domini, arbitrium & voluntatem fiunt, verùm etiam ad illius commodum & utilitatem referuntur.*

Juréne imperat dominus ſervo, maritus uxori, pater liberis?

Maximè. Nam quod ad herile imperium attinet, ſupra in quarto capite *probatum fuit, aliquorum ſervitutem eſſe juſtam: unde etiam à contrario ſequitur, imperium in tales ſervos etiam eſſe juſtum. Quod verò imperium mariti in uxorem, & patris in liberos ſit juſtum, probatur ex eo, quia & naturæ & juſtitiæ eſt conſentaneum, ut qui à natura aptiores & digniores ad imperandum facti ſunt, hi etiam imperium habeant in eos, qui minus ſunt apti & digni: atqui maritum & parentes à natura aptiores & digniores ad imperandum factos eſſe, quàm uxorem & liberos: per ſe manifeſtum eſt.* Τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν. καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου, καὶ ἀτελοῦς. *Mas namq; quàm fœmina, ad imperandum natura eſt aptior* (niſi ſicubi eſt contra naturam) *atq; ætate ſuperans, & perfectum, quàm id quod ætate ſuperatur, & imperfectum.*

In jam commemoratis perſonis œconomicis, requirunturne etiam aliquæ virtutes, per quas poſſint ſuo officio in adminiſtranda œconomia rectè fungi?

Maximè.

Maximè. Omnis enim bona & perfecta actio à virtute aliqua proficiſcitur, & *perficitur.*

Quæ ſunt igitur illæ Virtutes?

Primùm, *Omnes virtutes Ethicæ,quæ communiter in omnibus ijs requiruntur, qui cupiunt pro bonis & honeſtis viris haberi: tales autem quoq; eſſe debent domeſtici: nam à malis & improbis hominibus nunquam poterit res domeſtica benè adminiſtrari.* Deindè *requiruntur etiam in illis certæ quadam virtutes, quæ peculiariter & propriè ad domeſtica negocia rectè perficienda pertinent; & propterea œconomicæ virtutes appellantur. Exempli gratia, & in domino & patrefamiliâs requiruntur peritia rei familiaris,& prudentia,qua poſſit ſervis & familiæ rectè præcipere, & mandare ea negocia, quæ illis ſunt peragenda. In marito autem & patrefamiliâs requiritur gravitas & autoritas, cum amore & humanitate conjuncta,erga uxorem, liberos, & reliquam familiam. In uxore, reverentia erga maritum, pudicitia, taciturnitas. Hinc* Sophocles ait in Ajace: γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. mulieri decus affert ſilentium. ἀλλ᾽ ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ſed non jam hoc in viro. *In ſervo, fidelitas, diligentia, & induſtria, in exequendis mandatis ſui domini. In liberis & pueris, obedientia, modeſtia, & verecundia.* παιδὸς γὰρ ἀρετὴ, ἐπεὶ ἀτελής, οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τέλειον καὶ τὸν ἡγούμενον. cum enim puer ſit imperfectus,& hujus virtus non ipſius eſt ad ipſum, ſed ad perfectiorem, & eum qui præeſt. Quæ

Πρῶτον μὲν αἱ ἠθικαί.

Quotuplices facit Ariſtoteles hoc loco virtutes?

Duplices, quarum aliæ ſunt ἀρχικαὶ, quaſi imperantes & præcipientes: quæ conveniunt iis perſonis, quæ in adminiſtratione rei domeſticæ aliis imperare debent: ut domino, marito, patri: aliæ ſunt ὑπηρετικαὶ, hoc eſt, miniſtrantes: quæ conveniunt iis, qui aliis debent parére & imperata facere: ut ſervo, uxori, liberis.

Φανερὸν τοίνυν ὅτι ἀνάγκη.

Eſtné eadem, quoad ſpeciem attinet, virtus τοῦ ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἀρχομένου, id eſt, ejus qui imperat, & ejus qui paret?

Ariſtoteles hanc quæſtionem prolixè in utramque partem diſputat: Summa autem hujus diſputationis videtur hæc eſſe. Quoniam τὸ ἄρχειν, καὶ τὸ ἄρχεσθαι, imperare, & imperium pati, ſeu imperata facere, ſpecie differunt: ſunt enim diverſorum prædicamentorum: ideò etiam proficiſcuntur à virtutibus ſpecie differentibus. Et ſic τοῦ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, quod infimam ſpeciem attinet, non eſt eorum planè eadem prudentia, fortitudo, juſtitia, temperantia, aut alia aliqua virtus moralis: licet videatur genere ipſo convenire: & tantùm gradibus ſecundum magis & minus differre: nimirùm quòd hæ in aliis ſunt excellentiores, & perfectiores: in aliis verò minus perfectæ: pro diverſitate conditionis, & dignitatis perſonarum, à quibus œconomia adminiſtratur.

Quomodo Ariſtoteles hoc diſcrimen declarat?

Duobus

Duobus exemplis ſimilibus. Vnum ſumitur à duabus potentiis animi humani: quarum una imperat, nempè Ratio: altera obtemperare debet rationi, videlicet Appetitus, ſeu Cupiditas. Vtriuſq; autem potentiæ ſunt propriæ quædam, ac ſpecie differentes virtutes. Nam ad rationem pertinent virtutes διανοητικαὶ, *intellectuales: ad appetitum verò referuntur virtutes* ἠθικαὶ, *morales. Illæ omnibus inſunt,* ἀλλὰ διαφερόντως, *ſed diſſimiliter.* ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν. τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν, ἀλλ᾽ ἄκυρον. ὁ δὲ παῖς, ἔχει μὲν, ἀλλ᾽ ἀτελές. *Nam ſervus quidem prorſus non habet vim conſultandi: fæmina verò habet illam quidem, ſed infirmam; puer verò habet illam quidem, ſed imperfectam. Alterum exemplum ſumitur ab Architecto, & reliquis fabris: quorum operâ ipſe Architectus in extruendo ædificio utitur. Architectus eſt is, qui gubernat totum opus: & imperat cæteris fabris, quid ſinguli facere debeant: qui ſunt quaſi ejus miniſtri, ad cujus præſcriptum omnia faciunt. Etſi verò architectus, & reliqui fabri verſentur circa idem opus: tamen ars architecti ſpecie differt ab arte reliquorum fabrorum: ipſumq; opus architecto potius aſſcribitur, quàm cæteris fabris, licet ipſe quantum ad labores attinet, fortaſſe minus quàm cæteri in eo efficiendo laboraſſe videatur.*

Requiriturne in ſervo aliqua virtus moralis?

In ſervo, quatenus eſt homo ratione præditus: &

 debet

debet domini ſui mandata rectè expedire: in eo virtus moralis quoque locum habet, & requiritur: alioquin enim videretur ei ratio à natura fruſtrà eſſe tributa. Quatenus verò eſt naturâ ſervus, id eſt, homo rudis & agreſtis: ac ſimpliciter domini ſui imperio ita ſubjectus, ut ex propria ſua voluntate nihil ei ſuſcipere, aut facere liceat; ſed totus ex nutu & arbitrio ſui domini pendet: eatenus eximia aliqua virtus moralis non admodum in eo requiritur. Alioquin enim, ſi virtute aliqua excelleret, indignus eſſet ſervitute.

Quales ſunt ſervi virtutes?

Sunt ὀργανικαὶ, *inſtrumentariæ: dominus enim, ut* ſuprà cap. 3. in definitione ſervi *dictum fuit, utitur ſervo tanquam inſtrumento animato. Sunt etiam* διακονικαὶ, *hoc eſt, per quas ſervi ſua* διακονήματα, *hoc eſt, miniſteria & obſequia præſtant ſuis dominis in adminiſtranda re familiari. Sunt deniq;* σωματικαὶ, *corporales, quoniam ut plurimum robore, & viribus corporis præſtantur. Atq; ex his rurſum aliæ ſunt* δουλικαὶ, *ſerviles: quæ propriè in ſervo ad miniſteria ſervilia præſtanda requiruntur; aliæ ſunt* τιμιώτεραι, *honoratiores: quæ etiam in homine libero & ingenuo requiruntur: ut ſunt virtutes morales.*

Si in ſervo etiam requiritur aliqua virtus, à quo eſt ad virtutem inſtituendus?

φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης:

Inſtitutio ſervi propriè ad dominum pertinet: cui debet ſervire, & cuius mandata debet exequi: nam

ſervi

ſervi virtus, non ad ipſum ſervum refertur, ſed ad dominum: ſiquidem tùm bonus dicitur ſervus & laudatur: non quando alterius negocia rectè adminiſtrat: ſed quando domino ſuo fideliter & rectè ſervit.

Requiriturné etiam in artifice virtus aliqua moralis, ad opera ſuæ artis melius efficienda: quemadmodum in ſervo ad ſua miniſteria exequenda? Ἀπεβάσις ... ἄν λις τὸ νῦν εἰρημένον.

Nequaquam: quia non eſt eadem ratio artificis quæ ſervi: etiamſi artificis operâ mercenariâ nobis quoq́ frequenter in quotidiana vita ſit utendum.

Quomodo igitur differt artifex à ſervo?

Varijs modis. Nam in artifice quod opus ipſum, quod ei efficiendum eſt, attinet, ſolùm requiritur peritia ejus artis, quam exercet: qua ſi præditus eſt, poteſt præclarum opus efficere, & propter artem ſuã laudari, ac bonus artifex dici: quibuscunq́ tandem moribus ſit præditus: ita ut etiam malus & improbus homo, poſſit propter artis ſuæ peritiam, & opera, quæ ex arte facit, bonus artifex nominari. In ſervo autem ad miniſteria ſua rectè expedienda etiam requiritur amor erga dominũ, fidelitas & induſtria in expediendis negocijs ſui domini, & vitæ probitas: quæ ſi in eo non ſunt, non poterit domino ſuo fideliter & rectè ſervire: imò ab improbo & malo ſervo, ſæpè magis metuendum nobis eſt, quàm ab hoſte: quemadmodum in proverbio dicitur: Quot ſervi, tot hoſtes. *Atq́ hoc eſt unum diſcrimen inter ſervum*

& arti-

& artificem, cujus hoc loco obiter mentionem facit Ariſtoteles.

Quod eſt alterum diſcrimen?

Servus eſt ſocius & particeps vitæ ſui domini; quia ſimul cohabitat, cibum capit, & converſatur cum ſuo domino: eſtq; quaſi pars ſui domini: quatenus numeratur inter ejus poſſeſſiones: Artifex verò nulla vitæ quotidianæ ſocietate nobis eſt conjunctus, imò poteſt eſſe remotus, & nobis ignotus: ὁ δοῦλος κοινωνός ἐστι ζωῆς, καὶ ὄργανον πρακτικὸν πρὸς ζωήν, ut ſuprà cap. 3. *dictum fuit.* ὁ δὲ τεχνίτης ποῤῥώτερον.

Quod eſt tertium diſcrimen?

Servus ad omnia officia & obſequia obeunda eſt obſtrictus, quæ à domino ſuo mandantur. Artifex verò ſolùm ad certum aliquod opus efficiendum non his eſt obligatus, ὁ μὲν βάναυσος τεχνίτης ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν. *Sordidus namq; opifex finitam ſervit ſervitutem.*

Quod eſt quartum diſcrimen?

Servi aliqui ſunt τῇ φύσει, *ideoq; etiam inviti coguntur ſervire. Nullus autem eſt* τῇ φύσει *artifex*: quia nemo naſcitur artifex: *ſed neceſſe eſt, ut artem aliquam diſcat.*

Quod eſt quintum diſcrimen?

Servus omnia facit ex mandato & præſcripto ſui domini: artifex autem ſuum opus facit, non ex alterius præſcripto, ſed ſecundum ſuæ artis præcepta.

Quare

Quare Politici officium eſt, etiam de virtutibus prædictarum perſonarum conſiderare?

Περὶ δ' ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς, καὶ τέκνων, καὶ πατρός.

Quia plurimum intereſt ad felicitatem civitatis: ut etiam tales perſonæ ſint virtutibus præditæ: per quas poſſint rectè ſuo munere in domeſtica adminiſtratione fungi: & ſic benè beateq́ inter ſe mutuò vivere. Cùm enim civitas conſtet ex pluribus domibus ſeu familijs: ideò non poteſt ipſa eſſe felix & beata: niſi etiam domeſtici ſint felices & beati: hæc autem felicitas illis absq́ virtute contingere non poteſt. τὴν δὲ τοῦ μέρους πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετήν. *Partis autem virtutem ad totius virtutem ſpectare oportet. Præterea plus quàm dimidia pars liberorum hominum in civitate, conſtat partim ex mulieribus, partim ex pueris, quibus ubi ad virilem ætatem pervenerint, Reſpublica adminiſtranda debet committi: qui niſi rectè ad virtutem fuerint inſtituti, nunquam poterunt eam benè adminiſtrare.* ἀναγκαῖον παιδεύειν καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, εἴπερ τι διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας. ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων. ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. *Inſtituere & liberos & uxores neceſſarium eſt, ſi quid intereſt ad hoc, ut civitas ſit bona, liberos quoq́ eſſe bonos & uxores bonas.* Intereſſe autem neceſſe eſt. *Nam fœminæ quidem pars dimidia ſunt liberorum*

rorum capitum. Ex liberis autem participes civitatis oriuntur. Proinde legumlatori & politico in conſtituenda Repub. diligenter de horum virtutibus eſt conſiderandum.

Liber Secundus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes Secundi libri?

QUONIAM *Ariſtoteles in præcedente libro agit de materia, hoc eſt, de partibus, ex quibus civitas conſtituitur: conſequens jam erat, etiam agere de forma civitatis, quæ eſt ipſa πολιτεία, id eſt, Reſpublica, quam infrà* in libro quarto *nominat βίον τῆς πόλεως, vitam & quaſi animam civitatis: quo pacto ea ſit conſtituenda. Antequam verò accedat ad hanc doctrinam & præceptionē, prius examinat alias quaſdam Reſpub. quæ tùm temporis vel reipſa & actu jā olim erant conſtitutæ; vel ab alijs quibuſdā politicis ſcriptoribus, & legumlatoribus literis mandata & deſcriptæ, ut ex eorum conſideratione eò facilius cognoſci poſſit, quid in benè conſtituenda Republ. ſequendum aut fugiendum ſit.* Ac in primâ *quidem* parte *hujus libri, quæ continetur primis quatuor capitibus, examinat utramq;* Platonis *Rempubl. eam ſcilicet,* quæ in decem libris de Repub. & eam, quæ in duodecim libris de legibus ab eo fuit deſcripta. *In* altera *verò*

parte,

parte, *quæ quinq; ſequentibus capitibus continetur, examinat quinq; alias Reſpubl. quarum duæ etiam ſolum fuerunt literis conſignatæ, à quodam* Phalea Chalcidonio, & Hippodæmo Mileſio: *tres verò jam anteà re ipſa conſtitutæ, ut Spartana ſeu Laconica, Cretenſis & Carthaginenſis. Quibus ad finem annectit catalogum quorundam veterum legumlatorum: ut Solonis, Zaleuci, Charondæ, Onomacriti, Philolai, Platonis, Draconis, Pittaci, Androdamantis.*

CAPUT I.

Dixiſti Ariſtotelem in hoc libro examinare & refutare aliorum opiniones, qui de Repub. aliquid ſcripſerunt: unde igitur facit initium? Ἐπεὶ δὲ προαιρέμεθα θεωρῆσαι.

A Scriptis Platonicis, quia eorum tunc maxima fuit authoritas.

Quot ſunt præcipua volumina à Platone de hoc argumento conſcripta?

Duo: quorum unum inſcribitur περὶ πολιτειῶν, *de Rebus politicis, continens* decem libros: *quod volumen Ariſtoteles ſolet nominare* πρώτην πολιτείαν, *primam Platonis rempub. partim ratione ordinis: quòd fuerit primo loco ab eo conſcripta: partim ratione præſtantiæ & dignitatis: quia in illis libris deſcribitur idea perfectæ Reipub, quæ quia magis optari, quàm conſtitui poteſt, in hac humanarum rerum inconſtantia, ideò etiam eam nominat* πολιτείαν κατ' εὐχὴν, Rempubl. ex voto.

Alte-

Alterum *volumen inſcribitur* περὶ τῶν νόμων, ἢ τῆς νομοθεσίας, *de legibus, aut ratione ferendarũ legum: continens duodecim libros: in quibus deſcribitur, quo pacto poſſit communiter mediocris aliqua forma bonæ Reipub. conſtitui: quæ quotidianis uſibus hujus vitæ ſit accommodata. Hanc Ariſtoteles nominat* δευτέραν πολιτείαν, *alteram Remp. Platonis, &* κατὰ τὸ δυνατὸν, *ſecundum id, quod fieri poteſt, conſtitutam.*

Quæ ſunt partes examinis, vel refutationis Platonicæ reipublicæ?

Tres: Una *pertinet communiter ad utrumq; volumen: eã autem breviter ſolum attingit in quarto capite*: Altera *pertinet ad decem libros de Repub. Ea continetur in tribus primis capitibus.* Tertia *pertinet ad duodecim libros de legibus: hæc habetur in quarto capite.*

Quid communiter in duobus jam dictis voluminibus, Ariſtoteles præcipuè reprehendit?

Duo: Primùm, *Quòd multa quidem acutè, eleganter, & copiosè oratorio more in illis libris diſputat: quæ tamen ad propoſitum & inſtitutum non videtur pertinere: imò magis ſunt* ἀλλότρια, *aliena à materia politica, & quodammodo* πάρεργα, *ſupervacanea: cujuſmodi ſunt ea, quæ hinc inde diſputat de ideis, de numeris, de animæ immortalitate, de affectibus, de Muſica & Muſicis, de Poëſi, de rebus Phyſicis, & ſimilibus aliis, quarum tra-*

ctatio

ſtatio & cognitio planè ad rectè conſtituendam Rempublicam nihil prodeſt, neq; etiam requiritur. Deindè *quod in iſtis libris multa neceſſaria, & propriè ad doctrinam publicam pertinentia, aut omnino præterierit: aut non ſatis plenè & perſpicuè explicarit,* cap. 4.

Quid verò peculiariter in decem libris de Repub. reprehendit? — Ἐκεῖ δὲ Σωκράτης φησί.

Quinq; ſunt capita, quæ Ariſtoteles in decem libris Platonis de Repub. reprehendit: ex quibus præcipuum caput eſt de communione conjugum, liberorum, & bonorum ſeu facultatum.

Quot ſunt partes refutationis de communione Platonica?

Duæ. Primum enim refutat communionem uxorum & liberorum. Deindè refutat communionem bonorum & poſſeſſionum.

Sed quibus rationibus Plato adductus fuit, ut exiſtimaret communionem omnium rerum in civitatem eſſe introducendam?

Duabus potiſſimum: quarum prima fuit, Quia exiſtimavit, per hanc communionem, civitatem maximè poſſe uniri, ſeu ad unitatem redigi: per quã poſſit eſſe diuturna & ſtabilis. Nam quæ UNUM *ſunt ea minus ſunt interitui, & corruptioni obnoxia, quàm quæ ſunt* MULTA. *Ex hac* ὑποθέσει, *Plato ſi argumentabatur. Quicquid facit ut civitas maximè ſit una, illud civitati eſt utile, & per cõſequens etiam eſt in civitatem introducendum. Sed*

communio conjugum, liberorum, & omnium aliorum bonorum facit, ut civitas maximè ſit una, vel unita. Ergò communio hæc in civitatem eſt introducenda.

Quid ad hoc argumentum reſpondit Ariſtoteles?

Ariſtoteles in hoc capite negat majorem propoſitionem, ſeu ὑπόθεσιν *Platonis, quâ ſtatuit unitatem civitati maximè eſſe utilem. Deinde in ſequentibus duobus capitibus examinat minorem propoſitionem.*

Quo pacto probat iſtam Platonis unitatem non poſſe utilem eſſe civitati?

Καί τοι φανερόν ἐστιν.

Tribus argumentis hoc probat. Quorum primum ſumitur à contrario effectu. Unitas Platonica deſtruit civitatem. Ergò non eſt utilis civitatibus. Antecedens probatur ex definitione civitatis ſuprà in lib. 1. cap. 2. *tradita, in qua dicitur, quòd civitas ſit communio conſtans ex pluribus pagis, domibus, familijs & hominibus: quæ omnia adeò inter ſe & ſpecie, & accidentibus differunt, ut non poſſint ad ſimplicem aliquam unitatem redigi. Imò ſi civitas ad ejuſmodi unitatem reduceretur, non amplius eſſet civitas: ſed potiùs una domus, quæ ſi rurſum ad maiorem unitatem reſtringuenda eſſet, tandem fieret unus ſolùm homo.* Καί τοι τόγε ἑκάστου ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον, *atqui cujusq; rei bonum quodq; conſervat.*

Quod

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur ab impoßibili, ex natura partium. Cujus partes ſunt ſpecie diſsimiles: id non poteſt ad talem unitatem redigi, per quam omnis diſsimilitudo tollatur: ſed partes civitatis ſunt inter ſe ſpecie differentes. Ergò civitas non poteſt ad ſimplicem unitatem reduci. Minor declaratur primùm diſtributione, & enumeratione diverſarum partium, ex quibus civitas conſtat. Conſtat enim ex pluribus pagis, domibus, & familijs, conſtat etiam ex diverſis hominum ordinibus, & vitæ conditionibus: quorum alij ſunt ἄρχοντες, *id eſt, in magiſtratu conſtituti alij* ἀρχόμενοι, *ſubditi: alij nobiles, alij ignobiles: alij patricij, alij plebeij: alij literati, alij idiotæ: alij opifices, quorum rurſum ſunt variæ differentiæ, alij mercatores, alij agricolæ: alij ſenes, alij divites: & ſic de cæteris hominum differentiis. Deinde declaratur minor per comparationē civilis ſocietatis, cum ſocietate confœderatorum & nationum: nam in hac ſpectatur multitudo hominum, ſolùm quoad numerum: qui quò plures ſunt, eò ſunt potentiores.* βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν καὶ τῷ ποσῷ χρήσιμος, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσῃ. auxilij enim gratia eſt, ſocietas belli, & quantitate utilis eſt, ceu ſi pondus plus attrahat: *in illa autem requiritur multitudo hominum, quorum vitæ conditio ſpecie diverſa eſſe debet, ſi modo altera alterius indigentiæ velit ſuccurrere. Tertiò probatur minor*

Οὐ μόνον δὲ πλειόνων ἀνθρώπων

à natura partium corporis compoſiti: quæ in omnibus rebus tàm naturalibus, quàm artificialibus, ſpecie inter ſe ſunt diſsimiles. ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει: ex quibus unum fit ſpecie differunt. Quartò probatur minor à jure Talionis, per quod Ariſtoteles in quinto Ethicorum cap. 5. aſſerit ipſas civitates contineri & conſiſtere: unde ſic videtur concludere. Ius Talionis eſt inter diſsimiles, qui ſunt per proportionem vel Arithmeticam, vel Geometricam ad æqualitatem revocandi. Atqui jus Talionis neceſſarium eſt in civitatibus. τὸ ἴσον γὰρ τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις. quia æqualitas mutua & reciproca tuetur civitates. Ergò in civitatibus ſunt diſsimiles perſonæ.

Quod eſt tertium argumentum?

Καί τοι τό γε ἑκάστου ἀγαθὸν.

Tertium argumentum ſumitur à fine civitatis, qui eſt ἡ αὐτάρκεια, hoc eſt, rerum ad vitam neceſſariarū ſufficiens copia: ſicut in definitione civitatis dictum eſt. Argumentum eſt tale. Quicquid impedit, quo minus civitas finem ſuum poſsit aſſequi: id non eſt utile civitati. Sed Platonica unitas impedit finem civitatis, nempè τὴν αὐτάρκειαν. Ergò. Minor probatur, Quoniam civitates initiò propterea fuerunt conſtitutæ: ut homines poſſent mutuis auxilijs ſibi invicem ſuccurrere, in ijs rebus quibus ad vitam commodius degendam indigebant: quæ quoniam variæ ſunt & multiplices: ideò etiam à diverſis hominibus ſunt conquirendæ. Nam ſi omnes qui,

τὸ λίαν ἓν ζητεῖν τὴν πόλιν, οὐκ ἔστιν ἄμεινον.

qui civitatem aliquam inhabitant, eſſent ejuſdem conditionis: veluti ſi omnes eſſent piſtores, aut textores, aut pictores, aut ſartores, aut ejuſdem alterius alicujus opificij: non poſſent ſeſe mutuò multum juvare. Hanc ob cauſam Ariſtoteles in lib. 5. Eth. cap. 5. *ſcribit. Civitas non conſtat ex medico, & medico, ſed ex medico & agricola.* Et Plato in lib. 2. de leg. *inquit. Niſi omnis generis opifices in unam eandemq́; civitatem conveniant: nunquam poterit ea finem ſuum aſſequi: ut nimirum ſit αὐτάρκης, hoc eſt, omnibus rebus neceſſariis ſatis inſtructa.*

C A P U T II.

Quæ fuit altera ratio, quæ Platonem permovit: ut exiſtimaret communionem omnium rerum in civitatem eſſe introducendam?

Ἀλλὰ μὲν, ἰδ. εἰ.

P*Lato uſus eſt argumento deſumpto ab effectu: quod tale fuit. Per quam rem tollitur cauſa omnium diſcordiarum inter cives, ea civitati maximè eſt utilis. Sed per communionem omnium rerum, tollitur cauſa omnium diſſidiorum inter cives. Ergò. Minorem probat: Quoniam ſi omnia ſint communia, nemo poterit amplius privatim & pro ſe ſolo dicere, τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. hoc eſt,* M E U M, *vel, hoc non eſt* M E U M, *ſed* T U U M. *Item, hoc non eſt* T U U M, *ſed* M E U M. *Sed omnes communiter poterunt dicere, hoc eſt* M E U M: *atq́; hoc modo tollentur ex civitatibus hæ duæ voces,* M E U M & T U U M: *ex quibus omnes propè inter ho-*

mines exiſtunt diſcordiæ, lites & controverſiæ, tàm in foro & judicijs, quàm privatim extra judicia in quotidiana vita. Quibus ſublatis, neceſſe eſt inter cives eſſe ſummum animorum conſenſum, & in civitate ſummam unitatem & concordiam.

Τὸ τοῦ πάν- τες, διττόν.

Quid Ariſtoteles ad hoc argumentum reſpondet?

Ariſtoteles primùm negat totum argumentum tanquam falſum & Sophiſticum: deinde reſpondet ad ipſam communionem Platonicam, oſtendendo illam minimè utilem eſſe civitatibus.

Quare argumentum Platonis dicit eſſe Sophiſticum?

Quia laborat ὁμωνυμίᾳ, *æquivocatione, & propterea nihil certi concludit. Nam vocabulum* πάντες, OMNES *eſt* ὁμώνυμον: *ſolet enim duobus modis accipi & uſurpari.* Collectivè *nimirum, & diſtributivè. Quando collectivè accipitur, tunc idem ſignificat, quod* σύμπαντες *id eſt, omnes ſimul comprehenſi & intellecti: atq; hi non poſſunt dicere, hoc eſt* MEUM, *ſed debent dicere, hoc eſt* NOSTRUM: *verum ita loqui, non multum facit ad unitatem civitatis conſtituendam. Sin verò diſtributivè accipitur, tunc vocabulum* OMNES *etiam ex omnibus ſingulos complectitur, & intelligit: ſed ſinguli illi non poſſunt verè & propriè de uno aliquo dicere, hoc* MEUM: *Nam hac ratione unius ejuſdemq; rei plures conſtituerentur in ſolidum domini, quod eſt abſurdum jure etiam civili, ut patet ex* l. ſi ut certo. 5. §. ult. ff. commodati.

Quo

Quo argumento Ariſtoteles improbat communionem rerum Platonicam?

Ab effectu. Quæ res multa adfert civitatibus incommoda, ea non eſt in civitatem introducenda. Sed Platonica rerum communio, multa ſecum adfert incommoda. Ergò, Minorem probat enumeratione incommodorum, quæ videntur ex communione illa conſequi. Et primo loco in hoc capite enumerat incommoda, quæ exiſtunt ex communione uxorum & liberorum: In ſequente verò capite enumerat incommoda quæ oriuntur ex communione bonorum, facultatum, & *poſſeſſionum.*

Quot ſunt incommoda circa uxorum & liberorum communionem?

Octo. Quorum Primum *eſt, quod iſta communio ſecum adfert negligentiam circa educationem* & *inſtitutionem liberorum. Partim quia plerunque ea negligentius peraguntur, quæ pluribus communiter ſunt demandata.* ἥκιστα ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν. τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων. *Suas namque res maximè curant, communes verò non minus, aut quantum cujusque interſit. Nam præter alia, tanquam alio curante, magis negli-*

gunt.

gunt, ut in ſervilibus miniſterijs multi ſæpe famuli pejus deſerviunt, quàm pauci. Partim verò, quia in tanta multitudine, & incertitudine liberorum, non poteſt ſingulorum adeò accurata & recta eſſe educatio & inſtitutio.

Alterum *incommodum eſt, quòd hæc communio abolet gradus cognationum & affinitatum, ac tollit diſcrimina familiarum, licet non totaliter.* κτ γὰ τὰς ὁμοιότητας αἱ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. *nam ex ſimilitudinibus, quæ liberorum ſunt cum parentibus, neceſſariò capiuntur ipſorum inter ſe argumenta.*

Tertiò *parit hæc communio ignorantiam parentum, propriorum liberorum, fratrum, ſororum, agnatorum, cognatorum, affinium.*

Unde conſequitur Quartum *incommodum, quòd per iſtam ignorantiam ſæpè perpetrantur maxima ſcelera in conſanguineos, ut parricidia, inceſtus, adulteria, ſtupra.*

Ex quibus ſequitur Quintum *incommodum: quòd quia iſta ſcelera per ignorantiam admittuntur: etiam non ſolent iuſto modo ab hominibus caſtè puniri aut expiari: unde neceſſe eſt, ut etiam divinitus publicis calamitatibus, bello, fame, peſte, & ſimilibus malis vindicentur: ex quibus tandem conſequuntur imperiorum, regnorum, & rerumpub. ruinæ, everſiones, atque interitus.*

Sextum *incommodum eſt, quòd per iſtam communionem*

munionem amor, qui debeat eſſe ſummus inter conjuges, parentes, liberos, minuitur, quatenus cogitur ſe extendere ergà tàm multos, & ſic redditur, ut Ariſtoteles inquit, quodammodo ὑδαρὴς, aquoſus, inſtar vini aut mellis, cui nimium aquæ eſt admixtum. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων. Vt enim dulce exiguum multæ aquæ admixtum temperationem reddit, quæ ſub ſenſum non cadat: ita evenit & propter neceſſitudinem ipſorum inter ſe ex his nominibus. Δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. Duo namq; ſunt, quæ faciunt, ut homines curam gerant & ament: & ſuum & carum: ſeu proprium & affectio.

Septimum incommodum eſt, quod neceſſe eſt ex iſta communione conſequi confuſionem ordinum & tribuum in Platonis Reſpub. Siquidem ipſe ſtatuit, liberos ſic natos, pro ingeniorum diverſitate nunc in hanc, nunc in aliam tribum eſſe transferendos.

Poſtremo & octavo loco reprehendit Ariſtoteles, quòd Plato communionem iſtam conjugum & liberorum ſolis magiſtratibus, & cuſtodibus urbis, hoc eſt, militibus præſidiarijs conceſſit: reliquorum autem civium, ut agricolarum, opificũ, mercatorũ & aliorum, nullam, quod ad hanc communionem attinet, quo pacto ſe habere debeant, fecit mentionem.

CAPUT III.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶ.

Quæ eſt altera pars reprehenſionis circa communionem Platonicam?

EA pertinet ad communionem bonorum, ſeu poſſeſſionum & facultatum.

Quotuplex hoc loco circa hanc communionem ſe offert quæſtio?

Triplex: partim quoad κτῆσιν, *partim quoad* χρῆσιν, *partim quoad utrumq́;. Vel enim quæritur, utrum bona debeant eſſe propria, fructûs verò communes: Vel utrum bona debeant eſſe communia, fructus verò ſint diſtribuendi ſingulis in ſuos privatos uſus: Vel utrum & bona, & fructus debeant eſſe communia. Quæ ſententia videtur Platoni placuiſſe: quam propterea Ariſtoteles hoc loco impugnat & refutat.*

Δηλοῦσι καὶ αὐτῶν συμποδήμων κοινωνίαν.

Quo argumento refutat Ariſtoteles communionem bonorum Platonicam?

Quæ res multa & magna in ſe habet incommoda, ea non eſt in civitatem introducenda. Sed communio bonorum Platonica, multa & magna habet incommoda. Ergò. Minor probatur à contrario. Proprietas bonorum multa habet commoda: Ergò communio bonorum habet multa incommoda.

Quæ ſunt commoda proprietatis bonorum?

Quatuor. Primùm, *quia majore ſtudio diligentia, & fide adminiſtrantur & peraguntur ea,*

quæ ſunt propria, quàm ea quæ ſunt communia aut aliena.

Deindè, *quia circa eorum adminiſtrationem, rarò exiſtunt querelæ: quia labores ſunt diſtincti per certas perſonas.*

Tertiò, *quia de proprijs bonis poſſumus erga alios exercere liberalitatem, & beneficentiam erga amicos, hoſpites, egenos, & alios quoſcunque.*

Quartò, *quia proprietas bonorum in ſe habet & voluptatem & utilitatem. Siquidem propria magis nos oblectant nobisque proſunt: quàm aliena, aut communia.* μὴ γὰρ οὐ μάτην τὴν πρὸς αὑτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν. *Neque enim fruſtra quisque ſecum ipſe amicitiam habet, ſed eſt hoc natura inſitum.*

Quæ ſunt autem illa incommoda communionis bonorum, quæ ab Ariſtotele in hoc capite recenſentur? ἑτέρων ἰδίᾳ ὄντων τῶν γεωργούντων

Primùm *incommodum, ſeu prima difficultas, exiſtit circa diſtributionem laborum, & fructuum in colendis communibus agris, & percipiendis eorum fructibus: in qua diſtributione non poteſt ſemper ea ſervari æqualitas, quæ omnibus placet: proptereà quòd habendus eſt in hac diſtributione reſpectus perſonarum, ſecundum proportionem Geometricam. Hinc autem ab hominibus imperitis variæ ſolent oriri querelæ: quando vident interdũ eos qui plurimum laborant, minus accipere: quàm eos, qui (ut ipſi arbitrantur) parum, aut nihil laborant.*

Alterùm

Alterum *incommodum eſt, quod in omni cõmunione plerunq; frequentes ſunt lites & contẽtiones: propter diverſitatem ingeniorum eorum, qui inter ſe communicant. Vnde natum eſt apud Germanos proverbium, quod dici ſolet,* Gemein/ward nie rein. δηλοῦσι δ' αἱ τῶν συναποδήμων κοινωνίαι· σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι διαφερόμενοι ἐκ τῶν ἐν ποσὶ, καὶ ἐκ μικρῶν προσκρούοντες ἀλλήλοις. ἔτι δὲ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους. *Cui argumento ſunt communitates una peregrinantium. Pleriq; enim de rebus ante pedes, ſeu in medio poſitis diſſentiunt, & parvis de rebus inter ſe inimicitias ſuſcipiunt. Prætereà & ex* famulis cum his maximè litigamur, ſeu offendimur, quibus ad miniſteria cotidiana potiſſimũ utimur.

καὶ πρὸς τούτοις ἀναιρεῖσιν. Tertium *incommodum eſt, quòd communio Platonica tollit è civitate duas virtutes: nempe Temperantiam, quæ jubet abſtinere ab alterius conjuge: hoc autem communio Platonica concedit. Deindè tollit Liberalitatem, quæ præcipit, ut de propriis noſtris bonis aliis benefaciamus: in Platonis verò Repub. tollitur bonorum proprietas: igitur ſimul etiã tollitur Liberalitas. Qui enim de alienis, aut communibus bonis alicui benefacit: is propriè, & verè non dici poteſt liberalis.*

μάλιστα δ' ἂν γένοιτο. Quartum *incommodum eſt, quòd hæc bonorum communio ſit quodammodo* ἐκ τῶν ἀδυνάτων, *ex numero*

numero eorum, quæ non poſſunt haberi, aut revera conſtitui: ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. *Quemadmodum & ſi concentum quis reddere vellet, unius vocis, aut verſum pedem unum: quæ etiam videtur eſſe cauſa, cur per tot ſecula, antè, & pòſt Platonem, à tàm multis & prudentiſſimis legum latoribus in nullam civitatem fuerit introducta: neque etiam ab ullis populis recepta, & uſurpata.*

Quintum *incommodum eſt, quòd Plato hanc bonorum communionem non ſatis dilucidè, diſtinctè, & plenè explicarit: quo pacto in ſingulis civium ordinibus ſit inſtituenda. Videtur enim tantùm de bonis & facultatibus magiſtratuum, & coſtodum urbis locutus eſſe: reliquorum autem civium, ut agricolarum, opificum, mercatorum, nullam facit mentionem: ex quo etiam patet hanc ejus doctrinam in hac parte eſſe mancam, & imperfectam, atque ideò rejiciendam.* οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος:

Atqui videtur hæc Platonica communio eſſe εὐπρόσωπος, hoc eſt, ſplendida, καὶ φιλάνθρωπος, hoc eſt, plena humanitatis? Εὐπρόσωπος μὲν οὖν

Verum quidem hoc eſt, præſertim ſi velimus conſiderare, quot & quantæ paſſim exiſtant controverſiæ, lites, & contentiones, circa bonorum & poſſeſſionum proprietates, tàm publicè in foro & judiciis: quàm privatim extrà judicia in contractibus & cõmerciis hominum in quibus committuntur tot doli, fraudes, perjuria, furta, rapinæ, & multa alia ſcelera: quo-

ra; quorum nullum videtur poſſe locum habere in communione bonorum. Sed ſciendum eſt, iſtorum jam enumeratorum malorum propriè cauſam non eſſe τὴν ἀκοινωνησίαν τῶν κτημάτων id eſt, bonorum negatam communionem, ſed potius τὴν μοχθηρίαν καὶ πλεονεξίαν, perverſitatem & avaritiam hominum: quorum cupiditates circa ejuſmodi externa bona ſunt ἄπληστοι, nunquam poſſunt expleri: unde fit, ut non contenti ſuis propriis bonis, etiam cupiant aliorum bona ad ſe, per fas & nefas attrahere.

Nulláne igitur prorſus commnnio bonorum in civitate poteſt locum habere?

Maximè. Sed eſt aliqua alia communio bonorum, multò honeſtior, laudabilior, & commodior: plena virtutis & humanitatis, per quam nimirum proprietas, & *diſtinctio bonorum retinetur: uſus verò & fructus eorum efficiuntur communes, hac nimirum ratione: quando de noſtris propriis bonis, etiam aliorum civium inopiæ & egeſtati ſuccurrimus, eaq; in re animi noſtri benevolentiam, & beneficentiam erga concives noſtros declaramus; atq; hoc modo bona noſtra ſimul & propria manent, & fiunt communia:* δεῖ μὲν εἶναι κτήσεις κοινάς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι, τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι. Nam *communia quidem eſſe oportet quodammodo, omnia verò propria. nam curæ quidem diſtributæ querelas inter ſe non gignent. quemadmodum*

de ve

de veris amicis dici ſolet: οἱ ὀρεστλῶ περὶς τὸ χρῆσθαι, κοινὰ τὰ φίλων. virtute, ad uſum quod attinet, *amicorum omnia eſſe communia. De qua re* Salomon in proverb. cap. 5. v. 15. 16. *hoc tradit præceptum: Bibe aquam in fontibus: rivuli tui foràs deriventur in plateas: at tu dominus eſto horum ſolus.*

Habent præterea, qui in eadem civitate habitant, multa alia communia: videlicet, Templa, religionem, libertatem, curiam, judicia, jura, ſuffragia, forum, portus, flumina, paſcua, & his ſimilia: quibus communiter omnes uti ac frui poſſunt: per quæ civitas etiam aliquo modò communis, & una efficitur, citrà Platonicam communionem, & unitatem.

Hactenus explicaſti, quo pacto Ariſtoteles refutat communionem Platonicam: ſuntne etiam quædam alia, quæ in Platonis Republica reprehendit?

Ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων.

Ariſtoteles in hoc loco adhuc quatuor alia capita attingit, quæ videntur à Platone in ſuis libris de Repub. non uſq; adeò benè eſſe conſtituta: quorum primum pertinet ad agricolas: alterum eſt de officio virorum & mulierũ: tertium eſt de magiſtratibus: quartum eſt de differentia ingeniorum in hominibus, deſumpta à diverſitate metallorum.

Quid reprehendit circa agricolas?

Tria. Primùm *eſt quod conceſſit agricolis, ut poſſent habere proprios agros & fundos, ex quibꝰ colligerent proprios fructus: quod ideò periculoſum eſt, quia agricolæ hoc modo divites effecti, facilè poterunt ani-*

animos erigere, ſeq; ſuis dominis opponere: quemadmodum aliquando Lacedamoniis, Cretenſibus, & Athenienſibus contigit, ab ipſorum colonis & ſervis.

Alterum *quod circa agricolas in Platone reprehendit, eſt, quod nihil de eorum diſciplina, legibus, magiſtratibus & ſodalitatibus tradit.*

Tertium eſt *quod liberum agricolis reliquit, ut communes, vel non communes haberent uxores; quam rem oſtendit pernitioſam eſſe rei domeſticæ.*

Κοινοῖ δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων.

Quid reprehendit circa officium virorum & mulierum?

Quod eadem voluit eſſe earum officia & exercitia, tam domi in urbe, quàm foris extrà urbem in colendis agris: tam in pace, in adminiſtranda Republic. quàm in bello gerendo. Hoc ſaltem ſervato diſcrimine: ut ea quæ plus prudentiæ & laboris requirunt, committerentur viris: leviora autem & faciliora, mulieribus, propter infirmitatem ſexus. Reprehendit etiam ſimilitudinem à beſtiis deſumptam, qua voluit hoc ſuum inſtitutum probare, tanquam ineptam & abſurdam: quemadmodum etiam Lactantius lib. de falſa ſap. 3. cap. 22. *eam deridet.*

Ἐπισφαλὲς δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας.

Quid circa differentiam hominum reprehendit?

Quod ſemper eoſdem voluit eſſe magiſtratus: hoc n. ait facile præbere cauſam & occaſionem ſeditionibus: quando cæteri vident ſe planè à publicis illis honoribus & officiis eſſe excluſos: ac ſemper debere alio-rum imperio eſſe ſubjectos.

Quid

ARISTOTELIS
Οἰκονομικῶν.
Seu
DE CURA REI FAMILIARIS.
Liber Secundus.

Cautela.

Sciendum hunc quidem librum ſi Aretinum velis ſequi, tertium eſſe, ſed quia Aretini ſupplementum ſuppoſititius ejusdem Autoris partus cenſetur à nonnullis, una cum Græcis codicilius præſentem hunc ſecundum facimus. Johannes Caſus in Appendice theſauri Oeconomici & hunc librum nothum eſſe neq; Ariſtoteli aſcribendum ſeptem argumentis oſtendere conatur; quicquid ſit, obſervanda in ejus lectione admonitio eſt, Fabri Stapulenſis, *cujus verba*: qui legent, eo id faciant ingenio ut bona ſequantur & probent: tyrannica verò & quæ ſunt his ſimilia, cautius devitent & damnent cognita.

In quot hic liber tribui poteſt partes?

In duas: *quarum* prior *de formis admi-*

 niſtratio-

niſtrationis domeſticæ agit : altera *artificioſos atquirendarum rerum modos* ἱστορικῶς *recenſet.*

Qualem convenit eſſe bonum Patrem familias ?

τὸν οἰκονομεῖν μέλλοντά τινα.

Qui rem domeſticam legitimè adminiſtraturus eſt, eum neq; locorum ubi negocia gerenda, ignarum, & natura ingenioſum & propoſito laborioſum atq; juſtum eſſe oportet : quod ſi ex his quicquam defuerit, in rebus gerendis plurimum peccabitur.

Quot ſunt formæ adminiſtrationis domeſticæ ?

Quatuor ſi ὡς ἐν τύπῳ *diſtinguantur in quas ſi qua ſunt, reliquas incidere videbimus* : βασιλικὴ *regia*, σατραπικὴ *præfectoria vel prætoria*, πολιτικὴ *civilis*, ἰδιωτικὴ *privata.*

Quomodo inter ſeſe comparantur ?

Maxima & ſimpliciſſima eſt regia: varia præ ceteris ac facillima civilis: privata minima quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Multa enim his formis ſunt communia, quæ verò ſingularia ſingulis ex ſequentibus liquebit.

Regia quot iterum habet formas ?

Regia quæ vi ac poteſtate generalis eſt quatuor formas habet ſeu officia. Primum eſt περὶ νόμισμα *circa monetam quando ea pretioſa aut vilis ordinanda* : Secundum & Tertium, περὶ τὰ ἐξαγώγιμα καὶ εἰσαγώγιμα *circa exportanda & im-*

& *importanda cum* & *quando & quænam ex his à præfectis accepta regi diſtrahere expediat.* Quartum περὶ τὰ ἀναλώματα *circa impenſas quinam ſumtus minuendi ſint & quando: item numini impendendi, an ea quæ numis emi ſolent.*

Satrapica quod habet fructuum genera?

Sex. Primus *proventus eſt ex agris qui primus omnium & præſtantiſſimus quem alij ἐκφόριον penſionē alij δεκάτην decimam appellant.* Secundus *eorum quæ peculiaria regioni, ut alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia.* Tertius *eſt mercaturæ.* Quartus *vectigalium tàm ex agris quàm rebus venalibus.* Quintus *pecuariæ quæ nominatur ἐπικαρπία fructuum acceſſio & decima.* Sextus *eorum quæ ex alijs rebꝰ, qui fructus ſingula capita ipſosq; operarios attingit unde vocatur ἐπικεφάλαιόν τε καὶ χειρωνάξιον.*

Quinam ſunt fructus civilis Oeconomiæ?

Hujus præſtantiſſimi *fructus ſunt ex ijs quæ cujusq; regionis natura producit:* proximi *mercaturæ & ludorum:* poſtremi τῶν ἐγκυκλίων *ſeu quotidianarum rerum atq; communium.*

Quinam ſunt fructus Oeconomiæ privatæ?

In Oeconomia privatorum quæ & ἀνώμαλος inæquabilis eſt, & non unum aliquod tanquam

CAPUT III.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστί.

Quæ eſt altera pars reprehenſionis circa communionem Platonicam?

EA pertinet ad communionem bonorum, ſeu poſſeſſionum & facultatum.

Quotuplex hoc loco circa hanc communionem ſe offert quæſtio?

Triplex: partim quoad κτῆσιν, *partim quoad* χρῆσιν, *partim quoad utrunq;. Vel enim quæritur, utrum bona debeant eſſe propria, fructus verò communes: Vel utrum bona debeant eſſe communia, fructus verò ſint diſtribuendi ſingulis in ſuos privatos uſus: Vel utrum & bona, & fructus debeant eſſe communia. Quæ ſententia videtur Platoni placuiſſe: quam propterea Ariſtoteles hoc loco impugnat & refutat.*

Ἀπλῶς ἡ κοινωνία... αἰτῶν συνα πολλῶν κοινωνία.

Quo argumento refutat Ariſtoteles communionem bonorum Platonicam?

Quæ res multa & magna in ſe habet incommoda, ea non eſt in civitatem introducenda. Sed communio bonorum Platonica, multa & magna habet incommoda. Ergò. Minor probatur à contrario. Proprietas bonorum multa habet commoda: Ergò communio bonorum habet multa incommoda.

Quæ ſunt commoda proprietatis bonorum?

Quatuor. Primùm, *quia majore ſtudio diligentia, & fide adminiſtrantur & peraguntur ea,*

quæ

quæ ſunt propria, quàm ea quæ ſunt communia aut aliena.

Deindè, *quia circa eorum adminiſtrationem, rarò exiſtunt querelæ: quia labores ſunt diſtincti per certas perſonas.*

Tertiò, *quia de proprijs bonis poſſumus erga alios exercere liberalitatem, & beneficentiam erga amicos, hoſpites, egenos, & alios quoſcunq́ʒ.*

Quartò, *quia proprietas bonorum in ſe habet & voluptatem & utilitatem. Siquidem propria magis nos oblectant nobiſq́ʒ proſunt: quàm aliena, aut communia.* μὴ γὰρ οὐ μάτην τὴν πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν. Neq́ʒ *enim fruſtra quiſq́ʒ ſecum ipſe amicitiam habet, ſed eſt hoc natura inſitum.*

Quæ ſunt autem illa incommoda communionis bonorum, quæ ab Ariſtotele in hoc capite recenſentur? ἑτέρων ἰδίᾳ ὄντων τῶν κοινωνούντων

Primùm *incommodum, ſeu prima difficultas, exiſtit circa diſtributionem laborum,* & *fructuum in colendis communibus agris, & percipiendis eorum fructibus: in qua diſtributione non poteſt ſemper ea ſervari æqualitas, quæ omnibus placet: proptereà quòd habendus eſt in hac diſtributione reſpectus perſonarum, ſecundum proportionem Geometricam. Hinc autem ab hominibus imperitis variæ ſolent oriri querelæ: quando vident interdũ eos qui plurimum laborant, minus accipere: quàm eos, qui (ut ipſi arbitrantur) parum, aut nihil laborant.*

Alterùm

Alterum *incommodum eſt, quod in omni cõmunione plerunq; frequentes ſunt lites & contẽtiones: propter diverſitatem ingeniorum eorum, qui inter ſe communicant. Unde natum eſt apud Germanos proverbium, quod dici ſolet,* Gemein/ward nie rein. δηλοῦσι δ᾽ αἱ τῶν συναποδήμων κοινωνίαι· σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι διαφερόμενοι ἐκ τῶν ἐν ποσὶ, καὶ ἐκ μικρῶν προσκρούοντες ἀλλήλοις. ἔτι δὲ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους. *Cui argumento ſunt communitates una peregrinantium. Pleriq; enim de rebus ante pedes, ſeu in medio poſitis diſſentiunt, & parvis de rebus inter ſe inimicitias ſuſcipiunt. Praterea & ex* famulis cum his maximè litigamur, ſeu offendimur, quibus ad miniſteria cotidiana potiſſimũ utimur.

καὶ πρὸς τούτοις ἀναιρεῖσιν.

Tertium *incommodum eſt, quòd communio Platonica tollit è civitate duas virtutes: nempe Temperantiam, quæ jubet abſtinere ab alterius conjuge: hoc autem communio Platonica concedit. Deindè tollit Liberalitatem, quæ præcipit, ut de propriis noſtris bonis aliis benefaciamus: in Platonis verò Repub. tollitur bonorum proprietas: igitur ſimul etiã tollitur Liberalitas. Qui enim de alienis, aut communibus bonis alicui benefacit: is propriè, & verè non dici poteſt liberalis.*

μάλιστα δ᾽ ἂν γένοιτο.

Quartum *incommodum eſt, quòd hæc bonorum communio ſit quodammodo* ἐκ τῶν ἀδυνάτων, *ex numero*

numero eorum, quæ non poſſunt haberi, aut revera conſtitui: ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. *Quemadmodum & ſi concentum quis reddere vellet, unius vocis, aut verſum pedem unum: quæ etiam videtur eſſe cauſa, cur per tot ſecula, antè, & pòſt Platonem, à tàm multis & prudentiſſimis legum latoribus in nullam civitatem fuerit introducta: neq; etiam ab ullis populis recepta, & uſurpata.*

Quintum *incommodum eſt, quòd Plato hanc bonorum communionem non ſatis dilucidè, diſtinctè, & plenè explicarit: quo pacto in ſingulis civium ordinibus ſit inſtituenda. Videtur enim tantùm de bonis & facultatibus magiſtratuum, & coſtodum urbis locutus eſſe: reliquorum autem civium, ut agricolarum, opificum, mercatorum, nullam facit mentionem: ex quo etiam patet hanc ejus doctrinam in hac parte eſſe mancam, & imperfectam, atque ideò rejiciendam.* οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος:

Atqui videtur hæc Platonica communio eſſe εὐπρόσωπος, hoc eſt, ſplendida, καὶ φιλάνθρωπος, hoc eſt, plena humanitatis? Εὐπρόσωπος μὲν οὖν

Verum quidem hoc eſt, præſertim ſi velimus conſiderare, quot & quantæ paſſim exiſtant controverſiæ, lites, & contentiones, circa bonorum & poſſeſſionum proprietates, tàm publicè in foro & judiciis: quàm privatim extrà judicia in contractibus & commerciis hominum in quibus committuntur tot doli, fraudes, perjuria, furta, rapinæ, & multa alia ſcelera: quo-

ra; quorum nullum videtur poſſe locum habere in communione bonorum. Sed ſciendum eſt, iſtorum jam enumeratorum malorum propriè cauſam non eſſe τὴν ἀκοινωνησίαν τῶν κτημάτων id eſt, bonorum negatam communionem, ſed potius τὴν μοχθηρίαν καὶ πλεονεξίαν, perverſitatem & avaritiam hominum: quorum cupiditates circa ejuſmodi externa bona ſunt ἄπληστοι, nunquam poſſunt expleri: unde fit, ut non contenti ſuis propriis bonis, etiam cupiant aliorum bona ad ſe, per fas & nefas attrahere.

Nullâne igitur prorſus communio bonorum in civitate poteſt locum habere?

Maximè. Sed eſt aliqua alia communio bonorum, multò honeſtior, laudabilior, & commodior: plena virtutis & humanitatis, per quam nimirum proprietas, & diſtinctio bonorum retinetur: uſus verò & fructus eorum efficiuntur communes, hac nimirum ratione: quando de noſtris propriis bonis, etiam aliorum civium inopiæ & egeſtati ſuccurrimus, eaq; in re animi noſtri benevolentiam, & beneficentiam erga concives noſtros declaramus: atq; hoc modo bona noſtra ſimul & propria manent, & fiunt communia: δεῖ μὲν εἶναι κτήσεις κοινὰς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι, τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι. *Nam communia quidem eſſe oportet quodammodo, omnia verò propria. nam curæ quidem diſtributæ querelas inter ſe non gignent. quemadmodum*

de re

de veris amicis dici ſolet: δι᾽ ἀρετὴν πρὸς τὸ χρῆσθαι, κοινὰ τὰ φίλων. virtute, ad uſum quod attinet, *amicorum omnia eſſe communia. De qua re* Salomon in proverb. cap. 5. v. 15. 16. *hoc tradit præceptum: Bibe aquam in fontibus: rivuli tui foras deriventur in plateas: at tu dominus eſto horum ſolus.*

Habent præterea, qui in eadem civitate habitant, multa alia communia: videlicet, Templa, religionem, libertatem, curiam, judicia, iura, ſuffragia, forum, portus, flumina, paſcua, & hiis ſimilia: quibus communiter omnes uti ac frui poſſunt: per quæ civitas etiam aliquo modo communis, & una efficitur, citra Platonicam communionem, & unitatem.

Hactenus explicaſti, quo pacto Ariſtoteles refutat communionem Platonicam: ſuntne etiam quædam alia, quæ in Platonis Republica reprehendit? Ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων.

Ariſtoteles in hoc loco adhuc quatuor alia capita attingit, quæ videntur à Platone in ſuis libris de Repub. non uſq; adeò benè eſſe conſtituta: quorum primum pertinet ad agricolas: alterum eſt de officio virorum & mulierũ: tertium eſt de magiſtratibus: quartum eſt de differentia ingeniorum in hominibus, deſumpta à diverſitate metallorum.

Quid reprehendit circa agricolas?

Tria. Primùm *eſt quod conceſſit agricolis, ut poſſent habere proprios agros & fundos, ex quibꝰ colligerent proprios fructus: quod ideò periculoſum eſt, quia agricolæ hoc modo divites effecti, facilè poterunt ani-*

runt ani-

ARISTOTELIS

Οἰκονομικῶν.

Seu

DE CURA REI FAMILIARIS.

Liber Secundus.

Cautela.

S*Ciendum hunc quidem librum ſi* Aretinum *velu ſequi, tertium eſſe, ſed quia Aretini ſupplementum ſuppoſititius ejuſdem Autoris partius cenſetur à nonnullis, una cum Græcis codicilius præſentem hunc ſecundum facimus.* Johannes Caſus in Appendice theſauri Oeconomici *& hunc librum nothum eſſe neq; Ariſtoteli aſcribendum ſeptem argumentis oſtendere conatur; quicquid ſit, obſervanda in ejus lectione admonitio eſt,* Fabri Stapulenſis, *cujus verba*: qui legent, eo id faciant ingenio ut bona ſequantur & probent: tyrannica verò & quæ ſunt his ſimilia, cautius devitent & damnent cognita.

In quot hic liber tribui poteſt partes?

In duas: *quarum* prior *de formis administratio-*

niſtrationis domeſticæ agit: altera *artificioſos acquirendarum rerum modos* ἱςορικῶς *recenſet.*

Qualem convenit eſſe bonum Patrem familias?

τὸν ἱκανὸν εἶν μέλλοντά τινα.

Qui rem domeſticam legitimè adminiſtraturus eſt, eum neq; locorum ubi negocia gerenda, ignarum, & natura ingenioſum & propoſito laborioſum atq; juſtum eſſe oportet: quod ſi ex his quicquam defuerit, in rebus gerendis plurimum peccabitur.

Quot ſunt formæ adminiſtrationis domeſticæ?

Quatuor ſi ὡς ἐν τύπῳ *diſtinguantur in quas ſi quæ ſunt, reliquas incidere videbimus*: βασιλικὴ *regia*, σατραπικὴ *præfectoria vel prætoria*, πολιτικὴ *civilis*, ἰδιωτικὴ *privata.*

Quomodo inter ſeſe comparantur?

Maxima & ſimpliciſſima eſt regia: varia præ ceteris ac facillima civilis: privata minima quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Multa enim his formis ſunt communia, quæ verò ſingularia ſingulis ex ſequentibus liquebit.

Regia quot iterum habet formas?

Regia quæ vi ac poteſtate generalis eſt quatuor formas habet ſeu officia. Primum *eſt* περὶ νόμισμα *circa monetam quando ea pretioſa aut vilis ordinanda*: Secundum & Tertium, περὶ τὰ ἐξαγώγιμα καὶ εἰσαγώγιμα *circa exportanda & im-*

& importanda cum & quando & quænam ex his à præfectis accepta regi diſtrahere expediat. Quartum περὶ τὰ ἀναλώματα *circa impenſas quinam ſumtus minuendi ſint & quando: item numinâ impendendi, an ea quæ numis emi ſolent.*

Satrapica quod habet fructuum genera?

Sex. Primus *proventus eſt ex agris qui primus omnium & præſtantiſſimus quem alij ἐκφόριον penſionē alij δεκάτην decimam appellant.* Secundus *eorum quæ peculiaria regioni, ut alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia.* Tertius *eſt mercaturæ.* Quartus *vectigalium tàm ex agris quàm rebus venalibus.* Quintus *pecuariæ quæ nominatur ἐπικαρπία fructuum acceſſio & decima.* Sextus *eorum quæ ex alijs reb9, qui fructus ſingula capita ipſosq; operarios attingit unde vocatur ἐπικεφάλαιόν τε καὶ χειρωνάξιον.*

Quinam ſunt fructus civilis Oeconomiæ?

Hujus præſtantiſſimi *fructus ſunt ex ijs quæ cujusq; regionis natura producit:* proximi *mercaturæ & ludorum:* poſtremi τῶν ἐγκυκλίων *ſeu quotidianarum rerum atq; communium.*

Quinam ſunt fructus Oeconomiæ privatæ?

In Oeconomia privatorum quæ & ἀνώμαλος inæquabilis eſt, & non unum aliquod tanquam

ſignum propoſitum ſpectat, & minima, quia & fructus ſunt modici & non magni fiunt ſumtus, fructus reddunt præſtantiſsimos agri, proximos alia ἐγκυκλήματα h. eſt res in orbem redeuntes: poſtremos pecuniæ uſura.

Quodnam in omni Oeconomia, cumprimis verò privata maxime obſervandum?

Τὸ ἀναλώματα μὴ μείζω τῶν προσόδων γίνεσθαι; hoc eſt ne ſumtus fiant proventibus majores.

Quid porrò in his formis attendendum?

In σατραπείᾳ & civitate, ſitne utendum cunctis quæ enumerata ſunt mediis, aut horum maximis, ſi ferri ab ea poſsint. Poſt, *quinam fructus aut non proveniant cum poſsint provenire, aut cum exigui ſint an augmentum admittant*: Item *ex ſumtibus qui impenduntur quinam* & *quam multi ſublati nihil omnino detrimenti attulerint.*

Subjice nunc ἀξιόλογα quædam exempla quibus modi quidam acquirendi oſtenduntur:

Ἔστι δὲ ταῦτα τῶν προτέρων πεπραγμένων.

I.

Cypſelus Corinthius *cum votum feciſſet Iovi: ſi civitate illa potitus fuiſſet, Corinthiorum ſe dedicaturum facultates univerſas, cenſum juſsit deſcribi: illis autem profeſsis, decimam bonorum partem*

partem abſtulit à ſingulis: de reliquis juſsit eos negotiari & rem facere: annoq; vertente fecit idem. Contingit itaq;, ut annis decem & ipſe haberet omnia bona Corinthiorum eaq; conſecraret, & Corinthij interea quærerent parerentq; alia.

2.

Lygdamis Naxius, *quibuſdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, niſi admodum parvo emere, vendidit ea ipſa exulibus: anathemata quoq; quæ in officinis erant* ἡμίεργα *imperfecta vendebat exulibus* & *alijs ita ut permitteret emtoris nomen in unoquoq; perſcribi.*

3.

Byſantij *in pecuniæ penuria loca publica ſacra vendiderunt, fructuoſa quidem ad certum tempus, infructuoſa verò ad proprietatem perpetuã: itemq; ea quæ ſodalitates poſsidebant & quæ ad ſacra gentilia pertinebant cùm alia tùm in agris privatis ſita. Nam hoc magno emebant ij quorum reliqua erat poſſeßio. Sodalitijs a. tradebant publica alia, quæ erant circum gymnaſium aut forum aut portum, nec non forenſia loca, ubi aliquid vendebatur: præterea ſalinas maris & ſalis mercaturam: item ubi quæſtum faciebant præſtigiarum artifices, vates & pharmacopolæ & id generis alij, conſtitueruntq; ut tertiam quæſtus partem penderent: permutandæ*

pecuniæ menſa:: unam ſaltem elocârunt: neq; lice- bat alio numo vel de altero emere vel alteri vendere quicquam ſub bonorum privatione. Et *cum lex a- pud eos eſſet : non habendum pro cive qui non utroq; parente cive natus fuiſſet, indigi pecunia decreto ſanxerunt : qui altero duntaxat parente cive natus eſſet, ſi perſolviſſet tricenas minas, pro cive haben- dum. In caritate verò annonæ cum pecuniæ in- opia laborarent, deduxerunt navigia ex ponto in portum, quod cum mercatores iniquè ferrent, uſu- ras eis perſolverunt decimas : ab ijs autem qui eme- bant ultra pretium decimas exigebant.* Apud eoſdem *cum ex incolis quidam fœnore collocaſſent pecunias oppoſitis bonis, ſcitum fecerunt, ut qui ter- tiam partem debiti fœnoris nomine conferret, bona illa ut propria retineret.*

4.

Hippias Athenienſis *eminentia in ſuperi- oribus ædium partibus & protenſa in publicas vias, itemq; Scalarum gradus & præmunita veſtibula, & januas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit, emebant hæc ij quorum poſſeſſiones ipſæ e- rant & ita copioſa pecunia collecta eſt. Numum etiam qui tunc Athenis in uſu erat, improbum eſſe juſſit & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperavit : cumq; convenirent qui alio ſi- gno vellent cudere, idem illud argentum expoſuit. Si qui verò aut navibus præficiendi, aut tribuum*

ſuarum

ſuarum duces futuri, aut choris ſumptum præbituri erant, aut aliqua ejus generis munia obituri in quæ eſſet aliquid impendendum, iis primum tolerabilem atque modicam irrogavit mulctam, deinde juſſit eum qui illam pendere voluiſſet inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Minervæ quæ in arce conſecrata erat, præcepit de unoquoq; defuncto afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum unum, ac tantundem ſi cui ſoboles naſceretur.

5.

Athenienſes *qui Potideam incolebant cum pecuniarum ad gerendum bellum indigerent, juſſerunt profiteri cunctos cenſum bonorum, non conjunctim apud ſuam cujuſq; tribũ, ſed ſingillatim in quo quiſq; loco eſſent, ut qui pauperes eſſet, ipſi quoque cenſeri poſſent. Si quis verò nihil prorſus poſſideret ejus capitis æſtimatio erat minarum duarũ. Hinc igitur tributum quod exigebatur à ſingulis integrum conferebatur.*

6.

Antiſſæus *cum pecuniæ inopia premeretur civitas ipſius* & *morem haberent, ut Bacchanalia ſplendidè celebrarent (quibus magnos ſumtus faciebant de totius anni apparatu cum in alia tum victimas pretioſas) quod feſtus ille dies tum inſtaret, perſuaſit eis ut votum nuncuparent, ſe proximo anno reddi-*

reddituros. Libero duplicia, & quæ parata haberent ut univerſa ſimul venderent. Atq; ita pecuniæ non exigua ad præſentem ipſis uſum fuerunt collecta.

7.

Lampſaceni *cum adventus expectaretur, triremium multarum & venirent polentæ ſex modij denariis quatuor, juſſerunt in foro verſantes eos vendere ſex denarijs: & ad olei congium qui veniret denarijs quatuor adijcere tres obolos, idemque facere de vino & cæteris. Privati igitur pretium accipiebant antiquum, quod ſuperabat, id civitas retinens, copiam ita pecuniarum comparavit.*

8.

Heracleotæ *cum naves ablegarent quadraginta adverſus tyrannos in Boſporo, neq; pecunia abundarent, Coëmerunt à mercatoribus frumentum & oleum & vinum & res alias venales univerſas. Atq; conſtituto tempore quo pretium perſolveretur & opportunum erat negotiatoribus non ad heminam merces diſtrahi, ſed venire ſimul univerſas. & ipſi cum perſolverent per opportunitatem non ſtipendia devehebant, ſed res venales in onerariis navibus & quæſtorem unum ſingulis præficiebant. Cumq; jam in terram hoſtium ventum eſſet, emebant ab his omnia milites, & argentum collectũ fuit ſtipendiumq; ſolverunt ductores: & ita cõtigit, ut idem daretur argentum, donec domum redirent.*

9. Lace-

9.

Lacedæmonij *cum Samij ab ipſis peterent, ut pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: uno die debere & dominos & familiam & jumenta jejunare, & quantum inſumpſiſſet, ſi non jejunaretur, quiſq; tantum tribuere Samiis.*

10.

Carthaginienſes *cum militum apud ipſos externorum multitudo creſceret nec haberent unde ſtipendia eis perſolverent, præconium factum eſt, ſi quis civium incolarumve jus haberet prehendendi vel civitatem vel privatum quempiam, ſive vellet prehendere, ut profiteretur. Profitentibus autem permultis, navigia contendentia in Pontum diripiebant, probabilem aliquam cauſam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cum extitiſſet & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus direptione eſſet facta injuria, iis de vectigalibus ſatisfaciebat civitas.*

11.

Cyciceni *ſeditione apud ipſos orta & plebe ſuperiore, oppreſſiſq; ac captis divitibus, cum deberetur militibus pecunia, ſcitum fecerunt, ne capti interficerentur, ſed exactis pecuniis ut exularent.*

12.

Chij *cum eſſet lex apud ipſos ut debita publicè perſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum fecerunt: ut debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent civitati, civitas verò creditoribus, ut fœnus ex proventibus penderet, donec ſors perſolvendo æquaretur.*

13.

Mauſolus Cariæ Tyrannus *petente per legatos Rege Perſarum, ut tributa penderet, convocatis in illa regione opulentiſſimis oſtendit eis: Regem petere tributa, ſe autẽ nequaquã abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti & contribuerunt. Rurſum egens pecunia Mylaſſenſibus convocatis demonſtravit oratione ſua: eam civitatem principem regni ex qua ortus eſſet ipſe, non eſſe mœnibus ſeptam: Regem autem Perſarum exercitum adverſus illum adducere. Iuſsit igitur Mylaſſenſes quantum quiſq; poſſet pecuniæ plurimum conferre, aſſerens ijs quæ tunc contribuiſſent, ipſas cæteras ſuas facultates eſſe conſervaturos. Collectis autem pecunijs multis, ipſe eas quidem retinuit: mœnia verò extrui illo tempore Deum velle negavit.*

14.

Condalus *Mauſoli præfectus ſi quando iter per regionem facienti ſibi afferret aliquis donum ovem, aut porcum aut vitulum, juſsit perſcripto nomine*

mine eius qui donaſſet & die, domum deduci & ali donec reverteretur. Ac ubi tempus ſatis longum abiiſſe videbatur, repetiit quod ille aluerat juxtimq; fructus quos donũ pepererat. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Milites quoq; ſi qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atq; hinc ſimul argentum accipiebat nec fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus eſſet mortuus.

Lycios etiã cernens capillis geſtandis delectari, literas eſſe dixit allatas regias, quibus capilli ad προκόμια *ſeu capitũ ornamenta mitti juberẽtur: mandata igitur ſe habere à Mauſolo ut illi tonderentur: juxtimq; promiſit ſi certã ſummã in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos ſeſe curaturũ. At illi libenter præbuerunt quod poſtulabat, collectaq; eſt de magna multitudine pecunia copioſa.*

15.

Ariſtoteles Rhodius *Phocææ principatum obtinens cum cerneret in pecuniarum inopia duas eſſe Phocæorum factiones, verba uni illarum occultè fecit, indicans ſibi dare alteram pecunias, ut rem ad ipſos inclinet, ſeſe verò ab ipſis accipere malle,* & *adminiſtrationem civitatis eis tradere. Quibus auditis ſtatim ipſi tantum pecuniæ dederunt, quantum juſſerat. At hic alteri factioni rurſum oſtendit, quæ accepiſſet ab altera: hi verò dederunt ne ipſi quidem minus. Atq; ita accepta pecunia ab utriſq; gratiam*

inter

inter eos reconciliavit. Cum verò animadverteret multas inter cives eſſe controverſias & magnas in ijs propter bellum injurias, judicio conſtituto edixit: ſiqui lege non egiſſent intra tempus præſcriptum non amplius de prioribus criminibus judicia iis datum iri. Tunc itaque complurium cauſarum atq; litium collationem & provocationes mulctis propoſitis ad ſe referens, & ab utriſq; per diverſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.

16.

Clazomenij *in annonæ penuria, cum pecunia deſtituerentur ſcitum fecerunt: ut qui oleum haberent, commodarent id reipublicæ cum fænore: extitit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cum igitur ita commodaretur oleum conductis navigiis evehendum illud in ea loca curârunt, in quibus fora exercebantur, unde frumentum ipſis advenit pignore dato olei pretio. Militibus cum deberent ſtipendij nomine viginti talenta (quadringenta & octoginta ſeſtertia) neq; poſſent diſſolvere, annis ſingulis fœnus pendebant ducibus quaterna talenta (ſeſtertia nonaginta & ſex.) Quia verò hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumtus facere fruſtra ipſi pergebant percuſſerunt numum ferreum ad viginti talentorum ſummam. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſſimis in civitate pro eo atq; conſentaneum erat cuiq; & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur privati quod in*

quotidia-

quotidianos uſus impenderent & debito liberata fuit civitas, Deinde ex proventibus & fœnus pendebant illis & dividendo ſemper pro parte ſua cuiq; diſtribuebant, numoſq; ferreos recipiebant.

17.

Selybriani *in pecuniarum inopia cum lex eſſet: ne frumentum exportaretur, famis tempore, vetere illis frumento reliquo ſcitum fecerunt: tradere privatos debere frumenta ſua reipublicæ pretio conſtituto. ſic ut quiſq; retineret ſibi victum unius anni. Poſtea evehendi poteſtatem fecerunt volenti, conſtituto pretio, quod aquum videbatur.*

18.

Abydeni *quod terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, nec quicquam amplius impendentibus inquilinis, propterea quod etiam tum ipſis deberent, ſcitum fecerunt: qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis ut opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primùm debere, & ceteros ea demū quæ reliqua fuiſſent.*

19.

Epheſij *cum pecunia indigerent tulerunt legem: Non licere ut mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tempore auri haberent, ut commodarent civitati. Conſtituta etiam argenti ſumma quæ numeraretur, permiſerunt, ut in templi columnis nomen ejus qui argentum illud numeraſſet, tanquam ejus qui illud conſecraſſet, perſcriberetur.*

20. Dio

poſtulavit à civibus ut contribuerent: quibus negantibus ſe habere protulit utenſilia & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cum Syracuſij emerent, quid quiſq; emeret perſcribebatur. Perſoluto autem pretio referri ad ſe utenſile juſſit, quod emiſſet, unumquemq;. Syracuſij propter crebra tributa deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius ſatis ſibi collatum eſſe affirmavit ad tantum uſum, quiq; poſthac paraſſent pecudes, eos fore immunes. Cum verò multi multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent, nactus opportunitatem quid quiſq; haberet, æſtimari juſſit & penſionem impoſuit. Ibi tum Syracuſij ægrè ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes jugulare & vendere. Cum autem adhæc Dionyſius edicto definiiſſet jugulandarum indies pecudum numerum, illi mactantes ſacrificare. Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœminam. Rurſum in pecuniæ inopia profeßione apud ſeſe deſcribi juſſit pecunias familiarum quæcunq; eſſent orbæ parentibus: quo facto ipſe pecuniis illis abuſus fuit, quoad illorum quiſq; ad legitimã pervenit ætatem. Rhegio occupato, advocata concione dixit: quod diripere urbem ipſorum jure poſſet, ſed velle ſe ſi modò auferat impenſas factas in id bellum & pro ſingulis capitibus tres minas eos miſſos facere. Tunc Rhegini quicquid occultaverant, protulerunt in conſpectum: & cum egeni quoq; pecuniam ab opulentioribus & externis ſumſiſſent, ita illam ſummam perſolverunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus

& omnes

& omnes ſub corona vendidit,& ſupellectilem,quam occultatam protulerant, abſtulit univerſam.

Mutuò ſumſerat pecuniam à civibus quam redderet,cumq; illi repeterent juſſit ad ſeafferri argentum quantum poſſideret unusquiq; propoſita pœna mortis niſi facerent. Allato autem argento percuſſit numum, ità ut denarius unus æſtimaretur duobus, eoq; quod debebatur, quodq; attulerant ad ſe, perſolvit. Cum navibus centum in Tyrrheniam navigaſſet abſtulit ex fano Leucotheæ auri argentive plurimum & non parum ornamentorum cæterorum. Quod non fugeret autem ipſum, habere multa nautas qvoq;, præconium fieri juſſit: ut dimidium eorum qvæ qvisq; abſtuliſſet, ad ſe referretur, alterum dimidium retinere poſſe eum qvi abſtuliſſet: qvi non retuliſſet ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent tutò ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis rurſus dimidium eos afferre juſſit.

21.

Mendæi fructibus qvos redderent portus & alia vectigalia utebantur ad civitatis adminiſtrationem; ſed qvod ex ſolo & ædificiis perciperetur, id non exigebant atq; nomina tantùm occupantium perſcribebant: qvi qvoties civitati pecunia opus erat, perſolvebant qvantum debebatur.

Iidem in bello adverſus Olynthios cum pecunia indigerent,

Alterum argumentum *ſumitur ex loco comparatorum à pari. Si licuit veteres leges corrigere, mutare, & abrogare, propterea quod viderentur vel nimis barbaræ, vel illis temporibus minus accommodatæ: igitur licebit etiam novas leges mutare, ſi minus conveniunt noſtris temporibus, perſonis, locis, alijsq́ circumſtantijs. Sed antecedens eſt verum: probatur duobus exemplis. Ergò.*

Tertium argumentum *à fine legum. Si finis legum eſſe debet ſalus populi, & utilitas Reipub. igitur ſi aliquæ leges ſunt, quæ illum finem non amplius ſpectant, neq; adferre poſſunt: meritò ſunt vel corrigendæ, vel mutandæ, aut omninò abrogandæ. Magis enim præſentis Reipub. ſtatus, conditio, & utilitas, quàm majorum conſuetudo eſt ſpectanda. τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων.* vetuſta enim pleraque minus ſunt exquiſita, quàm recentiora. infra c. 8.

Quartum argumentum *à legum qualitate. Quæ inepta & ſtulta ſunt, ea licet corrigere & mutare. Sed multæ antiquæ leges fuerunt ineptæ & ſtultæ, utpotè à primis hominibus, qui fuerunt ſimplices & agreſtes, latæ. Ergò licuit illas leges corrigere & mutare. Minor probatur ex fabulis poëtarum, qui propter primorum hominum ſimplicitatem & ruditatem, finxerunt eos fuiſſe è terra aut ex lapidibus natos, unde etiam γηγενεῖς & λαοὶ fuerunt dicti.*

Quintum argumentum *à legum defectu.*

In quibus eſt aliquis defectus, & quæ ſunt imperfecta: ea licet corrigere & *perficere. Sed in legibus ſcriptis ſæpè reperitur aliquis defectus. Ergò leges ſcriptas licet corrigere & perficere. Minor probatur. Quia leges univerſaliter ſcribuntur, neque poſſunt omnia ſingularia complecti.* ὥσπερ γὰρ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι. αἱ δὲ πράξεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστόν εἰσιν. *Nam ut alijs quoque in artibus, & in politica deſcriptione fieri non poteſt, ut omnia exquiſitè ſcribantur. Univerſè namque ſcribi neceſſe eſt; actiones autem ſunt in rebus ſingulis.*

Ἄλλοι δὲ τρόπον ἐπι- [illegible]

Quibus argumentis Ariſtoteles probat Leges non eſſe mutandas?

Duobus: quorum unum *ſumitur ab effectu per comparationem. Cujus rei mutatio plus mali & damni Reipubl. adferre poteſt, quàm boni & commodi, ea non eſt mutanda. Sed legum mutatio plus mali, quàm boni, Reipub. adferre poteſt. Ergo leges non ſunt mutandæ. Minor probatur, Quia unius legis mutatio, omnium reliquarum legum authoritatem frangit, & minuit; introducit etiam malam conſuetudinem: per quam homines aſſueſcunt paulatim leges contemnere, aut mutare: quæ res admodum perniciosa eſt Reipubl.*

Alterum argumentum *contrà legum mutationem continet refutationem ſimilitudinis, quæ*

paulò

paulò anteà in primo argumento fuit allata. Oſtendit enim magnam eſſe diſsimilitudinem inter præcepta artium & leges politicas. Primùm enim *artium præcepta ſuam veritatem & certitudinem habent ex ſeipſis,* & *confirmatam pluribus rationibus* & *exemplis ac referuntur ſolùm* πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν. *Legum autem veritas & certitudo pendet à longo uſu, conſuetudine, & experientia hominum: ac referuntur* πρὸς τὴν πρᾶξιν. ὁ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος. τοῦτο δ' οὐ γίνεται εἰ μὴ διὰ χρόνου πλῆθος. *Lex ne ullam quidem firmitatem habet, ut ei pareatur, præterquam ab uſu. Hic autem non eſt niſi ex longo tempore.* Deindè *unius legis mutatio aut abrogatio frangit atque imminuit apud homines imperitos, etiam reliquarum legum vim & authoritatem, qui exiſtimant, ſi impunè liceret unam legem mutare aut violare, etiam licitum eſſe reliquas violare.* τὸ ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. Facilè mutare leges receptas, in alias novas leges, eſt legis vim & poteſtatem reddere infirmam. *In artibus verò poſſunt interdum quædam præcepta corrigi aut mutari, ſalvâ permanente veritate & certitudine reliquorum præceptorum.* Tertiò *legum mutatio eſt difficilis, quia longo tempore, & diuturnâ conſuetudine, quæ tranſit in naturam, ſunt ita confirmatæ, ut ſine*

magno motu, non facilè poſſint mutari, aut penitus abrogari. Artium verò præcepta pleraq; ſolùm rationibus quibusdam probabilibus nituntur: quæ allatis melioribus rationibus, ſine periculo poſſunt mutari.

CAPUT VII.
DE LACEDÆMONIORUM Republica.

Qvid agit Ariſtoteles in hoc capite?

Περὶ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας.

E*Xaminat Ariſtoteles in hoc capite Rempubl. Lacedæmoniorum ſeu Spartanorum, quam præcipuus & maximè celebris legiſlator Lycurgus dicitur conſtituiſſe: quæ etiam illis temporibus habita fuit laudatiſſima, teſte etiam* Cicerone, *qui in* Oratione pro L. Flacco *his verbis eam commendat. Adſunt, inquit, Lacedæmonij, cujus civitatis ſpectata, ac nobilitata virtus, non ſolùm natura corroborata, verùm etiam diſciplina putatur: qui ſoli in toto orbe terrarum ſeptingentos jam annos, & amplius, unis moribus, & nunquam mutatis legibus, vivunt.*

Quot ſunt præcipua capita eorum, quæ Ariſtoteles in hac Republ. reprehendit?

Novem: I. De ſervorum apud eos conditione. II. De mulierum licentia & luxuria. III. De patrimoniorum & poſſeſsionum inæqualitate. IV. De liberorum procreatione. V. De Magiſtratibus. VI. De publicis convivijs civium. VII. De præfe-

præfectura navali ſeu claßica. VIII. De univerſa legum conſtitutione & ſcopo. IX. De publico ærario.

Quæ fuit ſervorum conditio apud Lacedæmonios?

Lacedæmonij expugnato & deſtructo oppido HELO, *incolas omnes captivos ſecum in ſuam regionem abduxerunt, unde etiam* εἵλωτες *fuerunt appellati, eósq; in vicinos pagos juxtà urbem diſtribuerunt: ut eorum opera,* & *ſervitijs in colendis agris, atque alijs laboribus ſimilibus expediendis, uterentur: quo ipſi interea à talibus laboribus immunes, melius* & *commodius poſſent publicis civitatis negociis adminiſtrandis vacare: & ad bellicas expeditiones in amplificando ſuo imperio eſſe paratiores, minusq; impediti.*

Quare Ariſtoteles hoc Lycurgi inſtitutum improbat?

Εὐκαταφρόνητοι... *(margin:* Εὐκαταφρόνητα... ἐπίφθονα*)*

Propter duas præcipuè cauſas. Primùm *quia eſt aliquo modo civitati periculoſum. Quia tanta multitudo ſervorum extra urbem habitantium, facilè vel inter ſe, vel cum vicinis hoſtibus, poteſt conſpirationem adverſus cives, qui urbem inhabitant, facere: quemadmodum aliquando Theſſalis accidit, à ſuis ſervis, quos* ἀπὸ τῆς πενίας, *à paupertate,* πενέας *appellarunt: idem quoq; ipſis Lacedæmoniis contigit: cum ipſorum ſervi ſeſe adjunxiſſent Meſſeniis eorum hoſtibus.*

Deindè *reprehendit hoc inſtitutum Lycurgi, quòd nihil præcepit de ſervorum diſciplina, quo pa-*

ſto ſint in officio retinendi, & quomodo tractandi; ne vel per indulgentiam petulanter & contumelioſè adverſus ſuos dominos efficiantur: vel per nimiam ſeveritatem ſuorum dominorum adverſus ipſos exaſperentur, ſeſeq́; illis opponant: ita ut non minus quàm hoſtes ſint metuendi.

Περὶ δὲ τῆς περὶ τὰς γυναῖκας ἀνέσεως.

Quid circa mulieres in Lacedæmoniorum Repub. Ariſtoteles reprehendit?

Liberiorem vivendi rationem, & nimiam licentiam quam ſibi aſſumebant, propter virorum abſentiam: qui perpetuis ferè bellis, conſervandi & *amplificandi ſui imperij ſtudio, erant in caſtris extra urbem occupati. Ex hac enim licentia mulieres Lacedæmoniæ efficiebantur intemperantes, & luxurioſæ in victu, veſtitu, ornatu & cæteris voluptatibus; unde ſequebatur etiam avaritia in conquirendis opibus & pecunijs, quæ ſunt voluptatum miniſtræ: quæ vitia etiam poſteà pervaſerunt in eorum maritos, (qui* γυναικοκρατούμενοι, *hoc eſt, uxoribus ſerviebant) ut redderentur molles, delicati, & effæminati: adeò ut tandem amiſerint cum imperio, omnem authoritatem, quam apud Græcos, & alias gentes habuerunt & verum factum ſit Oraculum, quod Apollo ipſis reſponderat: Spartam nulla alia re, niſi avaritia perituram: ut refert* Cicero lib. 2. Offic. & Plutarchus in Laconicis, ἡ φιλοχρηματίη Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ τ' οὐδέν. *Quæ omnia adverſabantur ſcopo Lycurgi legiſlatoris ipſorum: cujus conſilium fuerat, talem formam Reipubl.*

publ. in urbe Spartana conſtituere, per quam tota civitas efficeretur virtutis ſtudioſa & per conſequēs etiam beata. Cùm autem mulieres Spartanæ, quæ ſunt propè dimidia pars civitatis, talibus vitijs laborarent: non potuit tota civitas propter virtutis ſtudium revera felix & beata prædicari. ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως δεῖ ἀνομοθέτητον. Qua in Repub. de mulieribus malè eſt conſtitutum civitatis dimidium non rectè eſt deſcriptum.

Quid circa patrimoniorum & poſſeſſionum diſtributionem reprehendit in Lycurgi Legibus?

[illegible]

Τὴν ἀνωμαλίαν, *inæqualitatem bonorum: quòd aliqui nimis multos, aliqui autem nullos, aut admodum paucos haberent agros: ita ut aliqui viverent in ſumma copia & abundantia rerum, aliqui verò extrema premerentur egeſtate. Etſi enim Lycurgus initiò agros civitatis æqualiter inter cives ſuos diſtribuiſſet: & ut iſta æqualitas ſervaretur, lege prohibuiſſet, ne cui liceret agros ſuos vendere, aut ab alijs agros emere: tamen quia permiſit, ut poſſet aliquis alteri partem aliquam ſuorum agrorū donare, ut filiæ nubēti dotis loco dare, aut etiā teſtamento alteri legare: ideò factū eſt, ut per iſtas donationes & dotes, patrimonia non minus imminuerētur, aut ad alias familias transferrētur, quā per emptiones & venditiones. Hinc ergò poſteà cōſecuta eſt iſta patrimoniorū & poſſeſſionum* ἀνωμαλία, *inæquali-*

qualitas: ut aliqui indè efficerentur ditiſſimi, aliqui verò redigerentur ad ſummam paupertatem.

Quid circa liberorum procreationem reprehendit?

ἐναντίωτος δὲ καὶ ὁ περὶ τὴν τεκνοποιίαν νόμος.

Lycurgus volens ſuam civitatem per liberorum procreationem efficere populoſam, ut eſſet civiũ magnus numerus: legem tulit ut qui tres genuiſſet filios, liber eſſet ab excubiis & cuſtodia urbis: qui verò quatuor aut plures filios ſuſcepiſſet, prorſus ab omnibus publicis muneribus & oneribus eſſet immunis. Præterea, ut Plutarchus in vita Lycurgi *refert, legem tulit: ut juvenes illis ſenibus, qui nullum civem patriæ genuiſſent, non debitum honorem exhiberent. Hoc inſtitutum Lycurgi, Ariſtoteles reprehendit, quia etiam adverſatur æqualitati patrimoniorum & poſſeſſionum: per quæ multitudinem liberorum quoq; imminui, & ad inæqualitatem redigi neceſſe eſt: ita ut non ſolum parentes, verùm etiam ipſorum liberi efficiantur pauperes, & hoc modo civitas repleatur multis pauperibus civibus: quod non ſolùm vitioſum, verùm etiam periculoſum eſt Reipub.*

Quid Ariſtoteles quinto loco reprehendit in Lycurgi Repub.?

ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν.

Diſtributionem Magiſtratuum. Nam tres ordines ſive ſpecies conſtituit magiſtratuum. Prima ſpecies *dicebatur* ἐφορεία, *inſpectio, qui magiſtratus conſtabat ex quinq; viris ex plebe per ſortem electis.* Altera ſpecies *fuit* ἡ γερουσία, *Senatus:*

qui

qui conſtabat ex 28. ſenibus, ex optimatibus electis. Tertia ſpecies *fuit ἡ βασιλεία, regia poteſtas duorum videlicet ſummorum virorum, qui nominabantur βασιλεῖς, & eligebantur ex duabus certis familijs, Herculis nimirum, & Ariſtodemi.*

Quæ reprehendit circa ἐφορείαν?

Quinque. Primùm: *Quod hic Magiſtratus, cujus ſumma erat authoritas & poteſtas, per ſortem eligeretur, ex univerſo populo: undè fiebat, ut interdum homines imperiti & pauperes ad hunc Magiſtratum pervenirent: quod valdè periculoſum eſt in civitatibus. Etenim imperiti non poſſunt rectè de gravioribus cauſis judicare: pauperes verò διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοί εἰσι, propter paupertatem ſunt venales, & facilè poſſunt corrumpi largitionibus.*

Deindè, *quòd Ephororum poteſtas propè erat tyrannica: nam à cæteris magiſtratibus, ad ipſos fiebat provocatio: undè factum eſt, ut etiam ipſi reges, & Senatores cogerentur eos venerari.*

Tertiò, *quod Ephororum electio non fieret bono modo, ſed propè pueriliter & ridiculè.*

Quartò, *quòd Ephoris qui plerunq; fuerunt homines imperiti* & *plebeij, permiſit poteſtatem judicandi de graviſſimis cauſis* & *controverſiis.*

Quintò, *quòd cum ipſi eſſent quaſi cenſores morum, & admodum duri* & *ſeveri, in aliorum vitijs obſervandis & caſtigandis: ipſi tamen interea lautè, ſplen-*

ſplendidè & diſſolutè viverent, contrà ſeveritatem diſciplinæ Laconicæ.

Ἔχει δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν τῶν γερόντων.

Quæ reprehendit in altero magiſtratu, qui nominatur γερουσία?

Tria. Primùm, *quòd hic Magiſtratus erat perpetuus, adeò ut etiamſi aliquis vel propter ſenectutem, vel propter morbū factus eſſet inutilis:* ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας: eſt enim ut & corporis, mentis quoque ſenectus. *tamen non licebat eum removere, aut in ejus locum alium ſubſtituere.*

Deindè, *quòd erat* ἀνεύθυνος, *id eſt, immunis à reddendis rationibus eorum, quæ aliquis in hoc magiſtratu geſſiſſet.*

Tertiò, *quòd inepto* & *propè puerili modo, in ſenatum hunc eligerentur.*

περὶ δὲ βασιλείας εἰ μὲν βέλτιον.

Quid reprehendit in tertio Magiſtratu, ἐν τῇ βασιλείᾳ?

Vnicum hoc reprehendit in tertio Magiſtratu, quod Lycurgus voluit, ut ſolùm ex duabus familijs, ab Hercule oriundis, reges iſti eligerentur: atq; hac ratione videatur regnum illud hæreditario jure per ſucceſſionem ad poſteros Herculis voluiſſe transmittere: cùm tamen in eligendis magiſtratibus, virtus potiùs & prudentia conſideranda ſit, quàm genus & familia.

Οὐ καλῶς δὲ ἔδει περὶ τὰ

Quid reprehendit in publicis convivijs Lacedæmoniorum?

Circa publica convivia, quæ Lycurgus apud Lacedæmo-

cedæmonios inſtituit, & ἀπὸ τοῦ Φείδεσθαι, à parſimonia, Φιδίτια, appellavit, reprehendit Ariſtoteles, quòd voluit, ut etiam pauperes, ſi modò cupiant publicorum honorum & officiorum eſſe capaces, ſumptus præfinitos ad illa convivia contribuerent: quæ contributio quoniam illis erat difficilis, & moleſta: ideò etiam non potuerunt hilari & læto animo ad ea accedere, & cum ditioribus civibus eadem celebrare. Itaq; exiſtimat ſumptus illos pro pauperibus ex publico ærario ſumendos eſſe, ſicut Cretenſes facere conſueverunt. Hoc enim ad concordiam & mutuã civium benevolentiam fovendam, plurimùm profuturum: ſiquidem propter hanc præcipuè cauſam talia convivia olim fuerunt inſtituta.

Quid circa ναυαρχίαν, id eſt, præfecturam navalem ſeu claſſicam reprehendit?

Τῷ δὲ [illegible] τὰς ναυάρχους νόμῳ

Quòd præfecto claſſico ſumma tribuebatur poteſtas extra urbem in bello navali: adeò ut eſſet quaſi tertius quidam rex apud Lacedæmonios, & appoſitus duobus urbanis regibus: Quâ ex re facilè poterant exoriri diſſenſiones: nam periculoſum eſt, ſi pluribus nimia in civitate poteſtas conceditur. Plerunq; enim inter tales ſolet exiſtere quædam diſſimulatio.

Quid circa τὴν ὅλην σύνταξιν, id eſt, univerſam Reipub. Laconicæ conſtitutionem reprehendit?

Καὶ ὅλως δὲ τῇ ὑποθέσει τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειεν ἄν τις.

Ariſtoteles in hoc loco & infrà in libro ſeptimo capite 14. *univerſam Reipublicæ Laconicæ conſtitutionem eo potiſſimùm nomine reprehendit, quòd videret ad unum ſolum ſcopum eſſe directam*

ctam: nimirum ut cives ejus poſſent pluribus dominari, & imperium ſuum longè latequè dilatare. Ideoq́ unam ſolùm virtutem excolebant, nempè fortitudinem bellicam: eamq́ non propter ſe, ſed ſolùm ut per eam efficerentur aliorum domini. Ad virtutes verò pacis, cujusmodi ſunt, prudentia, juſtitia, æquitas, temperantia, modeſtia, liberalitas, parſimonia & ſimiles aliæ virtutes, non erant aſſuefacti. Unde factum eſt, ut in bello quidem viderentur eſſe egregij & utiles: pacis verò tempore inutiles, luxurioſi & *ignavi*, & *effœminati: quibus vitijs cùm in ocio* & *pace deditı eſſent, tandem* & *ſeipſos perdiderunt*, & *imperium ſuum iterum amiſerunt: ita ut de illis vulgò dici ſoleret, Lacedæmonios noſſe quidem vincere, neſcire autem victoriâ uti.* διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν, μηδὲ ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς. *quia ocio & pace uti non didiciſſent, neq́ ullum ſtudium aliud bellico melius excoluiſſent.*

Φαύλως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς Σπαρτιάταις.

Quid reprehendit circa ærarium Lacedæmoniorum?

Poſtremum, quod Ariſtoteles Lycurg. Republ. reprehendit, eſt: Quod videtur nullam habuiſſe rationem & *curam ærarij & publicæ pecuniæ, quo pacto colligenda & conſervanda ſit ad publicum civitatis uſum: cum tamen cogerentur ſubindè maxima bella gerere: quorum nervus pecunia eſſe dicitur. Neq́ verò ſolùm ejus uſus eſt ad comparandum*

dum apparatum bellicum & ad muniendam civitatem mœnibus, propugnaculis, foſsis & aggeribus: Verùm etiam extra tempus belli, ad plurimas alias & *maximè neceſſarias res opus eſt civitati pecunia; maximè verò ad coëmptionem* & *repoſitionem frugum, aliorumq́ victualium, de quibus in annonæ caritate, civium inopiæ eſt ſuccurrendum. Item ad extruenda,* & *ſarta tecta conſervanda publica civitatis ædificia; ut ſunt templa, palatia, Baſilicæ, curiæ, tribunalia, theatra, thermæ, porticus, aquæductus: Item ad ſervandas publicas vias: ad reficiendos & conſervandos pontes* & *fontes: ad obeundas civitatis nomine legationes, aut legatos, hoſpites, & peregrinos honeſtè excipiendos.* Denique *ad infinitos propè alios uſus, in quibus neceſſe eſt, civitatem pecuniâ inſtructam eſſe. De quibus omnibus quoniam Lycurgus nihil præcepit: meritò videatur alicui, ejus Reſpublica non perfectè eſſe deſcripta.*

CAPUT VIII.
DE CRETENSIUM REpublica.

Quid agit Ariſtoteles in hoc capite?

C*Omparat Cretenſium Rempub. cum Laconica: eaq́ comparatione oſtendit, quid habeant inter ſe ſimile & diſsimile: Ex quibus etiam hoc obiter intelligitur Lycurgum in conſtituenda Laconũ Repub. multa à Cretenſium inſtitutis ſumpſiſſe: & aliquo modo correxiſſe.* Ἡ δὲ Κρητικὴ πολιτεία, παρέγγυς μὲν ἐστι,

Qu*æ*

Quæ ſunt illa in quibus duæ hæ Reſpub. conveniunt?

Quatuor. Primum *pertinet ad culturam agrorum: in qua utraq; Reſpub. utitur in ea re opera ſervorum. Nam quemadmodum Lacedæmonij agros ſuos colebant per ſervos, extra urbem ſparſim in pagis habitantes, quos εἵλωτας nominarunt: ita etiam Cretenſes ſuos agros per vicinos colonos ipſorum dominio ſubjectos: quos περιοίκους appellarunt.*

Deindè *conveniunt etiam quoad publica convivia, quæ cives certis anni temporibus ſimul celebrabant, eaq; ab illis peculiari vocabulo ἀνδρεῖα nominabantur.*

Tertiò *conveniunt in eo quod eoſdem ferè habebant Magiſtratus. Nam quemadmodum apud Lacedæmonios Magiſtratus diviſus erat in tres ordines: in Ephoros, Senatores, & duos Reges: ita etiã apud Cretenſes erant primùm ij, qui dicebantur κόσμοι, quaſi κοσμήτορες τοῦ λαοῦ, quorum officium erat providere, ut omnia in Repub. bono ordine, & decenter adminiſtrarentur. Deindè Senatorum in utraq; Repub. par fuit authoritas, & idem officium. Tertiò habuerunt etiam Cretenſes initiò ſuos reges: quorum tamen authoritas & dignitas poſteà ad Coſmos fuit tranſlata: qui in expeditionibus bellicis, regum vices egerunt.*

Quartò, *quod ad publicas conciones & deliberationes attinet, etiam in eo conveniunt hæ duæ Reſpubl.*

pub. quòd omnibus pariter conceſſum erat illis intereſſe: ſed tamen apud Cretenſes nihil licebat decernere, niſi quoq; à Coſmis & Senatoribus fuiſſet approbatum.

In quibus differunt hæ duæ Reſpublicæ?

Τὰ μὲν περὶ τὰ συσσίτια ἔχει βέλτιον

In duobus: Primum *circa publica convivia civium, quæ apud Cretenſes ideò melius quàm apud Lacedæmonios fuerunt conſtituta: quod apud Cretenſes ex publica pecunia illa celebrarent, ita ut planè nemo ex civibus ab illis excluderetur: apud Lacedæmonios verò cives pauperes, qui non poſſent præſinitos ſumtus contribuere, non ſolùm ab illis convivijs, ſed etiam à cæteris publicis honoribus & officijs erant excluſi, qua ex re multæ inter cives exoriebantur diſcordiæ & contentiones.*

Alterum diſcrimen *eſt circa Coſmorum & Ephororum electionem. Nam apud Lacedæmonios Ephori etiam ex plebe eligebantur: apud Cretenſes verò Coſmi eligebantur ſolùm ex certis quibuſdam & magnis familijs.*

Quæ præterea Ariſtoteles circa hos Magiſtratus reprehendit?

Περὶ ὧν τοῦ αὐτοὺς ἀν[illegible] εἴποις λόγους.

Tria. Primùm *quòd non cogebantur rationes reddere eorum, quæ in ſuo Magiſtratu geſſiſſent.*

Secundò, *Quòd iſti magiſtratus erant perpetui: ita ut non licebat illos deponere, quantumvis propter ætatem, vel morbum, vel ingenij aut virium defectum non amplius rectè eo fungi aliquis poſſet.*

Tertiò,

Tertiò, *Quod iÿ, qui in his Magiſtratibus erant conſtituti, non* κατὰ γράμματα, *ex legum præſcripto, ſed ſaltem pro ſuo arbitratu ſententiam dicerent, & judicarent.* τὸ μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐτογνώμονας, ἐπισφαλές. Imperare verò non ex præſcripto, ſed pro ſuo arbitratu plenum eſt periculi. *Et paulò poſt:* πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον ἢ κατὰ ἀνθρώπων βούλησιν. οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. Omnia lege præſtat fieri, qvam hominum arbitrio. nam norma non eſt tuta.

CAPUT IX.

Πολιτεύεσθαι δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι.

Quod eſt judicium Ariſtotelis de Carthaginenſium Republica?

Carthaginenſium Rempubl. Ariſtoteles exiſtimat nō fuiſſe usq; adeò malè conſtitutam: partim quia habuit multa ſimilia & communia cum duabus præcedentibus, nimirùm cum Laconica & Cretenſi Repub. partim etiam quia licet fuerit populoſa & habuerit numeroſam plebem: tamen diutiſſimè ſuis propriis legibus, absq; ulla ſeditione, aut Tyrannide fuerit adminiſtrata, & conſervata. σημεῖον δὲ πολιτείας συντεταγμένης, τὸ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὅτι καὶ ἄξιον εἰπεῖν γεγενῆσθαι, μήτε τύραννον. *Signum autem eſt Reipub. præclarè inſtitutæ, quod, licet popularis, tamen permaneat in Reip. deſcriptione, & neq; ſeditio, quæ quidem memoratu ſit digna, exſtiterit, nec tyrannus.*

Quæ

Quæ habuit autem hæc Reſpublica communia, & ſimilia, cum duabus jam dictis?

Ἔχει δὲ πολλὰ ἐμφερῆ τοῖς Λακωνικοῖς.

Duo præcipuè. Primùm, *quod ad conciliandam & alendam inter cives mutuam concordiam, etiam habuerunt ſuas ſodalitates* & *diſtincta collegia, quæ una ſimul celebrabant ſtatis temporibus, publica convivia: ſicuti Lacedæmonij* & *Cretenſes. Deinde quòd eoſdem propè habuerunt magiſtratuum ordines: niſi quòd quinqueviratus Ephororum apud Carthaginenſes ſeſe extendebat in centumviratum, qui Magiſtratus ab Ariſtotele* ἑκατονταρχία, *hoc loco nominatur. Præterea Lacedæmoniorum reges eligebantur ſolùm ex familia Heraclidarum: apud Carthaginenſes verò eligebantur etiam ex diverſis familijs: prout videbantur aliqui ad iſtam dignitatem maximè idonei.*

Quæ autem vitia in Repub. illa Ariſtoteles notavit?

Quatuor præcipuè. Quorum primum *eſt, quod eorum Legislator non omnes leges conſimiliter ad eum ſcopum, quem ſibi propoſuerat, accommodavit.*

Quomodo?

Τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ἐπιτιμηθέντων

Quia Legislatori propoſitum fuerat, eiuſmodi Rempub. apud Carthaginenſes conſtituere, quæ eſſet mixta & temperata ex ariſtocratia, & bona politia: ipſe verò multa inſtituta imminiſcuit, quæ magis erant democratica, & oligarchica, quam ariſtocratica: quemadmodum Ariſtoteles declarat enumeratione

quorundam inſtitutorum, quæ apud Carthaginenſes erant in uſu.

Quod eſt alterum vitium?

ἀλλὰ δεῖ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου.

Quod in eligendis magiſtratibus non ſolùs virtutis, ſed etiam divitiarum habuerunt rationem: exiſtimantes pauperes eſſe occupatiores in acquirendo victu: atq; ideò minùs commodè poſſe publicis negocijs adminiſtrandis vacare. ἀδύνατον γὰρ οἴονται τὸν ἀπορῦντα καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. opinantur enim quod fieri nequeat, ut egens benè præſit & otium agat. *Verùm huic incommodo Legiſlator facilè potuiſſet occurrere, ſi legem ſanxiſſet, ut pauperibus, qui in magiſtratum fuiſſent cooptati, ex publico ærario aliquid detur: ita ut abſq; damno aliquo poſſent, & ipſi ejuſmodi publicis muneribus fungi.* εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν, χάριν σχολῆς. Φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν στρατηγίαν. *quod ſi otij cauſa & divitiarum eſt habenda ratio, vitioſum certè, ſummos magiſtratus eſſe venales, Regnum & belli præturam.*

Quare Ariſtoteles in eligendis magiſtratibus cenſet non ſpectandas eſſe opes & divitias?

Hujus duas adfert cauſas. Prima eſt, *Quia ex ea re homines concipiunt malam de divitijs opinionem: quaſi eſſent res precioſæ & honorandæ: proptereà quòd propter illas hominibus conferantur ejuſmodi honores & dignitates. Ex qua opinione*

deinde

deinde conſequitur, quòd etiam homines incipiunt divitias magnifacere, & in honore habere: ſperantes etiam ſe per illas aliquando poſſe evadere honoratiores. Quæ ſanè res pernicioſiſsima eſt civitatibus. Altera cauſa *eſt, quia iſta res occaſionem præbet hominibus ambitioſis, ut cupiant per largitiones & munera ad ejuſmodi honores pervenire: quos ubi conſecuti ſunt, poſtea conantur quæſtum ex ſuo magiſtratu facere: ad recompenſationem eorum, quæ in largitiones inſumpſerunt.* ὅπως δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ τιμᾶται, ταύτην οὐχ οἷόν τε εἶναι βεβαίως ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. *Iam verò ubi virtus non ſummo fuerit in honore, fieri non poteſt, ut hæc Reſpublica conſtanter ſit Ariſtocratica.*

Quod eſt tertium vitium in hac Repub.? Φαῦλον δ' ἂν δόξειεν εἶναι

Quòd interdum uni alicui plures magiſtratus, & plura publica negotia peragenda committebantur. Hoc autem minimè fieri debere, præſertim in magnis civitatibus, in quibus eſt hominum idoneorum magna copia, probat duobus argumentis: Unum *ſumitur ex loco comparatorum. Si difficile eſt unum magiſtratum rectè gerere: multò difficilius eſt plures magiſtratus bene adminiſtrare.* Alterum *à ſimili: Quemadmodum abſurdum eſt uni & eidem homini mandare, ut ſimul tibiâ canat, & calceos conficiat; ita inconveniens eſt, uni & eidem duos diverſos magiſtratus mandare.* ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται. Unum namq; opus ab uno optimè perficitur.

Ὀλιγαρχικῆς δ' οὔσης τῆς πολιτείας

Quod eſt quartum vitium?

Quòd ad præcavendam ſeditionem, & demulcendam plebem, ſolebant interdum quoſdam ex illis ad præfecturas provinciarum extrà urbem mittere, ut ex illis diteſcerent. Sed Ariſtoteles hunc modum deliniendi populum improbat, tanquam incertum & à fortuna dependentem: ac potiùs bonis legibus, & *bona diſciplina ſeditiones eſſe præcavendas.*

CAPUT X.

Τῶν δὲ ἀπο- φαινομένων

Quæ fuerant Solonis leges, & inſtituta in Republica Athenienſi?

Ariſtoteles ait Solonem Athenienſium legulatorem, à quibuſdam laudatum fuiſſe propter leges quaſdam & conſtitutiones, quarum ipſe in conſtituenda ea Repub. author fuit: inter quas etiam fuerunt ea quæ ſequuntur inſtituta. I. Quòd Oligarchiam, & intollerabilem dominatum atque potentiam triginta Tyrannorum ſuſtulit. II. Quòd populum à ſervitute, qua premebatur, liberavit. III. Quod priſtinam democratiam populo reſtituit. IIII. Quod Rempub. Athenienſium ex diverſis formis commixtam, eâ prudentia temperavit, ut indè efficeretur bona & commoda quædam πολιτεία.

Quonam pacto?

Nam, Quòd iudicium Areopagiticum conſtituit, in quo paucorum fuit ſumma authoritas & poteſtas: repræſentavit Oligarchiam. Quòd omnes magiſtratus

giſtratus non amplius ſorte, ſed per ſuffragia ex tribus primis civium ordinibus eligendos eſſe cenſuit: id eſt, Ariſtocraticum. Quòd deniq; judicia omnia excepto Areopagitico ad populum tranſtulit: populoq; poteſtatẽ fecit eligendi magiſtratum, ab eoq; repoſcendi rationes eorum, quæ in magiſtratu geſſiſſent: referri poteſt ad democratiam.

Atqui ſunt aliqui qui reprehendunt Solonis Rempub. propterea quod ea tandem degeneravit in deterrimam Democratiam, & propè Tyrannicam populi licentiam? — Φαίνεται δ' οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος.

Negat Ariſtoteles hoc Solonis culpâ factum eſſe: ſed partim caſu quodam fortuito: eo nimirum tempore, quo Athenienſes cum Perſis & Medis bellum gerentes juxta Salaminem, navali prælio eos ſuperaſſent: cujus victoriæ, cum populus præcipuè autor extitiſſet, cœpit animos erigere, ac petulantius ſuperbire: partim verò culpa τῶν δημαγωγῶν, *hoc eſt, eorum oratorum, qui populo nimium adulabantur, & ſuis aſſentationibus ejus petulantiam magis magisq; confirmabant.*

Quo pacto Solon diſtribuit cives Athenienſes? — Τοὺς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων.

In quatuor ordines, ſecundum eorum opes & facultates, ſeu cenſus. Quorum primus fuit eorum, qui vocabantur πεντακοσιομέδιμνοι, *qui in annuis reditibus habuerunt quingentos medimnos: horum tributum fuit unum talentum. Alter eorum, qui*

nominabantur ἱππόδες, equeſtres, qui in annuis proventibus habebant trecentos medimnos: horum tributum erat dimidium talentum. Tertius eorum, qui dicebantur ζευγῖται, quia poterant aliquot juga boum alere: horum tributum erant decem minæ. Quartus ordo eorum, qui appellabantur θῆτες, ſervi, & mercenarij: quibus nullum tributum imponebatur.

Νομοθέται ȝ ὀξίνοθο.

Quomodo diſtinguit Ariſtoteles circa finem hujus libri eos, qui antè ipſum aliquid, vel de Legibus, vel de conſtituendis Rebuspub. ſcripſerunt & tradiderunt?

Ariſtoteles veterum Legiſlatorum, & Politicorum ſcriptorum duo facit genera. Unum *eorum, qui domi in ocio privatam vitam remotam à publicis negocijs, & Reipub. adminiſtratione, traduxerunt: ſola θεωρία iſta & ſpeculatione ſeſe oblectantes, non admodum ſolliciti fuerunt, quo pacto re ipſa ea, quæ excogitarunt, poſſent ad uſum transferre: in quorum numero fuerunt Philoſophi politici, ut Plato, Phaleas, Hippodamus, & alij his ſimiles, qui nunquam ad Rempub. acceſſerunt.* Alterum genus *eſt eorum, qui non nudâ ſolùm ſpeculatione, & inventione Legum contenti fuerunt: ſed conati ſunt, ea quæ excogitarunt, etiam in actum producere, & ad uſum transferre: itaq; ipſimet ſecundum leges vel novam aliquam Rempublicam conſtituerunt: vel etiam, in qua vixerunt, adminiſtrarunt, quos*

Ariſtoteles

Ariſtoteles hoc loco dicit, non fuiſſe ſolùm νομοθέτας, ſed etiam δημιεργὲς τῆς πολιτείας, hoc eſt, non ſolùm legum inventorés, ſed etiam Rerumpublicarum conditores.

Liber Tertius.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes hujus tertij libri?

T*Res ſunt hujus Libri præcipuæ partes: quarum* Prima *eſt de cive & civitate, quæ ſunt materia & ſubjectum civilis ſocietatis, circa quæ hæc doctrina præcipuè verſatur. Inquirit enim, quis propriè dicatur civis, & quæ ſit civitatis definitio, quodq́ſ ſit boni civis officium.* Altera pars *à quarto capite uſq́ ad decimum eſt de forma civitatis, quæ à Græcis* Πολιτεία, *à Cicerone Reſpublica nominatur. In hac parte docet quid ſit* Πολιτεία, *quot item ſint ejus differentiæ & ſpecies: eaſq́ definiendo explicat. Interſerit etiam utiliſſimam quæſtionem, quâ quæritur, utrum legibus potius, an verò hominibus imperium & dominium civitatis ſit concedendum.* In tertia parte *à decimo capite uſq́ ad finem agitur, de prima & præcipua forma Reipublicæ, quæ* Βασιλεία, *hoc eſt, Regnum, ſive Regia gubernatio appellatur: & de quinq́ ejus differentijs, ſive ſpeciebus.*

CAPUT I.

Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι.

Quoniam Ariſtoteles deinceps traditurus eſt Præcepta de ratione conſtituendi, & adminiſtrandi aliquam Rempublicam. Unde exiſtimat faciendum eſſe initium?

A *Definitione Civitatis, & Civis.*

Quas ob cauſas?

Primùm. *Quia iſta vocabula non ſemper eodem modo accipiuntur, ita ut interdum de illis orıatur dubitatio quomodo ſint intelligenda. Qua in re ſervat Ariſtoteles præceptum Dialecticorum, qui jubent ὁμώνυμα, ſemper eſſe prius diſtinguenda, antequam in diſputando aut docendo progrediamur. Cujus præcepti etiam* Cic. lib. 1. Offic. *his verbis mentionem facit. Omnis, inquit, quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci: ut intelligatur, quid ſit id, de quo diſputatur.*

Altera cauſa eſt, *Quia iſta duo, Civitas & Civis, ſunt præcipuum ſubjectum, circa quod doctrina hæc verſatur. In qualibet autem arte & ſcientia, ejus ſubjectum inprimis eſt conſiderandum & explicandum.* Tertia cauſa eſt, *Quia Civis & Civitas erga ſe mutuò ita ſunt affecta, quemadmodum totum & partes: non poteſt autem totum perfectè cognoſci, niſi etiam partes ejus cognoſcantur. Itaq; cum Cives ſint partes Civitatis, meritò etiam explicandum eſt, quinam ſit Civis dicendus.*

Die

Dic igitur definitionem Civis: nam Civitatis definitio ſupra in primo libro eſt tradita?

Vocabulum Civis bifariã accipitur: vel κυρίως καὶ ἁπλῶς, propriè & ſimpliciter ſeu abſolutè: vel μὴ κυρίως, ἀλλὰ κατά τι, non propriè, ſed ſecundum quid, hoc eſt, certo quodam modo & reſpectu: μετὰ προσθήκης, cum aliqua adjectione ſeu conditione.

Quis dicitur propriè Civis?

Πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων.

Civis propriè dicitur is, qui in civitate particeps eſt magiſtratus & judicij: ὁ μετέχων ἀρχῆς, καὶ κρίσεως, hoc eſt, cui aditus patet ad honores in magiſtratu gerendo, & in exercendis judicijs. Atque hæc definitio non omni Reipubl. ſed primò Democratiæ convenit: accommodari tamen & alijs Reſp. poteſt. Nam pro varietate earundem civium quoq; definitiones & notæ variant. Ubi enim res ſubjectæ ſpecie ita differunt, ut earum una ſit prima, altera ſecunda, alia tertia, ibi nullum commune nomen, niſi homonymon reperitur, nullum genus aut vix idem commune. τῶν πραγμάτων ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα διαφέρει τῷ εἴδει καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστι πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ δὲ ἐυχόμενον, ἢ τὸ παράπαν οὐδέν ἐστιν, ἢ τοιαῦτα, τὸ κοινόν, ἢ γλίσχρως. *Atqui Reſpub. ita ſpecie differunt, aliæ ut ſint priores, aliæ poſteriores: ſic rectæ vitioſis ſunt priores &c. Ergo politiarum & proinde πολιτῶν nullum erit idem & commune genus, nullaq; communis ratio.*

Quis

Quis dicitur impropriè & ſecundum quid Civis?

Impropriè Civis dicitur, qui etiamſi in civitate habitat, tamen non eſt capax honorum in magiſtratu, & judiciorum, hoc eſt, non licet ei gerere magiſtratum, aut exercere judicia.

Quot ſunt horum civium genera?

Quatuor. Primum *eſt eorum, qui dicuntur* ποιητοὶ. *cives factitij: qui civitate ſunt donati, & in numerum civium aliundè aſciti:* à Platone νεοπολῖται. Alterum *genus eſt eorum, qui tantùm ratione habitationis & domicilij, quod in civitate habent, dicuntur cives: nominantur* μέτοικοι, *inquilini, ut incolæ,* Hinderſaſſen. Tertium *genus eſt eorum, qui propter controverſiam & litem, quam habent cum veris civibus in foro, & curia, ſe ſubjecerunt eiſdem judicijs, quoad eorum cauſa cognoſcatur & dijudicetur: atque hac ratione aliquo modo etiam dicuntur eſſe participes judiciorum.* Quartum *genus eſt eorum, qui propter ætatem non poſſunt pro veris civibus haberi: quia non poſſunt fungi officio verorum civium: cujuſmodi ſunt primum filij civium: qui adhuc ſunt impuberes, neq; depoſuerunt prætextam, ac propterea nondum ſunt in tabulas perfectorum civium relati. Deindè ſunt ſenes, qui propter ætatem, aut ingenij & virtutum imbecillitatem non poſſunt amplius Reipub. negotijs adminiſtrandis adhiberi: qui hoc loco nominantur* ἀφειμένοι, *quaſi dimiſſi & ſoluti à publicis officijs. item;*

item παρηκμακότες, *effœti & emeriti*: à Latinis, autore Feſto, Depontani. *Vnde natum eſt* proverbium, *Sexagenarium de ponte. His etiam* quinto loco *addi poſſunt ij, qui propter facinus aliquod in exilium ſunt ejecti, aut ignominiâ notati: hi etiamſi anteà fuerint veri cives, tamen non poſſunt amplius propriè cives nominari.*

Quæ eſt vulgata civis definitio?

ὁρίζον) δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν.

Civis eſt, qui ex utroq; parente cive, in aliqua civitate natus eſt. ὁ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρός. *Vel ut quidam volunt, Qui à tribus aut quatuor gradibus ſuorum majorum civis natus eſt. Et propterea nominari poteſt Patritius*, ein Geſchlechter.

Quod eſt Ariſtotelis judicium de hac definitione?

Ariſtoteles negat aliquem ſolùm propter locum ſive patriam, in qua natus eſt, verè & ſimpliciter poſſe civem nominari: idq; probat tribus abſurdis conſequentibus. Primum eſt *tale. Si civis definiendus eſt à majorum ſuorum natalibus, incerta erit definitio: quoniam etiam de illis ſimpliciter dubitari poteſt, utrum etiam ipſi hoc modo à ſuis majoribus cives nati fuerint.* Deindè *à joco Gorgiæ Leontini Sophiſtæ: qui, cum Lariſſæi gloriarētur, ſe eſſe cives natos à ſuis parentibus, reſpondit: ergò veſtri patres fuerunt* Λαρισσοποιοὶ, *h. e. Lariſſæorũ fabricatores: quemadmodum ſtatuarij dicuntur eſſe* ἀγαλματοποιοὶ, *hoc eſt, ſtatuarum fabricatores.*

Tertiò

Tertiò *rurſum ab abſurdo: ſi ij tantùm ſunt cives, quorum parentes aut majores fuerunt cives; igitur ij, qui primi conditores alicujus urbis fuerunt, non poterunt dici cives: quoniam nati fuerunt, antequam urbs illa fuiſſet ab ipſis condita; quod eſt valde abſurdum. Hac enim ratione etiam Romulus non potuiſſet eſſe aut dici civis Romanus; natus enim fuerat antè conditam Romam.*

Denique, *ſi locus in quo aliquis natus eſt, facit eum civem: igitur Mercatorum, Militum, Mendicorum, & peregrinantium liberi, quibus caſu aliquo fortuito contingit in aliqua urbe naſci, etiam poterunt cives ejus urbis nominari; quod tamen eſt falſum.*

Ἀλλ' ἴσως ἐκείνην, μᾶλλον.

Suntne rata habenda, & ſervanda ea, quæ antè mutatam formam Reipubl. fuerunt decreta?

Maximè; quia fides nunquam eſt violanda, qualiscunque tandem ſit rerum ſtatus, perſonarum conditio, aut temporum mutatio. Itaque Divus Petrus epiſt. 1. c. 2. v. 18. 19. *præcepit etiam malis & improbis magiſtratibus obediendum eſſe in rebus civilibus, quatenus ſalva conſcientia illud fieri poteſt.*

CAPUT II.

Ἔοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος.

Quomodo dicitur civitas aliqua eſſe eadem, aut à ſeipſa diverſa?

PRO *hujus quæſtionis explicatione, notanda eſt hæc diſtinctio: Quòd vocabulum Civitatis accipitur vel materialiter vel formaliter. Cùm materialiter accipitur, tunc uſurpatur pro urbe, quatenus ſita*

bus ſita eſt in certo aliquo loco, & mœnibus cincta, conſtatq; ex pluribus domibus & hominibus, qui eas inhabitant. Cùm autem formaliter accipitur, intelligimus formam ipſam & modum adminiſtrationis: quæ Græcè πολιτεία, Latinè Reſpublica nominari ſolet; cujus ſunt plures & diverſæ ſpecies: veluti ſunt ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία, δημοκρατία, & reliquæ ſpecies. Quòd igitur ad materiam attinet, Civitas non poteſt propter eam, eadē aut diverſa dici, quatenus in eodem aut diverſo loco eſt extructa, aut iiſdem mœnibus cincta, aut diverſis mœnibus diſtincta: neq; etiam quatenus iidem, aut diverſi homines eam inhabitant; neque enim res ſuam eſſentiam aut denominationem habent à materia, ſed à forma: quâ retentâ, aut mutatâ res dicuntur eſſe eadem, aut diverſæ. Proinde ſi forma adminiſtrationis civitatis, hoc eſt, Reipubl. eadem manet, etiam civitas dicitur eſſe eadem: etiamſi fortè locus ejus ſit mutatus, & non amplius ſint iidem in ea cives: ſi verò forma mutatur, veluti ſi democratia mutetur in Oligarchiam, aut Ariſtocratiam; tùm non amplius dicitur eſſe eadem: etiamſi idem ejus maneat locus, iidemquè ſint cives, qui anteà fuerant.

Quo pacto Ariſtoteles hanc reſponſionem declarat?

Ἀλλὰ τῷ αὐτοῦ καθὸ κάτω.

Tribus exemplis ſimilibus: quorum unum *ſumitur à fluminibus, quæ ſemper retinent ſuam appellationem, & dicuntur eſſe eadem, licet interdum*

locum

locum & alveum ſuum mutent: eorumq́ue aquæ ſubinde defluant & præterlabantur, aliaq́ue in earum locum affluant & ſuccedant. Alterum exemplum *ſumitur à choro ſcenico: qui licet ex iiſdem hiſtrionibus conſtet, tamen mutata forma fabulæ, etiam non amplius idem eſſe dicitur: ſed in Comœdia dicitur eſſe Comicus, in Tragœdia, Tragicus: retentâ verò formâ fabulæ, etiam eodem nomine appellatur, etſi hiſtriones fuerint diverſi.* Tertium exemplum *huic eſt ſimile, deſumptum ab harmonia muſica: quæ licet conſtet ex iiſdem vocibus & ſonis, tamen mutatâ compoſitionis formâ, etiam diverſas ſortitur appellationes: ita ut harmonia Lydia ſit diverſa ab harmonia Dorica, aut Phrygia: & cantus primi toni ſpecie differat à cantu ſecundi aut tertii toni. Itaq́ue propter mœnia, quibus civitas eſt cincta, aut diſtincta, non poteſt civitas una, eademq́ue aut diverſa nominari. Nam poſſet fieri, ut tota Peloponneſus unis mœnibus cingeretur: non propterea una poſſet nominari civitas. Sic civitates interdum flumine aliquo, aut collibus in diverſas partes quodammodo disjunguntur: non tamen propterea diverſæ civitates eſſe dicuntur. Vt Roma licet fluvio Tyberi, & ſeptem collibus fuerit in plures quaſi partes diſtincta, tamen una eademq́ue fuit urbs nominata.*

CAPUT

CAPUT. III.

Eſtne eadem virtus viri boni, & civis boni?

Τῶν δὲ ὑπ εἰρημένων

Simpliciter quidem non eſt: aliquo modo tamen & ſecundùm quid eſt eadem. ἁπλῶς μὲν οὐχ ἡ αὐτή: ἀλλὰ κατά τι, καὶ πῶς.

At ego putabam eum, qui eſt vir bonus, etiam eſſe civem bonum: & ſic utriusq; eandem eſſe virtutem?

Nequaquam ita ſe res habet: poſſunt enim hae duo, nempè vir bonus, & civis bonus, nonnunquam eſſe ſeparata: quemadmodum Ariſtoteles *apertè* in 5. Ethicorum cap. 2. *affirmat, inquiens:* οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι πολίτῃ παντί. *Idem etiam teſtatur* Cicero lib. 1. epiſt. in Epiſtola 9. ad Lentulum: *Ego poſtulavi à Repub. ut me, quem bonum civem ſemper habuiſſet, etiam bonum virum eſſe pateretur.* Et ad Atticũ epiſt. 2. lib. 10. *ſcribit, Gaudeo te & viri boni, & civis boni verbis eſſe delectatum.*

Quæ eſt igitur virtus viri boni?

Virtus viri boni eſt, ἡ καλοκἀγαθία, *hoc eſt, omnis probitas & honeſtas,* τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. *Virum bonum ex perfecta virtute dicimus: & ut* Cic. lib. 3. Offic. *ſcribit, Viri boni nomen innumerabilibus officijs continetur.*

Quæ eſt virtus civis boni?

Ea quæ eſt accommodata ei formæ Reipubl. in qua vivit, hoc eſt, poſſe vitam, mores, & omnes ſuas

actio-

actiones accommodare legibus, & inſtitutis ſuæ civitatis. Quemadmodum enim eorum, qui ſimul navigant, communis cura eſſe debet ſecundus navigationis curſus: (ἡ γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας, ἔργον ἐστὶν πάντων πλωτήρων: omnium nautarum opus & munus eſt navigationis ſalus), ita etiam civium communis cura eſſe debet ſalus & conſervatio civitatis.

Εἴπερ ἐστὶ πλείω πολιτείας εἴδη.

Quare autem non ſimpliciter eadem eſt virtus viri boni, & civis boni?

Hujus rei Ariſtoteles tres adfert rationes: Prima ratio *eſt, Quia vir bonus, quoad virtutem, in omni loco & tempore, & in quacunq; fortuna ſemper eodem modo ſe habet, ad ſolam nimirum honeſtatem ſpectans, à quo ſuo propoſito non patitur ſe ulla ratione dimoveri, unde etiam* in Ethicis lib. 1.cap. 10. *dicitur eſſe* τετράγωνος, *inſtar lapidis quadrati. Civis autem bonus, virtutem ſuam & actiones omnes accommodare debet ad utilitatem ejus civitatis & Reipubl. in qua vivit: cùm autem plures ſint Reipub. formæ, ideò non poteſt ſemper eadem ſimpliciter ejus eſſe virtus. Et per conſequens viri boni, & civis boni non ſemper eadem eſt virtus.* ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται, πολίτην ὄντα σπουδαῖον μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετήν, καθ᾽ ἣν σπουδαῖος ἀνὴρ φανερόν. *Uſuvenire igitur, ut civis bonus ſit, qvi virtutem, quam vir bonus, non habeat, perſpicuum eſt.*

Quæ eſt

Quæ eſt altera ratio?

In Repub. benè conſtituta, omnes cives etiam debent eſſe boni cives: alioquin enim Reſp. non poterit dici benè eſſe conſtituta: non autem neceſſe eſt, ut omnes cives quoq; ſint viri boni: quia iſtud fieri in hac humanarum rerum conditione non poteſt: ergò civem bonum, & virum bonum eſſe ſunt diverſa. Et per conſequens, Non eadem eſt virtus viri boni, & civis boni.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον.

Quæ eſt tertia ratio?

Ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων.

Tertia ratio ſumitur à natura eorum, quæ ſunt compoſita. Omne quod compoſitum eſt, conſtat ex diſſimilibus partibus: quarum etiam diverſæ ſunt functiones & actiones: quæ etiam proficiſcuntur à diverſis facultatibus & virtutibus. Sed civitas ſeu Reſpub. eſt compoſita quædam ſocietas ex diverſæ conditionis hominibus & civibus: quemadmodum per ſe notum eſt. Ergò non omnium civium eædem ſunt functiones, eædemq; virtutes. Majorem Ariſtoteles declarat aliquot exemplis per inductionem: primùm animalis, quod conſtat ex anima & corpore: ζῷον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος: deinde, Animi humani, cujus ſunt diverſæ potentiæ: tertiò, ſocietatis domeſticæ, in qua ſunt diverſi homines, Maritus & Uxor: Dominus & Servus: Parentes & liberi. Quartò chori, qui conſtat ex coryphæo, duce, & cæteris ſaltatoribus, qui eum ſequuntur.

Ἄπλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Sed quando poteſt aliquis in civitate aut Republica aliqua ſimul eſſe & nominari civis bonus, & vir bonus?

Ad hanc quæſtionem Ariſtoteles in fine hujus capitis, & in ſeptimo capite quarti libri reſpondet ex duplici diſtinctione: quarum una eſt ipſorum civiũ, quorum aliqui dicuntur ἄρχοντες, *id eſt, in magiſtratu conſtituti, alij verò* ἀρχόμενοι, *id eſt, ſubditi. Altera diſtinctio eſt formarum Reipub. quarum aliquæ ſunt bonæ, & rectè conſtitutæ: aliæ autem malæ & vitioſæ. Secundum has diſtinctiones ad propoſitam quæſtionem ſic reſpondet. Quòd nimirum in ſola Ariſtocratia, hoc eſt, in ea civitate, quæ ab optimatibus ſecundum optimas leges adminiſtratur, is cui magiſtratum gerere licet, poßit ſimul revera eſſe,* & *dici civis bonus,* & *vir bonus.*

Quæ eſt hujus rei cauſa?

Duæ ſunt cauſæ, Prima eſt, *Quia in hac forma Reipublicæ in eligendis magiſtratibus, & conferendis publicis honoribus ſolius virtutis habetur ratio, abſq; ullo aliarum rerum reſpectu, veluti divitiarum, nobilitatis, potentiæ, amicitiarum, & ſimilium rerum: ex quo ſequitur quòd is, qui hoc modo in magiſtratum eligitur, etiam ſit vir bonus, & per conſequens etiam civis bonus.* Altera cauſa *eſt, Quia in Ariſtocratia gubernatio non eſt ſolùm penes paucos aliquos divites, vel nobiles, ut in Oligarchia: ſed eſt penes omnes, qui libertate & virtute ſunt pares: idq; per viciſſitudinem imperandi & parendi:*

Google

vendi: quæ viciſſitudo admodum utilis eſt ad rectam gubernationem: quemadmodum in proverbio dicitur, οὐκ ἐστι εὖ ἄρξαι, μὴ ἀρχηθέντα. id eſt, non poteſt bene imperare is, qui nunquam alterius imperio fuit ſubjectus. Cui etiam ſimile eſt illud, quod Plato in libro ſexto de legibus ſcribit de imperio domeſtico, ὁ μὴ δουλεύσας, οὐδ᾽ ἂν δεσπότης γένοιτ᾽ ἄξιος ἐπαίνου. Qui nunquam ſervivit, non poterit unquam laude dignus dominus fieri. De hac viciſſitudine imperandi & parendi in liberis civitatibus etiam Cicero in lib. 3. de leg. ſic ſcribit. Non ſolùm magiſtratibus præſcribendus eſt imperandi, ſed etiã civibus obtemperandi modus. Nam & qui benè imperare cupit, pareat aliquando neceſſe eſt: & qui modeſtè paret, videtur dignus eſſe, qui aliquando imperet: itaq; oportet & eum, qui paret, ſperare ſe aliquo tempore imperaturum: & illum, qui imperat, cogitare brevi tempore ſibi eſſe rurſus parendum. Scientia igitur rectè imperandi, & parendi in libera civitate & Repub. communiter ad utroſq; pertinet, tam ad eos qui in magiſtratu ſunt conſtituti, quàm ad ſubditos. Sed tamen eſt etiam utrorumq; propria quædam virtus, quæ in illis requiritur.

Quæ eſt igitur propria virtus τοῦ ἄρχοντος, id eſt, ejus qui in magiſtratu eſt conſtitutus?

Φρόνησις δὲ τοῦ ἄρχοντος τοῦ παιδείου.

Propria virtus τοῦ ἄρχοντος eſt Φρόνησις ἀρχικὴ, id eſt, ejuſmodi prudentia, quã poteſt rectè

imperare & præeſſe ſuis ſubditis: ac refertur ad formam imperij ſui; proinde pro diverſitate imperij, etiam diverſa requiritur in imperante prudentia: alia in imperio Oeconomico, alia in imperio Politico, alia in imperio Regio, Populari, Oligarchico, & ſic conſequenter.

Quæ eſt propria virtus ſubditi?

Propria virtus τῦ ἀρχομένου, *ſubditi eſt, ut inquit Ariſtoteles,* δόξα ἀληθὴς, *vera & recta opinio de ijs, quæ à magiſtratu & legibus præcipiuntur: quòd nimirum ſint bona & ſalutaria: ut hac opinione ſeu perſuaſione efficiantur ſubditi promptiores ad præſtandam obedientiam legibus, & magiſtratui.* ὥσπερ αὐλοποιὸς γὸ, ὁ ἀρχόμενος. ὁ δὲ ἄρχων, αὐλητὴς, ὁ χρώμενος. *parens namq; eſt velut tibiarum opifex: imperans verè tibicen, qui utitur tibijs.*

Quo argumento Ariſtoteles probat diverſam eſſe virtutem τῦ ἄρχοντος καὶ τῦ ἀρχομένου?

A diverſa eorum educatione. Nam qui ad diverſas virtutes educantur & inſtituuntur, eorum etiam virtutes ſunt diverſæ. Sed Magiſtratuum & ſubditorum liberi ad diverſas virtutes educantur & inſtituuntur. Ergò. Minor declaratur primùm teſtimonio Euripidis, *apud quem cujuſdam principis filius à præceptore ſuo poſtulabat, ut in talibus præceptis ipſum inſtitueret, per quæ aliquando, ſi in magiſtratum eligeretur, poſſet patriæ ſuæ eſſe utilis.*

Deindè

Deindè à dicto cujuſdam Jaſonis, *qui dicebat ſe quodammodo fame conſumi, quod non poſſet alijs imperare : quo dicto oſtendere voluit, ſe non didiciſſe, quo pacto debeat alijs parêre.* ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖταί γε τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, καὶ πολίτου δοκίμου ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. *Sed nihilominus laudatur poſſe imperare, & poſſe parere : & ſpectati civis virtus eſſe videtur, poſſe bene imperare & parere.*

Sed præter prudentiam requiruntur ne etiam aliæ virtutes in eo qui magiſtratum gerit?

Imò, nam in principe & magiſtratu omnes etiam reliquæ virtutes morales requiruntur, quæ in eo ejam debent eſſe excellentiores & perfectiores, ut revera ſint ἀρχικαί, *hoc eſt, viro principe & magiſtratum gerente dignæ : quemadmodum etiam in imperatore & duce exercitus major requiritur fortitudo, quàm in gregario milite ; & in muliere major temperantia, quàm in viro :* ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. *Siquidem & Oeconomia alia eſt viri quàm mulieris.* τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι, τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν. *Illius quidem quærere, hujus verò conſervare eſt officium.*

Ἐπεὶ δ' ἐνίοτε δοκεῖ ἀμφότερα.

Quæ eſt poſtrema hujus capitis quæſtio?

Ariſtoteles circa finem hujus capitis tractat quæſtionem de opificibus ; utrum reverà inter cives ſint

numerandi, & pro civibus habendi. Atq; eam in utramq; partem diſputat: deindè ſuam de ea ſententiam explicat.

Quomodo partem negativam probat?

A definitione Civis, quæ ſuprà fuit tradita Verus civis eſt is, qui capax eſſe poteſt magiſtratus & judicij in ſua civitate. Opifices autem non poſſunt eſſe capaces magiſtratus & judicij. Ergò Opifices non poſſunt in numero civium haberi. Minor probatur. In benè conſtituta Repub. magiſtratus conferuntur reſpectu virtutis, ijs quibus ocium eſt, ut poſſint vacare virtutis ſtudio, & negocijs publicis adminiſtrandis. Opifices autem & operarij non habent tale ocium, ut poſſint virtutis ſtudio vacare, & publica negotia adminiſtrare. οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐπιτηδεῦσαι τὰ τῆς ἀρετῆς, ζῶντα βίον βάναυσον ἢ θητικόν. quod repetitur lib. 7. c. 9. *Sunt enim perpetuò occupati in quotidiano victu per aſſiduos labores acquirendo. Ergò Opificibus publica hæc officia magiſtratuum & judiciorum non poſſunt committi.*

Quid ad hoc argumentum Ariſtoteles reſpondet?

Περὶ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεταί τι-

Negat Ariſtoteles propterea definitionem civis ſuprà poſitam eſſe falſam: etiamſi affirmemus opifices eſſe cives, nec tamen capaces magiſtratuum & judiciorum. Atq; hoc declarat diſtinctione: Cives ſunt duplices: aliqui ἁπλῶς, *abſolutè & ſimpliciter, quibus competit ſuprà dicta definitio: aliqui autem*

autem ἐξ ὑποθέσεως, καὶ κατά τι, cum aliqua conditione, & ſecundum quid: ut pueri, qui ſunt imperfecti & incohati cives: πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ᾽ ἀτελεῖς. his etiam annumerari poſſunt opifices.

Quomodo probas partem affirmantem, quod opifices ſint pro civibus habendi?

Ex loco comparatorum, pari, hoc modo: ſi pro cive habendꝰ eſt is, cui conceſſum eſt habitare in civitate, & cujus opera civitati eſt neceſſaria: igitur etiã opifices ſunt pro civibus habendi: ſiquidẽ ipſis conceditur jus habitandi in civitate, eorumq́ opera civitati ita eſt neceſſaria, ut illis carere civitas non poſſit.

Quid ad hoc argumentum reſpondet Ariſtoteles?

Primùm Ariſtoteles negat ſolùm jus habitationis poſſe aliquem efficere, aut reddere civem: nam etiam inquilini, itẽ hoſpites, peregrini, & multi alij his ſimiles habent ad aliquod tempus jus habitandi in aliqua civitate: non tamen propterea poſſunt cives nominari. Deindè negat omnes eos pro civibus eſſe habendos, quorum operâ civitas carere non poteſt. Etenim ſervorum, mercenariorũ & eorum, qui civitatis ſordes amovent, operâ civitas carere non poteſt; neq; tamen pro civibus propterea ſunt habendi.

Quæ eſt autem Ariſtotelis de propoſita quæſtione ſententia?

Ariſtoteles hanc quæſtionem ait conſiderandam & dijudicandam eſſe ex forma ejus Reipub. in qua quiſque Φανερὸν δ᾽ ἐκ τούτων μικρὸν

quiſq; vivit: propterea quòd vocabulum Civis, eſt in numero relativorum quæ non ſeorſim, & per ſe, verùm reſpectu ſuorum correlativorum ſolent explicari & definiri. Reſpicit autem civis ipſam civitatem & Rempub. τὴν πόλιν, καὶ πολιτείαν: *cujus reſpectu etiam ipſe civis eſt definiendus: ſed quia ſunt variæ Rerumpub. formæ, ideò etiam vocabulum civis non ſemper eodem modo conſideratur: undè quoq; fit, ut interdùm poßit aliquis in aliqua Repub. & civitate eſſe, & nominari civis: qui tamen in alia civitate & Repub. non poteſt haberi pro cive. Exempli gratia: Opifices poſſunt in Democratia eſſe cives, quoniam capaces ſunt magiſtratuum & publicorum officiorum: in Oligarchia autem non poſſunt eſſe cives: quia non poſſunt propter paupertatem cooptari in magiſtratum. Nam in Oligarchia ſolùm divites & nobiles ſunt capaces publicorum honorum. Conſimiliter vir bonus licet pauper ſit, poteſt tamen eſſe civis in Ariſtocratia: qui tamē in Oligarchia non poteſt in civium numero haberi: quoniam nō habet tantas opes, ut poßit æquiparari reliquis, qui in magiſtratū eliguntur.* Ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς. *Thebis autem lex erat, ne cui ad magiſtratum aditus pateret, qui non decennio abſtinuiſſet foro, id eſt, taberna vel mercatura.*

CAPUT IV.

Quid in hoc capite agitur?

Ἐπεὶ δὲ πλεί-ους διώρισται

QUoniam hactenus in tribus præcedentibus capitibus

pitibus egit de civibus, qui ſunt veluti materia, ex qua Civitas & civilis ſocietas conſtat: ideo jam progreditur ad formam civitatis explicandam: priùs tamen etiam breviter repetit ea, quæ ſuprà in primo libro de cauſa efficiente & finali dixerat.

Quæ eſt cauſa efficiens civitatis?

Cauſa efficiens ſeu origio civilis ſocietatis ipſarumque civitatum eſt ἡ Φύσις, ipſa Natura. Quatenus nimirum homo à natura ad civilem ſocietatem colendam ita factus eſt: ut etiamſi omnia vitæ neceſſaria haberet, nullaque re indigeret: tamen naturali inſtinctu ſocietatem hanc expeteret: unde etiam dicitur eſſe τῇ φύσει ζῶον πολιτικόν.

Γ΄ πολιτικῶν δὴ πρῶτον π- [illegible] χάριν συνέστηκε.

Quæ eſt cauſa finalis civitatis?

De fine propter quem civitates initio fuerunt conſtitutæ, ſuprà lib. 1. cap. 1. & 2. prolixè eſt explicatum. Hoc autem loco duos fines repetit: quorum unus eſt ipſa utilitas non ſolùm publica & communis omnium: verùm etiam privata ſingulorum civium. τὸ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρὶς ἑκάστοις συμφέρον. Alter eſt mutata in hac vita hominum converſatio & conſuetudo: ſiquidem ſolitaria vita per ſe eſt moleſta: & feris belluis potiùs, quàm hominibus conveniens. συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοῦ. conveniunt autem & ipſius vivere cauſa. καὶ δῆλον ὡς καρτεροῦσι πολλὴν κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, γλιχόμενοι τοῦ ζῆν, ὡς ἐνούσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ

καὶ γλυκύτητος φυσικῆς. *& perſpicuũ eſt, multos mortales mala perpeti vitæ cupiditate, tanquã in ea inſit quædam felicitas & ſuavitas naturalis.*

Quæ eſt cauſa formalis civitatis?

Forma civitatis dicitur ἡ πολιτεία, *id eſt Reſpublica: quæ infrà* lib. 4. cap. 11. *dicitur eſſe* βίος τῆς πόλεως, *anima & vita civitatis.*

Quomodo definitur ἡ πολιτεία ab Ariſtotele?

Ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις.

Ariſtoteles ſuprà in primo capite tradidit hanc definitionem, πολιτεία ἐστὶ τάξις τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων: *Politia eſt ordo eorum, qui civitatẽ inhabitant. Hanc definitionem hoc loco magis explicat, inquiens:* πολιτεία ἐστὶ τάξις πόλεως, τῶν δὲ ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων, *hoc eſt,* Politia *eſt ordo, ſeu deſcriptio* (ut Cicero vertit) *civitatis, & magiſtratuum, maximè verò ejus magiſtratus, qui omnium eſt præcipuus. Huic definitioni conſentit etiã ea, quæ infrà in* lib. 4. cap. 1. *traditur:* πολιτεία ἐστὶ τάξις ἐν ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τίνα τρόπον νενέμηνται καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς πολιτείας ἐστί. *Politia eſt deſcriptio ordinis in civitatibus circa magiſtratus, quo pacto diſtributi ſint, & quid ſit id, quod in civitatis adminiſtratione ſummam poteſtatem atq; authoritatem obtinet: quis deniq; cujuſq; Reipub. ſit finis.* Bodinus lib. 1. de rep. cap. 1. *definit: Reſpublica eſt familiarũ rerumq; inter ipſas communium ſumma poteſtate ac ratione moderata multitudo.*

Quot

Quot modis accipitur vocabulum πολιτείας ab Ariſtotele?

Duobus modis, vel generatim & communiter, pro quavis forma civilis gubernationis: atq; huic ſignificationi competunt jam allatæ definitiones. Vel ſpeciatim & *peculiariter, pro certa quadam forma gubernationis: quæ ex aliis bonis formis eſt mixta, & temperata, de qua* Ariſtoteles agit infrà in lib. 4. cap. 8.

Ex qua re præcipuè æſtimanda eſt forma civitatis?

Ἐκ τοῦ πολιτεύματος, *id eſt, ex eo magiſtratu penes quem eſt ſumma poteſtas, & adminiſtratio in civitate.*

Eſtne una ſolùm, an verò ſunt plures Rerumpub. formæ? Ἄλλαι μὲν καὶ τῆς ἀρχῆς.

Quoniam forma Reipub: æſtimatur, ut modo dictum eſt, ἐκ τοῦ πολιτεύματος, *id eſt, ex forma gubernationis: ea autem non apud omnes eſt eadem: ideò etiam non eſt eadem forma Reipub.*

Quonam pacto?

Nam gubernatio vel eſt penes unum, & dicitur μοναρχία: *quæ ſi eſt bona dicitur* βασιλεία: *Regnum: ſi vitioſa, dicitur* τυραννίς. *vel eſt penes paucos, qui, ſi propter virtutem ſunt electi, dicitur eorum gubernatio* ἀριστοκρατία: *ſi verò ſolùm propter nobilitatem, divitias, aut potentiam ad imperium pervenerunt, appellatur* ὀλιγαρχία. *vel deniq; eſt penes univerſam multitudinem,* & *nominatur* δημοκρατία.

Quo-

Quomodo confirmatur ab Ariſtotele hæc diſtinctio?

A ſimilitudine formarum domeſticæ gubernationis. Quia enim domus eſt initium, & primum quaſi fundamentum civitatis; ideò etiam ad domeſticæ ſocietatis imaginem civitas, quæ eſt magna quædam domus, eſt conſtituenda. Unde Ariſtoteles in 8. lib. Ethic. cap. 11. *oſtendit omnium formarum & ſpecierum Reſpub. imaginem quandã reperiri in ſocietate domeſtica.*

Quot ſunt ſpecies imperii domeſtici?

Duæ, una eſt, in qua ſpectatur ſolùm privata utilitas ejus, qui imperat: quemadmodum fit in imperio herili, in quo omnia ad unius domini utilitatem referuntur. Altera eſt, in qua ſpectatur communis utilitas, tam ejus qui imperat, quàm eorum qui parent: horum quidem per ſe: illius verò per accidens, ut fit in imperio paterno & conjugali. ὥσπερ καὶ ὁ παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης, σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθόν. ὅταν δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτὸς κατὰ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ἀσφαλείας. *ſicut & Magiſter aut Gubernator parentium ſpectat bonum: horum autem cum & ipſe unus fuerit, incolumitatis ex eventu fit particeps.*

Eſtne eadem quoque differentia in imperio politico?

Διὸ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. *Maximè. Nam qui magiſtratum gerunt in politico imperio, horum aliqui ſuum ſolùm privatũ commo-*

commodum, neglecto communi & publico bono, quærunt: ut ſit in Tyrannide, & Oligarchia: quæ formæ propterea etiam dicuntur eſſe vitioſæ, & malæ: ab Ariſtotele nominantur ἡμαρτημέναι καὶ παρεκβάσεις, quaſi digreſſiones ſeu aberrationes à bona forma gubernationis. Aliqui verò publicum & commune bonum civitatis, eorum quibus imperant, quærunt: quemadmodum ſit in regia gubernatione, item in Ariſtocratia, & bona Democratia: quæ formæ nominantur ab Ariſtot. ὀρθαί, recta & bonæ.

CAPUT V.

Quot ſunt igitur in univerſum formæ Rerumpublicarum?

SEx: quarum tres ſunt bonæ. Βασιλεία, Regnū: Ἀριστοκρατία, Optimatum poteſtas: Πολιτεία, communi vocabulo ſpecialiter accepto. συμβαίνει δὲ εὐλόγως. ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν, ἢ ὀλίγους, ἐνδέχεται. πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετήν. bona autem ratione id accidit. fit enim ut unus quidem vel pauci virtute præſtent, plures vero difficile jam omni virtute eſſe expolitos. Tres ſunt vitioſæ, quæ jam dictis opponuntur: Τυραννίς, tyrannicum imperium: ὀλιγαρχία, paucorum dominatus: δημοκρατία, populi poteſtas.

Ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα.

Define ſingulas has ſpecies?

Βασιλεία, eſt imperium legitimum unius, ad com-

Καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τῶν μὲν.

communem utilitatem ſpectans: βασιλεία ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Ἀριστοκρατία eſt imperium plurium, quàm unius, ad communem utilitatem ſpectans: ἀριστοκρατία ἐστὶν ἀρχὴ πλειόνων ἑνὸς, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Πολιτεία eſt imperium legitimum populi, ad communem utilitatem ſpectans: πολιτεία ἐστὶν ἀρχὴ, ἐν ᾗ τὸ πλῆθος πολιτεύεται πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

Τυραννὶς eſt imperium unius, qui omnia ad privatum ſuum commodum refert: Τυραννὶς ἐστὶν μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦντος ἀποβλέπουσα.

Ὀλιγαρχία eſt imperium paucorum divitum qui omnia ad ſuam utilitatem referunt: ὀλιγαρχία ἐστὶν ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον ὀλίγων τοῦτ' ἐστὶ τῶν εὐπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες. Hæc à Xenophonte etiam πλουτοκρατία nominatur.

Δημοκρατία eſt imperium multorum, omnia ad utilitatem pauperum referens: δημοκρατία ἐστὶν ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι.

Quare politico etiam de his formis eſt explicandum?

Propter duas cauſas, Primùm διὰ τὴν γνῶσιν, ut iſta.

ut iſtarum formarum naturam & proprietates poſſit melius cognoſcere: eaſq; à ſe mutuò diſtinguere. τῷ γὰρ περὶ ἑκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παρορᾶν, μηδέ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. *Nam in quaque ſcientia philoſophantis & non tantum ad agendum ſpectantis proprium eſt non permittere, nihilq; relinquere: ſed quaq; de re, quod verum ſit, explicare. Deindè* διὰ τὴν πρᾶξιν, ἢ χρῆσιν: *ut poſſit melius ſcire quomodo ſingulæ hæ formæ in civitatibus & Rebuſpublicis inſtituendæ & adminiſtrandæ.*

Eſtné multitudo vel paucitas imperantium vera & propria nota Democratiæ & Oligarchiæ?

Ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον ὅτι.

Minimè: ſed Oligarchiæ propria nota eſt imperantium nobilitas, aut divitiæ. Democratiæ verò, nota eſt æqualitas libertatis utrorumq; tàm imperantium, quàm ſubditorum. Numerus verò eorum, hoc eſt, paucitas vel multitudo eſt tantùm nota per accidens. διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ. *Siquidem* ubiqúe ferè accidit, ut ſint plures pauperes, quàm divites, *pauciores nobiles, quàm plebeij.* εὐποροῦσι μὲν γὰρ ὀλίγοι. *divites ſunt pauci.*

Recita aliquot teſtimonia de formis Rerumpub. hactenus enumeratis?

Xenophon in libro 4. de dictis & factis Socra-

Socratis, ὁ Σωκράτης ἡγεῖτο τὴν μὲν ἑκόντων τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν, βασιλείαν εἶναι· τὴν δ' ἀκόντων τε, καὶ μὴ κατὰ νόμους· ἀλλ' ὅπως ἂν ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τὰ νόμιμα ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην τὴν πολιτείαν, ἀριστοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι. ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων πλουτοκρατίαν. ὅπου δ' ἐκ πάντων δημοκρατίαν.

Plato in dialogo politico *ſeptem formas enumerat*, βασιλείαν, τυραννίδα, ἀριστοκρατίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν ὀρθὴν, καὶ δημοκρατίαν μοχθηράν: *ſeptimo loco adijcit* πολιτείαν *ex omnibus bonis formis optime mixtam, & temperatam.*

Ariſtoteles in 8. lib. Ethic. cap. 10. πολιτείας δ' ἐστὶ εἴδη τρία· βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ' ἡ ἀπὸ τῶν τιμημάτων ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται. εἰσὶ δὲ καὶ τρεῖς παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων ἡ τυραννὶς, ὀλιγαρχία καὶ δημοκρατία.

Cicero in lib. 3. de Repub. *Tunc eſt, inquit, Reſpublica, cùm benè ac juſtè geritur: ſive ab uno rege, ſive à paucis optimatibus, ſive ab univerſo populo. Cùm verò injuſtus eſt rex, quem Tyrannum more Græcó appellamus: aut injuſti optimates: aut injuſtus ipſe populus: nulla eſt Reſpublica.*

CAPUT

CAPUT VI.

Rectène Oligarchici ſibi arrogant jus imperandi, propterea quod divitiis, nobilitate, aut potentia cæteris ſunt ſuperiores: Democratici verò, quia libertate ſunt cæteris æquales?

Αἴτιον δ' πρῶτον τὰς ὅρους λέγειν.

*V*Triq; *quidem videntur* κατά τι, *id eſt, aliqua ex parte jure ſibi vendicare imperiū: ſed tamē non nituntur eo jure, quod eſt* ἁπλῶς, *ſimpliciter & abſolutè juſtum: atq; adeò falſa conſequentia ſeipſos decipiunt. Non enim vera eſt hæc conſequentia: Oligarchici ſunt nobilitate, divitiis, & potentia cæteris ſuperiores: igitur ſunt ſimpliciter & abſolutè ſuperiores, & jure ſibi vendicant in illos imperium. Neque etiam ſequitur: Democratici ſunt libertate iis, qui imperant, pares: igitur ſimpliciter, & per omnia ſunt illis æquales. Poteſt enim fieri, ut qui in Oligarchia divitiis & nobilitate ſunt ſuperiores, tamen virtute cæteris ſint inferiores: & qui in Democratia libertate ſunt æquales, tamen virtute & aliis rebus ſint inæquales & ſuperiores.* 2. *cauſa hujus erroris eſt, quia de ſe ipſis judicant.* σχεδὸν δ' οἱ πλεῖστοι, φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων pleriq; ferè mali ſunt judices de ſuis rebus. *item:* κρίνουσι τὰ περὶ αὐτοὺς κακῶς. *perperam ea, quæ ad ſe, judicant.*

Qua igitur re potiſsimum jus imperandi eſt æſtimandum & definiendum?

Virtute: quia tanta eſt ejus præſtantia & dignitas, ut meritò ipſa ſit verus ὅϱ@-, terminus, quo verum & legitimum imperium circumſcribitur & continetur: undè etiam virtuti, & iis qui virtute præditi ſunt, jure imperium in civitate & *Republica debetur.*

Quare autem virtus eſt ὅϱ@-, terminus juſti imperij in civitate?

Propter duas cauſas. Primùm, *quia virtus eſt vera menſura & regula, ſecundum quam omnium rerum, maximè verò actionum humanarum bonitas & perfectio æſtimanda eſt: quemadmodum affirmat Ariſtoteles* in lib 3. Ethic. cap. 4. & 9. eor. cap. 4. & lib. 10. cap. 5. Deindè *quia virtus plurimùm confert ad principalem finem civitatis, hoc eſt, ad beatitudinem, quæ maximè conſiſtit in actionibus virtutis: quemadmodum ex Ethicis conſtat.* περὶ δ' ἀρετῆς καὶ κακίας πολιτικῆς διασκοποῦσιν, ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. *qui de bona civitatis deſcriptione laborant, de virtute quoq; & vitio civili cogitant.*

Quid hinc colligis?

Ex his patet, quòd ij, qui in Ariſtocratia imperant, nituntur τῷ ἁπλῶς δικαίῳ, *abſoluto jure: ij autem qui in Oligarchia imperant nituntur ſolùm* τῷ κατά τι δικαίῳ, *jure ſecundum quid.*

An non civitates etiam initiò conſtitutæ fuerunt propter rerum neceſſariarum acquiſitionem, vitæ ſocietatem, mutuum auxilium, & rerum commercia exercenda?

Maximè

Maximè, quoniam iſta omnia requiruntur πρὸς τὴν τῆς πόλεως αὐτάρκειαν, *de qua in definitione ejus dictum eſt, hoc eſt, ut civitas habeat ſufficientem copiam omnium eorum, quæ ad vitam commodè degendam ſunt neceſſaria.* ἡ γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. *nam conſilium de convictu, eſt amicitia. Sed tamen iſta non ſunt principalis finis civilis ſocietatis: verùm* τὸ εὖ ζῆν, *ſeu* ἡ εὐδαιμονία, *id eſt, beatitudo, quæ in actionibus virtutũ poſita eſt, ut nimirum homines in iſta ſocietate rectè, & ex virtute ſimul benè beateq; vivant.* τέλος μὲν οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν. ταῦτα δὲ τοῦ τέλους χάριν. *Itaq; finis quidem civitatis eſt benè vivere, hæc verò finis gratia.*

Quomodo probat Ariſtoteles iſta, quæ modò enumeraſti, non eſſe primarium finem civitatis?

Θεωρεῖ περὶ τοῦ ὅτι ἡ πόλις ἐστὶν κοινωνία

Ex abſurdis conſequentibus. Nam ſi divitiæ ſunt principalis finis civitatis, igitur Oligarchia eſt optima Reipublicæ forma: quoniam in ea, in eligendis, magiſtratibus honores illi conferuntur præcipuè iis, qui maximum habent cenſum, & reliquis ſunt ditiores. Deindè *ſi propter ſolam vitæ communionem civitates conſtitutæ: tunc etiam ſervi qui ſimul vivunt, & labores ſuos peragunt: imò etiam quædam beſtiæ quæ ſimul gregatim paſcuntur, viderentur conſtituere civitatem.* Tertiò, ſi civitates *ſolùm conſtitutæ eſſent, propter mutua fœdera & auxilia: aut propter commercia invicem exercen-*

da: tunc etiam ij populi, qui in remotiſſimis locis habitant, & tamen confœderati ſunt, & inter ſe commercia exercent, poſſent unam civitatem conſtituere. Sed quia iſta omnia falſa, & abſurda ſunt, ideò etiam falſum eſt dicere, civitates propter iſtos fines præcipuè conſtitutas eſſe.

CAPUT VII.

Ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία.

Cui permittendum eſt τὸ κύριον τῆς πόλεως, id eſt, ſummum imperium in civitate?

A*D hanc quæſtionem* quæ cap. 9. iteratur *Ariſtoteles reſpondet circa finem hujus capitis cum diſtinctione, idq; κατ' ἀφαίρεσιν, καὶ θέσιν. Summum imperium in civitate ſimpliciter neq; ſolis legibus, neq; ſolis hominibus: ſed utriſq; ſimul concedendum eſt: primariò quidem legibus, ſi ſunt bonæ: ſecundariò verò hominibus, virtute & prudentiâ excellentibus: in ijs nimirum rebus & caſibus, de quibus in legibus nihil certi eſt definitum & ſtatutum.*

Quare non ſolis legibus ſumma poteſtas in civitate eſt tribuenda?

Propter duas cauſas. Prima eſt, *Quia interdum leges quædam ſunt malæ, & iniquæ: nempè in vitioſis Rerumpub. formis, ut in Tyrannide, & Oligarchia, ad quas ipſæ ſunt accommodatæ: quibus qui obtemperat, poteſt quidem civis bonus, non autem vir bonus nominari.* Altera cauſa eſt, *Quia nonnunquam leges aliquæ, quod ad* τὸ ῥητόν, *hoc eſt,*

eſt, verba ipſa attinet, videntur eſſe vel obſcuræ & ambiguæ: vel nimis duræ & rigidæ: ideoq; requirunt aliquam ἐπιείκειαν, æquitatem, ſeu benignam virorum prudentium & bonorum interpretationem & moderationem. Tertia cauſa eſt, quia exquiſitè leges nequeunt omnia complecti, eo quod non facilè ſit factu, ut universè dicatur de omnibus. περὶ πάντων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥάδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. Utitur & hac ratione Ariſt. 5. Ethic. 10.

Quare non ſolis hominibus ſumma poteſtas in civitate eſt concedenda?

Quia omnes homines obnoxij ſunt affectibus, quibus plerique ita rapiuntur & trahuntur, ut quod verum & rectum eſt, aut intelligere, aut ſi intelligunt, ſequi non poſſint: & propterea in judicando, & dicenda ſententia ſæpiſſimè falluntur, & à vero, & juſto aberrant.

Quæ autem hoc loco circa homines notanda eſt diſtinctio?

Si hominibus permittendum eſt in civitate ſummum imperium, tum illud permittendum eſt vel uni, vel paucis, vel omnibus ſimul. Quando uni homini conceditur, tunc ille vel eſt bonus & virtute excellens, & *nominatur Rex, ejusq; imperium eſt bonum & vocatur Regnum: vel eſt malus & improbus, & dicitur Tyrannus, ejusq; imperium eſt malum* & *injuſtum, & appellatur Tyrannicum.*

Quod ſi paucis aliquibus excellentibus in civitate permittitur dominium, tunc illi vel excellunt virtute, & eorum imperium appellatur Ariſtocraticum: vel excellunt nobilitate, divitijs, aut potentia, & eorum imperium vocatur Oligarchicum. Si omnibus, tunc illi vel æquales ſunt libertate, & eorum imperium dicitur Democraticum: vel virtute & libertate ſimul, & eorum imperium nominatur Politicum, ſpecialiter ſic dictum.

Quibus igitur exiſtimas inter hos ſummum imperium in civitate permittendum eſſe?

Tria ſunt hic notanda. Primùm *quantum ad bonos & virtutibus excellentes attinet, extra controverſiam eſt, talibus imperium eſſe tribuendum, hi enim ſoli poſſunt benè & utiliter alijs imperare.* τὺς ἐπιεικεῖς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίυς εἶναι πάντων. Viros bonos imperare oportet, & omnium rerum eſſe Dominos. Deindè, *Quòd etiam malis & improbis hominibus non ſit nimia poteſtas in civitate concedenda, conſimiliter manifeſtum eſt: non ſolùm quia poteſtate ſua abuterentur in perniciem ſubditorum; verùm etiã quia propter hanc poteſtatem, quæ illis Reipub. nomine fuit conceſſa, omnia eorum etiam iniqua decreta, & malæ actiones, viderentur poſſe habere aliquem prætextum juris, quaſi eſſent juſtè & rectè ab illis facta; quoniam ea quæ decernuntur ab ijs, penes quod eſt ſummum in aliqua civitate & Repub. imperium,* commu-

communiter putantur eſſe juſta: etiamſi ſæpè ab illis decernantur ea, quæ ſunt iniqua: ut fit in Tyrannide, in Oligarchia, & in mala Democratia. Tertiò, *etiam de uno rege, & paucis optimatibus dubitari poteſt, utrum ſemper utile ſit, talibus ſummum imperium concedere: propterea quòd hoc modo cæteri omnes videntur ab iſtis honoribus planè eſſe excluſi: quæ res, quia non caret ignominia, facilè poterunt indè exiſtere offenſiones, invidiæ, æmulationes tandem etiam turbæ & ſeditiones, adverſus eos, quibus ſolis ad ejuſmodi honores patet aditus. Quæ ſanè res periculoſa eſt civitatibus & Rebuſpub.* ἀλλὰ μὴν οὐχ ἥ γ' ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον αὐτήν, οὐδὲ τὸ δίκαιον πόλεως φθαρτικόν. *At n. virtus non corrumpit ea præditum, neq; jus civitatē corrumpit.*

Quare paucis optimatibus concedendum eſt imperium?

Quia in talibus videntur omnia illa virtutum ornamenta & dona, quæ ad rectè imperandum requiruntur, quodammodo eſſe comportata, quæ in cæteris hominibus tantùm particulatim & ſeorſim conſpiciuntur. Differunt enim viri boni à ſingulis ex multitudine, ὥσπερ τῶν μὴ καλῶν τοὺς καλούς φασι διαφέρειν, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χωρὶς εἰς ἕν. ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν τοῦ γεγραμμένου τουδὶ μὲν τὸν ὀφθαλμόν, ἑτέρου δέ τινος ἕτερον μόριον. *quemadmodum pulchros à non pulchris differre a-*

junt

ajunt, & arte depicta à veris, quia diſperſa ſeparatim in unum ſint conducta. Siquidem cum ſunt ſeparata, pulchrior eſt hujus quidem oculus, alius verò aliud quoddam membrum.

Ἔτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος.

Semperné pauci optimates præferendi ſunt in imperio multitudini ſeu populo?

Non ſemper. Sed notanda eſt hoc loco hæc diſtinctio. Duo ſunt genera multitudinis ſeu populi: unum eſt eorum, qui prorſus ſunt agreſtes, rudes, & imperiti, ac propterea ad imperandum planè inepti. Alterum eſt liberorum hominum, qui etiam aliqua prudentia ſunt præditi, & amantes ſunt honeſtatis: ex hoc genere etiam poſſunt deligi aliqui, quibus imperium eſt concedendum: atque hac ratione tales multi præferendi ſunt paucis optimatibus: nam multorum virtutes ſimul conſideratæ, poſſunt ſuperare paucorum optimatum virtutes. Declaratur hæc reſponſio duabus ſimilitudinibus. Prima, Quemadmodum convivia, quæ multorum ſumptibus apparantur, lautiora & ſplendidiora eſſe poſſunt, quàm ea, quæ paucorum ſumptibus inſtruuntur: οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων βελτίω: *ita etiam multorum conſilia ſimul collecta, poſſunt meliora & utiliora eſſe, quàm paucorum:* πολλῶν γὰρ ὄντων ἐνδέχεται ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντας, ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος. **nam cum ſint multi, ſit**

ti, fit ut quiſque habeat partem virtutis & prudentiæ, & conjuncti ſint velut unus homo: *juxta* proverbium, *Oculi plus vident, quàm oculus. Altera ſimilitudo. Quemadmodùm plures Poëtæ, Muſici, Pictores, & ſimiles artifices melius poſſunt judicare de aliquo poëmate, cantu, pictura, aut ſimili aliquo opere quàm unus: ita plures melius poſſunt de aliquo negotio Reipub. conſultare, quàm ſolùm unus, aut pauci.*

Quoniam dixiſti etiam populo poſſe interdum in civitate aliquam poteſtatem concedi: quæro ex te, Quarum rerum poteſtas populo ſit concedenda?

Διὸ καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην ἀπορίαν.

Pro hujus quæſtionis explicatione, notandum eſt, duplices eſſe magiſtratus: Alij enim ſunt ſummi & majores: alij verò inferiores, & minores. Quia verò ad ſummos magiſtratus rectè adminiſtrandos requiritur magna potentia, ſingularis juſtitia, & multarum rerum experientia; populus autem plerunq; eſt imprudens, imperitus, & injuſtus, quemadmodum dici ſolet, homine imperito nihil eſſe injuſtius: ideò ſummi magiſtratus populo non poſſunt facilè & tutò committi. Ne autem populus exiſtimet, ſe planè à publicis honoribus & officijs excludi, idq; ægrè ferat: ideò poſſunt ei inferiores & minores magiſtratus concedi. Atq; hoc confirmat Ariſtoteles authoritate & facto Solonis, qui populo quidem conceßit, ut intereſſet electioni magiſtratuum,

 & au-

& audiendis rationibus eorum, quæ in magiſtratu geſta ſunt: ut verò ſolus per ſe imperaret, non permiſit: & Ariſtoteles hoc loco ait, populo concedi poſſe, ut interſit publicis conſultationibus & judiciis: exiſtimans hac ratione prudentiorum conſilia quodammodo poſſe temperari, & ad bonam mediocritatem revocari, ſi commiſceantur cum imperiti populi conſiliis: quemadmodum craſſior cibus, commixtus cum ſubtiliore & puriore cibo, melius & ſalubrius præbet nutrimentū, quàm ſi uterq; ſeorſim aſſumatur. μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὴ καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς τὴν πᾶσαν ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ᾽ ἕκαστος ἀτελὴς περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν. *Separatim verò ſinguli ad judicandum ſunt imperfecti.*

Ἔχει δ᾽ ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας ἀπορίαν.

I. Objectio. Atqui magiſtratum eligere, rationes geſti magiſtratus examinare, de rebus gravibus conſultare, & de magnis controverſijs rectè judicare, ſunt res magni momenti: ad quas rectè peragendas, requiritur non vulgaris prudentia, longa experientia, & ſingulare judicium: quæ non videntur eſſe in imperita multitudine?

Reſponſio. *Vera quidem hæc ſunt:* τὸ γὰρ ἑλέσθαι ὀρθῶς τῶν εἰδότων ἔργον ἐστίν. *rectè enim optare munus ſcientium eſt:* Καὶ ὥσπερ ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις: *& quemadmodum Medicum*

rationem

rationem redderem medicū oportet: ita & in aliis alios: ſed tamen non propterea populum omnino à talibus negociis adminiſtrandis excludunt. Nam ſi ſinguli ex populo ſeorſim intelligantur, tùm nihil horum poſſunt præſtare: ſi verò conjunctim omnes ſimul intelligantur, tùm poterunt ea melius præſtare, quàm pauci, licet videantur eſſe optimi.

II Objectio. De rebus ignotis nemo poteſt rectè judicare: populus autem ignorat, quo pacto magiſtratus ſit adminiſtrandus. Ergo de rationibus rerum in magiſtratu geſtarum non poteſt rectè judicare? Ἔνστασις περὶ τῶν [illegible]

Reſponſio. *Non ſemper neceſſe eum, qui de aliorum operibus velit judicare, etiam tenere eam artem, per quam poſſit ſimilia opera efficere. Neque enim ſoli artifices poſſunt de operibus ſuarum artium judicare, utrum rectè facta ſint, necne: ſed etiam ii, qui operibus eorum utuntur, etiamſi ea facere non poſſint.* οὐ μόνον δεῖ γνῶναι τοῦ ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ χρώμενος κρινεῖ. Exempli *gratia. De domo, utrum ad uſum commodè ſit exstructa, meliùs poteſt judicare is qui eam inhabitat, quàm ipſe architectus: de Cithara utrum rectè ſit fabricata, meliùs judicare poteſt Citharœdus, qui ea utitur, quàm is qui eam fecit: de epulis utrum benè ſint præparatæ, meliùs judicare poſſunt convivæ, quæ illis veſcuntur, quàm coquus: unde* Martialis in Apophor. epigr. 220. *ſcribit:* Coquum *debere habere domini ſui gulam.*

CAPUT VIII.

Ei τ̃ οἱ μὲν βραδεῖς οἱ δὲ ταχεῖς.

Dixiſti ſuprà, eos quibus magiſtratus & honores in civitate conferendi ſunt, debere aliquo bono, cæteris antecellere: intelligitne Ariſtoteles quorumlibet bonorum excellentiam ὑπεροχὴν?

Minimè. Alioquin enim etiam propter excellentiam bonorum corporis, ut formæ, roboris, ſanitatis, velocitatis pedum, & ſimilium rerum, honores magiſtratus eſſent aliquibus conferendi: quòd eſt abſurdum.

Quæ ſunt igitur illa bona, quæ in hujuſmodi honoribus conferendis ſunt ſpectanda?

Quinque potiſsimum ab Ariſtotele in hoc capite enumerantur, quæ propterea etiam ab eo nominantur ἀγαθὰ πολιτικὰ, *bona civilia: quia ad civilem ſocietatem & gubernationē magnum præſtant adjumentum.* Nempè ἡ ἀρετὴ, *virtus:* ἡ εὐγένεια, *nobilitas:* ὁ πλοῦτος, *divitiæ:* ἡ ἐλευθερία, *libertas: &* ἡ δύναμις τοῦ πλήθους, *populi potentia.*

Quare propter iſta bona honores ſunt conferendi?

Quia ſine his civitas vel planè non conſiſtere, vel ſaltem non benè conſtitui poteſt.

Suntne ſingula iſta bona eodem modo ſpectanda in eligendis magiſtratibus, & conferendis honoribus?

Minimè. Nam eorum magna eſt varietas & differen-

differentia. Quædam enim ex his ſunt neceſſaria; quædam verò non ſunt neceſſaria, ſed honoraria. Et neceſſaria rurſum ſunt duplicia: quædam ſunt ſimpliciter neceſſaria ad omnem civitatem conſtituendam, ſive benè, ſive malè ſit conſtiuuta: ut ſunt Divitiæ & Libertas: δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ' εἶναι καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων, ὥσπερ οὐδ' ἐκ δούλων. *oportet namq; & liberos eſſe & tributum conferentes. Nam ex ſolis pauperibus aut ſervis nulla poteſt conſtare civitas. Quædam neceſſaria ſunt ſecundùm quid, nempè ad bonam beatamq; conſtituendam civitatem: ut eſt virtus, cujus duas Ariſtoteles præcipuè ſpecies enumerat, quæ in civili ſocietate maximè ſunt neceſſariæ: Iuſtitiam nimirum domi in pace: Fortitudinem foris in bello.* οὐδὲ γὰρ ἄνευ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς πολεμικῆς οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν. *neq; enim abſq; juſtitia & virtute bellica civitas conſiſtere poteſt. Honoraria bona ſunt, quæ pertinent vel ad ornamentum* & *ſplendorem civitatis, ut eſt Nobilitas.* ἡ παρ' ἑκάστοις οἴκοι τίμιος, *quæ apud ſingulos domi eſt honorata. Vel ad ejus defenſionem & conſervationem, ut eſt externa potentia.*

Quod eſt autem præcipuum bonum ex his quinque, quod in honoribus & magiſtratibus conferendis maximè eſt ſpectandum?

Virtus; quia ea plurimùm confert ad commune

bonum & principalem finem civitatis, qui eſt ἡ εὐδαιμονία, id eſt, civilis felicitas: quæ potiſsimùm conſiſtit in actione virtutis: per eam enim civitas optime poteſt adminiſtrari.

Quomodo Ariſtoteles declarat?

Exemplo ſimili aliarum artium. Quemadmodum in alijs artibus & ſcientijs honores, laudes & præmia artificibus tantùm tribuuntur propter illud bonum, per quod in ſua arte excellant, ac poſſunt opes ſuæ artis optimè efficere: ita in Republica magiſtratus & honores ijs tantùm conferendi ſunt, qui excellunt eo bono, per quod Reſpub. optimè poteſt adminiſtrari: non autem propter alia bona, quæ ad Reipub. rectam adminiſtrationem parum, aut nihil conferunt.

[illegible] An non videntur etiam reliqui cives iſtos honores jure in civitate petere, videlicet Divites, propter amplas poſſeſſiones, quas in urbe, & extra urbem habent: Nobiles vero propter antiquitatem & ſplendorem familiæ, quæ civitati ſunt ornamento: Plebeij denique propter potentiam: quia numero ſunt cæteris ſuperiores?

Rectè dicis, quod iſti quoq; jus aliquod prætendunt, propter quod exiſtimant ſibi deberi imperium in Republica. Verùm hoc ipſorum jus, non eſt, ἁπλῶς δίκαιον, id eſt, ſimpliciter jus, ſed ſolùm κατά τι, aliqua ex parte: proinde non ſequitur, divites vel nobiles excellunt uno aliquo bono, ut divitiis, ſeu nobilitate: igitur ſimpliciter in omnibus ſunt cæteris

præfe-

præferendi. Præterea iſta bona quibus excellunt, per ſe non multum conferunt ad principalem finem civitatis; niſi tantùm per accidens & ſecundũ quid.

Sed quid faciendum eſt, ſi in aliqua civitate ſimul reperiuntur & divites,& nobiles & plebeij: qui de iſtis honoribus contendunt?

Κε' ἐὰν εἰ πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πόλει.

Hic conſiderandum eſt, qualis forma ſit Reipub. Nam in Oligarchia *honores iſti conferendi ſunt divitibus* & *nobilibus : in* Democratia *verò, plebeijs :* ὐδὲν γὰρ κωλύει ποτὲ τὸ πλῆθος εἶναι βέλτιον τῶν ὀλίγων καὶ πλουσιώτερον, ὐχ ὡς καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ ὡς ἀθρόους. *h.e. Nihil enim vetat multitudinem quandoq; meliorem eſſe ac ditiorem quàm pauci, non ſecundum ſingulos, ſed ſecundum univerſos : in* Ariſtocratia *ijs, qui virtute excellunt.*

Quid igitur in univerſum in magiſtratibus & honoribus conferendis eſt faciendum?

In conferendis magiſtratibus & publicis officijs ſemper ſpectandum eſt totius civitatis,omniumq; civium commodum : τὸ τῆς ὅλης πόλεως συμφέρον, καὶ τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν : *quod præceptum etiam bono legislatori inprimis obſervandum eſſe* Cicero *in* libro primo Officiorũ ex li. 7.Plat.de Repub. his verbis refert : *Qui Reipub.præfuturi ſunt, hoc Platonis præceptũ teneant : ut totum corpus Reipub. curent : qui autem parti civium conſulunt, partem negligunt, rem pernicioſiſſimam*

ſiſsimam in civitatem inducunt, ſeditionem & diſcordiam.

CAPUT IX.

Eſtne pro cive habendus, & pari modo quo reliqui cives legibus ſubjiciendus is, qui virtute, nobilitate, divitijs, & aliis bonis, cæteris civibus adeò excellit, ut propter iſtam excellentiam non videatur cum illis eſſe comparandus?

Εἰ δὲ τίς ἐστιν εἷς τοσοῦτον διαφέρων.

SI quis forte talis in civitate reperiatur, quem deſcripſiſti: is revera neq; pro cive eſt habendus, neq; iiſdem legibus, quibus cæteri, ſubjiciendus.

Quibus argumentis Ariſtoteles hoc confirmat?

Quinq;. Quorum primum eſt tale: quicunq; eſt verus civis in aliqua civitate, is etiam dicitur eſſe pars ejus civitatis. Sed talis qui hoc modo virtute ſua, cæteris omnibus civibus antecellit, non poteſt revera pars dici civitatis. Ergò talis non poteſt revera pro cive haberi: & per conſequens etiam iiſdem legibus non eſt ſubjiciendus. Minor probatur à natura partium alicujus totius, quæ debent ſibi mutuò analogicè, hoc eſt ſecundum proportionem ita correſpondere, ne videantur diverſorum corporum eſſe partes. Exempli gratia, ſi in corpore humano unus pes multò longior ſit altero pede, non videbitur ad illud corpus pertinere: ita ſi caput aut aliud aliquod membrum, proportione non reſpondeat cæteris membris

membris corporis. Quod perſpicuum eſt etiam in artibus & ſcientiis. οὔτε γὰρ γραφεὺς ἐάσειεν ἂν τὸν ὑπερβάλλοντα πόδα τῆς συμμετρίας ἔχειν τὸ ζῷον, οὐδ' εἰ διαφέρει τὸ κάλλος. οὔτε ναυπηγὸς πρύμναν ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων τῶν τῆς νεώς. οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. *Neq; enim pictor animantem ſinat pedem, quamvis pulchrum, habere juſta ratione majorē: neq; navium faber puppim, vel quamvis aliam navis partem neq; præcentor eum, qui altius* & *clarius, quam totus chorus canat, una canere ſinet.*

Quod eſt alterum argumentum?

Qui admodum ſunt inæquales, non debent neq; poſſunt æquali loco & iure haberi. Sed qui virtute adeò cæteris civibus antecellit, is eſt illis inæqualis. Ergò non poteſt æquali loco & jure cum illis haberi, & legibus ſubjici. Nam facta comparatione, videtur quaſi DEUS *quidem inter illos eſſe.* ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον.

Quod eſt tertium argumentum?

Leges feruntur tantùm iis, qui ſeipſos in officio continere vel non poſſunt, vel nolunt: ut nimirum à vitiis coërceantur. 10. Ethic. 9. *Sed qui virtutibus adeò excellit, ut omnes reliquos ſuperet: is ultrò officium facit,* & *quodammodo ſibiipſi lex eſt: imò etiam alios ſuo exemplo ad virtutem poteſt ex-*

citare. αὐτός ἐστι νόμος· καὶ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. *Ipſe namq; eſt lex: Et ridiculus ſit, qui in hunc leges conatur ſcribere. Ergo talis non eſt ijſdem legibus cum cæteris civibus ſubijciendus.*

Quod eſt quartum argumentum?

Quartum argumentum ſumitur ab exemplo fabuloſo Antiſthenis, continens abſurdum conſequens: Quemadmodum olim in comitijs animalium, lepores diverſi fuerunt, cum poſtularent, ut Leones æquali jure, & ijſdem legibus cum ipſis viverent: propterea quod virtute & viribus leones plurimum ipſis antecellere viderent. Ita quoq; abſurdum, & ridiculum eſſet, in civitate eos, qui plurimum cæteris civibus antecellunt, velle cogere, ut ijſdem legibus cæteris civibus ſint ſubjecti.

Διὸ καὶ τίθενται τὸν ὀστρακισμόν.

Quod eſt quintum argumentum?

Quintum argumentum ſumitur à conſuetudine, & facto quarundam civitatum Græciæ, quæ à populo gubernabantur. Hæc enim, ut æqualitatem inter ſuos cives conſervarent, ſolebant eum, qui propter virtutis, nobilitatis, divitiarum, aut ſimilium rerum excellentiam, vellet cæteris antecellere, & nō amplius pari cum illis jure & loco haberi, talem inquam, ſolebant ad certos annos à civitate relegare, & quaſi in exilium ad aliquod tempus mittere, ad reprimendam & imminuendam ejus authoritatem & potentiam: ne fortè propter excellentiam ſuam altiores ſpiritus ſumere, & dominatum atq; imperium

rium in civitate, cæteris civibus oppreſſis, affectare auderet. Hanc relegationem peculiari vocabulo ὀστρακισμὸν *nominabant:* ἀπὸ τῶν ὀστράκων, *id eſt, à teſtis ſive calculis, quibus nomina eorum, qui relegabantur, erant inſcripta. Apud Syracuſanos dicebatur* πεταλισμός. ἀπὸ τῶν πετάλων, *à foliis arborum: per quæ ſuffragia colligebantur.*

Quomodo declaratur ab Ariſtotele hoc argumentum?

Hujus relegationis Ariſtoteles quatuor commemorat exempla. Primum *eſt fabuloſum de Hercule, qui è ſocietate Argonautarum fuit excluſus, tantùm propter hanc cauſam, quòd exiſtimarent eum excellentiorem eſſe, quàm ut poſſit cum illis pari loco & jure haberi in perferendis navigationis laboribus & moleſtiis.* Μυθολογοῦσι δὲ καὶ τοὺς Ἀργοναύτας

Alterum *ſumitur à Periandri Corinthiorum Tyranni conſilio, quod dedit Thraſybulo Mileſio affectanti Tyrannidem: ſuadens ut præcipuos cives è medio tolleret, ſi velit regnum occupare.* Φασὶ δὲ Περίανδρον εἰπεῖν μὲν οὐδὲν, ἀφαιροῦντα δὲ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν σταχύων, ὁμαλῦναι τὴν ἄρουραν. *Ferunt autem Periandrum nihil quidem dixiſſe, ſed ſpicis eminentioribus vel exſtantibus ſublatis ſegetem æquaſſe. Reiterat hoc conſilium* Ariſt. infrà lib. 5. cap. 10.

Tertium *eſt de Athenienſibus, qui Chios, Samios, & Lesbios ſocios ſuos & confœderatos ſubege-*

ruat, eorumq; vires fregerunt: ne cogerentur ſibi deinceps ab illis metuere.

Quartum *exemplum eſt de rege Perſarum: qui cum videret Medos & Babylonios recordatione veteris imperij, quod aliquando habuiſſent, rurſum magnos ſpiritus aſſumere, & elatiore animo fieri: eorum vires ita fregit, nequid deinceps auderent adverſus ipſum moliri.*

NOTA. *Hujus relegationis etiam* Cicero *meminit* in lib. 5. Tuſcul. *his verbis: Heraclytus Phyſicus de Principe Epheſiorum Hermodoro ſcribit, univerſos Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd cum civitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt: Nemo de nobis unus excellat: ſed ſi quis extiterit, alio loco & apud alios ſit. Quid Ariſtides? nonne ob eam cauſam expulſus eſt patriâ, quòd præter modum juſtus eſſet?*

Eſtne hæc ratio relegandi viros claros juſta?

Ad hanc quæſtionem Ariſtoteles reſpondet per duplicem diſtinctionem: quarum prima ſumitur à cauſa finali: altera ex differentia formarum Reipublicæ.

Quæ eſt prima diſtinctio?

Διὸ τῶν τὰς ὁμολογουμένας ὑπεροχάς.

Oſtraciſmus conſideratur vel ſimpliciter *& per ſe: & ſic videtur eſſe injuſtus: Nam viri excellentes potius retinendi ſunt & honorandi in civitatibus, quàm ejiciendi. Vel conſideratur* reſpectu finis, *propter quem fuit inventus, & tunc videtur in ſe habere* τὸ δίκαιον πολιτικὸν, *jus quoddam* politi-

politicum: nimirum ad conſervandum tranquillum ſtatum civitatis: quem nonnunquam viri excellentes propter regnandi cupiditatem, & honorum ambitionem ſolent perturbare. Cujus rei manifeſtum eſt exemplum in Cajo Iulio Caſare, qui regnandi gratiâ, etiam jus violandum eſſe cum Euripide *aſſirmavit.* teſte Suetô. lib. 1. in vit. ejus cap. 30.

Eſtne hæc ratio tollendi inæqualitatem inter cives, bona & laudabilis?

Minimè: quoniam enim eſt violenta, ideò etiam eſt injuſta. Proinde boni legumlatoris officium eſt, potius initiò Rempub. ita conſtituere, ne poſſit talis inæqualitas inter cives exoriri, quàm poſtquam exorta eſt, velle eam tam violento remedio corrigere, aut tollere.

Quæ eſt altera diſtinctio?

Altera diſtinctio ſumitur à diverſis ſpeciebus ſeu formis Rerumpublicarum: quarum aliæ ſunt bonæ, & ut Ariſtoteles ſuprà nominavit: ὀρθαὶ *rectæ: aliæ verò ſunt vitioſæ & pravæ: quæ ſuprà nominantur* παρεκβάσεις, *aberrationes. Itaq; in bonis Rebuſpub. iniquum eſt, ejuſmodi excellentem virum, aut è civitate ejicere, aut cogere, ut legibus eodem modo ſit ſubjectus, quo reliqui vulgares cives: cùm potiùs æquū eſſet, ut reliqui ultrò ſe illig imperio ſubjicerent: ipſeq; veluti perpetuus rex in civitate eſſet. In malis verò & pravis Rebuſpub. aliquomodo utile & juſtum videri poteſt, ejuſmodi virum, qui propter virtutis excellentiam non poteſt*

Ἐν μὲν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις.

 part

pari jure & iiſdem legibus cum cæteris vivere, non habendum eſſe pro cive: propterea quòd videtur quaſi Deus quidem eſſe inter homines. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντός. τῷ δὲ τηλικαύτην ὑπερβολὴν ἔχοντι τοῦτο συμβέβηκεν. Nã natura repugnat, ut pars toti præſtet: *quod acciãit ei, qui tanta præſtãtia ſit præditꝰ.*

CAPUT X.

De Regno.

Quæ eſt prima & præcipua forma politicæ gubernationis?

Ἴσως δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους.

E*A quæ nominatur* βασιλεία, *Regnum ſeu* Μοναρχία βασιλικὴ, *Regia gubernatio: & ut* Cicero lib. 3. de leg. *loquitur, regalis poteſtas: quod genus imperii, ipſe in eodem loco affirmat, primùm ad homines juſtiſſimos & ſapientiſſimos fuiſſe delatum.*

Suntne plures ſpecies regni?

Maximè, pro diverſa Regum poteſtate. Nam Reges aliqui habent plenam & liberam poteſtatem imperandi & mandandi: atq; hi nominantur αὐτοκράτορες, *quaſi ſoli & per ſe domini exiſtentes: nominatur etiam* ἀνυπεύθυνοι, *id eſt, non ſubjecti rationibus; qui nemini coguntur rationes ſuæ adminiſtrationis reddere. Alii verò habent poteſtatem definitam & limitatam: atq; hi rurſum vel certis legibus ſunt circumſcripti, ſecundum quas debent Rempub. adminiſtrare: vel adjunctos habent cuſtodes, & quaſi cenſores, qui eos continent in officio, ne*

ſua

ſua poteſtate adverſus ſubditos abutantur: quemadmodum apud Lacedæmonios regibus additi fuerunt Ephori.

Quot igitur Ariſtoteles in hoc loco enumerat ſpecies Regni?

Ἡ περὶ τῆς Λακωνικῆς πολιτείας

Quinque, ut ſunt Regnum Laconicum, Barbaricum, Æſymnetia, Heroicum, & Plenarium. Λακωνικὴ, Βαρβαρικὴ, Αἰσυμνητεία, Ἡρωικὴ, Παμβασιλεία.

Quid eſt Regnum Laconicum?

Regnum Laconicum eſt imperium militare, legitimum, perpetuum & hæreditarium, cum ſumma poteſtate. ἡ βασιλεία Λακωνικὴ ἐστὶ στρατηγία τις νόμιμος, αὐτοκράτορων ἀΐδιος, διὰ βίου, κατὰ γένος. *Erat quaſi prætura militaris apud Romanos.*

Quid eſt regnum Barbaricum?

Regnum Barbaricum eſt imperium quoddam herile, hæreditarium & legitimum. Μοναρχία βαρβαρικὴ ἐστὶν ἀρχὴ δεσποτικὴ ἐκ φύσεως, καὶ κατὰ νόμον.

N O T A. *Hæc ſpecies regni videtur eſſe quadam Tyrannica potentia; ſed differt à Tyrannide.* Primùm, *quia Tyrannus nullis legibus eſt ſubjectus: ſed omnia pro arbitrio adminiſtrat; hic autem Rex ſecundum leges patrias gubernat.* Deindè *Tyrannus violẽter imperat invitis & nolentibus* ἀκόντων ἄρχει: *Hic autẽ Rex non imperat invitis & nolentibus.* Tertiò, *Tyrannus cogitur metuere ſuos ſub-*

ditos, ſeq; contrà eorum vim munire præſidiis. Hic *verò rex à ſuis ſubditis, eorumq; cuſtodia contrà externam vim defenditur.* Quartò, *quia hoc regnũ eſt hæreditarium per ſucceſſionem: Tyrannicum verò imperium plerunq; eſt violentum.*

Ἕτερον δ' ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις.

Quid eſt Αἰσυμνητεία?

Αἰσυμνητεία *eſt imperium propè Tyrannicum, per ſuffragia ad aliquem delatum.* αἰσυμνητεία ἐστὶν αἱρετὴ τυραννὶς: *differt à barbarica monarchia: primùm quia non eſt* κατὰ γένος, *hæreditaria & per ſucceſſionem: ſed eſt per electionem. Deindè, quia hoc imperium non eſt perpetuum, ſed ad certum tempus alicui conceditur.*

Τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς.

Quid eſt regnum Heroicum?

Regnum Heroicum eſt imperium, quale fuit Heroum temporibus, voluntarium, hæreditariũ, ac legitimum. ἡρωϊκὴ μοναρχία ἐστὶν ἀρχή, ἡ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ἑκούσιός τε, καὶ πάτριος γιγνομένη κατὰ νόμον.

CAPUT XI.

Περὶ δὲ τῆς παμβασιλείας καλουμένης.

Quid eſt Παμβασιλεία?

ΠΑμβασιλεία *eſt imperium, in quo unus omnium rerum ſummam habet poteſtatem.* Παμβασιλεία ἐστὶν ἀρχή, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς πάντα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν πράττει καὶ ἄρχει: *ut in* ſequente capite *dicitur. Hæc ſpecies regni ſimilis eſt imperio Oeconomico, in quo paterfamilias omnium rerum pleniſſimam habet poteſtatem, & omnia ad familiæ utilitatẽ adminiſtrat:*

ὥσπερ

ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστὶν. οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων, οἰκονομία. Quemadmodum enim ratio domeſtica domus eſt Regnum quoddã: ſic & Regnum gentis & civitatis unius aut plurium eſt ratio domeſtica. *Eſt autem hæc forma gubernationis ex tribus bonis optima.*

Eſtne melius ab uno aliquo viro optimo Rempub. gubernari, an ab optimis legibus? vel quod idem eſt: Regine potius, quàm legibus in civitate concedendum eſt imperium?

Ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη.

Hæc quæſtio comparationem habet Regis ac Legum: eſtq; ſimilis ei quæſtioni, quæ ſuprà in ſeptimo capite *fuit explicata: Utrum ſummum imperium in civitate legibus potiùs, an hominibus ſit permittendum. Diſputatur autem ab Ariſtotele quoq; in utramq; partem. Ac primùm, quòd Regi potius, quàm Legibus concedendum ſit imperium, ejus adfert duas rationes.* Prima, *Quia Leges ſolùm generatim & univerſaliter præcipiunt, de rebus faciendis vel omittendis: Rex autem poteſt ſigillatim de ſingularibus rebus aliquid certi judicare & ſtatuere: conſideratis omnibus circumſtantiis, quas leges neq; prævidere, neque etiam verbis exprimere potuerunt.* Secunda *ab exemplo ſimili cæterarum artiũ. Quemadmodum artium perfectio magis cernitur in ſingularium operum effectione, quàm in ſola cogitatione univerſalium præceptorum: ita*

quoq; bona Rep. adminiſtratio magis conſiſtit & cernitur in prudentia virorum bonis conſiliis circa negotia ſingularia rectè peragenda, quàm in univerſali legum præceptione, & obſervatione.

Κρεῖττον δ᾽ ᾧ μὴ πρόσεστι.

Quibus argumentis probat legibus potiùs quàm Regi imperium eſſe concedendum?

Etiam duobus. Primum, *Sine qua re neq; Rex, neq; ullus alius magiſtratus rectè imperare poteſt, ei quoq; rei jure debet imperium concedi. Sed ſine legibus neq; rex, neque ullus alius magiſtratus rectè imperare poteſt. Ergò legibus concedendum eſt imperium.* Alterum, *Imperium quod eſt ſine affectibus, melius eſt eo, quod eſt cum affectibus. Sed legum imperium eſt ſine affectibus: Regum autem imperium non eſt planè ſine affectibus.* τῷ μὲν νόμῳ τὸ παθητικὸν οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν δὲ ἀνθρωπίνην ἀνάγκη τοῦτ᾽ ἔχειν πᾶσαν. *quia mens humana omnis neceſſitate quadam perturbationibus ſubjecta eſt. Ergo Legibus potius debetur imperium, quàm Regi.*

Ἀλλ᾽ ἴσως ἂν φαίη τις.

Quæ eſt Ariſtotelis ſententia de hac quæſtione?

Ariſtoteles ingreditur mediam inter duas prædictas opiniones viam, & affirmat, utriq; & Regi ſeu hominibus, & Legibus imperium eſſe concedendum. Legibus quidem, in iis rebus & negotiis, in quibus manifeſtè, & certò aliquid definiunt & ſtatuunt. Regi verò ſive hominibus in iis negotiis, in quibus leges deficiunt; & nihil certè potuerunt determi-

terminare: atq; hujus reſponſionis tres adfert rationes. Prima, *Quia Rex prudens poteſt particularia obſervare, & dijudicare: atq; hoc modo ea legibus accommodare.* Secunda, *Quia Rex eſt legis corrector & interpres: quatenus ſequitur æquitatem, neq; urget ſummum jus, quod ſæpè eſt ſumma injuria.* Tertia, *Quia Rex eſt cuſtos & defenſor legis: ſi modo lex ſit juſta.*

Sed hîc rurſum quæritur: utrum ab uno aliquo, an vero à multis ſit determinandum illud, quod à legibus non eſt manifeſtè determinatum, & definitum? — Εἰ δὲ τὸ μὴ ῥᾴδιον.

Ad hanc quæſtionem reſpondet Ariſtoteles, Multorum prudentium virorum judicio potius ſtandum eſſe, quàm unius alicujus, licet vi ieatur eſſe prudentiſſimus: atque hujus rei adfert tres rationes. Prima eſt, *Quia multi ſimul conjuncti, prudentiores ſunt, quàm unus aliquis. Hanc rationem declarat ſimili, quo & ſuprà* cap. 7. *uſus:* ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὁστισοῦν. *Vt epulum collativum uno & ſimplice eſt pulchrius: ita & multitudo multa melius judicat, quam unus aliquis.* Altera, *Quia ſingularia melius poſſunt à pluribus obſervari & dijudicari, quàm ab uno.* Tertia, *Quia multi minus poſſunt pecunia corrumpi, quàm unus* μᾶλλον ἀδιάφθορον πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον. ut aqua copioſior, ita & multitudo eſt paucis incorruptior. Obje-

Objectio. Atqui ſi pluribus, quàm uni conceditur imperium: illi facilè poſſunt inter ſe diſſidere: unus autem eſt ἀστασίαστος, id eſt, non obnoxius eſt diſſidiis: igitur uni potiùs, quàm pluribus concedendum eſt imperium?

Solutio. Boni viri ſive pauci ſint, ſive multi, non diſſident inter ſe: quia propter virtutem, qua præditi ſunt, ſemper eodem modo in Reipubl. adminiſtratione ſunt affecti: reſpicientes nimirum ad eundem finem, communem civitatis utilitatem & felicitatem. Proinde adhuc videtur, plurib. potiùs bonis, quàm uni alicui imperium in civitate eſſe tribuendum. Ex quo etiam ſequitur Ariſtocratiam meliorem eſſe Regno, ſeu Regia gubernatione.

Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον.

Cur igitur initio apud antiquos pleræq; ferè civitates, ſolum ab uno, tanquam Rege fuerunt adminiſtratæ?

Ariſtoteles tres adfert rationes: Prima, *Quia rarò reperiebantur plures, qui imperio digni viderentur,* σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας πολὺ διαφέροντας κατ᾽ ἀρετήν. Secunda, *Quia primæ civitates non adeò magnæ & ampla fuerunt: ita ut facilè poſſent ab uno adminiſtrari.* Tertia, *Quia primi homines ultrò, & ſua ſponte ſeſe ſubjecerunt viris præſtantibus, partim propter virtutem quâ excellebant: partim propter beneficia, quæ ab illis vel acceperant: vel ſe accepturos ſperabant.*

Quomodo

Quomodo autem factum eſt, ut regiæ iſtæ gubernationes fuerint mutatæ in alias formas Rerumpublicarum? Ἐπεὶ δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι.

Principio quidem, ut antea dictum eſt, civitates ferè tantùm per Reges, vel potiùs Regulos, gubernabantur: eò quòd non uſq; adeò magnæ eſſent: & pauci reperirentur homines virtute & prudentiâ excellentes, quibus imperium poſſet committi. Poſteaquam verò civitates paulatim fierent majores, & plures reperirentur viri virtute & prudentiâ excellentes aut æquales: qui ἄριστοι nominabantur: factum eſt, ut ad illos pariter imperium ſeu gubernatio deferretur, unde ἀριστοκρατία extitit. Cùm verò hi dimiſſo virtutis ſtudio, ex Republica quæſtum facere, & ſuam potentiam ſtabilire conarentur, mutata eſt ἀριστοκρατία in ὀλιγαρχίαν: quæ poſteà in Tyrannicam demigravit, cum unus aliquis, cæteris paucis oppreſſis, ſolus imperium affectare tentaſſet. Tandem verò ex Tyrannide Democratia nata eſt: cùm populus ægrè ferens Tyrannorum potentiam, avaritiam, & petulantiam, ſeditione concitata, eos per vim ejecit, aut è medio ſuſtulit: ſeq; in libertatem vindicavit: ſibiq; imperium arrogavit.

Debetne Regnum eſſe hæreditarium? Εἰ δὲ δή τις ἄριστον θείη.

Si ſemper ex bonis Regibus etiam naſcerentur tales filij, qui ſuorum parentum veſtigijs inſiſterent, eorumq; virtutes & facta imitarentur: æquum eſſet, ut quemadmodum in cæteris bonis ſunt hæredes,

ita

ita etiam in hac dignitate illis ſuccederent. Sed quia ſæpè filii naſcuntur degeneres, & juxta proverbium, *plerunque Heroum filii noxa: verumque eſt quod* Euripides *dicebat* in Heracl. v. 328. & ſeq.

ἕνα γὰρ ἐν πολλοῖς ἴσως
Εὕροις ἂν, ὅς τις ἐστὶ μὴ χείρων πατρός.

Hoc eſt:

Unum inter multos fortè
Invenias qui non ſit deterior patre.

Et in Eleid. v. 369. 370.

Ἤδη γὰρ εἶδον ἄνδρα γενναίου πατρός,
Τὸ μηδὲν ὄντα, χρηστὰ τ' ἐκ κακῶν τέκνα.

Et Horatius lib. 3. Od. 6. *non fruſtra conqueritur: Ætas parentum pejor avis, protulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitioſiorem: ideò & periculoſum & pernicioſum eſt, ſi regna ita ſint hereditaria, ut etiam ad improbos & malos poſteros transferantur.*

Ἔχει δ' ἀπο-εἰαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως.

· Debetne Rex habere circa ſe præſidium?

Non iniquum eſt, Regi aliquod præſidium concedere: partim ut poſſit ſubditos ſuos in officio continere, & contumaces ad obedientiam præſtandam cogere: partim verò ut munitus ſit contrà apertam vim, aut occultas inſidias malorum & ſeditioſorum civium; unde etiam veteres Græci ſuis regibus cuſtodes corporis addere ſolebant. Sed cavendum eſt, ne præſidia illa ſint majora & potentiora, quàm ſit totius civitatis potentia: quoniam tantâ potentia

tiâ muniti, facilè poſſunt ea abuti, ad opprimendos ſubditos, & occupandam Tyrannidem: quemadmodum Dionyſius major Siculorum Tyrannus, & poſt eum Piſiſtratus Corinthiorum Tyrannus fecerunt.

CAPUT. XII.

Quis dicitur Παμβασιλεὺς?

Περὶ δὲ τῆς Παμβασιλείας.

Παμβασιλεὺς *quaſi plenarius Rex dicitur, liberam & plenam habet poteſtatem, in ſuo regno decernendi & agendi, quicquid regno ſuo utile viſum fuerit: neq; cogitur ſuæ adminiſtrationis cuiquam reddere rationem. Alio nomine appellatur* αὐτοκράτωρ, αὐτεξούσιος: καὶ ἀνυπεύθυνος.

Eſtne Juſtum uni alicui, ejusmodi plenum imperium in civitate concedere?

Δοκεῖ δέ τισιν οὐδὲ κατὰ φύσιν.

Ad hanc quæſtionem reſpondet Ariſtoteles per diſtinctionem. Nam qui ejusmodi civitatis ſunt cives: hi vel ſunt æquales & ſimiles: vel ſunt inæquales & *diſſimles. Si ſunt æquales, non eſt juſtum, ut unus ſolus cæteris imperet: hoc enim eſt contrà regulam juſtitiæ, quæ præcepit, æqualibus æqualia deberi.* τοῖς γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἀναγκαῖον καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι. Inter natura pares idem jus eſſe neceſſe eſt & eandem dignitatem eſſe natura. *Et* capite octavo hujus libri dicitur:

τὸ δίκαι-

τὸ δίκαιον δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναί φασι æqualibus æquale jus oportere eſſe ajunt. *Atqui imperare & parere, ſunt inæqualia: igitur inter eos, qui æquales ſunt, non eſt juſtum, ut unus ſolus imperet: cæteri autem ſolùm pareant. Sed potiùs juſtum eſt, ut inter eos ſit viciſsitudo imperandi & parendi: hoc enim modo æqualitas inter eos poteſt conſervari.* ὥστ᾽ εἴπερ καὶ τὸ ἴσον ἔχειν τοὺς ἀνίσους τροφὴν ἢ ἐσθῆτα, βλαβερὸν τοῖς σώμασιν· οὕτως ἔχει καὶ τὸ περὶ τὰς τιμάς. Quare quemadmodum ſi impares parem habeant victum vel cultum, corporibus eſt pernicioſum; ſic & in honoribus ſe res habet. *Si verò ſunt diſsimiles & inæquales: tunc non injuſtum eſt, ut is imperium habeat, qui omnes reliquos cives prudentiâ & virtutibus ita ſuperat, ut meritò videatur præ cæteris imperio dignus eſſe: propter quã excellentiám etiam reliqui ultrò & libenter ei ſeſe ſubjiciunt.*

Καθ᾽ τὶν αὐτῶν δὲ λόγον.

Quare autem Ariſtoteles exiſtimat ad rectè imperandum & judicandum, hominibus leges eſſe adjungendas: Legibus autem adjungendos eſſe homines?

Legibus quidem ideò videntur homines tanquam νομοφύλακες καὶ ὑπηρέται *adjungendi eſſe: ut ipſi ſuâ prudentiâ partim rigorem legum mitigent: partim etiam defectum earum corrigant & ſuppleant. Quoniam enim univerſaliter debent ſcribi, ut ad omnes pertineant: non poſſunt omnes*

ſingulares caſus & circumſtantias verbis exprimere, aut de illis certi quid determinare. Hominibus verò ideò leges ſunt additæ, ut coërceant eos, ne in judicando aut imperando ab affectibus abripiantur ab eo, quod honeſtum, verum, & rectum eſt. Sicut enim Ratio & Mens ſunt divinum quiddam in homine: Lex autem, ut Cicero XI. Philipp. ait, eſt recta, & à numine Deorum tracta ratio: ita affectus in homine ſunt beluinum quiddam: qui niſi ratione regantur, pervertunt mentem & judicium hominis, ut de rebus agendis rectè judicare non poſſit. Rectè igitur Ariſtoteles hoc loco ait: ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δὲ ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἥτε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. eos qui hominibus unà cum legibus imperium concedunt, etiam Deo tribuere imperium. Qui verò ſolùm hominem ſine legibus imperare volunt, eos quodammodo beluæ tradere imperium: nam cupiditas tale quippiam, & ira eos, qui præſunt, etiam viros optimos detorquent.

ἡ γὰρ πάξις τῶ[illegible] κ[illegible]

Objectio. Atqui ſi homines adeò affectibus ſunt obnoxij, videntur neq; ipſi poſſe commodè legum defectum corrigere?

Ἀλλὰ μὴν ἴσως γε μὴν δοκεῖ.

Solutio. Verum quidem hoc eſt: ſed tamen leges, quia carent affectibus, melius poſſunt homines commonefacere & erudire: quid in rebus agendis

N ſit fa-

ſit faciendum aut omittendum: præterea docent, quo pacto affectus ſint reprimendi: ne in judicando nos à vero & recto avertant.

Τὸ δὲ τῶν ἰατρῶν εἶναι ὅμοιον.

Objectio. An non licet interdum à legibus diſcedere: quemadmodum medici faciunt: qui etiamſi habeant in ſua arte univerſales regulas, ſecundum quas curationem deberent inſtituere: tamen ſæpè coguntur magis ſe accommodare ad ipſius ægroti & morbi ſingulares circumſtantias, quàm artis ſuæ præcepta ſequi?

Reſponſio. Primùm, *Diverſus eſt medicorum & politicorum ſcopus ſeu finis, quem ſibi habent in ſua facultate propoſitum. Etenim medici ſine pravo affectu, ſimpliciter in curando ægroto ſpectant ejus ſanitatem: quàm quò citiùs & faciliùs eidem reſtituunt: eò majorem mercedem & laudem inde reportant. Politici verò in gerendo magiſtratu & adminiſtranda Repub. multa ſæpè vel ad aucupandam gratiam & benevolentiam ſubditorum: vel etiam ad vitandam eorum offenſionem, odium, & invidiam facere, vel omittere aut certè diſſimulare coguntur.*

Deindè, *Tutior eſt ratio, in judicando ſequi legem ſcriptam, quàm ab ea recedere ad hominum arbitrium & voluntatem, quæ eſt incerta & mutabilis. Quia Lex nihil aliud eſt quàm IUS: quatenus oſtendit mediam viam, quàm ſequi oportet: Medium autem reſpectu ſuorum extremorum eſt æquale quiddam: omne autem æquale eſt juſtum: igitur etiam Lex eſt Ius quoddam.*

ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον.

Tertiò

Tertiò *etiam medici ſuis propriis factis, ſuoque exemplo teſtantur: Tutius eſſe in curandis morbis,* κατὰ γράμματα ἰατρεύειν, *hoc eſt, ſecundùm artis ſuæ præcepta mederi: quàm illis relictis ad ſolam experientiam ſingularium confugere: & ipſimet ægrotantes conſulunt eos maximè, quos ſciunt artem medendi optimè didiciſſe, & tenere: denique de ſuis ægrotis quos curarunt, malunt fieri judicium ſecundum artis medicæ præcepta à peritis medicis, quàm ab imperitis, qui artem non perfectè didicerunt: neque ipſi de ſe volunt judicare,* ὥσπερ οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθές, διὰ τὸ κρίνειν περὶ τῶν οἰκείων, καὶ ἐν πάθει ὄντες. *quaſi* neqveant verum dijudicare, quia & de ſuis rebus judicant, & ſunt in perturbationibus.

Quare non aliqui exiſtimant potiùs pluribus viris bonis, quàm uni alicui, licet optimo, imperium in civitate eſſe concedendum?

Ἀλλὰ καὶ οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν πολλὰ τὸν ἕνα.

Qui Ariſtocratiam præferunt Regiæ gubernationi, quinque potiſſimùm nituntur rationibus: quarum prima *eſt, quia plures meliùs & faciliùs poſſunt perſpicere & dijudicare ea, quæ ad gubernationem Reipublicæ neceſſaria ſunt, quàm unus aut pauci. Probatur à facto Regum, qui propter hanc ipſam cauſam, licet ipſis ſolis imperium ſit commiſſum, tamen adjungunt ſibi plures conſiliarios & miniſtros, quorum conſilio & operâ in admini-*

ſtratione Regni utuntur: quod etiam interdum Tyranni facere coguntur, licet nullum imperij ſocium pati velint. καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μονάρχοι ποιοῦσιν αὑτῶν, καὶ ὦτα καὶ χεῖρας καὶ πόδας. τοὺς γὰρ τῇ ἀρχῇ καὶ αὑτοῦ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. Et hodie Reges multos ſibi faciunt oculos & aures & manus & pedes: nam & imperio & ſibi amicos ſocios imperij faciunt.

Altera ratiò *ſumitur ex loco comparatorum, à minori ad majus: Si uni homini imperium eſt committendum, qui valet prudentiâ, & eſt vir bonus: igitur multò magis pluribus, qui prudentiâ & virtutibus excellunt, imperium eſt tribuendum.* τοῦ γὰρ ἑνὸς, οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους. uno autem duo boni meliores ſunt.

Tertia ratio *ſumitur à duplici teſtimonio* Homeri: *quorum unum extat* in lib. 10. Iliad. v. 222. & ſeqq. *Ubi Diomedes noluit ſolus ſuſcipere negocium ſibi ab Agamemnone commiſſum: ſed poſtulavit ſibi adjungi Vlyſſem: exiſtimans per duos meliùs, quàm per unum poſſe illud negocium expediri. Alterum extat* in libr. 2. Iliad. v. 372. *Vbi Agamemnon optat, ut pro uno Neſtore decem poſſit habere Neſtores: exiſtimans ſe faciliùs Trojâ potiturum, ſi plures tales haberet conſiliarios.*

Quarta ratiò *ſumitur ab exemplo quarundam Rerumpub. in quibus licet ſumma ſit legum authoritas, ſecundùm quas Reſpubl. adminiſtranda: tamen*

men idem ſæpè magiſtratus pluribus gerendus committitur: ut quod per unum fortè effici non poteſt, per alium efficiatur.

Quinta ratio *ſumitur à ſimili per abſurdum. Quemadmodum abſurdum & falſum eſt, ſi quis dicat, unum aliquem poſſe plura videre, audire, & agere, quàm multos: ita quoq; abſurdum eſt dicere, unum meliùs poſſe Rempubl. adminiſtrare ejusq; omnia negocia perficere, quàm plures.*

Liber Quartus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes hujus quarti libri?

Quemadmodum *Ariſtoteles in fine præcedentis Libri explicavit duas præcipuas Politicæ gubernationis formas: Regnum ſcilicet, & Ariſtocratiam: ita in hoc Libro reliquas formas perſequitur, earumq; differentias indicat. Poßunt autem hujus Libri tres conſtitui partes.* Prima *eſt veluti novum exordium, in quo primùm agit de officio politici ſcriptoris: deinde breviter repetit ea, quæ in* Tertio *Libro dixerat: & oſtendit, quæ deinceps ei ſunt explicanda. Conſtat autem hæc prima pars duobus primis capitibus.* Altera pars *à tertio capite usq; ad 14. cap. extenditur: in qua ſingulas Rerumpub. formas, unà cum earum differentijs explicat. Peculiariter verò in 8. 9. cap. de ea forma Reipub. agit, quæ communi no-*

mine πολιτεία *appellatur.* Tertia pars *in quatuor ultimis capitibus continetur: in quibus agit de præcipuis partibus, ex quibus omnis benè conſtituta Reſpubl. debet conſtare.*

CAPUT I.

In quibus potiſſimùm conſiſtit officium hominis politici?

IN *ſex partibus conſiſtit præcipuè politici ſcriptoris officium, quod exemplo artium & ſcientiarũ docetur:* ἐν ἁπάσαις γὰρ ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον γένος ἁρμόττον. *In omnibus enim artibus & ſcientijs, unius eſt videre, quid cuiq; generi conveniat.*

Primum, *ut ſciat quænam ſit optima Reſpublica.*

Deindè, *quæ forma Reipub. cuilibet civitati, & hominum multitudini maximè ſit accommodata.* οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. *neq; enim de optima tantùm videndum, ſed de ea quoq;, quæ haberi poſſit: item de ea, quæ ſit facilior & omnibus communior.* πολλοῖς γὰρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον. *multis namq; non datur fortaſſe optimam conſequi.*

Tertiò, *ut talem poſſit introducere & conſtituere formam Reipub. quæ non ſolùm facilè haberi ex rebus præſentibus, verùm etiam quàm diutiſsimè in ſuo ſtatu conſervari poſſit.*

Quartò,

Quartò, τὸ δύνασθαι βοηθεῖν ταῖς πολιτείαις, *poſſe opem ferre Rebuſpubl. malè affectis & laborantibus.* ἔστι γὰρ οὐκ ἔλαττον ἔργον, τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν, τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. non enim minoris eſt negotij, inſtaurare Rempublicam, quàm ab initio condere; ut & dediſcere, quàm ab initio diſcere.

Quintò, *ſcire quot ſint differentiæ ſingularum formarum Reipub. Neq; enim ſingulæ ſpecies ſunt ejuſmodi.*

Sextò, *ſcire quæ leges cuiq; formæ Reipub. maximè ſunt accommodatæ; ſecundum quas & ipſi magiſtratus imperare, & transgreſſores earum animadvertere oportet.* πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ τίθενται πάντες. ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. *Leges namq; pro Rebuſpublicis ſunt ſcribendæ, & ſcribuntur ab omnibus: non verò Reſpublica pro legibus.*

Sed quam tu vocas optimam Rempublicam?

Πῶς τὴν κρατίστην ἁπλῶς.

Ariſtoteles in hoc loco optimam Rempublicam ait quatuor modis dici. Primùm, *Eam quæ eſt* ἁπλῶς ἀρίστη, *ſimpliciter & abſolutè optima: cui nihil deeſt eorum, quæ ad perfectam ejus felicitatē pertinent. hæc* infrà in 11. cap. *nominatur* πολιτεία

λίϛεία κατ' ἐυχὴν. Deindè, *Eam,quæ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ ὑποκειμένων ἐστὶν ἀρίστη, hoc eſt, quæ quantum præſens rerum ſtatus ferre potuit, optimè eſt conſtituta.* Tertiò, *Eam, quæ dicitur ἐξ ὑποθέσεως ἀρίστη, hoc eſt, quæ ratione finis & ſcopi, quem ſibi propoſitum habet, optimè eſt conſtituta: in qua omnia ad ipſam ὑπόθεσιν ſunt benè directa.* Quartò, *Eam quæ dicitur κοινῶς ἀρίστη, communiter optima; ſeu quæ plerumq; judicatur optima, etiamſi revera talis non ſit.*

CAPUT II.

Quomodo ſibi mutuò opponuntur bonæ & malæ formæ Rerumpublicarum?

Regnum & Tyrannis ſibi mutuò opponuntur ἐναντίως: quemadmodum Bonum Malo: proinde quia Regnum eſt optima forma, tanquam quæ eſt antiquiſſima, & quodammodo divinæ gubernationi ſimilis: ideò neceſſe eſt Tyrannidē,quæ ei opponitur, eſſe deterrimā formā. ἀνάγκη γὰρ τὴν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χειρίστην. Quod enim optimo opponitur, id eſt peſſimum. *Ariſtocratiæ autem Oligarchia, & Politiæ Democratia opponuntur ὑπεναντίως, ſubcontrariè: neq; enim ſunt ſimpliciter vel bonæ, vel malæ formæ.*

CAPUT III.

Πῶς δ' ἐν εἰσὶ πλείους πολιτεῖαι αἴτιον.

Quibus argumentis Ariſtoteles probat plures eſſe formas Rerumpublicarum?

Duobus

DVobus. Primùm *ſumitur ex natura totius & partium. Ea tota quæ ex partibus ſpecie differentibus compoſita ſunt, etiam ſpecie inter ſe differunt. Sed formæ Rerumpublicarum conſtant ex partibus ſpecie differentibus. Ergò Reſpublicæ ſpecie inter ſe differunt. Major declaratur in ſequēti capite exemplo ſimili, deſumpto ab animalib., quorū ideò tàm multæ & diverſæ ſunt ſpecies, quia conſtant ex partibus ſive membris ſpecie differentibus. Exempli gratia, alia eſt ſpecies capitis hominis, alia equi, alia leonis, aſini, cameli & cæterorū animalium, ſic etiam de reliquis eorum membris: igitur ipſa quoq; animalia ſpecie inter ſe differunt. Minor probatur. Quia plures ſunt in civitate hominum ordines, qui ſpecie inter ſe differunt. Enumerat autem Ariſtoteles in eodem loco* octo ordines *hominum ſpecie differentes, qui plerunq; in civitatibus reperiuntur: veluti ſunt Agricolæ, Opifices, Mercatores, Mercenarij, Milites, Senatores, Divites, Magiſtratus: ſed præter hos ſunt adhuc plures alij, quos enumerare ſupervacaneum eſt.*

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur à definitione τῆς πολιτείας, *Reipublicæ, quæ ſuprà* in primo capite *fuit poſita.* ἡ πολιτεία τῶν ἀρχῶν τάξις. Reſpubl. eſt deſcriptio ſeu conſtitutio magiſtratuum in omnibus civitatibus. *Ergò etiam non eſt una ſolùm & eadem forma Reipubl.* Τούτων γὰρ τῶν μερῶν

N 5 *Et per*

Et per conſequens, plures ſunt ſpecies. Major eſt de-finitio Reipubl. Minor probatur: Quia imperium & gubernatio in civitatibus aliquando eſt ſolùm pe-nes unum, aliquando penes paucos, aliquando pe-nes multos: prætereà aliqui deliguntur in magi-ſtratum, quia excellunt virtute, alij nobilitate, & ἱπποτροφία, equis alendis (τοῦτο γὰρ οὐ ῥάδιον μὴ πλουτοῦντας ποιεῖν. hoc enim alijs quàm divi-tibus non facilè factu) alij potentia, alij opibus & divitijs, alij propter alias cauſas.

Μάλιστα δὲ δοκοῦσιν εἶναι δύο.

Quæ ſunt igitur formæ ſive ſpecies Re-rum publicarum?

Fuerunt nonnulli politici ſcriptores, qui ſolùm duas ſtatuerunt eſſe ſpecies Rerumpubl. ſibi mutuò oppoſitas: nempè Oligarchiam, in qua pauci divi-tes & nobiles haberent imperium: & Democrati-am, in qua imperium & gubernatio eſſet penes mul-tos pauperes & plebeios. Et ad has duas formas ex-iſtimarunt omnes alias poſſe referri. Verùm Ari-ſtoteles hoc loco reijcit hanc diviſionem, & reſumit eam, quæ in præcedente libro cap. 5. *fuit poſi-ta: in qua ſex enumeravit Rerumpubl. formas: quarum tres dixit eſſe ὀρθὰς, rectas & bonas: nem-pè βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, καὶ πολιτείαν: tres verò nominavit, παρεκβάσεις, aberrationes, & φθοράς, vitioſas & corruptas formas: videli-cet τυραννίδα, ὀλιγαρχίαν, καὶ δημοκρατίαν.* Plato in Politico *ponit tres ſpecies,* μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, καὶ πολυαρχίαν: Idem in lib. 8. de Republica *enumerat quinque:* τιμαρχίαν,

ὀλι-

ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν, τυραννίδα, καὶ πολιτείαν, *communi nomine, ſpecialiter ſic dictam* κατ᾽ ἐξοχὴν.

CAPUT IV.

DE DEMOCRATIA.

Habentne ſingulæ jam enumeratæ formæ Rerumpublicarum proprias ſuas notas, quibus à ſe mutuò diſtinguuntur?

Habent, quemadmodum etiam ex earum appellationibus aliquo modo intelligi poteſt. Nam ἀριστοκρατία *dicitur, in qua* ἄριστοι, *optimates, qui virtute excellunt, habent imperium.* Ὀλιγαρχία, *in qua* ὀλίγοι, *hoc eſt, pauci dominantur.* Δημοκρατία, *in qua* ὁ δῆμος, *populus habet ſummam poteſtatem, & ſic de cæteris.*

Eſtne numerus, hoc eſt, paucitas & multitudo imperantium propria nota Oligarchiæ vel Democratiæ?

Minimè. Etſi enim Oligarchia nomen habeat à paucitate imperantium, tamen ea non ſola hîc conſideratur, quoniam etiam in ἀριστοκρατία *pauci habent imperium: itaq; etiam alia circumſtantiæ ſunt conſiderandæ, veluti in Oligarchia ſunt divitiæ, nobilitas, & potentia. Item:* μέγεθος καὶ κάλλος, *magnitudo & forma.* ὀλίγον γὰρ τὸ πλῆθος καὶ τὸ τῶν καλῶν, καὶ τὸ τῶν μεγάλων.

exigu-

exiguus namq; eſt numerus & formoſorum & magnorum. *In Ariſtocratia verò virtus, doctrina, & res præclaræ geſtæ eorum qui imperant. Sic in Democratia non ſolùm multitudo populi, verùm etiam æqualitas & libertas eorum qui imperium habent, ſpectantur.* μὴ γὰρ ἓν τῶν ἀδυνάτων ᾖ, πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν τὴν φύσει δούλην· αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις, τὸ δὲ δοῦλον, οὐκ αὔταρκες. *Nam ex rerum numero earum, quæ fieri nequeunt, ſit, eam civitatis nomine dignari, quæ natura ſit ſerva. Civitas enim rebus omnib. inſtructa: quod autem ſervum, non eſt inſtructum.*

ὅτι δ' ἔτι πλείους δημοκρατίαι. Suntne omnes Democratiæ unius generis & ſimiles?

Non, ſed quinq; earum differentiæ ſeu ſpecies ab Ariſtotele enumerantur.

Quæ ſunt illæ quinq; differentiæ ſive ſpecies Democratiæ ſeu popularis gubernationis?

Prima ſpecies Democratiæ eſt, in qua omnibus, qui civitatem inhabitant, tàm civibus quàm inquilinis patet aditus ad Reipublicæ adminiſtrationem; ea tamen conditione, ut ſecundum leges eam adminiſtrent, & illud ſolùm ratum habeatur, quod pluribus ſecundum leges placuerit. ἐν ᾗ ἅπαντες ὁμοίως κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας: κύριον δ' ᾖ τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν.

Quæ eſt altera ſpecies Democratiæ?

Altera ſpecies eſt, in qua omnibus, qui cenſum, legibus

legibus præfinitum, habent, patet ad Rempublicam aditus. ὅταν πᾶσι τοῖς κεκτημένοις τὸ τίμημα ὑπὸ τῶν νόμων διωρισμένον, ἔξεστι μετέχειν τῆς πολιτείας. cap. 6.

Quæ eſt tertia ſpecies?

Tertia ſpecies eſt, in qua omnes ad magiſtratum & honores publicos admittuntur, qui nulla ignominia aut maculá ſunt notati. ὅταν ἔξεστι πᾶσιν τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος μετέχειν, μέν τοι δυναμένοις σχολάζειν, infrà cap. 6.

Quæ eſt quarta ſpecies?

Quarta ſpecies eſt, in qua omnibus, qui veri cives ſunt, patet ad Rempub. aditus: ea tamen conditione, ut legum ſumma ſit authoritas. Infrà capit. 6. ὅταν πᾶσιν ἔξεστι μετέχειν τῆς πολιτείας, ἐὰν ἂν ἐλεύθεροι ὦσι: μὴ μέν τοι μετέχειν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι σχολάζειν.

Quæ eſt quinta ſpecies?

Quinta ſpecies eſt, in qua ſine diſcrimine omnibus ad Rempub. patet aditus, qualescunq; illi ſint: omniúq; poteſtas & authoritas pendet ex voluntate & arbitrio promiſcuæ multitudinis, non autem ex legibus, infrà cap. 6. ὅταν μετέχωσι μὲν πάντες τῆς πολιτείας διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους. κοινωνοῦσι δὲ καὶ πολιτεύονται καὶ οἱ ἄποροι διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν μισθὸν λαμβάνοντες: διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι, *hoc eſt,*

Quando

Quando omnibus quidem ad Rempubl. patet aditus, propter magnam multitudinem: Rempublicam verò etiam adminiſtrant pauperes, quia mercedem accipientes, otium habere poſſunt. Unde fit ut ſumma authoritas & poteſtas Reipubl. ſit penes pauperum multitudinem, & non penes leges.

Συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τοὺς δημαγωγούς.

Quæ ex his quinq; ſpeciebus eſt peſſima Democratia?

Ea quæ ultimo loco ponitur. Idq; propter tres cauſas. Prima cauſa eſt, *quia à malis hominibus eſt introducta: partim quidem à* Demagogis, *h.e. populi adulatoribus, qui ſuis blanditijs populi gratiã venabantur, ut ipſi interim authoritate populi muniti, ſuam potentiam in Repub. paulatim augerent & ſtabilirent; donec iſta ſua potentia etiam populum opprimerent, & dominatum in Repub. obtinerent. Partim verò à* Sycophantis, *h. e. calumniatoribus: qui ſuu criminationibus & calumnijs ſolebant magiſtratum apud populum falsò traducere, quaſi multa injuſtè & violenter ageret, populiq; libertatem imminueret: atq; hoc modo ſtudebant magiſtratus authoritatem elevare, populi animum ab eo abalienare, occaſionem ad turbas & ſeditiones præbere, per quas ipſi magiſtratus abrogarentur, & populus imperium ad ſe traheret.*

ὁ δ' ἐν τοιοῦτος δῆμος, ὥστε μόναρχος ὤν.

Quæ eſt altera cauſa?

Quia hec Democratia ſimilis eſt Tyrannidi. Quemadmodum enim Tyrannus propter potentiam ſolus vult pro ſuo arbitrio imperare cæteris etiam melio-

melioribus: nulliſq; legibus patitur ſe aſtringi: ſed ſemper hoc in ore habet:

Sic volo, ſic jubeo: ſit pro ratione voluntas.

Ita imperitus populus nimiam potentiam nactus, ſolus vult omnibus alijs in civitate, licet prudentiores & meliores ſint, imperare: nulliſq; bonis rationibus patitur ſe à ſuo propoſito abduci, atq; exiſtimat ſibi licere quasvis leges abrogare atq; in earum locum nova decreta & ψηφίσματα *introducere.* μόναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, σύνθετος εἷς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος. *Nam populus Monarcha fit unus ex multis conſtitutus: nam domini ſunt multi, non ut ſinguli ſed ut univerſi.* & cap. 5. οὐδὲ εὐθὺς μεταβαίνουσιν. ἀλλὰ ἀγαπῶσι τὰ πρῶτα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες παρ᾽ ἀλλήλων. neq; verò ſtatim momento mutãtur: ſed primis contenti ſunt, paucis in rebus alios ſuperantes.

Quæ eſt tertia cauſa?

Quia talis Democratia non digna eſt, ut vocetur Reſpublica, πολιτεία*: ſed potius eſt quædam colluvies & confuſio hominum, quæ* ἀναρχία, καὶ ὀχλοκρατία, *à* Platone *nominatur. Etenim ubi nulla eſt legum authoritas, ibi quoq; nulla eſt Reſpubl.* ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν νόμον ἄρχειν πάντων. *Nam ut* Cicero pro Cluentio *ait, Lex eſt fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens, animus, conſilium & ſententia civitatis. Sine qua, ut* idem in libro 2. Συλλέγεται δ', ἂν δόξειεν ἐπιμερῶν.

de Legibus *ſcribit, Nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus conſiſtere poteſt.*

CAPUT V. & VI.

DE OLIGARCHIA.

Τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας.

Quæ ſunt differentiæ ſeu ſpecies Oligarchiæ?

Q*Vatuor ab Ariſtotele enumerantur ſpecies ſeu differentiæ Oligarchiæ.* Prima ſpecies *eſt, quando aditus ad magiſtratũ patet ijs, qui non uſque adeò magnas, ſed mediocres habent facultates: tantas tamen, ut poßint citrà jacturam rei familiaris à privatis ſuis laboribus vacare, & Reipub. negotia juxta legum præſcriptum adminiſtrare.* τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν, ἀδύνατον, μὴ προσόδων οὐσῶν. otiari autem ut liceat, non ſuppeditantibus vectigalibus aut ſumptibus, fieri non poteſt. capit. 6. *Circa hanc ſpeciem obſervandum eſt, quod plures poſſunt in hac Oligarchiæ ſpecie capaces eſſe honorum in magiſtratu, ideò quia non adeò magnus cenſus talibus præfinitus eſt.* infrà cap. 6. τὸ τῆς πρώτης ὀλιγαρχίας εἶδός ἐστιν, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσιν οὐσίαν, ἐλάττω δὲ, καὶ μὴ πολλὴν λίαν.

Quæ eſt altera ſpecies Oligarchiæ?

Altera ſpecies *Oligarchiæ eſt, in qua major cenſus præfinitus eſt ijs, qui capaces talium honorum eſſe*

eſſe cupiunt: præterea electio fit per ipſos Oligarchicos, & ex certis ſolùm familijs: atq; hi quoq; juxtà legum præſcriptum tenentur Rempub. adminiſtrare. Infrà in 6. cap. de hac *ſpecie ſic ſcribit*: ἐὰν δὲ δὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον, πλείω δὲ τὸ τῆς δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος.

Quæ eſt tertia ſpecies Oligarchiæ?

Tertia ſpecies Oligarchiæ eſt, in qua adhuc major cenſus, quam in præcedentibus præfinitus eſt iis, qui in magiſtratum cooptari cupiunt: & ſucceſſio eſt hæreditaria ſecundum legem, quæ jubet ut in imperio filius ſuccedat in locum patris. De hac ſpecie in ſequente capite *ſic ſcribit*: ἐὰν δ᾽ ἐπιτείνωσι τῷ ἐλάττονες ὄντες μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τρίτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας.

Quæ eſt quarta ſpecies Oligarchiæ?

Quarta ſpecies Oligarchiæ eſt, in qua aditus ad magiſtratum ſolùm ijs patet, qui maximas habent opes & divitias, qui etiam jure quodam hæreditario ſuccedunt, qui deniq; amicorum potentia plurimùm valent in Repub. propter quas cauſas hi magis ex ſuo arbitrio, quàm ſecundùm leges cupiunt imperare. Ideoq; hæc eſt deterrima Oligarchiæ ſpecies, quæ δυναστεία *potiùs, quàm* πολιτεία *nominãda. De hac ſpecie* in ſequente cap. *ſic ſcribit*: ὅταν δὲ ἤδη πολὺ ὑπερτείνωσι ταῖς οὐσίαις, καὶ ταῖς πολυφιλίαις, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία

μοναρχίας ἐστί· καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ ὁ νόμος· τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἐστιν, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

CAPUT VII.

DE ARISTOCRATIA.

Ἔτι δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε.

Quæ ſunt ſpecies ſeu differentiæ Ariſtocratiæ?

*Q**uatuor: Quarum prima eſt, in qua ſolius virtutis habetur ratio in mandandis magiſtratibus: atque ideò imperium ſimpliciter eſt penes ſolos viros bonos: qui quoniam virtutibus excellunt, dicuntur eſſe* ἄριστοι, *optimi.* ἐν τῇ πολιτείᾳ μόνῃ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν. οἱ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὑτῶν. *In ſola hac forma Reipub. bonus civis eſt, is etiam eſt vir bonus: (& vice verſa) in aliis verò ſunt boni pro Rebuſpublicis. Et ſic quoque eadem eſt virtus viri boni: quemadmodum* lib. 3. cap. 3. *dictum fuit.*

τὴν δὲ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς.

Quot modis igitur dicitur civis bonus?

Duobus modis. Primùm ἁπλῶς, *ſimpliciter & abſolutè: qui eſt virtute præditus, & ſimul eſt civis bonus.* Deindè *dicitur civis bonus* καθ' ὑπόθεσιν, καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν *ex conditione, & reſpectu ejus Reipub. in qua vivit, & legibus ejus obtemperat.*

Quæ

Digitized by Google

Quæ eſt altera ſpecies Ariſtocratiæ?

In qua præter virtutem aliqua divitiarum & nobilitatis habetur ratio, in eligendis magiſtratibus. Οἱ μὲν, ἀλλ' εἰσί τινες αἳ πρὸς το

Quæ eſt tertia ſpecies Ariſtocratiæ?

In qua tria hæc ſimul conſiderantur in conferendis publicis honoribus: nempe virtus, divitiæ, & populi libertas. Ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἴς τε πλοῦτον καὶ ἀρετὴν καὶ δῆμον, αὕτη ἀριστοκρατική ἐστι.

Quæ eſt quarta ſpecies Ariſtocratiæ? Καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον

In qua virtutis, bonorum virorum, & libertatis populi habetur ratio in mandandis magiſtratibus.

Quomodo diſtinguntur hæ ſpecies?

Prima ſpecies eſt pura Ariſtocratia: reliquæ tres ſpecies ſunt mixtæ: quia non ſolam virtutem ſpectant, ſed et aliquid adjungunt, nempè divitias, nobilitatem, libertatem.

CAPUT VIII.

De Politia Specialiter ſic dicta.

Quid eſt Politia?

Politia communi nomine ſpecialiter ſic appellata, eſt commixtio quædam Oligarchiæ & Democratiæ. Ariſtoteles, ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν μίξις ὀλιγαρχίας, καὶ δημοκρατίας. *Reſpublica ut ſummatim dicam, eſt cinnus Oligarchiæ & Democratiæ.* Ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν

At ſunt aliqui, qui talem commixtionem Oligarchiæ & Democratiæ, putant eſſe ἀριστοκρατίαν?

Hoc indè fit, quia hæ duæ formæ interdum non æquabiliter miſcentur, ita ut plures ſint divites quàm plebeij in magiſtratu. Quia autem divites ut plurimùm meliùs ſolent educari, quàm pauperes & plebeij: ἀκολουθεῖ παιδεία καὶ εὐγένεια τοῖς εὐπορωτέροις: *ideò etiam vulgò creduntur meliores eſſe, & magis ingenui: qui non videntur facilè poſſe pecuniâ corrumpi ad ſcelus aliquod perpetrandum.* δοκοῦσιν ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσι. divites videntur habere ea, quorum gratia injurij ad has injurias impelli ſolent. & paulò poſt. σχεδὸν γὰρ παρὰ τοῖς πλείστοις οἱ εὔποροι τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. *nam apud plereſq; ferè divites præſtantiũ locum virorum tenere videntur. Hanc ob cauſam homines imperiti, quando vident imperium in civitate eſſe penes ditiores: exiſtimant talem formam Reipub. eſſe Ariſtocratiam. Sic enim, ſed malè argumentantur. In Ariſtocratia imperiũ eſt penes viros bonos: ſed in hac Repub. imperium eſt penes divites: Ergò divites ſunt viri boni: & per conſequens, eorum imperium eſt Ariſtocraticum.*

In quibus autem præcipuè differunt hæ tres formæ Rerumpub. Ariſtocratia, Oligarchia, & Democratia?

In duobus. Primùm *ipſis legibus. Nam Ariſtocratia*

cratia eſt εὐνομουμένη, hoc eſt, bonis legibus adminiſtratur, quibus qui obtemperat, is non ſolùm pro bono cive, ſed etiam pro bono viro haberi poteſt. Oligarchia verò & Democratia, quia ſunt vitioſæ formæ Rerumpublicarum: ideo earum leges quoque non ſunt ſimpliciter & abſolutè bonæ: quibus qui obtemperat, etiamſi poſſit bonus civis nominari, tamen non perindè ſemper pro bono viro poteſt haberi.

Quod eſt alterum diſcrimen:

Deindè differunt etiam hæ tres formæ: τῷ ὅρῳ, termino, quo veluti circumſcribuntur & definiuntur: & quem ſibi tanquam ſcopum habent propoſitum, ad quem & ſecundum quem præcipuè omnis earum gubernatio dirigitur. Δοκεῖ δ᾽ ἀριστοκρατία εἶναι.

Quot ſunt tales ὅροι, id eſt, termini, ſecundum quos formæ Rerumpub. æſtimantur, definiuntur, & diſtinguntur?

Tres: ἡ ἀρετὴ, virtus: ὁ πλοῦτος, divitiæ ſeu opes: & ἡ ἐλευθερία, libertas. Nam in Ariſtocratia honores & magiſtratus diſtribuuntur ratione virtutis. In Oligarchia præcipuè ſpectantur opes & divitiæ. In Democratia libertatis præcipua habetur ratio. Omnibus autem his formis hoc commune eſt, ut illud ratum firmumque habeatur, quod maiori parti eorum, qui in magiſtratu ſunt, viſum fuerit.

An non eſt adhuc quartus terminus, qui circa hanc rem ſpectari ſolet, nempè Nobilitas?

Verum quidem hoc eſt: ſed tamen Nobilitas non eſt talis terminus qui ſolus & per ſe poßit peculiarem formam Reipub. conſtituere. Nam poteſt comprehendi vel ſub virtute, quæ ſola verè poteſt hominem nobilitare: vel ſub. divitijs: nam Nobilitas eſt antiquum patrimonium, & avita majorum virtus. ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή. Et infrà in lib. 5. cap. 1. εὐγένειά ἐστι προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος.

Sed quare in pleriſq; civitatibus videtur ferè ea ſolùm forma Reipub. uſitata eſſe, quæ communi nomine πολιτεία appellatur?

Quia in eligendis magiſtratibus & conferendis honoribus, plerunq; ferè homines neglectâ virtute ſolùm ad tria iſta reſpicere ſolent: nempè ad nobilitatem, ad divitias, & libertatem: ex quorum commixtione, ut anteà dictum eſt, forma illa, quæ communi nomine πολιτεία *appellatur, cõſtituitur.*

CAPUT. IX.

Εἰσὶ δὲ ὅροι τρεῖς τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως.

Quot modis commiſcentur hæ duæ formæ, nempè Oligarchia & Democratia, ut poſſint conſtituere ſpecialem πολιτείαν?

Tribus modis. Primus modus eſt, Quando ex utriusq; formæ legibus & inſtitutis quædam deliguntur, quæ videntur poſſe convenire ei Reipub. quam nos cupimus conſtituere. Alter modus eſt, quando medium inter exceſſum & defectũ utriusq; formæ

formæ Reipub. ſumimus, & ad noſtram Rempublicam accommodamus. Tertius modus eſt, quando partem aliquam ex lege Oligarchica, partem verò aliquam ex lege Democratica ſumimus, & ex illis duabus partibus unam legem facimus, noſtraq; Reipub. accommodamus.

Ex quibus autem ſignis cognoſci poteſt, quòd illa commixtio ſit rectè temperata?

Τῦ δὲ συμμίχθαι, δεῖ. μονεργτικα

Ex quatuor ſignis. Primùm eſt, *ſi mixtio ita facta eſt, ut dubium ſit, utrum forma illa Reipub. ſit* Oligarchia, *an verò Democratia.* δεῖ ἐν πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι, καὶ μηδέτερον. *In Repub. optime temperanda utrumq; & neutrum, ut ineſſe videatur, oportet.* Alterum *ſignum eſt, ſi Reſpub. quæ ex iſta mixtura eſt conſtituta, tota ſimul conſiderata, repræſentet utramq; formam: ſecundùm partes verò, neutra poſſit actu ab altera forma ſeparari, ita ut ipſa forma Reipub. maneat ſalva.* Tertium *ſignum bonæ commixtionis eſt, ſi Reſpub. quæ indè effecta eſt, poſſit ſine alienis & externis auxilijs conſervari ſalva & incolumis.* Quartum *ſignum eſt, ſi ex illa commixtione ejuſmodi forma Reipub. eſt effecta, quàm ipſi cives maximè amant, neq; meliorem aliquam requirunt.*

CAPUT X.
DE TYRANNIDE.

Quæ forma gubernationis propriè dicitur Τυραννὶς?

Τυραννίς.

Τύραννὶς eſt ejuſmodi monarchia, quæ Regno ſive Regia gubernationi quaſi è Diametro opponitur: atq; ideò eſt omnium deterrima.

Quæ ſunt propriè notæ Tyrannidis?

Quatuor. Prima *nota eſt, quòd Tyrannus nullis legibus vult eſſe ſubjectus, ſed planè eſſe* ἀνυπεύθυνος, *id eſt, non obnoxius reddendis rationibus ſuæ gubernationis: proinde omnia pro ſua libidine & voluntate adminiſtrat.* Altera *nota eſt, quod ſolus vult imperare etiam ijs, qui vel ei ſunt pares & æquales, vel ipſa ſunt longè meliores.* Tertia *nota eſt, quòd pro imperio ſuo omnia agit, & dirigit ad privatum ſuum, non autem ad publicum & commune ſubditorum commodum.* Quarta *nota eſt, quòd imperat invitis & nolentibus:* ὐθεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει τῶν ἐλευθέρων τὴν τοιαύτην ἀρχήν. *neq; enim quisq; liber, tale imperium ſponte ferat. ideoq; ejus imperium eſt violentum.*

NOTA. *Ad Tyrannidem etiam poſſunt referri duæ ſpecies Regni, de quibus in* præcedente libro cap. 10. *dictum fuit, nempè* ἡ Βαρβαρικὴ μοναρχία: & ἡ Αἰσυμνητεία.

CAPUT XI.

In qua potiſsimùm re conſiſtit optimus Reipub. ſtatus?

IN *mediocritate opum & facultatum: quando cives neq; nimium ſunt divites, neque etiam nimium*

mium pauperes: ſed poßident mediocres opes & divitias. τὸ γὰρ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον. mediocre enim & medium, optimum.

Quibus argumentis probat Ariſtoteles, ejus civitatis optimum eſſe ſtatum, qui conſtat ex mediocribus civibus? Εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς.

Septem. Quorum primum ſumitur à natura mediocritatis. Si mediocritas in omnibus rebus eſt optima: igitur etiam mediocritas opum & facultatum eſt optima: & per conſequens etiam in mediocritate opum & facultatum conſiſtit optimus civitatis ſtatus.

Quomodo declarat Ariſtoteles hoc argumentum?

Diſtributione. Sunt enim tres ordines civium in civitatibus & Rebuſpub. Quidam enim ſunt σφόδρα εὔποροι, *valde divites: hi propter opum abundantiam ut plurimùm ſunt petulantes, injurioſi & contumelioſi adverſus alios: item contumaces & contemptores legum & magiſtratuum. Quidam verò ſunt* σφόδρα ἄποροι, *valdè pauperes: qui, quoniam propter egeſtatem non poſſunt publicis muneribus obeundis in Repub. adhiberi, occupati nimirum proprijs laboribus in acquirendo victu: ideò invident etiam alijs iſtos honores, inſidiantur divitum bonis, efficiuntur malitioſi & improbi, ita ut divites cogantur ſibi ab illis metuere. Inter hos duos ordines civium eſt etiam tertius ordo eorum,*

qui mediocres habent facultates: per hos civitates ut plurimùm gubernantur & conſervantur: quemadmodum etiam Euripides in ſupplicibus *ait: ut adfert* Stobæus ſerm. 41.

Τρεῖς γὰρ πολιτῶν μερίδες. οἱ μὲν ὄλβιοι,
Ἀνωφελεῖς τε, πλειόνων τ' ἐρῶσ' ἀεί.
Οἱ δ' οὐκ ἔχοντες καὶ σπανίζοντες βίου,
Δεινοί. νέμοντες τῷ φθόνῳ πλεῖον μέρος,
Εἰς τοὺς ἔχοντας κέντρ' ἀφιᾶσι κακά
Γλώσσῃ πονηρῶν προστατῶν φηλούμενοι.
Τριῶν δὲ μοιρῶν, ἡ μέση σώζει πόλιν,
Κόσμον φυλάσσουσ' ὅντιν' ἂν δόξῃ πόλις.

Tria ſunt civium genera. quidam divites ſunt, Inutileſque & plura ſemper appetunt. Alij vero nihil poſſidentes, inopeſq; victus, Miſeri, nimium tribuentes invidiæ, Malos aculeos in ditiores emittunt Linguâ, improbis chari ducibus. Cæterum è tribus, quod medium eſt genus, urbem ſervat, Modum illum cuſtodiens, quem civitas approbaverit.

Quod eſt alterum argumentum, quo probatur, optimum civitatis ſtatum ex mediocribus civibus conſtare?

Qui facilius poſſunt legibus regi, iiſq; obedire: hi ad conſtituendum optimum civitatis ſtatum maximè ſunt idonei. Sed qui mediocres habent facultates, magis poſſunt legibus regi, & ad obedientiam præſtandam aſſueſieri: quàm ij qui ſunt nimium divites

vites vel pauperes, quemadmodum ex diſtributione civiū quæ in præcedente argumento fuit allata, patet. Ergò mediocres cives ad optimum civitatis ſtatum conſtituendum maximè ſunt idonei.

Quod eſt tertium argumentum?

Βούλεται δὲ ἡ πόλις ἐξ ἴσων.

Ex æqualibus & ſimilibus optimè poteſt civitas & Reſpub. aliqua ceu βίος τις πόλεως *vita quædam civitatis conſtitui. Quia æqualitas & ſimilitudo aptiſſima ſunt media ad amicitiam conſtituendam, colendam, & conſervandam.* Nam φιλότης ἐστὶν ἰσότης, *ſecundum* Pythagoreos: *vetere proverbio dicitur, ut eſt apud* Cicer. in catone Maj. *Pares cùm paribus facilimè congregātur.* ἡ γὰρ κοινωνία φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. *ſocietas namq; ad amicitiam pertinet.* neque enim itineris quidem ſocios inimicos habere volunt. *Sed qui mediocres habent facultates, ſunt inter ſe pares & ſimiles. Ergò ex talibus facilè optimus ſtatus civitatis poteſt conſtitui.*

Quod eſt quartum argumentum?

καὶ σώζονται δ' ἐν ταῖς πόλεσιν.

Inter quos nulla eſt invidia, nullæ inſidiæ, nulla cupiditas alieni: ex ijs optimè poteſt aliqua Reſpub. conſtitui. Sed inter mediocres iſta locū non habent. Ergò ex mediocribus optima poteſt conſtitui civitas.

Hoc argumentm confirmatur ab authoritate & teſtimonio Phocylidis: *qui ut tutius & ſecurius in civitate poſſet vivere, optabat ſe ex mediocrium numero eſſe: propterea quod tales multa haberent, ad vitam quietè degendam commoda: inquiens:*

Πολλὰ

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα. μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

Eſſe volo medius: mediis ſunt commoda multa.

Quod eſt Quintum argumentum?

ὅπῃ δ' ὁ μέσ. βελτίστη.

Quæ civitates minus obnoxiæ ſunt ſeditionibus, earum ſtatus optimè eſt conſtitutus. Sed civitates quæ conſtant ex mediocribus civibus, ſunt ἀστασίαστοι, *minus obnoxiæ ſeditionibus. Ergò ex mediocribus civibus optimus civitatis ſtatus conſtat. Minor declaratur duplici comparatione, quarum una eſt magnarum & parvarum civitatum: altera Democratiæ & Oligarchiæ. Nam in magnis civitatibus & Democratijs ideò rariores ſunt ſeditiones, quia in illis plures reperiuntur cives, qui mediocres habent facultates, quàm qui ſunt nimium divites aut nimium pauperes.* (ὅπου γὰρ πολὺ τὸ διὰ μέσου, ἥκιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. *nam ubi medium eſt multum, minimè exiſtunt metus & diſtractiones Rerumpublicarum.*) *In pravis verò civitatibus & in Oligarchijs ferè tantùm duo ordines hominum reperiuntur, quorum aliqui ſunt valdè divites, aliqui autem valdè pauperes: undè fit, ut crebriores in illis ſint ſeditiones & mutationes: ac propterea etiam minùs durabiles.*

Quod eſt ſextum argumentum?

Quarum civitatum eſt ſtatus magis naturæ conve-

veniens, is eſt optimus. Sed earum civitatum ſtatus, qui ex mediocribus civibus conſtat, naturæ magis eſt conveniens. Ergò civitatum ſtatus, qui ex mediocribus civibus conſtat, eſt optimus. Minor probatur, quia natura in omnibus rebus amat mediocritatem: exceſſum autem & defectum, hoc eſt, extrema odit & averſatur.

Quod eſt ſeptimum argumentum?

Σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν.

Qui ordo civium præſtantiſſimis legumlatoribus placuit, ex illis civibus etiam optimus Reipub. ſtatus poteſt conſtitui. Sed ordo mediocrium civium præſtantiſſimis legumlatoribus placuit: nempè Soloni, Lycurgo, Charondæ, & quibuſdam aliis. Ergò ex mediocribus civibus optimus Reipub. ſtatus poteſt conſtitui. Plato *etiam* in lib. 4. de Repub. *præcipit, magiſtratibus diligenter providendum eſſe, ne ipſis inſciis in civitatem irrepant nimium opulenti aut inopes: quoniam per tales ſæpè ſolent in civitatibus exoriri turbæ ac ſeditiones.*

Objectio. Si ea forma Reipub. eſt optima, quæ ex mediocribus civibus conſtat: quare igitur in tota Græcia vix ulla talis forma in civitatibus reperitur?

Φανερὸν δὲ ἐκ τούτων.

Hujus rei Ariſtoteles adfert quatuor rationes. Prima eſt: *quia mediocrium civium exiguus eſt numerus: aut ſi fortè contingit, ut eorum ſint multi: tamen non ſunt ita potentes, ut poſſint ſibi vendicare imperium.* Altera cauſa eſt, *quia inter nimium*

inter nimium divites & nimium pauperes ſæpè oriuntur diſſidia & contentiones de imperio: ita ut vel pauperes ſua multitudine opprimant divites, & conſtituant Oligarchiam. Tertia cauſa eſt, *quia propè omnes civitates Græciæ erant ſubjectæ aut Athenienſibus, quibus placebat Democratia: aut Lacedæmoniјs, qui Oligarchiam amabant: atq; ideò etiam civitates, quæ illis erant ſubjectæ, eandem quoque formam Reipublicæ cogebantur amplecti.* Quarta cauſa *eſt perverſa temporum illorum conditio, & depravata hominum conſuetudo: per quam eò res deducta fuerat, ut nemo amplius pari jure cum aliјs vivere vellet: ſed cuperet aut imperare, aut ſi iſtud non poſſet conſequi, imperium pati cogeretur.* ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος καθέστηκε, μηδὲ βούλεσθαι τὸ ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατουμένους ὑπομένειν. Nunc autem pleriſq; hæc conſvetudo eſt in civitatibus, ne velle quidem æquitatem, ſed cupere vel imperare, vel victos obedire.

Τῶν δ' ἄλλων πολιτειῶν.

Quomodo igitur bonitas alicujus Reipublicæ eſt æſtimanda?

Ex mediocritate. Nam quò vicinior eſt aliqua Reſpublica ei formæ, quæ ex mediocritate conſtat: eò etiam eſt melior: quò verò abeſt remotior: eò eſt deterior.

Quare

Quare autem divites & qui mediocres habent facultates, magis idonei ſunt ad bonam Reipub. formam conſtituendã, quàm ij, qui ſunt nimiũ pauperes?

Quia tempore belli poſſunt non ſolùm ex propriis ſuis facultatibus arma ſibi comparare, & ſe ad bellum gerendum inſtruere: ita ut civitas neque arma illis cogatur ſuppeditare, neq; ſtipendia ſolvere: ſed etiam poſſint civitati in ſumptibus bellicis faciendis, & comparando commeatu aliiſq; rebus neceſſariis auxilio & *adjumento eſſe.*

CAPUT XII.

Quæ forma Reipub. cuiq; civitati maximè eſt conveniens?

PRO *hujus quæſtionis declaratione Ariſtoteles præmittit tria præcepta, quæ in conſtituenda bona Repub. quoq; ſunt obſervanda.*

Quod eſt primum præceptum?

Ad conſtituendam bonam Rempublicam, quæ diu poſſit in ſuo ſtatu conſervari, plurimùm confert, ut ea pars civium, quæ Rempubl. ſalvam eſſe cupit, ſit potentior, quàm ea quæ præſente ſtatu & forma Reipub. non eſt contenta.

Quod eſt alterum præceptum?

In conſtituenda bona Repub. in civitate duo ſunt conſideranda: Primùm, *quantitas,* τὸ ποσὸν, *hoc eſt, multitudo ſeu numerus civium:* & *magnitudo ſeu amplitudo urbis.* Deindè, *Qualitas,* τὸ ποῖον, *hoc eſt, qualibus bonis ſint inſtructi ij, qui tàm* Ἀντίον δὲ ποιῶν καὶ ποσῶν.

inba-

inhabitant, videlicet quâ virtute, doctrinâ, nobilitate, quibus etiam opibus & divitijs, quibus deniq; auxilijs & præſidiis ſint inſtructi: quoniam in omnibus felicitatibus cernitur & conſiſtit.

Quod eſt tertium præceptum?

Omnia hæc quæ jam dicta ſunt, ſunt inter ſe comparanda: ut per hanc comparationem cognoſcatur, quinam cives ſint vel numero & potentia, vel virtute, nobilitate, libertate, divitiis, & aliis rebus ſuperiores aut inferiores.

Quæ igitur civitas maximè apta eſt ad Democratiam?

ὅπου μὲν ὖν ὑπερέχει τὸ.

In quâ populus ſuâ libertate magis ſuperat divites & nobiles, quàm hi ſuâ nobilitate & divitiis ſuis poſſint populum ſuperare.

Quæ accommodata eſt ad Oligarchiam?

ὅπου δὲ τὸ τῶν εὐπόρων.

In qua nobiles & divites ſuâ nobilitate & ſuis divitiis reliquos magis ſuperant, quàm ipſi ab his ſuperantur.

Quæ ad Ariſtocratiam?

In qua virorum bonorum virtus longè ſuperat vel paucorum nobilitatem aut divitias, vel populi libertatem & multitudinem, quàm hi ab illis ſuperantur.

Quæ ad Politiam ſpecialiter dictam?

ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνει.

In quâ cives, qui mediocres habent facultates numero ſuperant reliquos duos ordines civium, vel utroſq;

utroſq́ ſimul, vel alterutrum eorum. Tales autem ideò ad bonam Rempub. conſtituendam magis ſunt idonei, quàm nimium pauperes: quia tempore belli poſſunt non ſolùm de ſuis proprijs ſumptibus arma emere: ſed etiam pro patria militare: ne civitas cogatur ipſis de publica pecunia ſtipendia ſolvere: ut in ſequente capite *Ariſtoteles indicat.*

CAPUT XIII.

Quot modis ſolet interdum nova forma Relpub. in civitatem aliquam introduci?

D*uobus præcipuè modis. Vel enim hoc fit apertè & rectè, vel occultè* & *clàm, ſeu obliquè. Apertè rurſum fit duobus modis: vel per vim, invitis & repugnantibus civibus: veluti per hoſtes aut ſeditioſos homines, aut per Tyrannum aliquem poſt expugnatam urbem. Vel fit ſine violentia, legitima quadam ratione: quando conſentientibus civibus veteres leges abrogantur;* & *in earum locum novæ leges ſubſtituuntur, atq́; recipiuntur. Occultè verò & clàm hoc ſolet fieri ignorantibus civibus, per eos qui dominatum affectantes ſolent callida quædam conſilia excogitare, per quæ exiſtimant ſe poſſe ſibi paulatim aditum patefacere, ad ſtabiliendam ſuam potentiam, & occupandam Rempublicam.* ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβῆναι κακόν. Nam neceſſario ex falſis bonis aliquando tamen verum exiſtit malum. cap. præc.

Quomodo appellantur ab Ariſtotele in hoc loco iſta fraudulenta conſilia?

Σοφίσματα καὶ κατασκευάσματα πολιτικὰ à Cornelio Tacito *nominantur* Arcana Reipub. *quia non ab omnibus animadvertuntur, aut intelliguntur: in re militari vocantur* Stratagemata. *Vulgò appellantur προφάσεις, id eſt, prætextus: item, τέχναι, artes, doli, fraudes, &c.*

Quotuplicia ſunt illa?

Duplicia: Oligarchica, & Democratica.

Quæ vocantur Oligarchica?

Oligarchica ſunt, quibus ij, qui Oligarchiam, hoc eſt, paucorum dominatum, in Repub. aliqua affectāt, uti ſolent ad decipiendum populum, ne ipſorum propoſitum animadvertatur, aut impediatur.

Quæ ſunt autem illa, circa quæ ſolent tales populum decipere?

Ἐν δ' ἴσα προφάσεως χάριν.

Quinq́ᵹ. Primùm, *circa conciones ſeu publicos conventus, in quibus de Reipub. negocijs eſt deliberandum & ſtatuendum: περὶ τὰς ἐκκλησίας.* Deindè, *circa magiſtratus, hoc eſt, electionem magiſtratuum, quando novi magiſtratus ſunt eligendi, περὶ τὰς ἀρχάς.* Tertiò, *circa judicia, quando exercenda ſunt publica judicia: περὶ τὰ δικαστήρια.* Quartò, *circa arma, & armorum uſum atq́ᵹ tractationem: περὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὴν ὅπλησιν.* Quintò, *circa alia publica civium exercitia: περὶ γυμνασίαν.*

Quomo-

Quomodo autem populus circa iſta ab Oligarchicis decipitur?

Quando divites coguntur talibus conventibus intereſſe ſub mulcta aliqua pecuniaria: pauperibus autem impunè licet adeſſe, vel non adeſſe. Hinc autem fit, ut divites ſint frequentiores in ejuſmodi publicis actibus: pauperes verò ſint rariores. Hinc autem fit, ut propter abſentiam pauperum & plebejorũ divites majorem habeant occaſionem aliquid decernendi & ſtatuendi, quod ad ipſorum authoritatem & potentiam amplificandam videbitur pertinere.

Quæ vocantur Democratica σοφίσματα?

Democratica σοφίσματα dicuntur callida inventa, quibus populus in Democratia utitur, ad ſtabiliendam ſuam authoritatem, & potentiam adverſus nobiles & divites.

Quæ ſunt talia?

Sunt prioribus contraria: quando nimirum civibus pauperibus, qui publicis concionibus, judicijs, & aliis conventibus interſunt, aliquod præmium datur pro compenſatione eorum, quæ per illud tempus domi in laboribus ſuis neglexerant. A divitibus verò propter abſentiam nulla mulcta aut pœna exigitur. Hinc enim fit, ut divites talibus conventibus rarò interſint: eò quòd impunè illis licet abeſſe. Contrà verò pauperes frequentiores veniant propter ſpem præmij, quòd inde accepturi ſunt. Atque hac ratione pauperes propter divitum abſentiam E, δήλοις δημοκρατικῶν.

 facilius

facilius poſſunt decernere ea, quæ ad conſervandam Democratiam videbuntur pertinere.

CAPUT XIIII.

DE SENATU.

Βυλὴ τῶν ... Quot ſunt primariæ partes, quæ Legumlatori & Politico in conſtituenda Repub. præcipuè ſunt conſiderandæ?

TRes, videlicet Senatus ſeu Conſilium, ἡ βυλὴ: Magiſtratus, ἡ ἀρχὴ: & Iudicia, τὰ δικαςήεια.

Quare hæ tres partes dicuntur eſſe primariæ partes Reipublicæ?

Propter duas cauſas. Primùm, *quia ex earum bona vel mala conſtitutione exiſtit vel ſalus, vel interitus Reipub.* Deindè, *quia ex varia & diverſa conſtitutione, etiam variæ & diverſæ exiſtunt Rerumpublicarum formæ: quemadmodum* ſuprà c. 1. & 3. *oſtenſum eſt.*

Quid eſt SENATUS?

κύελον τὸ βυλευόμενον. SENATUS *eſt ea pars Reipublicæ, cui commiſſa eſt conſultatio & deliberatio, de rebus communiter ad Rempub. pertinentibus.* ἡ βυλή ἐςι μέρ☉ τῆς πολιτείας τὸ βυλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν. *Atq; hæc pars dicitur eſſe* τὸ κύελον τῆς πόλεως, *id eſt, habere ſummam poteſtatem in civitate.*

Quod eſt officium Senatus?

Officium Senatus eſt, βυλεύεσθαι περὶ τῶν

τῶν κοινῶν, conſultare & deliberare de iis, quæ communiter ad totam civitatem & Rempub. pertinent.

Quæ ſunt præcipua capita eorum, de quibus plerunque conſultatio ſuſcipitur?

Ariſtoteles hoc loco octo enumerat. I. De bello & pace. II. De ſocietatibus & fœderibus vel faciendis, vel rumpendis. III. De legibus ferendis aut abrogandis. IV. De morte & ſuppliciis. V. De exilio. VI. De publicatione bonorum. VII. De creandis magiſtratibus. VIII. De cognoſcendis & repetendis rationibus eorum, quæ in Magiſtratu geſta ſunt.

Εἰσὶ δὲ [illegible] ποι τῦ πάντως πλείους.

NOTA. Ariſtoteles in lib. I. Rhetor. c. 4. enumerat quinque capita, ſeu κεἰσεις de quibus plerunque ſolet ſuſcipi conſultatio in civitatibus. I. De vectigalibus & reditibus civitatis. II. De jure belli & pacis. III. De defenſione regionis. IV. De rebus importandis & exportandis. V. De ferendis legibus.

Quæ ſunt circa conſultationem conſideranda?

Tria: Primùm perſonæ, quæ adhibentur ad conſultationem. Deindè res ſive negotia, quæ veniunt in conſultationē. Tertiò modi deliberandi.

Quæ in his notanda eſt varietas?

Etiam triplex: partim quoad perſonas, partim

verò quoad res ipſas, partim deniq́ꝫ, quoad modum deliberandi attinet. Nam *quod ad perſonas deliberantium attinet: vel licet omnibus civibus publicis deliberationibus intereſſe, vel tantùm aliquibus. Deindè quod ad res ipſas attinet: vel licet de omnibus negotiis ad Rempub. pertinentibus deliberare, & ſtatuere, vel tantùm de aliquibus.*

Quot hinc Ariſtoteles colligit modos conſultandi?

Tres. Unus *eſt planè Democraticus, in quo omnibus civibus permiſſum eſt de Reipublicæ negotiis omnibus deliberare, & ſententiam dicere.* Alter *modus eſt planè Oligarchicus, in quo tantùm paucis conceſſum eſt de Reipub. negotiis deliberare & ſtatuere.* Tertius *modus eſt Ariſtocraticus & Politicus: quando paucis aliquibus prudentioribus & melioribus permiſſum eſt, de Reipub. negotiis conſultare & ſtatuere. Singuli autem hi modi habent adhuc quaſdam alias differentias: de quibus conſulatur* textus Ariſtotelicus.

Quot ſunt præcepta circa electionem eorum, qui deliberationibus intereſſe debent, obſervanda?

Συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ

Duplicia ea ſunt: quædam Democratica: quædam Oligarchica.

Quæ vocas Democratica?

Quæ pertinent eò, partim ut populus frequentiùs concionibus & publicis conſultationibus interſit: partim

partim etiam ne divites & nobiles exiſtiment ſe ab illis deliberationibus eſſe excluſos.

Quot ſunt talia?

Tria. Primùm, *Divitibus & Nobilibus propter abſentiam pœna aliqua pecuniaria eſt conſtituenda: pauperibus verò præſentibus præmium aliquod proponendum.*

Alterum, *ex utroq; ordine tàm divitum, quàm pauperum æqualiter deligendi ſunt, ſive per electionem, ſive per ſortem, qui ejuſmodi deliberationibus debent intereſſe. Sic enim neutra pars poterit conqueri, ſe ab altera parte numero ſuffragiorum fuiſſe ſuperatam.*

Tertium, *ſi multò plures ſunt pauperes in civitate, quàm divites, aut mediocres: tùm vel non omnibus pauperibus præſentibus præmium eſt dandum: vel per ſortem removendi ſunt ii, qui excedant numerum divitum: ut utrinq; pares numero exiſtant, qui deliberaturi ſunt.*

Quæ præcepta vocas Oligarchica?

Quæ Oligarchicis obſervanda ſunt, ad præcavendam offenſionem populi, ne exiſtimet, ſe planè à deliberationibus publicis eſſe excluſum. Ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις

Quot ſunt talia?

Quatuor. Primùm, *Oligarchici debent aut ex populo ſibi aliquos adjungere tanquam ſocios conſultationis: aut negocium priùs diligenter inter ſe ipſos privatim examinare & deliberare, antequam de eo velint populi ſententiam rogare.*

Alterum,

Alterum, *Oligarchici debent populo poteſtatem facere, ut vel approbet eorum decreta: aut ſi aliquid velit mutare, tamen nihil contrarium ſtatuat.*

Tertium, *Oligarchici debent quidem poteſtatem populo facere, ut poſſit deliberationibus intereſſe, & ſententiam ſuam dicere: concludendi verò deliberationem, poteſtatem ſibi reſervare.* συμφέρει μὲν συμβουλῆς μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἄρχοντας.

Quartum, *in Oligarchia poteſtas quidem abſolvendi permittenda eſt populo: condemnandi verò poteſtas reliquenda eſt Magiſtratui.*

CAPUT XV.

DE MAGISTRATIBUS.

Quid eſt MAGISTRATUS?

Καὶ δὲ ἐστὶ τοῦτο διαφέρον ἰδίων.

VOcabulum MAGISTRATUS *communiter & latè acceptum, ſignificat omnem eum, qui eſt cum poteſtate*: ut ait Ulpianus. *In hac ſignificatione olim Romæ magiſtratus nomine habebantur Dictatores, Conſules, Cenſores, Ædiles, Tribuni plebis, Quæſtores, & alij ſimiles.* πολλῶν γὰρ ἐπιστατῶν ἡ πολιτικὴ κοινωνία δεῖται. multis namque præfectis opus habet civilis ſocietas. *Cùm verò propriè accipitur, tunc dicitur eſſe is, qui habet jus conſultandi, judicandi, & imperandi.*

Quæ

Quæ eſt præcipua & maximè propria nota Magiſtratus?

Ius habere imperandi: nam per hanc notam diſcernitur Magiſtratus ab omnibus aliis præfecturis & procurationibus, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιμελειῶν, quæ nullum habent imperium.

Recita verba Ariſtotelis de hac definitione?

Τὰς ἀρχὰς μάλιστα λεκτέον ταύτας, ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περὶ τινῶν, καὶ κρῖναι, καὶ ἐπιτάξαι· καὶ μάλιστα τοῦτο. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστιν. *Hi maxime dicendi ſunt Magiſtratus, quibus jus eſt de quibuſdam & deliberandi & judicandi & imperandi: & hoc quàm maximè*: imperare namq; magiſtratus eſt magis proprium.

Suntne plures Magiſtratus in civitatibus?

Quoniam multa & varia ſunt negociorum genera in civitatibus, præſertim majoribus, & adminiſtranda & perficienda: ideò etiam plures requiruntur ἐπιστάται, hoc eſt, Præfecti, per quos illa gubernantur: qui omnes communi nomine, ut anteà dictum eſt, poſſunt Magiſtratus appellari: ex quo manifeſtum eſt plures in civitatibus eſſe Magiſtratus, eorumq́ ſpecies.

Quomodo differunt ἐπιμέλειαι & ἀρχαὶ, hoc eſt, procurationes & magiſtratus?

Ἐπιμέλειαι, *propriè dicuntur functiones &*

procurationes negociorum in civitate: abſq́ publica authoritate & poteſtate imperandi. Ἀρχαὶ *autem, id eſt, Magiſtratus dicuntur functiones publicorum munerum, conjunctæ cum authoritate & poteſtate imperandi.*

Εἰσὶ δὲ αἱ τῶν πολιτικῶν τῶν.

Quotuplices ſunt ἐπιμέλειαι?

Multiplices, pro publicorum negotiorum varietate. Enumerantur autem hoc loco ab Ariſtotele quatuor eorum præcipuæ differentiæ. Quædam *enim ſunt* ἱερατικαὶ, *ſacræ: quæ pertinent ad divini cultus adminiſtrationem:* aliæ *ſunt* πολιτικαὶ, *civiles, quæ in civitatis negotijs ſunt occupatæ:* aliæ πολεμικαὶ, *quibus negocia bellica ſunt commiſſa:* aliæ *ſunt* οἰκονομικαὶ, *domeſticæ, quæ verſantur circa rem familiarem:* aliæ ſunt ὑπηρετικαὶ, *adminiſtræ: quæ tantùm ad exequēda publica mandata referuntur: ut ſunt magiſtratuum miniſtri.*

Πολλαὶ δ᾽ αἱ ἀρχαὶ, καὶ πᾶσαι ἀναγκαῖαι.

Dixiſti plures eſſe in civitatibus magiſtratus: enumera aliquas eorum differentias & ſpecies?

Magiſtratus pro varietate circumſtantiarum etiam varijs modis diſtinguuntur. Nam primùm ratione Temporis, *Magiſtratus alij dicuntur perpetui, qui ad dies vitæ alicui conceduntur: alij temporarij, qui ſolùm ad certum aliquod tempus conceduntur: & ex his alij ſunt* πολυχρόνιοι, *id eſt, longi temporis: qui prorogantur in duos, tres, aut plures annos: alij ſunt* ὀλιγοχρόνιοι, *brevioris temporis, ut annui, menſtrui, ſemeſtres, trimeſtres, &c.*

&c. Huc referri quoq; poteſt hæc diſtinctio: quod aliqui magiſtratus tantum ſemel alicui demandantur: aliqui verò ſæpiùs eidem conceduntur, ſed per intervalla temporis. καὶ βέλτιον ἕκαστον ἔργον τυγχάνει τῆς ἐπιμελείας μονοπραγματούσης, ἢ πολυπραγματούσης. & præſtat ut ſingula opera ſuam quidque unam habeat curationem.

Deindè ratione LOCI. *Magiſtratus alij dicuntur Urbani, & Suburbani, alij Municipales, alij Provinciales.* Ἁρμόττει δὲ ἢ τοῦτο μή.

Tertiò ratione PERSONARUM. *Qui Magiſtratu funguntur, alij ſunt optimates, ut in Ariſtocratia: alij Nobiles & divites, ut in Oligarchia: alij plebeij, ut in Democratia: alij ex omnibus ordinibus mixti, ut in Politia, ſpecialiter ſic nominata.* Καὶ κατὰ τὰς πολιτείας διὰ.

Quartò, ratione ELECTIONIS *triſariam diſtinguuntur: primùm enim eliguntur vel ex omnibus civium ordinibus: vel ex certo aliquo ordine. Deinde eliguntur vel ab omnibus civium ordinibus: idq; vel ſimul, quando omnes ſunt congregati, vel ſeorſim* ἀνὰ μέρος, *per ſingulas tribus, vel à certo aliquo ordine eorum, qui ad electionem ſunt deputati. Tertiò eliguntur vel per ſortem, & nominantur* κληρωτοὶ: *vel per ſuffragia, & appellantur* αἱρετοί. *Ex iſtorum modorum combinatione, plures exiſtunt modi electionis: quemadmodum in* ſequenti capite *oſtenditur.*

Quintò, ratione IMPERII *& poteſtatis*

quàm

quam habent: *Magiſtratus alij habent plenum imperium in tota civitate & in omnes cives*: *alij verò habent circumſcriptum & limitatum imperium, in certa aliqua parte civitatis*: *& in certos civium ordines*: *ut ſunt* ἀγορανόμοι, *id eſt, quibus cura fori & rerum venalium eſt commiſſa*: *ita* παιδονόμοι, *id eſt, quibus diſciplina puerorum eſt cõmiſſa. Hinc etiam extat* Juriſconſ. *diſtinctio*: *qui dicunt Magiſtratus alios eſſe Majores, alios verò Minores.*

Sextò, ratione FORMARUM *Reipub. Magiſtratus alij ſunt communes omnibus Rerumpub. formis*: *ut Conſulatus, Ædilitas, Quæſtura*: *alij conveniunt certis Rerumpub. formis*: *veluti Ariſtocratiæ convenit Magiſtratus, qui ex optimatibus conſtat*: *Oligarchiæ, qui ex nobilibus & divitibus*: *Democratiæ, qui ex plebijs.*

Septimò, ratione NECESSITATIS, *Magiſtratus alij dicuntur eſſe neceſſarij ad conſtituendam aliquam Rempub. ſine quibus non poteſt civilis ſocietas in civitate diu ſalva conſiſtere*: *ut ſunt præfecti judiciorum, concionum, legum, publicæ diſciplinæ. Alij dicuntur eſſe honorarij, & utiles ad honeſtandam & condecorandam civitatem*: *ut ſunt præfecti gymnaſiorum, ſpectaculorum, ludorum, & ſimilium rerum*: *qui licet in parvis civitatibus non ſint neceſſarij, tamen magnis civitatibus adferunt ornamentum.* *De his* infrà libro ſexto, cap. 3.

Poſtremò, etiam hæc diſtinctio notanda eſt:

quòd

quòd Magiſtratus interdum ſingulis & certis quibuſdam perſonis demandantur: & quemadmodum fieri ſolet in magnis civitatibus, in quibus propter frequentiam civium plures reperiuntur, qui ad ejuſmodi publicorum negociorum adminiſtrationem ſunt idonei. Interdum verò plures magiſtratus uni, aut paucis aliquibus ſolent mandari: ut in parvis civitatibus, in quibus propter ὀλιγανθρωπίαν, id eſt, paucitatem civium, etiam pauciores haberi poſſunt, qui ad varia ejuſmodi publica officia adminiſtranda ſunt idonei, οἷον ὀβελισκολύχνια, tanquam verulucernæ.

NOTA. *ὀβελισκολύχνιον, ac ſi dicas verulucernium, eſſe lucernam obeliſco præfixam, qualis eſt qua prælucere ſolent viatoribus nocturnis, qua & ad illuſtrandam viam & adverſus hoſtilem impetum uti licet.*

CAPUT XVI.

Quot ſunt conſideranda circa electionem Magiſtratuum?

T*Ria circa electionem & creationem magiſtratuum ſunt conſideranda: quæ ab Ariſtotele hoc loco ὅροι τῆς καταστάσεως τῶν ἀρχῶν nominantur.* Primùm, *inquit, conſiderare oportet τίνες οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχάς: quinam ſint illi, penes quos eſt poteſtas eligendorum magiſtratum.* Deindè ἐκ τίνων, *ex quibus, hoc eſt, ex quo ordine civium magiſtratus ſint ſumendi & eligendi.*

Tertiò

Tertiò τίνα τρόπον, qua ratione, ſeu πῶς, quo pacto ſint eligendi vel creandi: utrum per ſortem, an verò per ſuffragia, an per utrumq́, partim per ſortem, partim per ſuffragia.

Quomodo autem diſtinguuntur hi modi eligendi magiſtratum?

Secundum formas Rerumpub. Alij enim ſunt Democratici, alij Oligarchici, alij Ariſtocratici, alij Politici.

Enumera præcipuos modos ſingularum formarum?

Τούτων δ' αἱ μὲν δύο καταστάσεις.

Democratici modi ſunt quatuor: quorum præcipuus eſt: quando electio eſt penes omnes: qui ex omnibus civibus eligunt magiſtratum, vel per ſortem, vel per ſuffragia, vel utroq́ modo.

Καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων.

Oligarchici etiam ſunt quatuor: quorum præcipuus eſt: quando electio magiſtratuum eſt ſolùm penes aliquos paucos nobiles vel divites: qui eligunt vel ex omnibus nobilibus & divitibus, vel ſolùm ex aliquibus.

Τὸ δὲ ἐκ τινῶν αἱρέσει πάντας

Ariſtocraticus modus eſt, in quo electio fit ſolùm ex paucis aliquibus, nempè veris bonis.

Τὸ δὲ μὴ πάντας ἅμα μὲν καθισταμένων.

Politici modi etiam ſunt quatuor: ex quibus præcipuus eſt: quando electio eſt ſolùm penes aliquos: qui eligunt vel ex omnibus ordinibus, vel ſolùm ex aliquibus eos, qui ſunt cæteris virtute ſuperiores. Electionem quoq́ faciunt vel per ſortem, vel ſuffragia, vel utroq́ modo.

Caput

CAPUT XVII.

De Judiciis.

Quid eſt Judicium?

Judicium, Κρίσις, eſt legitima & juſta alicuius civilis cauſæ aut controverſiæ diſceptatio, cognitio, & dijudicatio.

Quare Iudicia neceſſaria ſunt in civitatibus?

Quia Iudicia ſunt nervi legum & diſciplinæ, ſine quibus nulla eſſet legum vis atq; authoritas: nullaq; civitas aut Reſpub. diu ſalva & incolumis conſiſtere poſſet.

Quot ſunt hoc loco conſideranda?

Eadem illa tria, de quibus in præcedente capite *de Magiſtratuum conſtitutione dictum eſt;* primùm *ſcilicet perſonæ, ex quibus judicia* & *judices conſtant: utrum ex omnibus, an verò tantùm ex aliquibus ſint ſumendi.* Deindè, *res ipſæ quæ conveniunt in judicium, & de quibus eſt judicandum.* Tertiò, *modus partim eligendi judices, partim judicandi de re propoſita.*

Quot Ariſtoteles hoc loco ſpecies judiciorum enumerat?

Octo: ex quibus prima ſpecies eſt περὶ τῶν εὐθυνῶν, hoc eſt, de reddendis rationibus geſti magiſtratus: quale etiam fuit judicium repetundarum apud Romanos. Πρῶτον ἐν διαιρέσεσι τούτων.

Altera ſpecies judiciorum eſt de Peculatu: ad-

verſus eos, qui non bonâ fide publicam pecuniam tractaſſent.

Tertia ſpecies eſt, de crimine læſæ majeſtatis, vel perduellionis.

Quarta ſpecies eſt περὶ ζημιώσεων, *de pœnis & mulctis.*

Quinta ſpecies eſt de privatis contractibus, quorum magna eſt ſumma.

Sexta ſpecies eſt de privatis contractibus, quorum exigua eſt ſumma, veluti unius, duarum, aut paulò plurium drachmarum.

Septima ſpecies de Cæde ſeu Homicidio admiſſo, cujus enumerat hoc loco quatuor ſpecies: una voluntaria, ἐκ προνοίας: *altera non voluntaria,* ἀκούσιος: *veluti per imprudentiam aut coactionē. Tertia, quæ jure defenditur. Quarta eſt de ea cæde, propter quam aliquis initio quidem aufugit, & ad tutiorem aliquem locum ſe contulit: poſteà verò petit ſibi concedi reditum ad ſe purgandum.* συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. *Talia autem etiam in magnis civitatibus perpauca ex omni tempore accidunt.*

Octava ſpecies judiciorum pertinet ad peregrinos: cujus facit duas ſpecies: una eſt, in qua peregrini cum peregrinis litigant: altera, in qua peregrinus cum cive controverſiam habet.

Quàm præterea judiciorum diſtinctionem Ariſtoteles in hoc capite adfert?

Iudicia

Iudicia etiam diſtinguuntur ſecundum formas Rerumpublicarum. Sunt enim quædam Democratica, quædam Oligarchica, quædam Ariſtocratica.

Quæ vocantur Democratica?

Democratica judicia ſunt, in quibus ex omnibus civibus judices ſunt delecti: quibus etiam licet de omnibus controverſiis & cauſis judicare. Τούτων δὲ [illegible] μὲν πᾶσι κα

Quæ dicuntur Oligarchica?

Oligarchica judicia ſunt, in quibus judices delecti ſunt ex certo aliquo ordine civium, nempè nobilium aut divitum: qui etiam poteſtatem habent judicandi de omnibus cauſis.

Quæ ſunt Ariſtocratica?

Ariſtocratica judicia ſunt, in quibus judices partim ex omnibus, partim ex quibuſdam civibus: nempè ex viris bonis & prudentioribus ſunt delecti.

Quot ſunt modi eligendi Judices? Ἀνάγκη δ' ἢ πάντας περὶ πάντων

Duo: Vel enim Iudices eliguntur per ſuffragia, & dicuntur αἱρετοὶ*: vel eliguntur per ſortem, & vocantur* κληρωτοί. *Omnes autem rurſum eliguntur vel promiſcuè ex univerſo numero civium: vel ſeparatim ex certo aliquo ordine civium: ut ex nobilibus, aut divitibus, aut optimatibus, aut plebeijs.*

Quod ad modum judicandi attinet, quæ eſt notanda varietas?

Triplex circa modum judicandi eſt varietas. Primùm *enim, vel omnes judicant, vel ſolùm aliqui.* Deindè, *vel judicant de omnibus controverſiis, vel ſolùm de aliquibus.* Tertiò, *vel judicant*

per ſuffragia, vel per ſortem, vel utroq; modo ſimul, partim per ſuffragia, partim per ſortem.

Liber Quintus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes Quinti Libri politicorum Ariſtotelis?

Quemadmodum Ariſtoteles in præcedentibus libris præcipuè expoſuit, quibus rationibus & modis civitates atq; Reſpublicæ ſint conſtituendæ: ita in hoc libro incipit oſtendere, quibus rationibus civitates & *Reſpublicæ jam conſtitutæ poßint vel in ſuo ſtatu conſervari, vel iterum mutari aut omninò corrumpi. Poteſt autem commodè hic Liber diſtribui in quatuor partes.* Nam *in* prima parte *uſq; ad octavum caput, exponit cauſas tàm generales & communes, quàm ſpetiales* & *proprias mutationis earum Rerumpub. quæ à pluribus quàm ab una adminiſtrantur: veluti ſunt hæ tres formæ, Democratia, Oligarchia, & Ariſtocratia.* Deindè *in altera parte, hoc eſt, in octavo & nono capite, exponit cauſas conſervationis trium prædictarum formarum. In* tertia *autem parte hoc eſt: in decimo & undecimo capite peculiariter agit de cauſis mutationis Monarchiarum, hoc eſt Regni & Tyrannidis. His* quarto *& poſtremo loco circa finem libri annectit refutationem Platonicæ opinionis de cauſa mutationis Rerumpublicarum.*

Caput

CAPUT I.

Quid eſt μεταβολὴ τῆς πολιτείας?

MVtatio, vel ut Cicero nominat, converſio Reipub. eſt, quando forma adminiſtrationis alicujus Reipub. mutatur in aliam formam: veluti cum popularis gubernatio mutatur in Regiam gubernationem: aut hac in Tyrannidem, aut in aliam aliquam formam. Περὶ [illegible] τῶν ἄλλων

Quæ circa hanc μεταβολὴν Conſideranda?

Tria Primùm, quo pacto affecti ſint ii, qui ſtatum alicujus Reipublicæ mutare cupiunt. Deindè, cujus rei gratia, id eſt, propter quem finem hoc faciant. Tertiò, quæ cauſæ eos plerunque ſoleant impellere. De his Ariſtoteles in ſequente capite ſic ſcribit: δεῖ γὰρ λαβεῖν πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι: καὶ τίνων ἕνεκεν: καὶ τρίτον τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους στάσεων. Statuendum namque eſt, & quomodo affecti ſeditiones moveant, & quarum rerum cauſa, & quod eſt tertium, quæ civilium motuum & ſeditionum inter ſe ſint principia.

Quomodo igitur affecti ſunt, qui ſtatum Reipub. conantur mutare?

Omnes quidem videri volunt ſe amare & quærere æqualitatem: inæqualitatem verò odiſſe & aверſari. Sed quia non omnes æqualitatem illam eadem re atque eodem modo æſtimant: indè fit, ut ex illa opinionum diverſitate inter ipſos cives exoriantur diſſenſiones: per quas Reſpub. facilè perturbantur & mutantur.

Quæ eſt illa diverſitas circa æqualitatis æſtimationem?

Primùm, *Æqualitatem æſtimant alij libertate, alij opibus & divitijs, alij nobilitate & generis ſplendore: alij honore, alij virtute, alij aliis rebus.* Deindè *reperiuntur aliqui, qui quoniam in una aliqua re cæteris ſunt æquales aut ſuperiores: volunt etiam in omnibus alijs rebus illis haberi æquales aut ſuperiores.* (τὸ γὰρ πλεῖον ἄνισον: quod enim plus, eſt impar.) Exempli gratia, *In Democratia quoniam omnes cives libertate ſunt æquales, exiſtimant quoque æqualiter ſibi deberi imperium in civitate, ſive apti ſint ad imperandum ſive inepti. In Oligarchia, quia pauci aliqui divitiis aut nobilitate ſunt cæteris ſuperiores: exiſtimant ſe etiam ſuperiores eſſe iis, qui virtute, doctrinâ, prudentiâ, aut aliis bonis excellunt.* ἥκιστα δὲ στασιάζουσιν οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες. μάλιστα γὰρ εὔλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι τούτους μόνον. *minimè vero ſeditiones movent, qui virtute ſuperant. Nam rationi maximè eſt conſentaneum, hos tantum eſſe impares omninò.*

Quæ eſt igitur præcipua cauſa mutationis Rerumpublicarum?

Δεῖ δὲ πρῶτον ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχήν.

Ea maximè ex ejus contrario intelligi poteſt. Quemadmodum enim τὸ δίκαιον κατ' ἀναλογίαν ἴσον. *id eſt, Ius quod conſiſtit in æqualitate analogica eſt præcipua cauſa, conſervans Reſpub.* teſte Ariſtotele lib. 5. Ethic. c. 5. *Ita etiam* τὸ ἄνισον παρὰ τὴν ἀναλογίαν, *inæqualitas contrà analogiam*

giam

giam eſt præcipua cauſa, per quam Reſpublicæ mutantur & corrumpuntur. πανταχοῦ διὰ τὸ ἄνισον ἡ στάσις: ubique propter inæqualitatem oritur ſeditio.

Quot modis ſpectatur iſta æqualitas?

διχῶς τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσι.

Duobus modis: τῷ ἀριθμῷ καὶ ἁπλῶς, *Numero & ſimpliciter, citrà ullum reſpectum perſonarum, ſecundùm proportionem Arithmeticam, vel* τῷ λόγῳ, *id eſt, certa aliqua ratione* κατ' ἀξίαν, *ſecundum dignitatem & reſpectum perſonarum, aliarumq́ circumſtantiarum, juxta proportionem Geometricam: per quam,* teſte Platone, *civitates maximè in tranquillo ſuo ſtatu poſſunt conſervari.*

Quando propter æqualitatem exiſtunt in civitate offenſiones inter cives?

Quando ij, qui exiſtimant ſe æquales eſſe ijs, quibus plura tribuuntur, minus accipiunt.

Quando propter inæqualitatem offenduntur?

Quando ij, qui exiſtimant ſe ſuperiores & excellentiores alijs eſſe: tamen non plus, ſed vel æqualia cum illis, vel etiam minus quàm illi accipiunt.

Quot ſunt modi τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτειῶν?

Διὸ καὶ μεταβολαὶ γίγνονται.

Ariſtoteles quatuor modos recenſet, eosq́ exemplis declarat. Primus modus eſt, quando tota forma Reipub. mutatur in aliam vel ab illa diverſam, vel

neq; ſunt ambitioſi: atq; ideò ſuprà lib. 4. cap. 11. *dictum eſt, Eam civitatem, quæ conſtat ex mediocribus eſſe ἀστασίαστον.*

Quare Democratiæ etiam interdum, ſed tamen rarius quam Oligarchiæ, ſolent mutari?

Διὸ δεῖ τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητα χρῆσθαι.

Hujus rei Ariſtoteles tres adfert cauſas. Prima *communiter pertinet ad utramq; formam, quia nimirum ab initio malè fuerint conſtitutæ: & ſic malo nitantur fundamento. Undè non mirum eſt, eas non eſſe ſtabiles & diuturnas.* ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ εἰς τοιοῦτον εἰς τὸ τέλος κακόν τι. Fieri nequit, quin ex peccato in principio facto ad malū aliquem finem perveniatur. Altera cauſa eſt, *quia Democratia magis ſimilis eſt bonæ Politiæ, quàm ſit Oligarchia. Nam plures ſunt in ea cives, qui mediocres habent facultates, & qui poſſunt capaces eſſe publicorum honorum & magiſtratuum, quàm Oligarchia: in qua paucis aditus patet ad publicos honores; & pleriq; ſunt aut admodum divites, aut extremè pauperes.* Tertia cauſa eſt, *quia in Democratia inter ſe non niſi ob res leves ſolent diſſidere: in cæteris verò rebus, quæ ad ſtatum Reip. pertinent, ut plurimùm ſunt concordes: omnes enim æquè ſunt libertatis amantes, quam etiam pari ſtudio conantur tueri. Propter has cauſas etiam Ariſtoteles in præcedente* libro cap. 11. *ſcripſit:* αἱ δημοκρατίαι ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσὶ καὶ πολυχρονιώτεραι.

Quare

Quare Oligarchiæ frequentes patiuntur mutationes?

Ἐν μὲν καὶ ταῖς ὀλιγαρχίαις.

Propter duas cauſas. Primùm, *quia ipſi Oligarchici ambitione laborantes, frequenter inter ſe diſsident, & de Primatu in Repub. contendunt.* ἐλάττους γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. Nam inferiores ſeditiones movent, ut ſint pares: & pares, ut ſint ſuperiores, cap. ſeq. Deindè, *quia populus ægrè ferens illorum nimiam potentiam, qua elati efficiuntur petulantes, ſuperbi, & injurioſi adverſus alios, ſæpè ſolet ſe illis opponere: ac cogitat de modis & rationibus, quibus poſsit eorum jugum excutere, ſeq; iterum in libertatem vindicare.*

CAPUT II.

Dixiſti de primo capite, nimirum quo animo affecti ſunt ij, qui mutationem in Repub. quærunt: Reſpondet jam de altera, nempè de fine, cujus gratia iſtud facere ſoleant?

Περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος.

Duo ſunt præcipuè fines, quos cupiunt conſequi ij, qui conantur ſtatum alicujus Reipublicæ mutare, & novam ejus formam introducere. Unus *nominatur* τὸ κέρδος ἢ πλεονεξία, *quæſtus & avaritia: quem finem ſibi propoſitum habent homines avari, qui ex Repub. adminiſtratione quæſtum facere cupiunt, & magis privatum ſuum commodum, quam publicum bonum quærunt.* Alter finis *nominatur* τιμή, *honor, quem præcipuè ſpectant*

Tertiò τίνα τρόπον, *qua ratione, ſeu* πῶς, *quo pacto ſint eligendi vel creandi: utrum per ſortem, an verò per ſuffragia, an per utrumq; partim per ſortem, partim per ſuffragia.*

Quomodo autem diſtinguuntur hi modi eligendi magiſtratum?

Secundum formas Rerumpub. Alij enim ſunt Democratici, alij Oligarchici, alij Ariſtocratici, alij Politici.

Enumera præcipuos modos ſingularum formarum?

Τούτων δ' αἱ μὲν δύο καὶ ἑ-ξάστεις.

Democratici modi ſunt quatuor: quorum præcipuus eſt: quando electio eſt penes omnes: qui ex omnibus civibus eligunt magiſtratum, vel per ſortem, vel per ſuffragia, vel utroq; modo.

Καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων.

Oligarchici etiam ſunt quatuor: quorum præcipuus eſt: quando electio magiſtratuum eſt ſolùm penes aliquos paucos nobiles vel divites: qui eligunt vel ex omnibus nobilibus & divitibus, vel ſolùm ex aliquibus.

Τὸ δὲ ἐκ τινῶν αἱρέσει πάντας

Ariſtocraticus modus eſt, in quo electio fit ſolùm ex paucis aliquibus, nempè veris bonis.

Τὸ δὲ μὴ πάντας ἅμα μὲν καθιστάναι.

Politici modi etiam ſunt quatuor: ex quibus præcipuus eſt: quando electio eſt ſolùm penes aliquos: qui eligunt vel ex omnibus ordinibus, vel ſolùm ex aliquibus eos, qui ſunt cæteris virtute ſuperiores. Electionem quoq; faciunt vel per ſortem, vel ſuffragia, vel utroq; modo.

CAPUT

CAPUT XVII.

De Judiciis.

Quid eſt Judicium?

Judicium, Κρίσις, eſt legitima & juſta alicujus civilis cauſæ aut controverſiæ diſceptatio, cognitio, & dijudicatio.

Quare Iudicia neceſſaria ſunt in civitatibus?

Quia Iudicia ſunt nervi legum & diſciplinæ, ſine quibus nulla eſſet legum vis atq; authoritas: nullaq; civitas aut Reſpub. diu ſalva & incolumis conſiſtere poſſet.

Quot ſunt hoc loco conſideranda?

Eadem illa tria, de quibus in præcedente capite *de Magiſtratuum conſtitutione dictum eſt;* primùm *ſcilicet perſonæ, ex quibus judicia* & *judices conſtant: utrum ex omnibus, an verò tantùm ex aliquibus ſint ſumendi.* Deindè, *res ipſæ quæ conveniunt in judicium, & de quibus eſt judicandum.* Tertiò, *modus partim eligendi judices, partim judicandi de re propoſita.*

Quot Ariſtoteles hoc loco ſpecies judiciorum enumerat? Πρῶτον τῶν δικαστηρίων.

Octo: ex quibus prima ſpecies eſt περὶ τῶν εὐθυνῶν, hoc eſt, de reddendis rationibus geſti magiſtratus: quale etiam fuit judicium repetundarum apud Romanos.

Altera ſpecies judiciorum eſt de Peculatu: adverſus

Verſus eos, qui non bonâ fide publicam pecuniam tractaſſent.

Tertia ſpecies eſt, de crimine læſæ majeſtatis, vel perduellionis.

Quarta ſpecies eſt περὶ ζημιώσεων, *de pœnis & mulctis.*

Quinta ſpecies eſt de privatis contractibus, quorum magna eſt ſumma.

Sexta ſpecies eſt de privatis contractibus, quorum exigua eſt ſumma, veluti unius, duarum, aut paulò plurium drachmarum.

Septima ſpecies de Cæde ſeu Homicidio admiſſo, cujus enumerat hoc loco quatuor ſpecies: una voluntaria, ἐκ προνοίας: *altera non voluntaria,* ἀκούσιος: *veluti per imprudentiam aut coactionẽ. Tertia, quæ jure defenditur. Quarta eſt de ea cæde, propter quam aliquis initio quidem aufugit, & ad tutiorem aliquem locum ſe contulit: poſteà verò petit ſibi concedi reditum ad ſe purgandum.* συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. *Talia autem etiam in magnis civitatibus perpauca ex omni tempore accidunt.*

Octava ſpecies judiciorum pertinet ad peregrinos: cujus facit duas ſpecies; una eſt, in qua peregrini cum peregrinis litigant: altera, in qua peregrinus cum cive controverſiam habet.

Quàm prætereà judiciorum diſtinctionem Ariſtoteles in hoc capite adfert?

Iudicia

Iudicia etiam diſtinguuntur ſecundum formas Rerumpublicarum. Sunt enim quædam Democratica, quædam Oligarchica, quædam Ariſtocratica.

Quæ vocantur Democratica?

Democratica judicia ſunt, in quibus ex omnibus civibus judices ſunt delecti: quibus etiam licet de omnibus controverſiis & cauſis judicare. Τούτων δὲ μὲν πῶς ...

Quæ dicuntur Oligarchica?

Oligarchica judicia ſunt, in quibus judices delecti ſunt ex certo aliquo ordine civium, nempè nobilium aut divitum qui etiam poteſtatem habent judicandi de omnibus cauſis.

Quæ ſunt Ariſtocratica?

Ariſtocratica judicia ſunt, in quibus judices partim ex omnibus, partim ex quibuſdam civibus: nempè ex viris bonis & prudentioribus ſunt delecti. Ἀνάγκη δ' ἢ πάντας ἐκ πάντων

Quot ſunt modi eligendi Judices?

Duo: Vel enim Iudices eliguntur per ſuffragia, & dicuntur αἱρετοὶ*: vel eliguntur per ſortem, & vocantur* κληρωτοί*. Omnes autem rurſum eliguntur vel promiſcuè ex univerſo numero civium: vel ſeparatim ex certo aliquo ordine civium: ut ex nobilibus, aut divitibus, aut optimatibus, aut plebeijs.*

Quod ad modum judicandi attinet, quæ eſt notanda varietas?

Triplex circa modum judicandi eſt varietas. Primùm *enim, vel omnes judicant, vel ſolùm aliqui.* Deindè, *vel judicant de omnibus controverſiis, vel ſolùm de aliquibus.* Tertiò, *vel judicant*

per ſuffragia, vel per ſortem, vel utroq; modo ſimul, partim per ſuffragia, partim per ſortem.

Liber Quintus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes Quinti Libri politicorum Ariſtotelis ?

Quemadmodum Ariſtoteles in præcedentibus libris præcipuè expoſuit, quibus rationibus & modis civitates atq; Reſpublicæ ſint conſtituendæ: ita in hoc libro incipit oſtendere, quibus rationibus civitates & *Reſpublicæ jam conſtitutæ poßint vel in ſuo ſtatu conſervari, vel iterum mutari aut omninò corrumpi. Poteſt autem commodè hic Liber diſtribui in quatuor partes. Nam in* prima parte *uſq; ad octavum caput, exponit cauſas tàm generales & communes, quàm ſpeciales* & *proprias mutationis earum Rerumpub. quæ à pluribus quàm ab una adminiſtrantur: veluti ſunt hæ tres formæ, Democratia, Oligarchia, & Ariſtocratia.* Deindè *in altera parte, hoc eſt, in octavo & nono capite, exponit cauſas conſervationis trium prædictarum formarum. In* tertia *autem parte hoc eſt: in decimo & undecimo capite peculiariter agit de cauſis mutationis Monarchiarum, hoc eſt Regni & Tyrannidis. His* quarto *& poſtremo loco circa finem libri annectit refutationem Platonicæ opinionis de cauſa mutationis Rerumpublicarum.*

Caput

CAPUT I.

Quid eſt μεταβολὴ τῆς πολιτείας?

MVtatio, vel ut Cicero *nominat, converſio Reipub. eſt, quando forma adminiſtrationis alicujus Reipub. mutatur in aliam formam: veluti cum popularis gubernatio mutatur in Regiam gubernationem: aut hac in Tyrannidem, aut in aliam aliquam formam.* Περὶ μὲν τῶν ἄλλων

Quæ circa hanc μεταβολὴν Conſideranda?

Tria Primùm, *quo pacto affecti ſint ij, qui ſtatum alicujus Reipublicæ mutare cupiunt.* Deinde, *cujus rei gratia, id eſt, propter quem finem hoc faciant.* Tertiò, *quæ cauſæ eos plerunque ſoleant impellere. De his Ariſtoteles in ſequente capite ſic ſcribit:* δεῖ γὰρ λαβεῖν πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι· καὶ τίνων ἕνεκεν· καὶ τρίτον τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους στάσεων. *Statuendum namque eſt, & quomodo affecti ſeditiones moveant, & quarum rerum cauſa, & quod eſt tertium, quæ civilium motuum & ſeditionum inter ſe ſint principia.*

Quomodo igitur affecti ſunt, qui ſtatum Reipub. conantur mutare?

Omnes quidem videri volunt ſe amare & quærere æqualitatem: inæqualitatem verò odiſſe & averſari. Sed quia non omnes æqualitatem illam eadem re atque eodem modo æſtimant: indè fit, ut ex illa opinionum diverſitate inter ipſos cives exoriantur diſſenſiones: per quas Reſpub. facilè perturbantur & mutantur.

 Quæ

giam eſt præcipua cauſa, per quam Reſpublicæ mutantur & corrumpuntur. πανταχοῦ διὰ τὸ ἄνισον ἡ στάσις: ubique propter inæqualitatem oritur ſeditio.

Quot modis ſpectatur iſta æqualitas?

ὅλως τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσιν.

Duobus modis: τῷ ἀριθμῷ καὶ ἁπλῶς, *Numero & ſimpliciter, citrà ullum reſpectum perſonarum, ſecundùm proportionem Arithmeticam, vel* τῷ λόγῳ, *id eſt, certa aliqua ratione* κατ' ἀξίαν, *ſecundum dignitatem & reſpectum perſonarum, aliarumq; circumſtantiarum, juxta proportionem Geometricam: per quam,* teſte Platone, *civitates maximè in tranquillo ſuo ſtatu poſſunt conſervari.*

Quando propter æqualitatem exiſtunt in civitate offenſiones inter cives?

Quando ij, qui exiſtimant ſe æquales eſſe ijs, quibus plura tribuuntur, minus accipiunt.

Quando propter inæqualitatem offenduntur?

Quando ij, qui exiſtimant ſe ſuperiores & excellentiores alijs eſſe: tamen non plus, ſed vel æqualia cum illis, vel etiam minus quàm illi accipiunt.

Quot ſunt modi τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτειῶν?

Διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται.

Ariſtoteles quatuor modos recenſet, eoſq; exemplis declarat. Primus modus eſt, quando tota forma Reipub. mutatur in aliam vel ab ... diverſam, vel

 plane

neq; ſunt ambitioſi: atq; ideò ſuprà lib.4.cap.11. *dictum eſt, Eam civitatem, quæ conſtat ex mediocribus eſſe ἀςασίαςον.*

Διὸ δεῖ τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι.

Quare Democratiæ etiam interdum, ſed tamen rarius quam Oligarchiæ, ſolent mutari?

Hujus rei Ariſtoteles tres adfert cauſas. Prima *communiter pertinet ad utramq; formam, quia nimirum ab initio malè fuerunt conſtitutæ:* & *ſic malo nituntur fundamento. Undè non mirum eſt, eas non eſſe ſtabiles & diuturnas.* ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. Fieri nequit, quin ex peccato in principio facto ad malũ aliquem finem perveniatur. Altera cauſa eſt, *quia Democratia magis ſimilis eſt bonæ Politiæ, quàm ſit Oligarchia. Nam plures ſunt in ea cives, qui mediocres habent facultates, & qui poſſunt capaces eſſe publicorum honorum & magiſtratuum, quàm Oligarchia: in qua paucis aditus patet ad publicos honores; & plerią; ſunt aut admodum divites, aut extremè pauperes.* Tertia cauſa eſt, *quia iis Democratia inter ſe non niſi ob res leves ſolent diſſidere: in cæteris verò rebus, quæ ad ſtatum Reipub. pertinent, ut plurimùm ſunt concordes: omnes enim æquè ſunt libertatis amantes, quam etiam pari ſtudio conantur tueri. Propter has cauſas etiam Ariſtoteles in præcedente* libro cap.11. *ſcripſit:* αἱ δημοκρατίαι ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσι καὶ πολυχρονιώτεραι.

Quare

Quare Oligarchiæ frequentes patiuntur mutationes?

Ἐν μὲν καὶ ταῖς ὀλιγαρχίαις.

Propter duas cauſas. Primùm, *quia ipſi Oligarchici ambitione laborantes, frequenter inter ſe diſſident, & de Primatu in Repub. contendunt.* ἐλάττους γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. Nam inferiores ſeditiones movent, ut ſint pares: & pares, ut ſint ſuperiores. cap. ſeq. Deindè, *quia populus ægrè ferens illorum nimiam potentiam, qua elati efficiuntur petulantes, ſuperbi, & injurioſi adverſus alios, ſæpè ſolet ſe illis opponere: ac cogitat de modis & rationibus, quibus poſſit eorum jugum excutere, ſeq; iterum in libertatem vindicare.*

CAPUT II.

Dixiſti de primo capite, nimirum quo animo affecti ſunt ij, qui mutationem in Repub. quærunt: Reſpondet jam de altera, nempè de fine, cujus gratia iſtud facere ſoleant?

Περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος.

Duo ſunt præcipuè fines, quos cupiunt conſequi ij, qui conantur ſtatum alicujus Reipublicæ mutare, & novam ejus formam introducere. Unus *nominatur* τὸ κέρδος ἢ πλεονεξία, *quæſtus & avaritia: quem finem ſibi propoſitum habent homines avari, qui ex Reipub. adminiſtratione quæſtum facere cupiunt, & magis privatum ſuum commodum, quam publicum bonum quærunt.* Alter finis *nominatur* τιμὴ, *honor, quem præcipuè ſpectat*

& quærunt homines ambitioſi, quod vitium nominatur Ambitio, φιλοτιμία *&* κενοδοξία, *qua Iulium Cæſarem ita laboraſſe* Cic. 3. Offic. *ſcribit: ut ſæpiùs in ore habuerit illud* Euripidis *dictum: Regnandi cupiditate etiam jus violandum eſſe. Et in* 10. lib. Epiſt. ad Atticum ep. 4. *de Cæſare & Pompejo loquens, ait: utriq; ſemper patriæ ſalus & dignitatis poſterior ſua dominatione & domeſticis commodis fuit. De* utriſq; ſuprà lib. 2. ca. 7. *ſcribit Philoſophus:* τὰ πλεῖστα τῶν ἀδικημάτων συμβαίνει σχεδὸν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὴν φιλοτιμίαν, καὶ φιλοχρηματίαν. *Et Timon* μισάνθρωπος *apud* Stobæum ſerm. 10. *affirmat,* τὴν ἀπληστίαν, καὶ φιλοδοξίαν εἶναι στοιχεῖα τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν, *h: e. inſatiabilem opum & honorum aviditatem principia ac elementa omnium humanarum calamitatum.* vide cap. 5. lib. 2.

Αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαί.

Quæ ſunt autem cauſæ quæ nonnunquam ſolent aliquos impellere ad excitandas turbas & ſeditiones in civitatibus, per quas forma Reipub. poteſt mutari?

Ariſtoteles in hoc & ſequentibus duobus capitibus *quindecim cauſas recenſet, propter quas ſubditi & cives interdum ſolent commoveri, ut excitent turbas & ſeditiones, per quas ſtatus & forma alicujus Reipub.æ interdum ſolet mutari quas proptereà nominat initia & fontes mutationum & ſeditionum in civitatibus.*

Quæ

Quæ ſunt circa has cauſas notandæ diſtinctiones?

Tres diſtinctiones ab Ariſtotele indicantur: quarum una eſt, quod cauſæ, propter quas formas Rerumpub. mutantur, aliæ poſſunt eſſe communes omnibus Rerumpub. formis, aliæ verò ſunt peculiares.

Quæ eſt altera diſtinctio?

Formæ Rerumpub. mutantur, vel διὰ βίας καὶ μετὰ στάσεως, *per vim & ſeditionem: vel* δι᾽ ἀπάτης καὶ ἄνευ στάσεως, *per dolum & fraudem abſque ſeditione.*

Quæ eſt tertia diſtinctio?

Ariſtoteles infrà capite 7. *etiam hanc ponit diſtinctionem: quòd formæ Rerumpub. mutantur, vel* ἐξ αὑτῶν *propter inteſtina & domeſtica mala, veluti ſunt civium & magiſtratuum diſſenſiones, ſimultates & odia: vel* ἔξωθεν, *propter externa mala, quæ vel ab hoſtibus apertè bello, vi, & armis inferuntur: vel à vicinis clàm & occultè ſunt metuenda.*

CAPUT III.

Explica ordine quindecim illas cauſas, quas anteà enumeraſti?

PRima cauſa quæ ſeditionis occaſionem præbet, eſt ὕβρις, *contumelia, hoc eſt, contumelioſa civiũ & ſubditorum tractatio: quando nimirum ij, qui in magiſtratu ſunt, privatos cives incipiunt contumelijs afficere, exiſtimantes quidvis ſibi adverſus eos licere: hinc enim ſubditi irritantur, & cogitant de*

modis & rationibus, quibus nimiam licentiam & *petulantiam ſuorum præfectorum coërceant: quemadmodum vulgò dicitur,* ὕβρις τίκτει τιμωρίαν, contumelia excitat homines ad vindictam. *Et* Theognis *ſcribit, v.* 1099. ὕβρις καὶ Μάγνητας ἀπώλεσε, καὶ Κολοφῶνα: *Injuria, & Magneſios perdidit & Colophonem.*

Hinc Ariſtoteles annectit etiam alteram cauſam, nempè τὸ κέρδος *ſeu* τὴν πλεονεξίαν, *quæſtum ſeu avaritiam, quia una ex altera naſcitur: quemadmodũ* Cicero in Roſciana oratione ait: *ex avaritia erumpit audacia. Duplicem autem facit* πλεονεξίαν: *unam, circa privatas poſſeſſiones & facultates: alteram circa publica bona, quæ ad civitatem pertinent. De hac cauſa* Cic. lib. 2. Offic. *ſcribit: Nullum vitium deterius eſt, quam avaritia, præſertim in principibus & Rempublicam gubernantibus: habere enim quæſtui Rempub. non modo turpe eſt, ſed ſceleratũ etiam & nefarium. Itaq; quod Apollo Pythius oraculo edidit, teſte* Cælio Rhod. lib. 18. ant. lect. c. 5. *Spartam nullâ aliâ re niſi avaritiâ eſſe perituram, idq; videtur non ſolùm Lacedæmonijs, ſed etiam omnibus opulentis populis prædixiſſe.*

Tertia cauſa eſt, ἡ τιμὴ, ἡ φιλοτιμία, *honor, ſeu ambitio, id eſt, honorũ cupiditas. De hac* Cic. in 3. Offic. *ſcribit: In liberis civitatibus regnandi cupiditate nihil deterius, nihil fœdius excogitari poteſt.* Et lib. 1. Offic. *maximè adducuntur plerique, ut eos Iuſtitiæ capiat oblivio, cum in cupiditatem honorum*

honorum inciderint. Hæc autem duplici nomine cauſam præbet ſeditionibus: vel enim cives offendun-tur, quòd à publicis honoribus ſunt excluſi: cum ta-men exiſtimnent ſe æquè dignos eſſe, quibus illi con-ferantur: vel invident aliis iſtos honores, quos ex-iſtimant eis indignos eſſe.

Quarta cauſa eſt ὑπεροχὴ, *id eſt, unius aut aliquorum eminentia: quando tales exiſtimant, ſe propter virtutis, aut aliarum rerum excellentiam & præſtantiam, quâ cæteris omnibus antecellunt, non debere pari jure & iiſdem legibus cum cæteris civibus vivere. Tales olim ad certum aliquod tem-pus è civitatibus relegabantur per Oſtraciſmum: do-nec didiciſſent modeſtiùs de ſeipſis ſentire. De qua relegatione ſuprà* lib. 3. cap. 9. dictum fuit. *Huic cauſæ præclaram ſubiicit Ariſtoteles ſenten-tiam, quam & ſupra poſuit* lib. 3. cap. 9. βέλτιον ἐξ ἀρχῆς ὁρᾷν, ὅπως μὴ ἐνέσονται τοσοῦτον ὑπερέχοντες, ἢ ἐάσαντας γενέσθαι ἰᾶσθαι ὕστε-ρον. melius eſt initiò videre, ne tantum a-lio præſtantes in Repub. ſint, quàm poſt-quam permiſſi ſunt exiſtere, poſtea mederi.

Quinta cauſa eſt, ὁ φόβος, *metus. De quo* Cicer. lib. 1. Offic. *ſic ſcribit: atq; ille quidem in-juria, quæ nocendi cauſa de induſtria inferuntur, ſæpè à metu proficiſcuntur, cum is qui alteri nocere cogitur, timet, ne ſi id alteri fecerit, ipſe aliquo affi-ciatur incommodo. Et in* lib. 2. Offic. *ad opes tu-endas ac tenendas nihil alienius eſt quàm timeri:*

malus

malus enim cuſtos diuturnitatis eſt metus: atq; hoc confirmat authoritate Ennij,*qui dixit: quem metuunt,oderunt: quem quiſq; odit,periſſe expetit.* Et paulò poſt inquit: *Nulla vis imperij tanta eſt, quæ premiente metu poßit eſſe diuturna. Dupliciter autem metus cauſam ſeditionibus præbere ſolet.* Primùm *enim homines improbi & qui ſibi conſcij ſunt ſuorum malefactorum, cum metuunt ne propter peccata & malas actiones cogantur pœnas dare, aut rationes ſuorum factorum reddere: turbas movent & ſeditiones excitant, quibus impediuntur ordinaria judicia, violantur leges, introducitur omnium ſcelerũ licentia, totus deniq; Reipublicæ ſtatus perturbatur: atq; hac ratione exiſtimant,ſe poſſe effugere ſuorum ſcelerum pœnas. Hoc metu, ait* Cicero *Catilinam impulſum fuiſſe ad concitandam ſeditionem. Eodẽ metu impulſus* Pericles, *ne ſcilicet propter publicam pecuniam malè collocatam, in judiciũ capitis vocaretur,movet bellum Peloponeſiacum,quo Athenæ perierunt.* Deindè *metus etiam dicitur cauſa ſeditionũ, quando una pars ſive unus ordo civium metuit, ne ab altera parte ſive ordine opprimatur: veluti cum plebeij metuunt, ne à nobilibus & divitibus aliquã injuriâ afficiantur: itaq; malunt prævenire quàm præveniri, & eorum quos metuunt potentiam atq; vires frangere, ne poßent illis nocere.*

Sexta cauſa eſt, ἡ καταφρόνησις, *contemptus, quando ea pars civium, quæ potentior eſt in civitate,con-*

te, contemnit eam partem, quæ minus potens eſt: tunc facilè ſe adverſus hanc ſolet erigere, ut omninò eam opprimat, quos enim contemnimus, iis parere recuſamus.

Septima cauſa eſt, ἡ αὔξησις παρὰ τὸ ἀνάλογον, *incrementum alicujus ordinis civium in civitate adeò magnũ, ut proportione nõ amplius reſpondeat cæteris civium ordinibus: neq; videatur amplius eſſe pars ſeu membrum civitatis.* ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ δεῖ αὐξάνεσθαι ἀνάλογον, ἵνα μένῃ συμμετρία. εἰ δὲ μὴ, φθείρεται· οὕτω καὶ πόλις. Nam ut corpus conſtat ex membris, & proportione quadam augeri debet, ut partes & membra inter ſe reſpondeant: quod ſi non, interit corpus: ſic & civitas. *Vnde* Plato in lib. 4. de Republica *hanc partium Reipub. compoſitionem comparat concentui & harmoniæ muſicæ in qua ſi omnes voces æqualiter ſunt temperatæ, ſuavis exiſtit melodia: ita etiã civitates: & Reſpub. tũ optimè ſe habent, ſi earũ partes ſeu ordines proportione quadã correſpondent. Et* Cic. in Catilinaria oratione 4. *oſtendit, in concordia trium ordinũ, Senatorii, Equeſtris & Plebeii, ſalutem Reipub. Romanæ poſitam eſſe: quam concordiam quia Gracchus, Catilina & alii perturbarunt: ideò etiam totum ſtatum Reipub. mutarunt.*

Octava cauſa eſt, ἡ ἐρίθεια, *hoc eſt, utilitas ſordida, atq; abjecta vitæ conditio eorum, quibus adminiſtratio civitatis eſt commiſſa: qui videntur*

magis

magis dedecori quàm ornamento eſſe Reipublicæ, ac propterea à ſubditis contemnuntur, tanquam non digni, quibus obedientia ſit præſtanda. Veluti cum in Magiſtratum eliguntur homines imperiti, fatui, nimium juvenes, improbi, infamia aliqua laborantes: item homines avari, fœneratores, ebrioſi, helluones, caupones, aut ex ſordido quæſtu victum quærentes, & ſalſamentarij, cerdones, lanij, mercenarij, bajuli, & alij ſimiles, qui nullam authoritatem aut dignitatem ſecum ad magiſtratum gerendum adferunt. De hac re etiam Patricij conqueruntur apud Livium, Decade prima, *quod etiam de infima plebe viliſſimi quique irrepſerint in magiſtratum. Hinc Imperator Auguſtus, ut eſt* apud Suetonium lib. 2. cap. 35. *coactus eſt magiſtratum Romanum ab hac fece hominum purgare.* Et Cicero in Epiſtolis ad Atticum *conqueritur, ſe mulionibus in ſenatu aſſidere debere.*

Nona cauſa eſt, ἡ ὀλιγωρία, Negligentia ſeu incuria: quando ſummi magiſtratus mandantur ijs, quibus ſalus Reipublicæ non magnæ curæ eſt: quique præſentem ſtatum ejus non magnoperè amant, aut conſervare & ad poſteros transferre ſtudent: ſed facilè eum mutari patiuntur. Quod fieri ſolet, quando in magiſtratum cooptantur etiam homines exteri & peregrini, item qui etiam alteri quoque civitati aut principi aliquo juramento ſunt obſtricti: item qui nullos habent liberos, quos ſperent aliquan-

aliquando poſſe illis ſuccedere: hi enim & ſimiles non admodum curant, qualem poſt ſe relinquant Rempub.

Decima cauſa *vocatur ab Ariſtotele,* τὸ παρὰ μικρὸν, *id eſt, modicum ſeu parum. Quando parva initia futuræ mutationis, aut non animadvertuntur, aut contemnuntur:* ὡς ἐγγὺς ἢ μηθὲν διαφέρον τοῦ μηθὲν τὸ μικρόν: *quaſi nihil aut propè foret inter parvum & nihil: ex quibus paulatim progreſſu temporis maximæ mutationes interdum etiam ruinæ & interitus Rerumpubl. ſolent conſequi.* γίνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. Exiſtunt igitur motus non de parvis, ſed ex parvis rebus: ſunt autem de magnis. cap. ſeq. *Vndè etiam extat apud Græcos oraculum,* μὴ παρορᾶν τὸ παρὰ μικρὸν, *non negligenda eſſe parva initia, quibus paulatim fiunt magnæ acceſſiones. Rectè igitur* Ovid. lib. 1. de Remed. amor. v. 91. *præcipit:* EK διὰ τὸ παρὰ μικρόν.

Principiis obſta, ſerò medicina paratur.

Et Ariſtot. dicto l. ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων. ἡ γὰρ ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν. *Talibus naſcentibus malis occurrendum:* Principium enim totius dimidium eſſe dicitur: *quare & parvum in eo peccatum reſpondet aliis aliarum partium.*

Στασιαστικὸν δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον.

Undecima cauſa eſt, *ut Ariſtoteles inquit*, διὰ τὸ μὴ ὁμόφυλον, *hoc eſt*, *Quia cives non ſunt ejusdem gentis & nationis: tunc enim ſæpè fieri ſolet, ut una natio alteram cogitet vel opprimere, vel omninò urbe expellere. Nam diverſarum nationum ut diverſa eſt lingua, ita etiam diverſi ſunt mores & diverſa ſtudia; inter tales autem facilè ſolent exiſtere diſſidia* & *offenſiones, quæ cauſam poſſunt præbere mutationum in Republica: quod Ariſtoteles declarat octo exemplis.*

Στασιάζουσι δ' ἐνίοτε αἱ πόλεις.

Duodecima cauſa eſt, ὁ τόπος, καὶ ἡ χώρα τῆς πόλεως, *locus vel ſitus urbis: cùm videlicet à natura ita eſt comparatus, ut videatur non unam ſed duas civitates conſtituere; veluti cum dividitur magno aliquo flumine aut colle: quæ locorum diremptio interdum præbet occaſionem ſeditionibus: maximè cum utrinque potentes familiæ habitant, quæ ſimultatibus & factionibus inter ſe laborant.* ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, καὶ τῶν πάνυ σμικρῶν, διασπῶσι τὰς φάλαγγας. οὕτως ἔοικε πᾶσα διαφορὰ ποιεῖν διάστασιν. μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις, ἀρετὴ καὶ μοχθηρία· εἶτα πλοῦτος καὶ πενία. *Nam quemadmodum in bellis foſſarum, etiam valdè parvarum, intervalla diſtinent legiones: ſic omnis diſſimilitudo diſſidium afferre videtur.* maximum autem diſſidium eſt virtutis & vitij: deinde divitiarum & paupertatis.

CAPUT

CAPUT IV.

Qvid in hoc capite agit Ariſtoteles?

Caput hoc eſt ejuſdem cum præcedente capite argumenti: commemorat enim tres poſtremas cauſas, propter quas interdum ſeditiones & mutationes Rerumpub. in civitatibus ſolent exiſtere. Eſt ergò decimatertia cauſa ἡ ϛάσις τῶν γνωρίμων, *id eſt, diſſenſio eorum, qui præcipui ſunt in civitate. Nam principum ſeu magiſtratuum diſſenſiones, totam civitatem involvunt ac perturbant: eamq; in diverſas factiones & partes diſtrahunt. De qua re* Cicero in lib. 3. de leg. *ſcribit: Magnum malum eſt, quando principes peccant, quia qualis mutatio eorum in principibus extiterit, eadem quoq; ſoleat ſubſequi in populo: eò quòd permulti exiſtunt principum imitatores.*

Quæ eſt differentia talium diſſenſionum?

Principum virorum in Repub. & *civitate diſſenſiones ſunt duplices: quædam enim ſunt civiles, in quibus utraq; pars diſſidentium, ſalutem & incolumitatem Reipub. ſibi propoſitam habet: ſed diſſimili via* & *ratione eam quærit: quale diſſidium* Cicer. lib. 1. Off. *dicit fuiſſe inter Scipionem Africanum & Q. Metellum: quam diſſenſionem dicit fuiſſe ſine acerbitate: tale etiam vult fuiſſe diſſidium inter Cæſarem Pompeium, ut ex* Ligariana oratione *apparet, ubi extenuat utriusq; factum, quòd arma contrà patriam ſumpſiſſent. Quædam ſunt hoſtiles, in quib. altera pars de ſalute, altera verò de interitu*

Reipub. digladiatur, qualis fuit inter Ciceronem & Antonium.

Quæ eſt decimaquarta cauſa?

Μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν.

Decimaquarta cauſa *eſt,* ἡ ἐξοχὴ καὶ εὐπραγία τινὸς μέρους τῆς πόλεως: *excellentia & felix ſucceſſio aliquorum civium, qui aut ſoli per ſe, aut communiter ſimul cum aliis, magni alicujus beneficii Reipub. authores extiterunt: per quod potentia civitatis valdè fuit aucta: propter quod beneficium nolunt æquali amplius jure & loco cum cæteris civibus haberi: ſed volunt cæteris eſſe ſuperiores; propter quam ſuperbiam & arrogantiam incurrunt in aliorum offenſionem & invidiam. Qua ex re facilè exiſtere ſolent inter cives turbæ & ſeditiones. Declaratur hæc cauſa etiam ſex exemplis.*

Quæ eſt poſtrema cauſa ſeditionum?

Κινοῦνται δ' αἱ πολιτεῖαι.

Poſtrema cauſa *ſeditionum eſt, quando inter aliquos cives aut ordines civium, qui potentiâ & viribus ſunt pares, exoritur quædam æmulatio: ita ut neuter velit alteri ultrò parere aut cedere: ſed utrique volunt ſimul imperare. Ex hac æmulatione exiſtit quædam contentio de dominatu & principatu, uter ordo debeat habere dominium & imperium in alterum; quâ ex re facilè oriuntur ſeditiones & factiones, dum utriq; ſibi aliquos ex civibus adjungunt, quorum operâ & auxilio ſperant ſe poſſe ſuperiores & potentiores evadere, & ſibi in alios imperium acquirere. Monet autem Ariſtoteles iſta præcipuè*

cipuè accidere in ijs Rebuſpubl. in quibus hi duo ordines, nempè nobilium ſeu divitum, & plebeiorum ſeu tenuiorum magnam habent potentiam. Non autem facilè movent ſeditionem, primùm ij, qui longè viribus ſunt inferiores, propter periculum quod illis à potentioribus imminet: deindè ij qui ſunt mediocres, hoc eſt, neq; nimium divites vel pauperes, quia ſunt plerunq; ſua ſorte contenti, & minùs laborant invidiâ. Tertiò ij, qui ſunt viri boni, partim quia eorum ſunt pauci: ita ut non facilè poſſint aliquid moliri: partim verò quia virtus ſuâ naturâ abhorret à motibus & ſeditionibus. οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες οὐ ποιοῦσι στάσιν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται πρὸς πολλούς. Virtute præſtantes non temerè ſeditionem movent, quia pauci ſunt adverſus multos.

CAPUT V.

DE CONVERSIONE Democratiæ.

Expoſuiſti hactenus generatim communes cauſas propter quas Reſpublicæ interdum commutantur: Expone jam etiam de ſingularum formarum converſionibus, & primùm de Democratijs, quibus præcipuè modis mutantur?

Tribus modis: vel in Oligarchiam, vel in Tyrannidem, vel in extremam & peſſimam Democratiam.

Quæ eſt præcipua cauſa, propter quam Democratiæ mutantur in Oligarchiam?

Præcipua cauſa eſt nimia licentia & improbitas tribunorum plebis, qui δημαγωγοὶ, *quaſi populi ductores dicebantur: Hi enim ut gratiam populi aucuparentur, & hac ratione authoritatem & potentiam ſuam in Repub. augerent ac confirmarent: ſolebant ditiores & nobiliores cives apud plebem varijs calumniis partim occultè & privatim, partim quoq; palàm in ſuis concionibus & aliis congreſſibus falsò traducere, & reliquis civibus exoſos reddere: quaſi inſidiarentur eorum libertati & felicitati. Hi ergò metuentes, ne aliquando ab imperita multitudine populi incauti opprimerentur, aut eorum bona proſcriberentur,* (συνάγει γὰρ καὶ τοὺς ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος: communis namq; metus & iniciſſimos conciliat) *exiſtimarunt ſatius eſſe prævenire, quàm præveniri: conſpiratione inter ſe facta, dominatum atq; imperium civitatis ad ſe pertraxerunt; atq; hoc modo ex Democratiis Oligarchias in civitatibus conſtituerunt. Hanc cauſam declarat Ariſtoteles quinq; exemplis. De hac Tribunorum plebis licentia & improbitate apud Romanos etiam* Cicero *variis in locis,* præſertim in lib. 3. de Legibus, *conqueritur, eamq; dicit eſſe peſtiferam Rebuspubl. quippè quæ in ſeditione & ad ſeditionem ſit nata: ideoq; laudat Syllam, quòd Tribunis ſuam poteſtatem ademerit.*

Quare

Quare Democratiæ olim mutatæ fuerunt in Tyrannides?

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων.

Hujus rei Ariſtoteles tres indicat cauſas. Primùm *enim hoc inde videtur factum eſſe: quia olim ij, qui erant* δημαγωγοὶ, *hoc eſt, tribuni plebis, ſimul quoq; erant* ϛρατηγοὶ, *duces belli, & præfecti militū, qui in præſidijs alebantur,* οὐ γάρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν: *neque dum enim valebat eloquentia. Hi ergò videntes ſe publicá potentiá munitos eſſe: facilè potuerunt cæteris civibus eſſe ſuperiores, & dominium affectare.*

Deindè *hoc etiam inde videtur accidiſſe: quòd olim Demagogis mandabantur ſummi magiſtratus: eò quòd populus illis multùm confidebat: quaſi eſſent communis libertatis, contrà nobiliū & divitum potentiam, propugnatores.* Tertiò, *quia cum olim non ita magnæ eſſent civitates, & conſtarent majore ex parte ex agricolis: factum eſt, ut dum agricolæ extra civitatem in agris ſuis colendis eſſent occupati, neq; multum ſolliciti, quo pacto civitatis negocia adminiſtrarentur: ut, inquam, unus aliquis ex Oligarchicis, totam gubernationem paulatim ad ſeſe pertraheret. Cujus rei tria adfert exempla,* unum *Piſiſtrati, apud Athenienſes*: alterum *Theagis, apud Megarenſes*: tertium *Dionyſij, apud Syracuſanos.*

Quando mutantur bonæ Democratiæ in malos?

Μεταβάλλουσι δὲ καὶ ἐκ τῆς πατρίου.

Quando præcipui magiſtratus ſolùm creantur per ſuffragia imperitæ multitudinis, nullá habitá

ratione virtutis, prudentiæ, nobilitatis, authoritatis, dignitatis, cenſus, & ſimilium rerum, quæ in idoneo magiſtratu ſolent requiri. Hac enim ratione facilè per largitiones poſſunt homines ambitioſi ſuffragia emere, & ſic ad iſtos honores pervenire.

CAPUT VI.

DE CONVERSIONE Oligarchiæ.

In quam formam Reipublicæ mutantur Oligarchiæ?

O*Ligarchiæ, ſicut & Democratiæ, mutantur aliquando in contrarias formas ipſis oppoſitas: cum ex Oligarchia, id eſt, paucorum dominatu, fit Democratia, id eſt, popularis gubernatio: aliquando verò mutantur in aliam ejuſdem generis formã, ſed deteriorem: ut cum moderata Oligarchia, quæ certis legibus gubernatur, fit Oligarchia nimis intenſa, quæ eſt ſine legibus & ſimilis Tyrannidi.*

Quæ ſunt autem cauſæ, propter quas Oligarchiæ interdum in alias formas mutantur?

Ariſtoteles plures cauſas recenſet, propter quas interdum Oligarchiæ in alias formas mutantur: ex quibus duæ ſunt præcipuè: nempè ἡ ἀδικία, injuria: & αἱ στάσεις, ſeditiones.

Ἕνα μὲν, ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος.

Quando propter injurias mutantur Oligarchiæ?

Quando Oligarchici, id eſt, pauci illi nobiles & divites

divites penes quos eſt imperium in civitate, injurioſè & nimium duriter tractant ſubditos: tunc enim hi, facta conſpiratione adverſus Oligarchicos cogitant qua ratione poßint à ſe injuſtum illum dominatum, tanquam intollerabile jugum, excutere: & Oligarchiam illam in aliam formam Reipublicæ convertere.

Quando per ſeditiones mutantur Oligarchiæ? — Γίγνονται δὲ μεταβολαί.

Duobus modis. Primùm, *quando ſeditiones excitantur inter ipſos, penes quos eſt gubernatio* & *miniſtratio Reipub.* Deindè, *quando ab alijs qui non ſunt in magiſtratu, moventur ſeditiones adverſus ipſos Oligarchicos.*

Quando excitantur ſeditiones inter ipſos Oligarchicos? — Καταλύονται ἢ καὶ ὅταν ἐν αὐτῇ.

Propter varias cauſas, ex quibus Ariſtoteles ſolùm quatuor recenſet, & exemplis illuſtrat: quarum prima *eſt, profuſio.* ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς, καινοτομεῖν ζητοῦσι. *Quando aliqui ex Oligarchicis, qui in magiſtratu ſunt, ſuas opes & facultates per profuſionem* & *luxuriam inutiliter conſumpſerunt,* & *hoc modo ad inopiam atq; egeſtatem ſunt redacti: poſteà verò rebus novis ſtudere ſolent,* & *convertunt ſe ad rapinas aliorum bonorum, tàm privatorum civium, quàm publici ærarij: quæ ut commodiùs poßint invadere* & *diripere, excitant in civitate turbas atq; ſeditiones. Hujus rei Ariſtoteles affert quatuor exempla.*

 Altera

Altera cauſa eſt *Ambitio*: *Quando aliqui ex Oligarchicis ſoli volunt ſummos & majores magiſtratus adminiſtrare: reliquos verò inferiores & minores magiſtratus concedunt ſuis collegis: qua ex re magnam ſibi pariunt apud hos invidiam.*

Γίγνεται δὲ μεταβολή. Tertia cauſa eſt, ἡ ἀπιστία, *diffidentia*: *Quando ij, qui in magiſtratu ſunt conſtituti, ſibi mutuò diffidunt: ac propterea ſe quibusdam præſidiis munire incipiunt adverſus vim & potentiam eorum, quos habent ſuſpectos.*

Γίγνονται δὲ στάσεις. Quarta cauſa eſt, ἡ ὕβρις: *Quando aliqui ex Oligarchicis propter contumeliam & ignominiam, quâ ſe à ſuis collegis affectos eſſe exiſtimant, cogitant quo pacto poſſint eos magiſtratu iterum removere: & hac ratione illatam contumeliam iterum vindicare.*

Πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν. Quando excitantur ſeditiones contra Oligarchicos, ab ijs, qui non ſunt in magiſtratu?

Hujus rei tres cauſæ ab Ariſtotele indicantur. Prima cauſa eſt ἡ ἀδικία, *injuria: de qua ab initio capitis dictum eſt.*

Altera cauſa eſt *paucitas eorum, qui adhibentur ad gubernationem: quibus reliqui, qui æquè ſunt vel nobiles, vel divites, invident iſtam dignitatem: exiſtimantes ſe æquè dignos eſſe iſtis honoribus: ideoq; blanditiis ſuis adſciſcunt ſibi alios vel ex ſuo ordine, vel ex populo, quorum operâ adiuti ſperant ſe commotâ ſeditione, facilè poſſe paucos illos*

opprimere, & gubernationem ad ſe pertrahere. ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐνίοτε γίνεται κύριος ἀμφοτέρων. *Cuſtodiam committunt præfecto velut arbitro (qui ad neutram partem magis inclinare videatur) qui utriusq; partis interdum fit Dominus.*

Tertia cauſa eſt, *Quando ipſi Oligarchici, qui in magiſtratu ſunt conſtituti, ſuum dominatum nimium intendunt, & ſubditis ſuis non ſecus dominari volunt, ac ſi eſſent eorum ſervi. Talem autem dominatum, quia ſubditi ægrè ferunt: ideò modos & rationes excogitant, quibus poſſint eum excutere, & ſe iterum in libertatem vindicare.*

Habetne prætereà aliam aliquam cauſam propter quam interdum Oligarchiæ mutantur?

Γίγνονται δὲ καὶ ἀπὸ συμπτώματος.

Ariſtoteles ait interdum etiam Oligarchias mutari in aliam Reipub. formam, ἐκ τοῦ συμπτώματος, *id eſt, ex caſu aliquo & eventu fortuito. Cujus rei tale adfert exemplum, veluti ſi initio conſtitutæ Reipubl. adeò magnus fuit conſtitutus cenſus ijs qui in magiſtratum, & ad publicos honores erant admittendi: ut admodum pauci eſſent, qui tantas opes haberent: ideò etiam pauci erant, quibus gubernatio Reipublicæ poterat ſecundum leges committi. Si verò poſteà progreſſu temporis paulatim plures extiterunt, quorum opes & facultates fuerunt auctæ, ut poſſunt illum cenſum legibus præfinitum habere: certè etiam tales efficiebantur capaces*

paces publicorum honorum : atq; hoc pacto paucorum dominatus tranſibat ad plures : & ſic ex Oligarchia efficiebatur quædam quaſi πολυαρχία, ſeu πολιτεία, in qua gubernatio non eſt amplius penes paucos, ſed penes plures.

CAPUT VII.

DE CONVERSIONE ARIſtocratiæ.

Quæ ſunt cauſæ propter quas Ariſtocratiæ interdum mutantur?

V*Ariæ ſunt cauſæ propter quas Ariſtocratiæ mutantur : quarum tamen præcipuè ſunt tres :* ἡ ϛάσις. *ſeditio :* ἡ τοῦ δικαίου παρέκβασις, *juſti tranſgreſſio : &* ὀλιγωρία, *incuria & negligentia.*

Quomodo excitantur ſeditiones in Ariſtocratia?

Ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις.

Primum, *Quando pauci admittuntur ad honores, & publicorum negociorum adminiſtrationẽ: cum tamen plures in civitate reperiri poſſint, qui propter virtutem, authoritatem, & induſtriam, æquè digni eſſent talibus honoribus atq; officiis.*

Deindè, *Quando aliqui magni & præſtantes viri in civitate, ab iis qui in dignitatibus ſunt conſtituti, non in eo honore, & exiſtimatione habentur, quemadmodum ipſorum vitæ conditio videtur poſtulare.*

Tertiò, *Quando in civitate pauci reperiuntur cives,*

cives, qui mediocres habent facultates: ſed pleriq; aut ſunt ſuprà modum divites, aut extremè pauperes: nam inter tales facilè ſolent exoriri diſſenſiones & ſeditiones.

Quartò, *Quando in civitate exiſtit unus aliquis, qui majore potentia & authoritate eſt præditus, quàm cæteri: ac propterea cogitat, quo pacto ſolus poßit imperium obtinere, & fieri monarcha: quemadmodum olim apud Lacedæmonios fecit quidam Dux Pauſanias;* & *apud* Romanos *C. Iulius Cæſar.*

Quæ eſt altera principalis cauſa mutationis Ariſtocratiæ?

Ἡ παρέκβασις τοῦ δικαίου, *transgreßio ſeu violatio juris.* Λύονται δὲ μάλιστα αἱ πολιτεῖαι.

Quot modis fit digreßio à Jure?

Duobus. Primus eſt, quando diſceßio ſeu digreßio fit ab eo jure, quo Ariſtocratia tanquam præcipuo fundamento utitur: nempè à virtute: quæ eſt, ut ſuprà nominavit, ὅρος, *terminus & ſcopus, qui in Ariſtocratia præcipuè ſpectandus eſt in eligendis magiſtratibus, in tribuendis honoribus, in ferendis legibus, in dicendis ſententiis, & faciendis ſtatutis.*

Quis eſt alter modus τῆς παρεκβάσεως τοῦ δικαίου?

Ἔπι διὰ τὸ πλουσίους τὰς.

Alter modus transgreßionis & violationis juris in Ariſtocratia eſt, quando οἱ γνώριμοι, *h. e. præcipui in civitate incipiunt eſſe avari & rapaces in*

attrahen-

attrahendis tàm publicis, quàm privatorum civium bonis: aut quando ſuâ authoritate & potentiâ, quam à Repub. habent, abutuntur contra ſubditos: exiſtimantes ſibi quidvis licere pro arbitrio agere. Nam propter hanc πλεονεξίαν & *petulantiam incurrunt in reliquorum odium & in invidiam: undè facilè ſeditiones & mutationes Rerumpublicarum poſſunt exiſtere.* κρεῖττον γὰρ καὶ τὸ πλεῖον. nam quod plus eſt, idem plus poteſt.

Observatio.

Iſta παρέκβασις τ̃ δικαίου *eſt quoq; communis cauſa mutationis omnium Rerumpub. Quæ tunc præcipuè mutari ſolent, quando ab eorum jure, quo tanquam fundamento nituntur, fit digreßio. Veluti cum in Democratia violatur* Libertas *populi: cum in Oligarchia non habetur ratio* Nobilitatis *aut* Divitiarum *paucorum. Imò ipſæ quoq;* πολιτεῖαι, *ſpecialiter ſic nominatæ, mutantur: quando iſti termini, nempè Virtus, Nobilitas, Libertas, & Divitiæ, non ſunt æquabiliter inter ſe mixti: ſed unius magis, quàm cæterorum habetur ratio. Tunc enim in eam quoq; formam paulatim degenerant, ad quam magis inclinant. Vnde quoq; accidit, ut interdum ex* πολιτείᾳ *fiat aut Oligarchia, aut Democratia, aut alia aliqua forma Reipublicæ.*

Μάλιστα δὲ διαλύονται.

Quæ eſt tertia principalis cauſa mutationis Ariſtocratiæ?

Tertia cauſa *mutationis Ariſtocratiæ nominatur*

tur ab Ariſtotele τὸ κατὰ μικρὸν & ſuprà in 3. cap. διὰ τὸ παρὰ μικρὸν, *hoc eſt, quando parva initia mutationum contemnuntur & negliguntur, quaſi non ſint magni momenti: ea enim niſi tempeſtivè corrigantur & prohibeantur, poſſunt progreſſu temporis magnam ſecum adferre mutationem & ruinam Reipub.* ὅταν γάρ τι προῶνται τῶν περὶ τὴν πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλο μικρῷ μεῖζον, εὐχερέστερον κινοῦσιν, ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον. *Nam poſtquam eorum, quæ ad Rempub. pertinent, aliquid neglexerunt, poſtea aliud quoque majus mutant facilius, donec totum ordinem mutarint.*

CAPUT. VIII.

Expoſuiſti hactenus de cauſis mutationis & interitus Rerumpublicarum, περὶ τῆς μεταβολῆς καὶ φθορᾶς τῶν πολιτειῶν. Expone deinceps quoque περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, id eſt, de cauſis per quas poſſint Reſpub. in ſuo ſtatu conſervari?

De hac re Ariſtoteles deinceps usque ad XII. varia tradit præcepta: ex quibus quædam generatim pertinent ad omnes Reſpub. ut in VIII. & IX. cap. *quædam verò ſpeciatim pertinent ad Tyrannidem, ut in X.* cap *quædam denique ad Regiam gubernationem, ut in XI.* cap.

Τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά· φθορᾷ ἡ σωτηρία ἐναντίον.

Recita igitur communia præcepta φυλακτικὰ τῶν πολιτειῶν?

Primum Præceptum. *Nemini concedendum*

eſt,

eſt, ut poßit quantumcunq; legem etiam minimam re, impunè violare. δεῖ γὰρ τοὺς ἀρχομένους πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. oportet ſubditos parere & nihil novi moliri. lib. 2. cap. 2. Ratio præcepti, Quia iſta impunitas imminuit & labefactat authoritatem & vim non ſolùm unius, verùm etiam omnium reliquarum legum, apud imperitos homines. Διὸ μάλιστα τὸ μικρὸν δεῖ φυλάττειν. λανθάνει γὰρ ἐπεισδύουσα ἡ παράβασις, ὥσπερ τὰς οὐσίας αἱ μικραὶ δαπάναι δαπανῶσι πολλάκις γινόμεναι. λανθάνει δὲ ἡ μετάβασις, διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίγνεσθαι. Exiguum maximè cavendum: occultè enim obrepit detrimentum, quemadmodum facultates parvis ſumptibus ſæpè iteratis conſumuntur. latet autem detrimentum eò quod non fiat univerſum.

II. Præceptum. Non temerè fidendum eſt iis, qui callidis ſuis conſiliis & adulationibus, conantur multitudinem imperitam decipere, & hac ratione aliquid in Reipub. mutare.

Ἔστι δ' ὁρᾷν, ὅτι ἔνιαι μένουσι.

III. Præceptum. Ad conſervandum ſtatum Reipublicæ utile eſt, ſi ii qui in magiſtratu ſunt conſtituti, rectè ſe gerunt, non ſolùm erga ſubditos ſuos: verùm etiam erga ſuos collegas: qui unà cùm illis Rempub. adminiſtrant. Erga ſubditos quidem, ſi nullâ eos afficiunt injuriâ: ſi eos, quos vident eſſe honeſtatis amantes, nullâ afficiunt ignominiâ: ſi interdum aliquos ex illis ſibi aſciſcunt: quaſi etiam eorum conſilio & opera cupiant in aliquibus publi-

tis negotiis uti: ſi eos non impediunt in iis rebus & actionibus, ex quibus lucrum aliquid, aut victum quotidianum quærere ſolent. Erga collegas verò ſuos, ſi δημοτικῶς, populariter, hoc eſt, humaniter ſe mutuò tractent: ſi æqualitatem inter ſe ſervant: quæ ad concordiam fovendam plurimùm valet. Φιλίαν γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσι· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν. nam amicitiam civitatibus maximum bonum eſſe arbitramur, ait Ariſt. lib. 2. Polit. 2. ſic enim ſeditionibus minimè diſtrahentur. & paulò poſt inquit: τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. Amantes propter vehementem amorem cupere coaleſcere, & utrumq; ex duobus unum fieri.

IV. Præceptum. Non facilè concedendum eſt, ut unus vel pauci aliqui ſummos magiſtratus diu adminiſtrent: ſed ut ejuſmodi magiſtratus plerunq; ſint tantùm ſemeſtres: ſic enim fiet, ut tales magiſtratus paulatim poſſint pertingere ad omnes: & hac ratione præcidetur illis occaſio, ne poſſint aliquam in Repub. affectare δυναστείαν ἢ τυραννίδα. aliam cauſam vide librũ 2. cap. 3. quæſt. ult. & c. 7. q. 10.

V. Præceptum. Ad tollendam ſecuritatem ex animis civium, & excitandam majorem vigilantiam & diligentiam in cuſtodienda urbe: utile eſt civibus interdum metum aliquem incutere de Σώζονται δ' αἱ πολιτεῖαι

periculo, quod Reipublicæ imminet, vel à vicinis, vel à remotis hoſtibus. καὶ τὸ πόῤῥω, ἐγγὺς ποιεῖν, *& quod procul, facere propè.* Φοβούμενοι γὰρ διὰ χειρῶν ἔχουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. *metuentes namq; magis tractant Rempublicam.*

VI. Præceptum. *Legibus præcavendæ ſunt diſſenſiones & contentiones principum & magnorum virorum in Repub. ne exoriantur: aut ſi exortæ fuerint, opera danda eſt, ut citò componantur: ne ulterius ſerpant in reliquam multitudinem.* δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταῦτα. *Rempublicam enim incolumem futuram, oportet velle omnes civitatis partes eſſe & permanere eaſdem.* ſuprà lib. 1. cap. 7.

Πρὸς δὲ τὴν διὰ τὰ τιμήματα.

VII. Præceptum. *Ad conſervandam Reipub. præſentem formam, utile eſt certis annis aut luſtris, civium bona & facultates cenſere: ut inde cognoſci poſſit, partim quatenus cenſus ſingulorum civium, pro temporum ratione & conditione, ſint vel augendi vel minuendi: partim etiam quinam ex civibus poſſint publicorum bonorum in Republ. eſſe capaces, vel non capaces: partim deniq; quantæ & quibus opibus & facultatibus civitas inſtructa ſit ad bellicas neceſſitates.*

VIII. Præceptum. *Nemini in civitate ſtatim magni honores & magiſtratus ſunt concedendi: ſed ſi quis illis dignus videatur, permittendum ei eſt, ut gradatim poſſit ad illos accedere.* Ratio, *Quia*

honores,

honores, juxta vulgatum dictum, mutant mores, & animos hominum. Præterea non omnes poſſunt ſecundam fortunam moderatè ferre: quæ plerunque reddit homines inſolentes, ſuperbos, & aliorum contemptores. καὶ φέρειν οὐ παντὸς ἀνδρὸς εὐτυχίαν. neque cujusvis eſt hominis, ſecundam ferre fortunam. *Quod ſi verò per errorem aut fortunæ favorem alicui contigit, ad ſummos honores, quibus tamen indignus eſt, perveniſſe: tùm ad præcavendas ſeditiones non ſubitò de ſummo iſto gradu eſt dejiciendus: ſed paulatim iterum iſtis honoribus eſt privandus. Quæ autem de honoribus dicta ſunt, etiam de potentia ſunt intelligenda: ne alicui nimis magna potentia in civitate concedatur: ne per eam poſſit affectare dominatum aut Tyrannidem.*

IX. Præceptum. *Ad conſervandam Reipub. formam, utile quoque eſt conſtituere* ἀρχὴν τινα ἀποψομένην, *aliquem magiſtratum, tanquam cenſorem, qui obſervet utrum omnes qui in civitate ſunt, vitam, mores, & actiones ſuas inſtituant, ne ſint conformes & congruentes ad ſcopum & inſtitutum ejus Reipub. in qua vivunt.* Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους.

X. Præceptum. *Cùm tres ſint præcipui ordines civium in civitatibus, unus Optimatum, alter Nobilium & divitum, tertius Plebeiorum: cavendum eſt, ne unus aliquis ordo nimium creſcat, & potens evadat: adeò ut facilè poſſit reliquos ordines opprimere.*

XI. Præceptum. *Cavendum eſt, ne ij, qui*

Rempublicam adminiſtrant, & in magiſtratu ſunt conſtituti, videantur indè velle quæſtum facere, & privata ſua commoda augere. Hujus *Præcepti etiā* Cicer. lib. 2. Off. *meminit,* & *rationem ſubjicit, inquiens: Habere enim quæſtui Rempub. non modò turpe eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium.*

Δεῖ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις.

XII. Præceptum *pertinet peculiariter ad Democratiam. In Democratia ij qui habent imperium, nempè plebeij & pauperes, cavere debent, ne divitum & nobilium bona, vel palàm, vel occultè invadant: aut aliis rationibus imminuere ſtudeant imponendo illis publica opera, ſuis ſumptibus efficienda: aut aliјs oneribus eos gravando: ejuſmodi fuerunt olim præfecturæ ludorum, ſpectaculorum, epularum & ſimilium rerum.*

XIII. Præceptum *pertinet propriè ad Oligarchiam: eſt q; quadripartitum.* I. *In Oligarchia etiam populo aliqui magiſtratus ſunt concedendi, ex quibus poſſit habere aliquod lucellum.* II. *Major pœna irroganda eſt diviti, ſi pauperem injuriâ affecit, quàm pauperi, ſi divitem offendit.* III. *Hæreditates non ex teſtamento vel donatione: ſed jure agnationis vel cognationis, hoc eſt, ab inteſtato ſunt concedendæ.* IIII. *Non concedendum eſt, ut quiſquam plures hæreditates præter unam adeat.*

Συμφέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ.

XIV. Præceptum *pertinet communiter ad Democratiam & Oligarchiam. Qui non ſunt capaces publicorum honorum & magiſtratuum: hi ut æquiore animo reliquorum imperium ferant, in*

aliјs,

aliis rebus aut æquali loco & jure cum illis haberi debent: aut ſi neceſſarium videatur, prærogativa aliqua illis eſt concedenda: ii autem magiſtratus, penes quos eſt ſumma Reipub. poteſtas, ſolùm committendi ſunt iis, qui ſunt principales Reipub. partes.

CAPUT IX.

XV. Præceptum. *In eligendo ſummo magiſtratu tria ſunt ſpectanda.* Primùm, *Amor ergà eam Reipub. formam, quæ ei eſt committenda. Hic enim facit, ut omnes labores & moleſtiæ, quas Reipub. gratiâ ſuſtinere debet, ei ſint leviores.* Deindè, *facultates gubernandi, & adminiſtrandi Reipublicæ negocia.* Tertiò, *virtus & juſtitia.*

Sed quid faciendum eſt, ſi iſta tria non omnia ſimul in aliquo reperiuntur?

Reſpiciendum eſt præcipuè ad illud, quod ei maximè neceſſarium eſt in eo magiſtratu: qui ei committendus eſt. Exempli gratia, In Imperatore belli requiritur præcipuè ſcientia rei militaris: ἐν στρατηγίᾳ εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς δεῖ βλέπειν. ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχουσι, τῆς δ᾽ ἐπιεικείας πλεῖον. *In prætura militari uſus magis, quàm virtus, eſt ſpectandus: nam hujus minus ſunt participes, virtutis verò magis. In Iudice, juſticia: in Senatore, prudentia: in Quæſtore, fidelitas: & ſic de cæteris.*

Ἁπλῶς δὲ ἔστι ἐν τοῖς νόμοις.

XVI. Præceptum. *Ad conſervandum ſtatum Reipub. diligentiſſima cura adhibenda eſt, ut leges ſartæ tecta conſerventur & cuſtodiantur: ſiquidem in ijs ſalus & incolumitas totius civitatis, omniumque civium conſiſtit. Sicut etiam* Ariſtoteles in 1. lib. Rhet. c. 4. *ſcribit*, ἡ σωτηρία τῆς πόλεως ἐν τοῖς νόμοις ἐστι. Et Cic. lib. 2. de leg. *Ad ſalutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam,* & *beatam, conditæ ſunt leges.* μέγιστον στοιχεῖον, τὸ τηρεῖν ὅπως κρεῖττον ἔσται τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν πλῆθος, τοῦ μὴ βουλομένου. *Maximum principium & fundamentum politiæ eſt, videre, ut multitudo, quæ Rempub. velit, plus poſſit ea, quæ non velit.*

XVII. Præceptum. *Opera danda eſt, ne ordo civium in civitate ſit potentior, & ſummam habeat autoritatem, qui maximè eſt amans præſentis ſtatus civitatis: & ſalvam cupit eſſe Rempub.*

περὶ πάντα τὸ μέσον δεῖ ...

XVIII. Præceptum. *Opera danda eſt, ut omnes leges, omniaque inſtituta Reipubl. referantur ad mediocritatem: exceſſum autem fugiant. Nam omnes leges, quæ mediocritatis terminos transgrediuntur, ſunt vitioſæ: ſicut etiam videre licet in vitioſis Rerumpub. formis.*

XIX. Præceptum. *Officium boni legumlatoris & politici eſt, non ignorare,* μὴ ἀγνοεῖν, *quæ leges & qualia inſtituta cuilibet formæ Reipub. conveniant: quia ſunt quædam quæ videntur eſſe* δημοτικὰ καὶ ὀλιγαρχικά, *id eſt, convenire Democratia*

cratiæ aut Oligarchiæ: quæ tamen magis eas evertunt & corrumpunt. Cujusmodi ſunt ea, quibus Demagogi conantur populi authoritatem, & libertatem extollere in Democratia. Qualis etiam erat iſta formula juramenti Oligarchici: Erga populum malè animatus ero, & quicquid mali potero, adverſus eum excogitabo.

XX. Præceptum. *Ad præcavendas ſeditiones in Democratia leges eò dirigendæ ſunt: ut etiam nobilium & divitum ratio habita eſſe videatur. Conſimiliter in Oligarchia non tantùm nobilium & divitum, verùm etiam populi & pauperum habenda eſt ratio. Sic enim utraq; pars minus poterit offendi: & faciliùs feret alterius imperium.*

XXI. Præceptum. *Ad conſervationem Rerumpublicarum maximum momentum adfert, ſi futuri cives ſtatim à primis annis accommodatè ad formam Reipublicæ inſtituantur: ut nimirum doceantur quo pacto debeant vitam, mores, & actiones ſuas accommodare legibus atq; inſtitutis ſuæ Reipub. in qua vivunt.* ὄφελος γὰρ οὐθὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, καὶ συνδεδοξασμένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ. Nam legum utiliſſimarum & decretorum, quæ ab omnibus Rempub. gerentibus ſint facta, nulla eſt utilitas: niſi aſſuefacti & inſtituti ſint homines in Republica.

Μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων

XXII. Præceptum. *Eſt autem* παιδεύεσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν *nihil aliud, quàm aſſue-*

ſieri ad ea, per quæ forma cujuſq; Reipub. poſſit rectè adminiſtrari: & quàm diutiſſimè in ſuo ſtatu ſalva permanere.

XXIII. Præceptum. *Vitioſa itaq; educatio eſt in Oligarchijs, quando ſolùm pauperum liberi educantur ad labores: nobilium verò & divitum liberi educantur in delicijs & voluptatibus. Conſimiliter quoq; vitioſa eſt educatio in Democratijs, quando cuilibet permittitur vivere pro arbitrio: quaſi libertas nihil aliud ſit, quam licentia vivendi pro arbitrio. Vivere autem ſecundum leges, ſit quædam ſervitus.* τοῦτο δ' ἐστὶ φαῦλον. οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. *At hoc vitioſum eſt.* neq; ſervitus putanda eſt vivere Reipublicæ convenienter, ſed ſalus.

CAPUT X.

Quid deinceps agit Ariſtoteles?

DE Monarchiis, earumq; conſervatione & interitu: περὶ τῆς σωτηρίας, καὶ φθορᾶς τῶν Μοναρχιῶν.

Quot ſunt ſpecies Monarchiæ?

Duæ: ἡ Βασιλεία, *Regnum, ſive Regia gubernatio: &* ἡ Τυραννίς, *Tyrannicum imperium. Ex quibus* ἡ βασιλεία, *ſimilis eſt Ariſtocratiæ:* τυραννὶς *verò ſimilis eſt deterrimæ Oligarchiæ: de quibus omnibus ſuprà dictum fuit.*

Quomodo

Quomodo differunt hæ duæ ſpecies τῆς Μοναρχίας?

Variis modis hæ duæ Monarchiæ differunt: ex quibus præcipuè hæc ſex diſcrimina ſunt notanda. Τυράννων καὶ βασιλέων διαφορά. (margin: Tyrannidis & Regni differentiæ.)

Primùm *enim differunt, ut Ariſtoteles ait,* τῇ γενέσει, *ortu ſeu origine, hoc eſt, cauſa efficiente, ut Dialectici loquuntur. Nam Reges olim per hæreditariam ſucceſsionem, vel per legitimam electionem à ſubditis volentibus in demortuorum locum ſubſtituebantur. Tyranni autem ut plurimùm vel per vim apertè, vel per inſidias & dolum clàm, invitis ſubditis, ſeipſos ad imperium intrudere ſolent.*

Deindè *differunt cauſa materiali. Nam Reges olim eligebantur* ἐκ τῶν ἐπιεικῶν, *ex viris bonis, propter* ὑπεροχὴν, *excellentiam virtutis, aut rerum ex virtute geſtarum: item generis ſeu familiæ: item magni alicujus beneficij toti Reipubl. præſtiti. Tyranni autem ut plurimùm extiterunt* ἐκ τῶν πονηρῶν, *ex malis* & *improbis hominibus: veluti in Democratia ex ſeditioſis Demagogis & Tribunis plebis: in Regno ex malis Regibus: qui deſcendentes à ſuorum anteceſſorum veſtigiis, pro ſua libidine conantur ſubditis imperare. Præterea Reges imperant volentibus, à quibus ultrò fuerunt electi: Tyranni autem invitis, à quibus violenter fuerunt oppreſſi.*

Tertiò *differunt cauſa formali. Nam Reges imperant ſecundum leges: quibus etiam ſeipſos ſubjectos eſſe fatentur. Tyrãni pro libidine ſua & proprio arbitrio, ſpretis legibus omnia adminiſtrant.*

S 5 Quartò

Quartò *differunt cauſa finali. Reges omnia referunt ad publicam honeſtatem, & ſubditorum ſuorum utilitatem atq; ſalutem. Tyranni autem ſuam ſolùm quærunt voluptatem & utilitatem.*

Quintò *differunt* τῇ φυλακῇ, *cuſtodia, hoc eſt, cauſa conſervante. Nam Reges cuſtodiuntur, & muniti ſunt præſidio ſuorum ſubditorum: qui ex amore, quo Regem ſuum proſequuntur, ultrò parati ſunt eum contrà externam vim defendere. Tyranni autem externis utuntur præſidiis contrà ſubditos, quibus non audent fidere, ſcientes ſe illis propter metum & crudelitatem eſſe exoſos.*

Sextò *differunt adjunctis. Nam Regia gubernatio habet plurima in ſe commoda, quæ communiter & ad Regem & ad ſubditos pertinent. Tyrannicum autem imperium plurimis malis eſt refertum: quorũ tamen major pars in ipſos ſubditos redundat.*

Καθόλου κ. χεδὸν ἐλέχθη

Quibus de cauſis etiam interdum Monarchiæ mutantur & intereunt?

Duplices ſunt cauſæ, propter quas etiam Monarchiæ interdum in alias formas Rerumpubl. mutantur: quædam enim communiter pertinent ad utramq; ſpeciem: quædam verò ſunt peculiares & propriæ ſingularum ſpecierum.

Quæ ſunt communes cauſæ τῆς μεταβολῆς καὶ φθορᾶς τῶν Μοναρχιῶν:

Quatuor. Prima *eſt* ἡ ἀδικία, *injuſtitia, ſeu injuria. Ea autem infertur vel bonis & facultatibus ſubditorum: quando Monarchæ illa per fas & nefas*

nefas ad ſe attrahere conantur. Vel infertur famæ & exiſtimationi ſubditorum: quod fit vel verbis contumelioſis & injurioſis: & nominatur ὕβρις, *contumelia*, τῆς δὲ ὕβρεως οὔσης πολυμεροῦς. ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον γίγνεται τῆς ὀργῆς. Contumelia *autem cum ſit multiplex*, quæq; iræ ſit causa: *vel plagis & verberibus ignominioſis: & vocatur* αἰκία. *vel* αἰκισμὸς, *id eſt, injurioſa corporis pulſatio. Hanc primam cauſam Ariſtoteles pluribus exemplis declarat: quibus oſtendit, propter ejuſmodi injurias & contumelias, multos Monarchas aut imperio ſuo ſpoliatos, aut omninò è medio ſublatos fuiſſe.*

Quæ eſt altera cauſa?

Ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον.

Altera cauſa *mutationis & everſionis Monarchiarum eſt* ὁ φόβος, *metus ſubditorum. Quemadmodum enim amor & benevolentia ſubditorum erga ſuum magiſtratum, eſt firmiſſimum præſidium diuturni imperij: ita odium* & *metus ſubditorum erga ſuum principem, eſt certiſſimum indicium interitus imperij. Nam ut* Cic. lib. 2. Offic. *ait: Quem metuunt, oderunt: quem quiſq; odit, periiſſe expetit.* Et lib. 1. Offic. *Nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna.*

Quæ eſt tertia cauſa?

Αἱ δὲ διὰ καταφρόνησιν.

Tertia cauſa, *propter quam Monarchiæ interdum fuerunt mutatæ aut ſublatæ, eſt* ἡ καταφρόνησις, *contemptus: quando Monarchæ à ſuis ſubditis contemnũtur vel propter ignobilitatem, vel animi*

aut

aut corporis vitia & deformitatem, vel vitæ turpitudinem, vel nimiam familiaritatem & facilitatem erga ſuos ſubditos, vel impotentiam & debilitatem virium ad ſubditorum defenſionem. Declaratur hæc cauſa quinque exemplis eorum Regum, qui propter talem contemptum ſuis regnis fuerunt exuti.

Τὴν δὲ διὰ φιλοτιμίαν ἐπιθέσεων.

Quæ eſt quarta cauſa?

Quarta cauſa eſt ἡ φιλοτιμία, ἡ φιλοδοξία, *honoris, laudis, & gloriæ cupiditas: ad quam etiam conſequitur* ἡ φιλοκέρδεια. *lucri cupiditas. Multi enim, ut ex interfectione alicujus Monarchæ vel magnum aliquod præmium reportarent: vel laudem & gloriam nomenq́ celebre apud poſteritatem conſequerentur, impulſi fuerunt, ut Monarchas vel clàm per inſidias, vel apertè per vim è medio tollerent. Ob hanc cauſam maximè ij rem aggrediuntur, qui natura quidem audaces, dignitatem autem militarem apud Monarchas habent.* Ἀνδρεία γὰρ δύναμιν ἔχουσα, θράσος ἐστὶ. δι᾽ ἃς ἀμφοτέρας, ὡς ῥαδίως κρατήσοντες, ποιοῦνται τὰς ἐπιθέσεις. Nam fortitudo potentiam nacta, audacia eſt: *quibus rebus, ut facilè rem perfecturi, conjurationes faciunt. Et certum eſt, honeſtum habitum fuiſſe. Tyrannum necare: ut eſt apud* Cicer. lib. 3. Off. *Vnde etiam olim Tyrannicidis magni honores, magnaq́ præmia fuerunt propoſita.*

Δύο δ᾽ ὑπὲρ αἰτίαι δὲ ....

Quæ ſunt cauſæ ſpeciales mutationis & interitus Tyrannici imperij?

Duæ

Duæ ſunt præcipuæ. Odium & Contemptus: quibus etiam Ariſtoteles tertiam cauſam adjicit, nempe Iram: ſed eam conſequi ex odio. Sunt autem Tyranni in odio, propterea quòd volunt à ſubditis ſuis metui: ex metu autem exiſtit odium ejus, quem metuimus; quemadmodum paulò antè dictum fuit. Contemnitur verò à ſubditis, propter vitam luxurioſam & flagitioſam. Mutantur etiam interdum Tyrannides propter eaſdem cauſas, propter quas Oligarchiæ & vitioſæ Democratiæ ſolent mutari, quia magnam habent cum Tyrannide ſimilitudinem.

Quot modis Tyrannides mutantur, aut evertuntur?

Duobus: Unus *eſt internus: quando inter eos ipſos, penes quos eſt Tyrannici imperij adminiſtratio, exiſtit aliqua offenſio & diſſenſio.* Alter modus *eſt externus: quando potentior aliquis Rex vel Princeps, aut potens aliqua & vicina Reſpubl. quæ Tyrannidi eſt inimica & contraria, ſe ei opponit, & eam delere conatur.* ἃ γὰρ βούλονται, δυνάμενοι, πράττουσι πάντες. At omnes, quæ volunt, ſi poſſint, faciunt.

Quibus de cauſis mutantur vel evertuntur Regna? Βασιλεία ὑπὸ μὲν τῶν

Pro hujus quæſtionis declaratione, Ariſtoteles duas ponit diſtinctiones. Quarum prima *hæc eſt: Regna ſunt duplicia; quædam enim ſunt Libera, quæ per liberam electionem & ſuffragia ſubditorum ad ali-*

ad aliquem deferuntur. Quædam verò ſunt hæreditaria, quæ per ſucceſsionem jure hæreditario à regum filiis, & poſteris occupantur.

Altera diſtinctio. *Regnorum mutationes fiunt vel à cauſis internis, vel à cauſis externis.*

Reſponde jam ſecundum has diſtinctiones ad propoſitam quæſtionem de Regnorum mutatione?

Regna quæ per liberam electionem ſunt conſtituta, non facilè ab externis cauſis mutantur: quia rarò habent externos hoſtes, qui cupiant ſe illis opponere: idq; propter tres cauſas: Primùm, *quia eorum Reges amantur & defenduntur à ſuis ſubditis, à quibus fuerunt ultrò electi.* Deinde, *quia moderatè ſe gerunt in ſua gubernatione, neq; facilè vicinis regibus, aut civitatibus occaſionem præbent alicujus offenſionis aut inimicitiæ.* Tertiò, *quia operam dant, ut armis & aliis munitionibus ac pecunia ita ſint inſtructi: ut neceſſario tempore facilè poſsint bellum aliquod ſuſtinere, & externis hoſtibus reſiſtere.*

Quæ ſunt autem cauſæ internæ, propter quas interdum etiam talia regna mutantur?

Duæ præcipuè: Prima *eſt, quando ii, qui regni ſunt participes, inter ſe diſsident.* Altera *quando ipſi reges incipiunt more Tyrannorum ſuis ſubditis imperare: & ſpretis legibus omnibus pro libidine & propria voluntate adminiſtrare: tunc enim eorum Regnum convertitur in Tyrannidem.*

Sed qui-

Sed quibus de cauſis Regna hæreditaria ſolent interdum mutari aut interire? Ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις.

Præter duas cauſas modò allatas, etiam accedunt aliæ duæ cauſæ, propter quas ejusmodi Regna mutantur: quarum prima *eſt* ἡ καταφρόνησις, *contemptus: quando videlicet Regum filij & poſteri degenerant à virtute & moribus ſuorum majorum: tunc ſubditi incipiunt eos contemnere, tanquam inutiles ad imperium, & indignos quibus parére debeant.* ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίγνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. *Nam cum in voluptatibus degant, in contemptionem eunt, & conjurantibus multas dant & præbent occaſiones.* ἐκ δὲ τῆς καταφρονήσεως πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. ex contemptu verò plurimæ fiunt everſiones. Altera cauſa *eſt* ἡ ὕβρις, *contumelia: quando ejusmodi reges incipiunt more Tyrannorum* ὑβρίζειν, *id eſt, contumelioſè ſuos ſubditos tractare: & tamen non habent tantam potentiam, quâ poſſint abſq; ſubditorum auxilio ſeipſos tueri & defendere.*

CAPUT XI.

Qua præcipuè re Regna conſervantur in ſuo ſtatu?

M*Oderatione Regiæ potentiæ, hoc eſt, Regi non nimia concedatur potentia, qua poſſit inſolens & injurioſus adverſus ſubditos eſſe. Sic enim minori laborabit apud eos invidia: cum videatur aliqua ex par-*

ex parte illis eſſe æqualis. Declaratur hæc ratio duobus exemplis, nempè Regni Moloſſorum, & Regni Lacedæmoniorum, quæ diutiſſimè durarunt: tantùm propter eam cauſam, quòd Regum poteſtas fuit certis legibus, tanquam limitibus circumſcripta & definita.

Quomodo conſervantur Tyrannides?

Αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται.

Duo ſunt modi, ſibiq; contrarij, per quos Tyrannides conſervantur. Unus *eſt Tyrannorum proprius, barbarus, durus, & crudelis:* alter *eſt aliquo modo humanior & mitior, ſed Sophiſticus & ſimulatus. Velut* Cicero lib. 3. de Legibus *ſcribit: unus modus habet jus violentum* & *ſuperbum: alter habet jus temperatum. Et ut* Plutarchus in Lycurgo: *unus modus habet* ἐπίτασιν τυραννίδος, *intenſionem, & quaſi exaſperationem Tyrannicæ dominationis: alter habet* ἄνεσιν, *relaxationem, & quandam moderationem Tyrannidis.*

Quotuplicia tradit Ariſtoteles præcepta de primo modo?

Duplicia: quædam enim ſunt admodum dura, & crudelitatis plena, vel ut Ariſtoteles vocat, τυραννικὰ πεϱσικὰ, καὶ βάρβαρα: *quædam verò ſunt mitiora & leniora, vel ut Ariſtoteles ait,* βασιλικώτερα, *magis Regia.*

Quæ ſunt præcepta primi generis?

Novem: Primum *eſt, Viros virtute & rebus geſtis*

geſtu præſtantes deprimere: eorumq; authoritatem & dignitatem imminuere.

Alterum, *Eos qui adeò generoſo & magno animo præditi ſunt, ut Tyrãnis adulari aut ſervire neq; velint neq; poſſint è medio tollere.*

Tertium, *Non concedere civibus* συσσίτια, *id eſt, publica convivia, neq; collegia, tribus, aut ſodalitates.*

Quartum, *Prohibere publicas Scholas & rectam diſciplinam, educationem, & inſtitutionem juventutis.*

Quintum, *Cavere ne permittatur aliquid civibus, unde poſſint vel altiorem animum ſumere, vel inter ſe conſpirare.*

Sextum, *Prohibere ne Cives inter ſe ejuſmodi noticiam, amicitiam & familiaritatem contrahãt, per quæ poſſint ſibi mutuò fidere.*

Septimum, *Cives inter ſe ignotos reddere.* ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. noticia enim fidem inter ſe magis efficit.

Octavum, *Operam dare, ne peregrini in urbe lateant: ſed ſemper verſentur in urbis propatulo, & quaſi pro foribus, & in conſpectu Tyranni: ne poſſint clàm civibus aliquid contrà Tyrannum moliri.*

Nonum, *Aſſuefacere ſubditos, ut ſe ſervos eſſe cogitent: & propterea humiliter de ſeipſis ſentiant.*

Καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι.

Quæ ſunt præcepta mitiora & magis moderata, conſervandæ Tyrannidis?

Ariſtoteles octo tradit præcepta, quæ aliquantò ſunt humaniora, quàm illa priora. *Quorum* primum *eſt*: *Habere* ποταγωγίδας καὶ ὠτακουστάς, *exploratores & judices, ſeu delatores omnium eorum, quæ cives inter ſe loquuntur & agunt: ne poſſint clandeſtina conſilia inire, aut aliquid machinari adverſus Tyrannum.*

Alterum, *Diſcordias & lites ſerere inter cives: & ſic cives cum civibus, nobiles cum plebeijs, pauperes cum divitibus, & hos cum illis committere: ſic enim fiet, ut non facilè poßint inter ſe adverſus Tyrannum conſpirare.*

Tertium, *Subditorum opes & facultates paulatim imminuere & attenuare: ne ex opum affluentia vel reddantur inſolentes & contumaces: vel habeant ocium & occaſionem movendarum turbarum* & *ſeditionum. Duobus autem præcipuè modis ſolent Tyranni ſubditorum opes imminuere.* Primùm, *quando illis injunguntur publica opera propriis ſuis ſumptibus & laboribus perficienda.* Deindè, *quando illis imponuntur magna tributa* & *vectigalia, aut crebræ exactiones & contributiones ad gerendum bellum, aut ad alias munitiones civitatis extruendas.*

Quartum, πολεμοποιεῖν, *id eſt, bella movere adverſus vicinos, aut ſubditis metū belli incutere: ut ſubditi non habeāt ocium moliendi res novas contrà*

Tyran-

Tyrannum ſed potiùs ad eum tanquam ducem & protectorem confugiant.

Quintum, *Non nimium amicis confidere. Quia Tyrannorum amici rarò ſunt viri boni: ideoquè magis ab illis ſibi cavere debent, quàm apertis hoſtibus.* ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιςʼ ἀπιςεῖν τοῖς φίλοις. Regnum quidem per amicos conſervatur: tyrannicum verò eſt, amicis minimè fidere.

Sextum, *Uxoribus ſuis & ſervis ſummam licentiam permittere: ſic enim minus cogentur ſibi ab illis metuere.*

Septimum, *Gaudere adulatoribus* & *hominibus improbis: quorum illi non facilè volent Tyrannum offendere: ſiquidem omnia ad gratiam ejus retinendam loquuntur & agunt: hi verò ad quævis facinora perpetranda ſunt parati.* χρήσιμοι γὰρ οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά· ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ οἱ παροιμία. ἀλλὰ φιλοῦσιν οἱ ἐπιεικεῖς, ἢ οὐ κολακεύουσι. *Sũt enim ad mala utiles improbi: Clavus enim clavo, ut eſt in Proverbio.* Viri boni verò amant, aut non adulantur.

Octavum, *Amicos ſibi aſciſcere homines abjectos, humiles* & *peregrinos: à quibus non poſſit ſibi aliquid mali metuere.*

Quorſum videntur iſta præcepta ſpectare?

Ariſtoteles ait iſta præcepta præcipuè accommodata

Ταῦτα καὶ [illegible] τοιαῦτα τυραννικά.

data eſſe ad tres ſcopos, vel ut ipſe nominat, ὅρους, *fines, quos Tyranni in ſua gubernatione ſibi ut plurimùm habent propoſitos: nempè ſubditos ſuos efficere primùm* μικρόψυχους *puſillanimes, abjectos, & humiliter de ſeipſis ſentientes:* οὐδενὶ γὰρ ἂν μικρόψυχος ἐπιβουλεύσειε. nam qui parvi eſt animi, nemini inſidiatur. *Deinde* ἀπιστοῦντας ἀλλήλοις, *ſibi mutuò diffidentes & ſuſpectos: tertiò* ἀδυνάμους, *viribus & potentiâ deſtitutos. Sic enim propter* μικροψυχίαν *non volent, neque propter* ἀπιστίαν καὶ ἀδυναμίαν *facilè audebunt aut poterunt aliquid contra Tyrannum moliri aut ſuſcipere.* οὐδεὶς γὰρ ἐπιχειρεῖ τοῖς ἀδυνάτοις. *nemo enim facilè aggreditur, quod perficere non poſſit.*

ὁ δ' ἕτερος σχεδὸν ἐξ ἐναντίας.

Quæ ſunt præcepta de altero modo conſervandæ Tyrannidis: qui non eſt ita barbarus & crudelis: ſed humanior & mitior?

Ariſtoteles de hoc altero modo primùm *tradit hoc generale præceptum: Tyrannus ita debet ſuum imperium moderari, ut videatur eſſe* βασιλικώτερον, *id eſt, magis Regium, quàm Tyrannicum: quam ad rem utile eſt, ſi poſſit* καλῶς ὑποκρίνεσθαι τὸ βασιλικὸν, *id eſt, aptè imitari & ſimulare regium erga ſubditos animũ* & *imperium.* Deindè *tradit quædam ſpecialia præcepta, quo pacto aptè poſſit imitari & ſimulare Regiam gubernationẽ: quæ præcepta ſunt quaſi* ὑποκριτικὰ, *item* σοφίσματα τυραννικὰ: *per quæ Tyrãni ſuos ſubditos ſolent faſcinare & decipere.* Quæ

Quæ ſunt iſta præcepta?

Primum eſt, *Tyrannus debet videri τῶν κοινῶν φροντίζειν, id eſt, curam habere communium rerum, quæ ad omnium ſubditorum utilitatem & ſalutem pertinent.* Hoc autem duobus modis conſequetur. Primò, *ſi publicas pecunias, quas ex laboribus & ſudoribus ſubditorum colligit: non impendit in luxū & turpes voluptates.* Deindè, *ſi ſimulat ſe paratum eſſe de illis rationes reddere, in quos uſus impenderit. Sic enim & minus erit ſuſpectus ob avaritiam* & *luxuriam: & magis videbitur eſſe bonus Oeconomus, & fidelis diſpenſator publicarum pecuniarum.* Περὶ τοῦ δοκεῖν φροντίζειν.

Alterum præceptum. *Tyrannus debet præ ſe ferre aliquam σεμνότητα, gravitatem cum humanitate, & morum facilitate conjunctam.*

Tertium præceptum. *Tyrannus cavere debet, ne vel ipſe, vel ejus domeſtici & miniſtri aliquem ex ſubditis contumelia aut injuria aliqua afficiant.*

Quartum. *Circa voluptates corporis ita ſe gerere debet, ut videatur eas non admodum expetere aut magnifacere: ſed magis amare temperantiam & ſobrietatem. Aut ſi cupiat illis interdum indulgere, ut illud clàm & occultè faciat: ne veniat in contemptum, aut per inſidias opprimatur.* οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὔτ᾽ εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ᾽ ὁ μεθύων, οὐδ᾽ ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ᾽ ὁ καθεύδων. neque enim ſiccus vel ſobrius facilè inva- Περὶ τὰς ἀπολαύσεις.

lè invadi aut contemni ſolet, ſed ebrius. neque is qui vigilat, ſed qui dormit.

Τυραννικὸν τὸ ἐναντίον.

Quintum. *Ne videatur revera Tyrannus eſſe, ſed potiùs quidam* ἐπίτροπος, *curator, & bonus tutor civitatis: debet civitatem publicis ædificiis exornare: veluti ſunt theatra, Baſilica, templa, porticus, thermæ, & his ſimilia alia, quæ non ſolùm civitati ſplendorem, verùm etiam civibus utilitatem aliquam, & oblectationem adferre poſſunt.*

Sextum. *Ut Tyrannus in majore exiſtimatione* & *authoritate ſit apud ſubditos ſuos, debet ſimulare pietatem & religionem ſibi maximè curæ eſſe. Iſta autem hypocriſis debet eſſe* ἄνευ ἀβελτηρίας, *absq; ſtultitia, id eſt, callida & aſtuta, ne ſubditi poſſint animadvertere ejus ſimulationem: alioquin enim magis ipſum contemnet.*

Τοὺς τι ἀγαθοὺς περί τι γιγνομένους.

Septimùm. *Viris bonis, & benè de Repub. meritis, ipſe in propria ſua perſona debet præmia, & quidem majora, quàm ab aliis liberis civitatibus fieri ſolet, diſtribuere: improbis autem & facinoroſis per alios magiſtratus, & per legitima judicia pœnas infligere. Sic enim & benevolentiam apud ſubditos ſibi conciliabit: & eorum odia declinabit.*

Κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας.

Octavum præceptum *communiter pertinet ad Tyrannum & Regem. Non debet unum aliquem ſolùm ex ſuis aulicis, præſertim ſi ſit animo elato præditus, ſubitò ad magnos honores & potentiam evehere: ſed plures ſimul conjungere: ut hac ratione ſe*

ne ſe mutuò poßint obſervare, & ex quadam æmulatione impedire, ſi fortè unus aliquis ſuâ potentiâ velit abuti adverſus cæteros.

Nonum. *Nemini debet ſubitò omnem potentiam, authoritatem, & dignitatem auferre: ſed illud facere ἐκ περιαγωγῆς, id eſt, ſenſim & paulatim: ut vix animadvertatur.*

Decimum præceptum. *Cavere ſibi debet à contumelioſa tractatione, aut pulſatione ſeu verberatione ſuorum ſubditorum in infligendis pœnis: ne videantur magis ex quadam malevolentia & petulantia, quàm ex paterno animo ad emendationem eorum qui patiuntur, eſſe profectæ.*

Undecimum. *Tyrannus maximè ſibi cavere debet ab aliјs, qui videntur mortem contemnere, & vitam ſuam non magnifacere. Tales enim ad quodvis facinus perpetrandum ſunt paratißimi. Nam ut* Heraclitus *ait:* χαλεπὸν θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. *Difficile factu eſt cum ira pugnare (h. e. iræ reſiſtere) emi namq; anima.*

Duodecimum. *Tyrannus debet operam dare, ut utroſq; cives tàm divites, quàm pauperes habeat ſibi ac imperio ſuo faventes: inprimis verò eos, quos videt eſſe potentiores.* [illegible]

Quod eſt ſummum caput omnium hactenus enumeratorum præceptorum?

Tyrannus hoc unum ſtudere debet, ut videatur benignitate potiùs & clementiâ, quàm ſeveritate & cru-

& crudelitate ſuum imperium adminiſtrare & ſtabilire.

Quo pacto autem iſtud efficit?

Περίεργον δὲ τὸ λέγειν καθέκαστον.

I. Si ita imperium ſuum adminiſtrat, ut non videatur eſſe verus Tyrannus, ſed potiùs Rex, & bonus paterfamiliàs ſuorum ſubditorum. II. Si non videatur eſſe σφετεριστής, id eſt, omnia in privatum ſuum commodum convertere: ſed potiùs ἐπίτροπος, curator & tutor communium bonorum. III. Si videatur in omnibus actionibus ſtudioſus eſſe mediocritatis, fugere autem ea, quæ modum excedunt. IIII. Si viros claros & nobiles ſibi conciliet comitate & benevolentiâ: plebeios verò blanditijs & muneribus. V. Si mores & actiones ſuas totamq; vitam ita inſtituat, ut quantum ad virtutem attinet, videatur eſſe vel revera bonus: vel ſaltem ſemibonus, & non omninò malus & improbus.

Quid inde utilitatis habebit?

Multum ſanè. Primùm *enim imperium ejus videbitur eſſe honeſtius, & quodammodo Regium: ideoq; magis expetendum.* Deindè *non erit in odio apud ſuos ſubditos: ſed magis ab illis amabitur.* Tertiò, *non cogetur vivere in perpetuo metu: quia ejus ſalutem & vitam ſubditi potiùs, quàm interitum expetent. Deniq; Imperium ejus futurum eſt magis diuturnum.*

Suntne

Suntne Tyrannides diuturnæ?

Καί τοι πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι.

Minimè: & ratio eſt, quia nullum violentum poteſt eſſe diuturnum: *atqui Tyrannides vel initio fuerunt per vim conſtitutæ, vel poſteà per vim adminiſtrantur* & *retinentur. Quia autem Tyranni violenter imperant: ideò etiam plerunque violenta morte pereunt: quemadmodum* Juvenalis Satyr. 10. *ſcribit:*

Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte Tyranni.

Imò Tyrannus ſenex olim habitus fuit pro miraculo: ſicut apparet ex reſponſo Thaletis Philoſophi, apud Diogen. Laërt. in vita ejus, *qui cum ex longa profectione domum reverſus, interrogatus eſſet, quid maximè in illa peregrinatione obſervaſſet, quod ei mirum videretur: reſpondit, Se vidiſſe in quadam regione Tyrannum ſenem. In quam ſententiam etiam* Seneca in Hercule *ait: Rarum eſt videre Tyrannum, qui ſit felix, idemq́; ſenex.*

Quomodo Ariſtoteles probat Tyrannides non eſſe diuturnas?

Ariſtoteles hoc declarat narratione hiſtorica quatuor exemplorum earum Tyrannidum, quæ illis temporibus maximè fuerunt celebres: quarum nulla ultrà centum annos duravit. Primum exemplum *eſt de Tyrannide Orthagoræ Siconii, qui unà cum ſuis filiis & poſteris centum annos regnavit.* Alterum exemplum *eſt de Tyrannide Cypſeli Corinthiorum Tyranni: qui unà cum ſuis filiis an-*

annos ſeptuaginta tres, & ſex menſes Corinthum tenuerunt. Tertium eſt de Piſiſtrato, qui unà cùm filiis ſuis, annos tantùm 35. Athenis dominati ſunt. Quartum eſt de Tyrannide Syracuſana: quæ ſub tribus Tyrannis Hierone, Gelone, & Thraſybulo ſolùm annos octodecim duravit.

CAPUT XII.

Ἐκ δὲ τῆς τοῦ Πλάτωνος πολιτείας.

Expoſuiſti hactenus ſatis multa de cauſis mutationis & interitus Rerumpub. ex Ariſtotele: ſed cupio etiam ex te audire, quæ fuerit Platonis de hac quæſtione opinio?

Plato in octavo libro de Repub. *cauſam mutationis & interitus Regnorum & Rerumpublicarum transfert* primùm *in naturam & conditionem omnium eorum, quæ in hoc mundo lunari globo ſunt ſubjecta: quæ omnia talia ſunt, ut nihil eorum ſit firmum, ſtabile, & perpetuum. Sic enim, inquit,* παντὶ γενομένῳ φθορά ἐστι· καὶ οὐδὲν αὐτῶν τὸν ἅπαντα μενεῖ χρόνον, ἀλλὰ λυθήσεται. Deindè *transfert cauſam in ipſos, penes quos eſt imperiũ, & qui in magiſtratu ſunt conſtituti, quando hi ipſi inter ſe diſſident: inquiens,* ὅταν οἱ ἐπίκουροι, καὶ οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους τε, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς στασιάζωσι. Tertiò *etiam cauſam transfert in degenerationem & pravitatem hominum: qui propter inæqualia conjugia ex ſe procreant liberos & poſteros plerunque*

deteriores:

deteriores: qui quoniam nulla diſciplina nulliſq; legibus patiuntur ſe coerceri & regi: perturbant harmoniam & tranquillitatem Reipub. undè tandem conſequitur earum mutatio & everſio. Τοῦτο μὲν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς. ἐνδέχεται εἶναί τινας, οὓς παιδευθῆναι καὶ γενέσθαι σπουδαίους ἄνδρας ἀδύνατον. *Atq; hoc quidem ipſum fortaſſe non malè.* Fit enim, ut tales ſint, qui diſciplina inſtitui, & viri boni fieri minimè poſſint.

Quando autem ſolent iſtæ mutationes in Rebuſpublicis plerunq; accidere?

Plato exiſtimat iſtud ſolere fieri poſt converſionem & revolutionem quorundam orbium cœleſtiũ, factam certo annorum numero, quem numerum ipſe τέλειον *perfectum nominat: quem poſtquàm res attigerunt, incipiunt rurſum quodammodò retrogradi, & paulatim in deterius mutari.*

Sed quis eſt iſte perfectus & ſolidus numerus?

Plato hunc annorum numerum, & iſtam rerum periodum ſeu converſionem, admodum obſcurè indicat exemplo numeri novenarij in ſeipſum reducti & multiplicati. Quod exemplum cum adeò obſcurum & perplexum ſit, ut omnes etiam accutiſſimi Platonis interpretes fateantur, ſe non poſſe aſſequi, quẽnam numerum Plato præciſè intellexerit. ideò exiſtimo eum numerum neq; à nobis ſcrupuloſiùs eſſe inquirendum: præſertim cum ipſe Plato videatur non

non omninò de eo certus fuiſſe. Nam in eodem loco ait, Muſas invocandas eſſe, pro hujus quæſtionis vera explicatione.

Quæ autem tu exiſtimas circa hanc quæſtionem utiliter poſſe obſervari?

Quatuor videntur circa hanc quæſtionem de imperiorum & Rerumpub. mutatione eſſe notanda.

Quod eſt primum?

Primùm *notandum eſt hoc ipſum, quod* Cicero lib. 2. de Divinatione, *ubi hujus quæſtionis mentionem facit, monet: Nimirùm ſe à Platone, & ex Philoſophia didiciſſe, Naturales eſſe quaſdam converſiones Rerumpublicarum, ut eæ tùm à principibus, id eſt, optimatibus: tùm à populis, ut in Democratia: aliquando à ſingulis, ut in Monarchia, à Regibus aut Tyrannis tenerentur.*

Quod eſt alterum?

Deindè *notandum eſt, quod Plato videtur voluiſſe indicare: fatales eſſe imperiorum & Rerumpub. periodos: quæ poſteaquam ad ſummum dignitatis & potentiæ faſtigium pervenerunt, ut non videantur ulterius progredi, incipiant paulatim facta converſione rurſum decreſcere, imminui,* & *omninò corruere: propterea quòd ſuccedunt novi* & *imperiti, & mali gubernatores, qui ſua vel ſtultitia, vel improbitate, aliiſq; vitiis perturbant harmoniam, hoc eſt, tranquillum Reipub. ſtatum: unde neceſſe*

eſt

eſt exiſtere ſeditiones, bella & *tandem everſiones Rerumpublicarum.*

Quod eſt tertium?

Tertium *quòd hoc loco & quidem præcipuè notandum eſt, de quo etiam ſacræ literæ nos admonent, eſt*: DEUM OPT. MAX. *in cujus omnipotenti voluntate & manu omnia poſita ſunt, eſſe eum ipſum, qui regna & imperia conſtituit, conſervat, mutat, transfert: interdum etiam juſto ſuo judicio propter hominum peccata & ingratitudinem omninò everti, & interire permittit: cujus rei paſſim & in ſacris literis, & profanis hiſtorijs plurima extant exempla & teſtimonia.* Danielis 2. cap. v. 21. *dicitur*: DEUS *transfert Regna & conſtituit.* Proverb. 8. cap. v. 15. *per me Reges regnant.* Siracid. cap. 10. v. 8. *Propter injuſtitiam transferuntur Regna de gente ad gentem: & propter delicta terræ, citò alij poſt alios fiunt principes* &c. *Non igitur fatali quadam annorum revolutione neq; caſu aliquo, Regna, Imperia, & Reſpub. conſervantur, mutantur, aut evertuntur: ſed ſingulari* DEI *conſilio.*

Quod eſt quartum?

Poteſt etiam appendicis loco hos quartum jam dictis adijci, de quo admonet Philippus Melanchthon in ſuis Chronicis, *quæ olim ſub Carionis nomine fuerunt edita: Nimirum experientiâ obſervatum eſſe, quod plerunq; circa annum quingenteſimum*

Tertiò, *quòd de modo mutationis Rerumpublicarum non rectè videtur ſentire. Ait enim formas Rerumpub. per ordinariam quandam ſucceſsionem, unam in alteram ſibi proximè vicinam, antecedentem aut ſubſequentem mutari, & degenerare: Ariſtoteles verò oſtendit, nullam eſſe certam cauſam propter quam hæc mutationis ſeries ſervari debeat: ſed ſæpè accidere, ut aliqua forma Reipub. ſtatim in ſibi oppoſitam & contrariam mutetur.* Περὶ δὲ τάξεις διὰ τίν᾽ αἰτίαν.

Quartò, *quòd mutationis Rerumpubl. tantùm cauſam eſſe dixit Luxum & profuſionem opum & facultatum: per quam cives ad paupertatem redacti, novas res moliuntur, & ſeditiones excitant: per quas exiſtimant ſe poſſe iterum alias opes acquirere. Ariſtoteles verò ait etiam plures alias eſſe cauſas, propter quas interdum in Rebuspub. & civitatibus turbæ, ſeditiones & mutationes ſolent exiſtere: de quibus* prolixè ſuprà in primis ſeptem capitibus dictum fuit: *quænam ſint* αἴτια φθαρτικὰ τῶν πολιτειῶν. Πολλῶν τε ὄντων αἰτιῶν δι᾽ ὧν.

Quintò, *quòd præterijt mutationem Tyrannidis: & de Oligarchiarum mutatione neq; veram cauſam, neq; verum modum indicavit.*

Liber

Liber Sextus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes hujus Sexti Libri?

Ariſtoteles in hoc libro primùm *tradit modum conſtituendi Democratiam* & *Oligarchiam in aliqua Republica aut civitate: idq; in ſeptem primis capitibus.* Deindè, *in poſtremo octavo capite enumerat varias ſpecies magiſtratuum, qui in civitate & Republ. benè conſtituta videntur eſſe neceſſarij.*

CAPUT I.

Qvid in hoc capite agitur?

Hoc caput eſt veluti proœmium hujus libri: in quo hæc tria continentur: I. *Ἀνακεφαλαίωσις eorum, quæ in duobus libris ſunt explicata; nempè de ſex diverſis Rerumpub. formis: & de trib. præcipuis cujusq; Reipub. partibus, veluti ſunt, Senatus, Magiſtratus & Iudicia.*

II. *Κατάστασις ἢ πρόθεσις, quadripartita eorum, quæ in hoc libro vult explicare.* Primùm *enim dicendum eſt, quæ ſint inſtituta & leges Oligarchiæ & Democratiæ.* Deindè, *quo pacto diverſæ Rerumpublicarum formæ poßint utiliter inter ſe commiſceri.* Tertiò, *de modo inſtituendi optimam Democratiam vel Oligarchiam.* Quartò, *quo ordine & qua methodo iſta ſint explicanda.*

III. Pars

III. *Pars hujus proœmij eſt de utilitate hujus doctrinæ.*

Suntne plures & diverſæ ſpecies Democratiarum?

Quinq; ſunt earum differentiæ ſive ſpecies: de quibus in lib. 4. cap. 3. & 6. *fuit explicatum.*

Διπλῶν δὲ πρὸς πολλὰ τὴν μέθοδον

Suntne plures Democratiæ?

Primùm, *quia diverſa ſunt partes ſive conditiones, & vitæ genera populi: alij enim ſunt occupati in colendis agris,* & *paſcendis pecoribus: alij exercent opificia, aut mercaturam: alij ſunt mercenarij: alij aliud vitæ genus, quo ſe alunt, amplectuntur.* Deindè, *quia Democratiæ aliæ ſunt puræ: in quibus omnia inſtituta ſunt* δημοτικά, *popularia: aliæ ſunt mixtæ, in quibus ſunt mixta, in quibus etiam quædam leges ex alijs formis Rerumpublicarum ſunt deſumptæ.*

Quæ eſt utilitas eorum præceptorum, quæ in hoc libro explicantur?

Duplex: Una *eſt, ut ſciamus, quo pacto Democratiæ* & *Oligarchiæ rectè ſint conſtituendæ.* Altera, *ut ſciamus, quomodo vitioſæ Rerumpub. formæ ſint corrigendæ: quorum utrumq; eſt officium boni politici.*

Χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν

Quæ ſunt in univerſum conſideranda ei, qui vult rectè bonam aliquam Rempubl. conſtituere?

Tria. Primùm, τὰ ἀξιώματα, *id eſt, opinio-*

nes & ſententiæ, communiter receptæ & approbatæ ab iis, apud quos vult Rempub. conſtituere. Deindè τὰ ἤθη, *hoc eſt, mores & ingenia eorum.* Tertiò, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη, *quæ ſint eorum cupiditates, & qui affectus: ut poſſit ſua inſtituta illis, quantum fieri poteſt, accommodare:* & *in hac parte illis gratificari.*

Unde hæc cognoſcuntur?

Partim ex eorum ſermonibus, partim etiam ex eorum actionibus. Nam οἱ λόγοι, καὶ αἱ πράξεις *ſunt* σημεῖα, *indicia ſenſuum animi.*

Quare hæc tria conſideranda ſunt ei, qui bonam Rempub. vult conſtituere?

Cauſam hujus rei Ariſtoteles ſuprà in lib. 3. cap. 7. refert: ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν τίθεσθαι τοὺς νόμους, ἀλλ' οὐ πρὸς τοὺς νόμους τὴν πολιτείαν. *Quia leges accommodandæ ſunt formis Rerumpublicarum, non autem Reſpublicæ ad leges.*

CAPUT II.

Quæ eſt ὑπόθεσις, ſeu Fundamentum Democratiæ?

L*Ibertas.* Ὑπόθεσις τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ἐστὶν, ἡ ἐλευθερία. ταύτης γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημοκρατίαν. *Democraticæ Reipub. finis ſive ſcopus eſt libertas: quia hanc dicunt omnem Democratiam ſpectare.*

Quæ ſunt propriæ notæ, ſeu, ut Ariſtoteles vocat, ὅροι Libertatis politicæ?

Duæ.

Duæ. Prima eſt, *Æqualitas juris ſecundum proportionem Arithmeticam, ex qua exiſtit viciſſitudo imperandi & parendi*: τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν, καὶ γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. *etenim* jus populare eſt, æquale habere numero, ſed non dignitate. Altera nota *Libertatis eſt, Licentia ſeu poteſtas honeſtè vivendi ut velis: quam notam Ariſtoteles probat à contrario: Quia ſervitus eſt, non pro ſuo, ſed pro alterius arbitrio vivere.* τοῦ δούλου ὄντος τὸ ζῆν, μὴ ὡς βούλεται. ejus qui eſt ſervus, vivere eſt, non ut velit. *Hanc notam Libertatis* Plato lib. 8. de Repub. *nominat* ἐξουσίαν ποιεῖν ὅ, τι τις βούλεται. *Et* Cicero in lib. 1. Off. *&* in quinto Paradoxo *Libertatem definit, quòd ſit* poteſtas vivendi ut velis.

Quæ ſunt δίκαια δημοτικὰ, hoc eſt, jura & inſtituta, ſeu præcepta popularia? Τούτων δ' ὑποκειμένων.

Ariſtoteles undecim ordine enumerat. Quorum Primum *eſt: Omnibus civib. poteſtatem concedere eligendi magiſtratum ex omnibus civium ordinibus.*

Alterum. *Omnibus civibus, per viciſſitudinem concedere jus imperandi & parendi: ut hoc modo omnibus pateat aditus ad honores.*

Tertium. *Magiſtratus omnes non per ſuffragia, ſed per ſortem eligere: exceptis iis, in quibus adminiſtrandis ſingularis prudentia & experientia requiritur.*

Quartum. *Nullos magiſtratus ex cenſu, niſi fortè admodum exiguo, alicui demandare.*

Quintum. *Nullum magiſtratum eidem ſæpius committere: excepto bellico magiſtratu.*

Sextum. *Nemini magiſtratum nimis diu concedere.*

Septimum. *Iudices ex omnibus ordinibus deligere. : eiuſq́; poteſtatem judicandi de omnibus, aut ſaltem de gravioribus rebus concedere.*

Octavum. *Penes concionem populi, hoc eſt, penes Senatum, qui ex univerſo populo electus eſt, ſummam eſſe authoritatem deliberandi & decernendi de rebus gravioribus ad Rempub. pertinentibus. Cæteris verò magiſtratibus, non niſi de rebus minimis aliquid ſtatuendi poteſtatem permittere.*

Nonum. *Mercedem aliquam ſive ſportulas dare omnibus, qui publicis concionibus judiciȷs & deliberationibus interſunt: ut eo frequentiores conveniant.*

Decimum. *Homines obſcuros, ignobiles, pauperes, & ſordida opificia exercentes non planè à publicis honoribus* & *officȷs excludere.*

Undecimum. *Quod ferè idem eſt cum ſexto, Nullum magiſtratum debere eſſe perpetuum. Sic enim plures poterunt ad iſtos honores pervenire: & præcidetur ȷs, qui magiſtratum aliquem gerunt, occaſio abutendi ſuâ authoritate & potentiâ adverſus Rempublicam.*

CAPUT III.

Cum æqualitas juris ad concordiam inter cives alendam, maximi ſit momenti: Quæro ex te, quomodo ea ſit æſtimanda?

Φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιον.

AEqualitas juris non eodem modo in Democratia & *Oligarchia ſolet æſtimari. Nam in Democratia à plebeiis, & à populo ea æſtimatur ſecundum proportionem Arithmeticam: ſi nimirùm omnes cives æquali loco & jure habentur, circa ullum reſpectum perſonarum: & illud ſit* δίκαιον δημοτικὸν, *quod pluribus & majori parti viſum fuerit. In Oligarchia verò à nobilibus & divitibus æqualitas juris æſtimatur ſecundum proportionem Geometricam: ita ut illud juſtum & ratum habeatur, quod ditioribus & potentioribus viſum fuerit.*

Quid ad hæc Ariſtoteles reſpondet?

Τίς ἂν εἴη ἰσότης ἣν ὁμολογήσειαν.

Ariſtoteles utrorumq; ſententiam negat ſimpliciter veram & bonam eſſe. Nam ſi Democraticorum & plebeiorum ſententia ſimpliciter debet eſſe vera: tunc illis ſecundum hoc jus licebit impunè invadere, & diripere bona divitum: & *ſic introducetur ſumma licentia pauperum adverſus divites. Si verò Oligarchicorum ſententia fuerit vera: tunc ſecundum jus licebit illis impunè pauperes injuriâ afficere & opprimere:* & *ſic confirmabitur Tyrannis divitum atq; nobilium adverſus cives, pauperes & plebeios.*

Quæ eſt igitur Ariſtotelis ſententia de æqualitate juris inter cives conſtituenda?

Ariſtoteles ait utrumq; ordinem civium, tàm nobilium atq; divitum, quàm plebeiorum & pauperum ſimul conſiderandum eſſe: ita ut omnium ſimul habeatur ratio: & illud juſtum ratumq; cenſeatur: quod majori parti ex utroq; civium ordine utile & ſalutare viſum fuerit: ne ulla pars civium videatur fuiſſe neglecta. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου, κἂν ᾖ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν, ὅμως ῥᾷον τυχεῖν, ἢ συμπεῖσαι τοὺς δυναμένους πλεονεκτεῖν. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον τὸ δίκαιον οἱ ἥττους, οἱ δὲ κρατοῦντες, οὐδὲν φροντίζουσι. *Sed de jure & æquitate quamvis difficile ſit veritatem reperire: id tamen inventu facilius eſt, quam perſuadere ijs, qui plus habere poſſunt, (ut ſcilicet invento jure & æquitate utantur)* Semper enim tenuiores & minus potentes æquitatem & jus quærere ſolent, potentes verò iſta non curant.

CAPUT IIII.

Δημοκρατιῶν ἡ βελτίων γεωργῶν.

Quæ Democratia judicatur ab Ariſtotele eſſe optima?

E*A quæ conſtat ex agricolis, quibus etiam annumerari poſſunt paſtores: nam quod ad vitæ conditionem attinet, multa habent ſimilia cum agricolis, vitam quaſi agriculturam exercentes: quemadmodum* ſuprà lib. 1. cap. 5. *dictum eſt.*

Quare

Quare judicat talem Democratiam eſſe optimam?

Propter duas cauſas: Primùm, *Quia eſt antiquiſsima. Nam primos homines, agricolas aut paſtores fuiſſe, non ſolùm veterum poëtarum & hiſtoricorum monumenta*: Horat. lib. Epod. od. 2. Juſtin. Hiſtor. lib. 1. Joſeph. lib. 1. antiq. *verùm etiam ſacræ literæ teſtantur.* Geneſ. 5.23. Exod. 3.1. 1. Sam. 16. 11. Deindè, *quia adminiſtratur ab ejuſmodi ab hominibus, qui olim inter optimos habebantur.* Cicero pro Roſcio, Amer.

Quare Agricolæ olim habebantur inter optimum populum?

Quoniam propter inopiam perpetuò occupati ſunt in laboribus ad acquirendum victum, & reliqua vitæ neceſſaria: ita ut illis non ſit ocium inſidiandi aliorum bonis & facultatibus. Propterea quia in urbibus multæ ſunt voluptatum illecebræ, variæ ſe offerunt occaſiones ad peccandum, plurima reperiuntur malorum & improborum hominum exempla, per quæ interdum etiam boni poſſunt corrumpi. Deniq; *quia agricolæ non ambitiosè affectant honores in Republica. Sed ut Ariſtoteles inquit*, ἥδιον αὐτοῖς ἐστιν ἐργάζεσθαι, ἢ πολιτεύεσθαι, *malunt laborare, quàm Rempublicam adminiſtrare. Nam ex ejuſmodi laboribus, honeſtas ſibi acquirunt divitias, quæ illis longè ſunt ſuaviores,*

Πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τῆς τιμῆς.

quàm honores, qui ex magiſtratibus percipiuntur: qui interdum plus invidiæ & moleſtiarum, quàm utilitatis in ſe habent. Quod Ariſtoteles confirmat exemplo priſcorum agricolarum: qui etiam Tyrannides, & duriſſimas Oligarchias patienter tulerunt: modò non impedirentur in colendis ſuis agris, & in percipiendis ex eorum cultura fructibus. Hinc Cicero pro Q. Roſcio *inquit, Vita ruſtica maximè disjuncta eſt à cupiditate, ſcilicet honorum & pecuniæ: eſtq; parſimoniæ, diligentiæ & juſtitiæ magiſtra.*

Εἰ δὲ τὸ κυρίους εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Sed quid faciendum eſt, ſi etiam aliqui ex agricolis ſint honorum cupidi?

Talibus Ariſtoteles exiſtimat duplici ratione poſſe occurri, ne videantur planè ab honoribus excludi. Primùm, *ſi etiam adhibeantur electioni magiſtratuum.* Deindè, *ſi quoq; vocentur ad audiendas, & cognoſcendas rationes geſtorum magiſtratuum.*

Διὸ δεῖ συμφέρον ἐστι.

Quæ ſunt autem obſervanda circa electionem magiſtratuum in tali Democratia?

Tria. Primùm, *ut omnibus poteſtas ſit veniendi ad ejuſmodi electionem.* Deindè, *ut magiſtratus non ſorte, ſed per ſuffragia eligantur.* Tertiò, *ut in majoribus magiſtratibus mandandis ratio habeatur, partim cenſuum & facultatũ: partim etiã virtutis & induſtriæ: ne tales magiſtratus mandentur vel nimium pauperibus, qui illis rectè adminiſtrandis propter egeſtatem vacare non poſſunt: vel hominibus imperitis, & ad ejuſmodi munia rectè obeunda minus idoneis.*

Quæ

Quæ utilitas eſt hujusmodi Electionis?

Primùm, *quòd hac ratione præcipui magiſtratus ſemper per optimos quosq; adminiſtrabuntur.* Deindè, *quòd populus non invitus, ſed volens obtemperabit illis magiſtratibus: quos ipſemet ſuo ſuffragio elegit.* Tertiò, *qui hoc modo electi ſunt, non laborabunt invidia apud ſubditos.* Quartò, *quòd hæc adminiſtratio non diſplicebit viris bonis & excellentibus: ſiquidem non coguntur ſubjectis eſſe deterioribus.* Quintò, *quòd hac ratione ipſi qui magiſtratu funguntur, magis continebuntur in officio, ut juſtè imperent: ſcientes ſibi rationes reddendas eſſe populo, de omnibus iis, quæ in magiſtratu geſſerunt.* τὸ γὰρ ἐπανακρέμασθαι, καὶ μὴ πᾶν ἐξεῖναι ποιεῖν, ὅτι ἂν δόξῃ συμφέρον ἐστίν. ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν, ὅτι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον. *Vtile namq; eſt, ſuſpenſo eſſe animo (vel compeſci) & non licere quodlibet facere.* Nam poteſtas faciendi, quod quisq; velit, non ſatis eſt, quod in quoq; eſt, malo continendo.

Quomodo autem poteſt in tali Democratia populus in agriculturæ ſtudio retineri? Πρὸς δὲ τὸ κατασκευάζειν.

De ea re Ariſtoteles commemorat fuiſſe apud veteres tres leges conſtitutas: quarum prima *fuit: Nemini licitum eſſe debere, plures agros coëmere & continuare: ne per hanc rationem omnes agri paulatim venirent ad paucos dominos divites: reliqui*

verò pauperes cogeremur egere. Altera lex. *Nemini licitum ſit, eam partem agrorum, quam vel à Repub. per ſortem; vel à ſuis majoribus per hæreditatem accepit, vendere, vel alienare, vel alteri pro pecunia mutuò accepta, oppignorare.* Tertia lex *jubebat, ut ſinguli eam partem agrorum, quæ illis à Republ. aſsignata fuerat, ipſi colerent, & de illis cenſum annuum civitati perſolverent.*

Τὰ δ' ἄλλα πλήθη πάντα.

Quare reliqua turba hominum, veluti ſunt opifices, inſtitores, mercenarij & ſimiles, non ſunt æquè idonei ad conſtituendam bonam Democratiam, ſicut agricolæ?

Propter duas cauſas: Primùm, ὅτι ὁ βίος αὐτῶν φαῦλος, καὶ οὐθὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς: *hoc eſt, Quia vitæ genus, quod ſectantur, eſt vitioſum, & nulla habet virtutis exercitia: ſed majore ex parte ad quæſtum, avaritiam, dolum, & fraudes eſt directum.* Deindè, *quia hoc genus hominum plerunq; eſt curioſum, & novarum rerum cupidum: ideoq; tales frequentiores ſunt in publicis conventibus & deliberationibus: in quibus ſæpè ſolent bona conſilia vel oppugnare, vel impedire, vel omninò evertere: ab agricolis verò & paſtoribus, quia per agros, per ſylvas, & montes extra urbem ſunt diſperſi, nihil tale eſt metuendum.*

Πᾶν μὲν ἐνδῆ κοινωνάζειν.

Quæ eſt deterrima Democratia?

Ea quæ ab Ariſtotele ſuprà in 4. libro *poſtremo loco fuit poſita: in qua omnes qui in civitate habitant,*

bitant, indifferenter pro civibus habentur: & ad honores, atq; magiſtratus admittuntur.

Quare hæc Democratia dicitur deterrima?

Quia in ea eſt magna confuſio civiu: cùm omnes tàm nobiles, divites, clari, quàm ignobiles, pauperes, & plebeij atq; infimi eodem loco habentur. Et proptereà quoq; neceſſe eſt eam non eſſe diuturnam & ſtabilem.

Quæ ſunt circa Democratiam obſervanda, ut poſſit eſſe firma?

Π.ϛ' δὲ τὰ κατεσκευασ. πόλιν.

De hac re tria ab Ariſtotele traduntur præcepta.

Primùm eſt, *Ad ſtabiliendam Democratiam utile eſt plebeiorum civium numerum augere: ut major ſit populi potentia, ad reſiſtendum divitibus & nobilibus; ut poſſint populum opprimere.*

Quomodo augetur civium numerus?

Si non ſolùm in civium numerum recipiūtur, qui ex utroq; parente, ſed etiam qui ex uno ſolùm parente cive nati ſunt: prætereà ſi etiam peregrini & exteri civitatis jure donantur.

Sed quid hîc eſt obſervandum?

Cavendum eſt, ne civium plebeiorum numerus nimium augeatur: ſed tantùm eo uſq;, ut populi potentia major ſit, quàm reliquorum civium. Etenim nimia populi multitudo parit in Republ. ἀταξίαν, *id eſt, confuſionem: deindè reddit populum petulantem & effrenem, exiſtimantem ſibi quidvis licere: undè facilè exiſtunt ſeditiones, per quas eiuſmodi Democratiæ tandem evertuntur.* ὀλίγον μὲν γὰρ

ποιηθῇ

πονηρὸν παρορᾶται. πολὺ δὲ γινόμενον, ἐν ὀφθαλμοῖς μᾶλλόν ἐστιν. *nam* exiguum quidem malum deſpicitur, majus verò factum, magis incurrit in oculos.

Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα.

Quod eſt alterum præceptum ſtabiliendæ Democratiæ?

Ad ſtabiliendam & conſervandam Democratiam utile etiam eſt, ſervare quatuor inſtituta Cliſthenis Athenienſis, qui pulſis triginta Tyrannis Democratiam populo reſtituit. Quorum primum *eſt, quòd ejectis triginta Tyrannis, plures tribus* φυλὰς *& tribuum partes* φρατρίας *conſtituit.* Alterum, *quòd privata ſingularum familiarum ſacra commutavit in publica & communia.* Tertium, *quòd omnia diſcrimina ordinum inter cives ſuſtulit: & cives ita inter ſe permiſcendos eſſe cenſuit: ut nulla, aut ſaltem exigua ratio haberetur nobilitatis generis, divitiarum & ſimilium rerum.* Quartum, *quod ſuſtulit collegia & ſodalitates civium, quæ ſub imperio* XXX. *Tyrannorum fuerunt inſtituta: ne cives ſub prætextu iſtarum ſodalitatum poſſent deinceps inter ſe conſpirare, & turbas movere.*

Ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ κατασκευάσματα.

Quod eſt tertium præceptum?

In ſtabilienda ultima Democratia, utile eſt etiã quædam Tyrannica inſtiuta aſſumere: ſiquidem hæc ultima Democratia eſt ſpecies quædam Tyrannidis: unde etiam Cicero in lib. de Republ. *populum nominat Tyrannum. Quæ autem ſint illa Tyrannica* κατασκευάσματα, ſuprà lib. 5. cap. 11. *dictum*

ctum eſt: quibus in hoc capite additur victus & vitæ licentia. hac namq; via multi comparantur, qui huic ſtatui, quo talis licentia permittitur, optimè cupiant, eumq; auctum & conſervatum velint. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως. *quia* pleriſq; jucundius eſt licenter vivere quàm modeſtè.

CAPUT V.

Qvid in hoc capite agitur?

Ἔστι δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου.

T*Raduntur quædam alia præcepta generalia, quo pacto Democratiæ ſint diu in ſuo ſtatu conſervandæ: ſiquidem boni politici & legumlatoris officium eſt, non ſolùm benè poſſe Rempub. aliquam deſcribere & conſtituere: ſed etiam rationem oſtendere, quo pacto poſſit quàm diutiſſimè in ſuo ſtatu firma & ſtabilis permanere, juxta dictum* Poëtæ, lib. 2. de art. amand. v. 13.

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri:
Caſus ineſt illic, hic erit artis opus.

οὐ τὸ καταστῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον ἕν, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον. non illud eſt maximum, aut unum ſolum, (Rempub.) conſtituiſſe, ſed potius ut conſervetur. *Imò ex diuturnitate alicujus Reipubl. optimè poteſt judicium fieri de ejus bonitate & perfectione. Quam ob cauſam etiam Lycurgi prudentia fuit celebrata: qui apud Lacedæmonios talem formam Reipubl. conſtituit: quæ per multa ſecula duravit.*

Quot traduntur in hoc capite ab Ariſtotele præcepta δημοκρατικὰ?

Septem.

Septem, quorum primum *generatim pertinet ad omnes Reſpublicas videlicet vitare omnia ea, quæ Rempublicam poſſunt mutare aut perdere: contra verò ejusmodi leges & conſuetudines introducere, quæ Reipub. poſſunt eſſe utiles & ſalutares.*

Καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι.

Alterum, *Populi potentiam non nimium augere: ne inde reddatur effrenis & petulans, & occaſionem nanciſcatur movendi turbas & ſeditiones.*

Tertium, *Non permittere Demagogis, ut bona & pœnæ pecuniariæ Reorum condemnatorum publicentur, & inter populum diſtribuantur: ſed potius in ſacros uſus* & *cultum divinum convertantur: ne populus in condemnandis reis & eorum bonis publicandis nimium ſit facilis.*

Ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας.

Quartum, *Cavere ne publica judicia ſint frequentia: & graves pœnas conſtituere iis, qui temerè aliquem accuſarunt.*

Quintum, *Operam dare, ut vel omnes cives, vel ſaltem major & melior pars eorum, qui cæteris nobilitate, divitiis, prudentia, & uſu rerum antecellunt, optimè affecti ſint erga Rempub.*

Sextum, *Rariores habere conciones ſeu conventus civium, in quibus populo diſtribuenda eſt ſportula, hoc eſt, merces ſeu pecunia aliqua tenuioribus: quæ pecunia colligebatur vel à ditioribus, vel ex publico ærario erat ſumenda. Sic enim divites minus gravabuntur:* & *ærarium minus exhaurietur.* ὁ τετρημένος γάρ ἐστι πίθος ἡ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις. tale enim præſidium tenuioribus eſt pertuſum dolium.

Septi-

Septimum, *Inprimis verò cavere oportet, ne populus nimiâ prematur egeſtate*: Nam, ἄπορον εἶναι αἴτιόν ἐστι τοῦ μοχθηρὰν εἶναι τὴν δημοκρατίαν. Egere enim cauſa eſt, cur Democratia ſit vitioſa: & *ut* in lib. 2. cap. 4. *dictũ eſt*, ἡ πενία στάσιν ἐμποιεῖ, καὶ κακουργίαν, *h. e. Paupertas ſeditionis & maleficiorum effectrix eſt. Itaq; excogitandi ſunt modi aliqui, per quos poßit pauperum egeſtas ſublevari: quorum Ariſtoteles hoc loco quatuor enumerat.* Primus modus *ſublevandi egeſtatem pauperum eſt, in civitatibus, quæ habent magnos reditus, ex publico ærario pecunia aliqua pauperibus danda eſt, quâ poßint vel agrum aliquem ſibi emere ad comparandum victum: vel negociationem aliquam inſtituere, undè lucellum aliquod habeant.* Ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν

Alter modus *ſublevandi pauperes ſumitur ab exemplo Carthaginenſium: qui pauperes cives mittere ſolebant in colonias & exteras provincias: iisq; diſtribuebant agros & prædia colenda.*

Tertius modus *eſt, ſi Reſpubl. vel etiam alij privati nobiles & divites pauperibus præbeant aliqua opera efficienda, pro certa mercede: ut inde ſibi vitæ neceſſaria poßint comparare.*

Quartus modus *ſumitur ab exemplo Tarentinorum: qui ut populi favorem & gratiam retinerent: ſolebant ſuorum bonorum uſumfructum aliqua ex parte etiam pauperibus communicare: proprietatem tamen eorum ſibi reſervantes. Ita etiam*

olim DEUS, *populo Iſraëlitico præceperat, ne agros ſuos omninò demeterent: ſed partem aliquam fructuum pro pauperibus illis relinqueret.* Levit. 19. 9. *Præterea magiſtratus ſolebant eligere partim per ſortem, partim per ſuffragia: ut hac ratione etiam pauperibus relinqueretur aliqua ſpes perveniendi ad tales honores.*

CAPUT VI. & VII.

Quid in his duobus capitibus agitur?

Quemadmodum in quatuor proximis capitibus *Ariſtoteles præcepta quædam tradidit Democratica: ita in his duobus capitibus tradit præcepta Oligarchica, hoc eſt, de conſtituenda & conſervanda Oligarchia.*

Quotuplex eſt Oligarchia?

Τὴν δὲ εὔκρατον μάλιστα.

Ariſtoteles hoc loco duplicem facit Oligarchiam: unam *nominat* εὔκρατον, *id eſt, benè temperatam, hoc eſt, moderatam, non nimis duram: quam etiam nominat* πρώτην, *primam, hoc eſt, optimã: quæ vicina eſt ei formæ, quæ communi nomine* πολιτεία *appellatur.* Alteram ἄκρατον, *non temperatam, duram & ſervam: quæ eſt peſſima, & vicina Tyrannidi: quam propterea nominat* δυναστικωτάτην, καὶ τυραννικωτάτην τῶν ὀλιγαρχιῶν: *ex Oligarchiis dynaſtiæ & tyrannidi ſimillimam.*

Quot habes de Oligarchia in his duobus capitibus præcepta?

Novem, quorum Primum *eſt, In conſtituenda Oligar-*

Oligarchia omnia ferè contrario modo inſtituenda ſunt, quàm in Democratia: & ratio eſt, quia Oligarchia Democratiæ eſt contraria.

Alterum præceptum, *In mandandis magiſtratibus & conferendis honoribus ratio habenda eſt cenſuum & facultatum: ita ut præcipua authoritas & poteſtas ſit penes eos, qui opibus & divitijs antecellunt.* ἢ δεῖ τὰ τιμήματα διαιρεῖν.

Tertium præceptum, *etiam tenuioribus civibus aditus ad honores concedendus eſt, ſi aſſecuti fuerint eum cenſum qui præfinitus eſt: & idonei ſint ad publica negocia rectè adminiſtranda.*

Quartum præceptum, *Interdum etiam cenſus augendus eſt: ne nimis multi irrepant in magiſtratum: & ſic ex Oligarchia paulatim fiat* πολυαρχία. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐχομένην.

Quintum præceptum, *In extrema & peſſima Oligarchia, diligentiſſima cura & cuſtodia opus eſt, ut in ſuo ſtatu poſſit conſervari. Ratio, quoniam ea quæ plus in ſe habent vitij, facilimè & leviſſima de cauſa offenduntur, & pereunt. Declaratur duobus exemplis ſimilibus.* ὥσπερ γὰρ τὰ μὲν σώματα εὖ διακείμενα πρὸς ὑγίειαν, καὶ πλοῖα τὰ πρὸς τὴν ναυτιλίαν καλῶς ἔχοντα τοῖς πλωτῆρσιν ἐπιδέχεται πλείους ἁμαρτίας, ὥστε μὴ φθείρεσθαι δι' αὐτάς· τὰ δὲ νοσερῶς ἔχοντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν πλοίων ἐκλελυμένα, καὶ πλωτήρων τετυχηκότα φαύλων, οὐδὲ τὰς μικρὰς φέρειν δύναται ἁμαρτίας·

οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χείρισται πλείστης δέονται φυλακῆς. *Ut enim corpora benè conſtituta, & naves ad curſum nautis benè inſtructæ plura incommoda ſive peccata citra interitum vel læſionë ex ſe recipiunt: morboſa verò corpora, & naves fatiſcentes, maliſq; inſtructæ nautis, ne parva quidem incommoda ferre poſſunt: ita ut peßima quæq; Reſpub. plurimam cautionem deſiderat.*

Τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας. Sextum præceptum, *Quemadmodum Decratiæ præcipuè conſervantur & ſtabiliuntur numero & multitudine civium: ita Oligarchiæ conſervandæ ſunt* τῇ εὐταξίᾳ, *bono ordine civium.*

Septimum præceptum, *Ad conſtituendam firmam & diuturnam Oligarchiam, eligere oportet regionem planam & campeſtrem: quæ apta ſit ad alendum equitatum, & ad pedeſtres copias militum gravioris armaturæ: nam in his duobus præcipuè conſiſtit robur, potentia & ſalus Oligarchicorum.* αἱ δ' ἱπποτροφίαι, τῶν μακρὰς οὐσίας κεκτημένων εἰσίν. equos autem alere, eſt eorum, qui magna ſunt re familiari.

Octavum præceptum, *Ad publicos honores & magiſtratuum aditus patere debet, non ſolum ijs, qui in præſenti tempore habent cenſum præfinitum: verùm etiam ijs, qui poſtea eum ſunt ſuâ induſtriâ conſecuti ſi ad certum aliquod tempus à ſordidis opificijs abſtinuerũt: aut propter certas cauſas fuerunt ab alijs ex reliqua civium multitudine peculiariter electi.*

Nonum

Nonum præceptum, *Ad conſervandum Oligarchiam utile eſt, ut ĳs, qui majores magiſtratus gerunt, etiam injungantur quædam publica munia, & onera ſuis proprĳs ſumptibus, in communem civitatis uſum ſuſtinenda & perficienda. Veluti ſunt, ut initiò ſui magiſtratus publica ſacrificia magnificè pro ſalute totius civitatis peragere: Templa Deorum ſplendidis donarĳs exornare: epulum populo præbere: munitiones quaſdam, ut mœnia, aggeres, foſſas, propugnacula, in defenſionem urbis extruere: conſimiliter etiam publica ædificia, theatra, porticus, baſilicas, aquaductus, thermas, & his ſimilia in communem civium uſum adornare: deniq; ludos & ſpectacula populo exhibere. Ex quibus duplicem percipiunt utilitatem. Una eſt, quòd cives minus invidebunt ipſis illos honores: altera, quòd hac ratione ĳ, qui hos ſumptus faciunt, relinquent poſt ſe perpetuam memoriam & monumenta ſuæ erga Rempub. liberalitatis.* Ἔτι δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς.

CAPUT VIII.

Quid in hoc capite agit Ariſtoteles?

Ariſtoteles in hoc capite iterum agit de differentĳs magiſtratuum in civitate & repub. rectè conſtituenda: de quibus etiam ſuprà in lib. 4. cap. 15. *cæperat agere.*

Quare iterum de magiſtratibus agit?

Quia ex tribus partibus, quæ legumlatori & politico in conſtituenda Republica conſiderandæ ſunt,

Magiſtratus eſt præcipua pars, & maximè neceſſaria εἴπερ ἄνευ ἀρχόντων ἀδύνατον εἶναι πόλιν. abſque magiſtratibus fieri nequit, ut ſit civitas, lib. 4. cap. 4.

Quæ ſunt illæ tres partes?

Una dicitur βουλὴ, *id eſt, Senatus ſeu conſilium, cujus officium eſt conſultare & deliberare de rebus & negotijs communiter ad civitatem & omnium civium ſalutem atque utilitatem pertinentibus.* Altera pars *nominatur* ἀρχὴ, *id eſt, magiſtratus, penes quem eſt imperandi & jubendi poteſtas atque authoritas.* Tertia pars *ſunt* τὰ δικαστήρια, *judicia, in quibus de controverſiis & contractibus civium forenſibus diſceptatur.*

Quare Magiſtratus eſt præcipua pars in Republica?

Quia etiam duas reliquas partes ſub ſe complectitur, quibus quoque poteſtatem habet mandandi & imperandi ea, quæ videntur ex utilitate & dignitate Reipublicæ eſſe neceſſaria. Sic enim ſcribit Ariſtoteles lib. 4. Politic. cap. 14. ἡ ἀρχή ἐστι μέρος τῆς πολιτείας ᾗ ἀποδέδοται τὸ βουλεύσασθαι περί τινων καὶ κρῖναι, καὶ ἐπιτάττειν.

Quis dicitur Magiſtratus?

Magiſtratus eſt perſona publica in poteſtate aliqua conſtituta, per quam habet jus tàm imperandi ea quæ fieri vel non fieri debent, quàm cogendi & puniendi inobedientes & delinquentes.

Quæ

Quæ eſt igitur propria nota, vel ut Cicero nominat, Vis, hoc eſt, Officium Magiſtratus?

Proprium munus & officium Magiſtratus eſt ἐπιτάττειν, *id eſt, præcipere & imperare recta, utilia*,& *cum legibus conjuncta. Sic inquit Ariſtoteles* τὸ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι: *præcipere & mandare maximè proprium eſt ipſius magiſtratus.* Et Cic. lib. 3. de Legib. *Magiſtratus hæc eſt Vis, ut præſit, præſcribatq; recta* & *utilia* & *conjuncta cum legibus. Vt enim magiſtratibus leges: ita populo præſunt magiſtratus: vereq; dici poteſt*: magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutum magiſtratum.

Unde magiſtratus habet ſuam authoritatem & poteſtatem?

A Deo *ipſo*, teſte Apoſtolo Paulo, in Epiſtola ad Rom.cap.13. v.2.4. *Is enim eſt qui primus magiſtratum conſtituit, ejusq; authoritatem eſſe ſalvam voluit, & hactenus punivit eos, qui magiſtratui ſe oppoſuerunt: ſicuti teſtantur tàm ſacræ, quàm prophanæ hiſtoriæ ſeditioſorum hominum, qui divinitus fuerunt puniti: imò etiam Ethnici poëtæ affirmant, Reges Terræ* Deo *curæ eſſe, atq; ab eo juvari atq; defendi: undè* Homerus *eos nominat* Διοτρεφεῖς,*quaſi Iovis alumnos*, Iliad. β. v. 98. & hymno in Muſas & Apoll. ait: ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. *h. e. Ex Iove Reges.*

Propter hanc cauſam etiam Apoſtolus 1. Timoth. cap. 2. & ver. 2. *præcipit, pro Regibus & Magiſtratibus eſſe orandum.*

Quare Magiſtratus in civitatibus ſunt neceſſarij?

Propter officium quod ſuſtinent, de quo antea dictum eſt: quod conſiſtit primùm & *maximè in præſcribendo & præcipiendo ea, quæ ſunt honeſta, utilia, & legibus conſentanea:* deindè *in vitando & prohibendo ea, quæ illis ſunt contraria:* tertiò *in coërcendis & puniendis ijs, qui legum ſunt contemptores* & *transgreſſores, De qua neceſſitate* Cic. lib. 3. de Legibus *ſic ſcribit: Magiſtratibus in civitate opus eſt: ſine quorum prudentiâ & diligentia eſſe civitas non poteſt: quorum deſcriptione & conſtitutione, quæ cujusq; Reipublicæ forma ſit, intelligitur.* Et in eodem libro: *Sine Imperio, hoc eſt, ſine Magiſtratu, nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe Mundus durare poteſt.*

Eſtne unus ſolus Magiſtratus?

In omni quidem Repub. benè conſtituta, unus eſt aliquis ſummus magiſtratus: verùm propter rerum & negociorum civilium multitudinem & varietatem, quæ tanta eſt, ut non poſſint ſolùm per unum aliquem commodè adminiſtrari: ideò plures ſunt magiſtratuum differentiæ ſive ſpecies, quas Ariſtoteles par-

les partim ſuprà in lib. 4. cap. 14. *cæperat enumerare: partim verò pleniùs in* hoc capite *perſequitur: quas ſub ſequente diviſione poſſumus aliquo modo comprehendere.*

Quæ eſt igitur iſta Magiſtratuum diviſio?

Πρῶτον μὲν ἡ ἐπιμέλεια

Magiſtratus alij ſunt neceſſarij: alij non neceſſarij, ſed honorarij. Neceſſariorum ſunt tres differentiæ: alij enim ſunt Politici, alij Bellici, alij Sacri. Neceſſariorum quinq; ſunt ſpecies, nempè Præfectura 1. *Mulierum*, 2. *Puerorum*, (τοῖς γὰρ ἀπόροις ἀνάγκη χρῆσθαι καὶ γυναιξὶ, καὶ παισὶν ὥσπερ ἀκολούθοις διὰ τὴν ἀδουλίαν. *nam pauperibus neceſſe eſt uti mulieribus & pueris tanquam miniſtris, quoniam ſervos non habent* in fin. hujus cap.) 3. *Legum*, 4. *Gymnaſiorum*, 5. *Ludorum & Certaminum.*

Quæ ſunt differentiæ Politicorum Magiſtratuum?

Politicorum Magiſtratuum duæ ſunt differentiæ: alij n. ſunt Urbani: alij Suburbani. Ex Urbanis unus aliquis magiſtratus eſt ſummus veluti ἡ βουλὴ, Conſilium ſeu Senatus. Reliqui ſunt inferiores: quorum ſeptem ſpecies in hoc loco enumerantur: veluti ſunt. I. οἱ ἀγορανόμοι, *præfecti fori, & rerum venalium.* II. ἀστυνόμοι, *præfecti ædificiorum in urbe tàm publicorum, quàm privatorum.* III. ἐπιμεληταὶ τῶν προσόδων, *præfecti Ærarij, & publicorum redituum.* IIII. οἱ γραφεῖς, *Scribæ,*

Scribæ, & publici notarij contractuum. *V.* οἱ σωματοφύλακες, *præfecti cuſtodum carceris, & eorum qui Reipub. nomine captivi tenentur.* τοὺς δὲ μοχθηροὺς οὐκ ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους. αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον, ἢ φυλάττειν ἄλλους δύνανται. Pravos *autem* nequaquam tutum eſt ei præficere: cum ipſi potius indigeant cuſtodia & carcere, quam alios debeant cuſtodire. *VI.* οἱ πράκτορες, *Exactores mulctarum ab ijs, qui judicio ſunt condemnati.* ὅτι οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. *nam* nihil prodeſſent de rebus juſtis judicia aut ſententiæ, niſi forent, qui eas executioni mandarent. *VII.* ἐξεταςαὶ τῶν εὐθυνῶν, *præfecti audiendis, cognoſcendis & corrigendis rationibus eorum, quæ quis in magiſtratu ſuo geßit. Suburbanorum Magiſtratuum ſunt duæ ſpecies: nempè* οἱ ἀγρονόμοι, *agrorum procuratores:* & ὑλωροὶ, *ſylvarum cuſtodes.*

Quæ ſunt differentiæ Bellicorum Magiſtratuum?

Μετὰ δὲ ταύτας, τὰς ἀναγκαίας.

Ex bellicis magiſtratibus unus aliquis eſt ſummus, πολέμαρχος: *reliqui ſunt ei ſubjecti: ex quibus alij ſunt primarij & duces: quorum ſunt tres ſpecies: nempè* ἡ ςρατηγοὶ, *duces peditum:* ἵππαρχοι, *magiſtri equitum:* ναύαρχοι, *præfecti claßici. Alij verò ſunt ſecundarij; videlicet* φύλαρχοι

λαρχοι, ταξίαρχοι, λοχαγοὶ, ἑκατόνταρχοι, δεκάδαρχοι, & ſimiles.

Quæ ſunt differentiæ Sacrorum Magiſtratuum?

Ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς Θεούς

Qui circa res ſacras verſantur, ſunt duplices: aut ipſi res ſacras peragunt & operantur: ut ſunt ἱεροποιοὶ, ſacrifici & ſacerdotes: aut procurant, ut ea, quæ ad divinum cultum pertinent, ritè adminiſtrentur & conſerventur: atq; horum alius eſt ſupremus, qui dicitur Rex ſacrorum, & πρυτάνις: alij inferiores, veluti ſunt ejus miniſtri: item ναοφύλακες, templorum cuſtodes: item ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων, quæſtores & diſpenſatores ſacrarum pecuniarum, & aliarum rerum quæ ad ornatum templorum pertinent.

Atq; hæ ſunt differentiæ Magiſtratuum, quæ ab Ariſtotele in hoc capite enumerantur. Quæ autem fuerint ſingulorum officia, & quis uſus: conſulatur præter textum Ariſtotelicum qui hic ὡς ἐν τύπῳ docet, Carolus Sigonius in libello de Republica Athenienſium.

Liber Septimus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes hujus Libri?

Quod argumentum hujus Libri ſit, ſtatim ex primis ejus verbis intelligi poteſt: inquit enim Ariſtoteles ſe velle inſtituere ζήτησιν περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας, *inquiſitionem de optima Repub. quo pacto ea ſit conſtituenda. Quod verò ad partes hujus libri attinet: videtur quoq; ipſe Ariſtoteles in principio quarti capitis duas ejus conſtituere partes: procemium ſcilicet, &* ἔκθεσιν: *cùm ait ſe ea, quæ in tribus primis capitibus habentur, procemij loco ſcripſiſſe: deinceps verò reſtare, ut oſtendat, quo pacto ex voto optima Reſpub. ſit conſtituenda.*

Quid in exordio agitur?

In exordio hujus libri præcipuæ hæ tres quæſtiones explicantur: Prima, *Quæ ſit hominis optima vita?* Altera, *Utrum eadem ſit felicitas ſeu beatitudo totius civitatis, quæ eſt ſingulorum civium?* Tertia, *Utra vita ſit præſtantior, Politicane ſeu practica: an Philoſophica ſeu theorica. His tribus quæſtionibus in* ſecundo *capite etiam annectitur quarta quæſtio,* Quis ſit optimus ſtatus civitatis? *quæ quæſtio poſtea in altera hujus libri parte explicatur.*

Altera pars hujus libri, ἡ ἔκθεσις, quæ continet?

Ἡ ἔκθε-

Ἡ ἔκθεσις, *incipit in* quarto capite, & *continet in ſe duas partes: quarum prima eſt de modo & ratione conſtituendi optimam Rempub. Altera continetur in duobus poſtremis capitibus, nimirum de ratione educandi & inſtituendi eum, qui bonus civis fieri debet: facto initio ab ipſa infantia, ſeu potiùs à tempore conceptus, uſq; ad finem anni ſeptimi.*

CAPUT I.

Περὶ πολιτείας ἀρίστης.

Quid præcipuè conſiderandum eſt ei, qui cupit optimam conſtituere civitatem ſeu Rempublicam?

E*I qui cupit optimam conſtituere civitatem & Rempub. præcipuè conſiderandum eſt, quæ ſit optima, hoc eſt, beata hominis vita: quæ ei maximè eſt expetenda. Nam in hunc finem initiò civitates præcipuè fuerunt conditæ: ut homines inter ſe mutuò benè beateq; viverent.*

Quæ eſt autem homines optima vita?

Optima hominis vita eſt, quæ conjuncta eſt cum virtute: inſuper etiam omnibus iis bonis ſatis inſtructa, quæ requiruntur ad virtutum actiones ſine impedimento exercendas.

Quare talis vita dicitur eſſe optima?

Quia eſt perfecta: conſtat enim ex omnibus tribus bonorum generibus, Animi, Corporis & Fortunæ: inter quæ tamen, Animi bona, hoc eſt, Virtutes, præcipuum locum habere debent: ita ut ea vita ſit optima, in qua plurimùm eſt virtutis.

Objectio

Ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν.

Objectio. Atqui plerique homines eam vitam optimam eſſe exiſtimant, in qua plurimum eſt bonorum Fortunæ: etiamſi parum ei adſit virtutis, Unde etiam ſemper illud Poëtæ in corde & ore habent: O cives, cives: quærenda pecunia primum: Virtus pòſt Nummos?

Eſt quidem hæc vulgi opinio qui virtutis quidem ſatis habere ſe putant, quantumcunque habeant: divitiarum vero infinitum magnitudinem quærunt: τῆς μὲν ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν νομίζουσιν ὁποσονοῦν. πλούτου δὲ εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολήν. *eam verò falſam eſſe Ariſtoteles aſſirmat, poſſe duplici modo probari: primùm* διὰ τῶν ἔργων, *id eſt, ipſis rebus & factis: ſeu ab experientia: deindè,* κατὰ τὸν λόγον, *id eſt, rationibus & argumentis.*

Quo pacto iſtud probat ἐκ τῶν ἔργων?

Duobus argumentis ſive ſignis. Primùm, *Quia ex communi vita compertum eſt per bona animi, hoc eſt, per virtutes, doctrinam, & eruditionem poſſe comparari & acquiri honores, dignitates, opes, atque divitias: ſicut teſtantur infinita exempla eorũ, quos virtus & eruditio è pauperibus divites fecit: ex obſcuris nobiles & claros reddidit:* apud Ælian. lib. 12. var. hiſt. cap. 43. *& ex humili loco ad altiſſimum dignitatis & honoris gradum evexit, apud* Valer. Max. lib. 4. c. 4. *Etenim ut* Plautus *ait,*

tus *ait*, in Amphitr. a. 2. ſc.2. v. 20. *Virtus omnia in ſe habet, omniaq́ bona adſunt ei, penes quem eſt virtus.* Et Virgilius libro 10. v. 468.

Virtutis opus eſt famam extendere factis.

Et Ovidius: lib. 1. de Ponto eleg. 10.

Si modò non cenſus, nec clarum nomen avorum,
Sed probitas magnos ingeniumq́ facit.

Imò ſine virtute bona externa non ſunt firma, nec diuturna: ſed paulatim amittuntur & evaneſcunt.

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſive ſignum ſumitur à communi hominum judicio, atque ab ipſo facto. Etſi enim omnes propè homines majore ſtudio contendant ad divitias cumulandas, quàm ad comparandam virtutem: tamen velint, nolint, coguntur beatiores judicare, & magis admirari, & honorare eos, qui virtutibus, doctrinâ, & ſapientiâ cæteris antecellunt, licet non ſint divites: quàm eos qui divitijs quidem abundant: nullâ autem virtute aut doctrinâ ſunt præditi. Undè apparet beatam vitam magis ex animi, quàm ex fortunæ bonis æſtimandam eſſe. Καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως ὅτ᾽ ἐν

Quomodo autem hoc ipſum Ariſtoteles probat κατὰ τὸν λόγον, id eſt, argumentis & rationibus, ex ipſa re deſumptis? Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον.

Hujus probationis ab Ariſtotele commemorantur quinq́ argumenta; quorum primum *ſumitur à*

tur à natura externorum bonorum. Bona externa ſunt finita: igitur in illis non quærenda eſt nimia multitudo: & per conſequens ex eorum multitudine & *affluentia non eſt hominis felicitas æſtimanda. Antecedens probatur. Omne inſtrumentum eſt finitum, ſuprà* lib. 1. cap. 5. & infrà cap. 4. *Bona autem externa ſunt inſtrumenta ad actiones virtutis exercendas utilia.* πᾶν δὲ τὸ χρήσιμόν ἐστιν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν, ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον, ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσι. quicquid *autem* utile eſt, eſt in ijs rebus, quarum magnitudinem ſive nimium neceſſe eſt aut nocere, aut nihil prodeſſe ijs, qui habent. *Ergò ſunt finita.*

Alterum argumentum *ſumitur ab effectu contrario. Quæ bona multis hominibus fuerunt exitioſa, in illis non poteſt collocari beata hominis vita: Sed bona externa, veluti ſunt honores, forma, & robur corporis, divitiæ, & his ſimilia, multis fuerunt exitioſa: quod infinitis exemplis poteſt demonſtrari. Ergò in bonis externis non ponenda eſt beata hominis vita.*

Tertium argumentum *ſumitur à dignitate & præſtantia ſubjecti, cui virtutes inſunt, nempè ab animo, quem debent perficere, qui longè præſtantior eſt corpore aut fortunâ.*

Ἔτι δ' τῆς ψυχῆς ἕνεκεν.

Quartum argumentum *ſumitur ex comparatione bonorum animi & externorum: nam animi bona per & propter ſe expetuntur: externa autem bo-*

autem bona expetuntur non propter ſe, ſed propter animi bona, id eſt, virtutes: quatenus ſunt inſtrumenta. Confirmatur hæc ratio exemplo DEI, *qui per ſe & propter ſe eſt beatus & laudandus, & non propter aliud.* ὁ θεὸς εὐδαίμων μὲν ἐστὶ καὶ μακάριος, δι᾽ οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν.

Quintum argumentum *ſumitur à diſcrimine, quod eſt inter beatam vitam & ſecundam fortunam: nam ſi* εὐδαιμωνία, *id eſt, beata vita hominis poſita eſſet in externis bonis: tàm ea nihil differret ab* εὐτυχίᾳ, *id eſt, ſecunda fortuna: & ſic omnes* εὐτυχεῖς, *id eſt, fortunati, quoq; eſſent* εὐδαίμονες, *id eſt, beati. Sed conſequens eſt falſum: nam viri boni propter virtutem dicuntur revera eſſe beati: etiamſi ſæpenumero non ſint fortunati. Sic multi ſunt mali & improbi, quibus fortuna favet, & judicantur eſſe fortunati: qui tamen non poſſunt dici beati.*

Si itaque de optimè conſtituta civitate judicandum eſt ex hominis optima vita: quæ igitur civitas dicitur optimè eſſe conſtituta?

Ἐχόμενόν δ᾽ ἐστὶ καὶ τῶν αὐτῶν.

Eam civitatem optimè conſtitutam eſſe exiſtimo: in qua omnes aut ſaltem pleriq; cives virtutis ſunt ſtudioſi, id eſt, ſecundum virtutem vivunt & agunt. ἀδύνατον δὲ καλῶς πράττειν τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράττουσιν. fieri autem non poteſt, ut recte

ut rectè agant, qui recta non agunt. *Ratio ſumitur à vi & efficacia, ſeu ab effectu virtutis. Etenim quemadmodum virtus poteſt ſingulos homines privatim reddere beatos: ita etiam poteſt univerſam civitatem publicè beatam efficere.*

CAPUT II.

Eſt ne eadem totius civitatis beatitudo, quæ eſt ſingulorum civium?

Πότερον ἡ τὴν εὐδαιμονίαν.

MAximè, ſiquidem totum ſequitur naturam partium. Confirmat autem hoc Ariſtoteles à communi hominum judicio & conſenſu: qui licet diſſentiant de ipſa re, in qua beatitudinem collocant: ſiquidem aliqui eam in voluptate, aliqui in divitiis, aliqui in honore, aliqui in potentia, alij in alia re ponunt: tamen omnes uno quaſi ore fatentur, totius civitatis felicitatem pendere ex ſingulorum civiũ felicitate: & vice verſa: ita ut eadem ſit totius civitatis, & *ſingulorum civium beatitudo: Eadem autẽ non numero, ſed τῷ εἴδει, id eſt, ſpecie: ita tamen, ut civitatis beatitudo ſit ſplendidior, quia latiùs ſe extendit, quàm ſingulorum civium beatitudo: quemadmodum* Ariſtoteles in lib. 1. Ethic. cap. 2. *ait*: εἰ γὰρ καὶ ταυτόν ἐστιν ἀγαθὸν ἑνὶ, καὶ πόλει: μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται.

Ἀλλὰ ταῦτα ἤδη δύο ἐστὶν ἃ δεῖ.

Cum autem duplex ſit vita, una Theorica ſeu Philoſophica: altera Practica ſeu Politica: utra eſt præſtantior?

Philoſo-

Philoſophi præferunt vitam Theoricam: propterea quòd ſit quieta & tranquilla: libera nimirum à civilibus actionibus & negotijs: in quibus expediendis multæ ſubeundæ ſunt curæ & moleſtiæ, multi perferendi labores, incurrendum eſt in multorum offenſiones & invidiam.

Politici præferunt vitam Practicam: propterea quòd in ea plurimæ ſe offerunt occaſiones exercendarum actionum virtutis, in gubernatione Reipub. & adminiſtratione civilium negotiorum: ut Prudentiæ in deliberationibus & Senatu: Iuſtitiæ in judicijs, in diſtribuendis honoribus, præmijs & pœnis: Fortitudinis in defendenda patria, in adminiſtrando bello, in dicenda & exequenda ſententia: Liberalitatis in ſublevandis egenis: Magnificentiæ in faciendis publicis ſumptibus, partim ad ornatum & ſplendorem, partim etiam ad munitiones urbis pertinentibus. Ex quibus conſtat vitam politicam quodammodo materiam præbere ad actiones virtutum, in quibus beatitudo hominis ſecundum Ariſtotelem conſiſtit. ἀδύνατον γὰρ νομίζουσι τὸν μηδὲν πράττοντα, πράττειν εὖ. τὴν δ' εὐπραγίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι ταυτόν. neq; enim fieri poſſe exiſtimant, ut qui nihil agit, benè agat: benè autem agere & beatam vitam idem eſſe. cap. ſeq. Καὶ τὸ μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπρακτεῖν τοῦ πράττειν, οὐκ ἀληθές. Et otium magis laudare quàm negotium, non rectum eſt. Ibid.

Eſt verò etiam adhuc tertia opinio eorum ſcilicet, qui vitam bellicā & militarem extollunt, & cæteris vitæ generibus præferūt: propterea quòd per hoc vitæ genus poſſunt ſibi dominium & imperium in alios etiam invitos acquirere. Quæ opinio non ſolùm apud Barbaras nationes invaluit, cujuſmodi fuerunt olim Perſæ, Scythæ, Thraces, Celtæ, Iberi, & ſimiles alij populi: verùm etiàm à Lacedæmonijs & Cretenſibus fuit approbata: quorum diſciplina, & major pars legum, tota ad rem militarem, & amplificandos Imperij ſui fines erat accommodata: quemadmodum etiam ſuprà in lib. 2. cap. 6. & 7. *oſtenſum fuit.* Διαφέρει δὲ ὀ μικρὸν ποτέρως ἔχει τὸ ἀληθές. ἀνάγκη γὰρ τόν τε εὖ φρονοῦντα πρὸς τὸν βελτίω σκοπὸν συντάττεσθαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πολιτείαν. *Neq; vero parvi refert, utrum ſit verius.* Debet enim ſapiens, tum quiſq; hominum, tum communiter Reſpublica ad meliorem ſcopum dirigi.

Καί τοι δόξειεν ἂν ἄγαν [illegible].

Quod eſt Ariſtotelis judicium de his tribus opinionibus?

Ariſtoteles reſpondet per diſtinctionem: & affirmat duas priores opiniones, de vita Theorica & Practica, eſſe ex parte veras, ex parte verò falſas. Tertiam verò opinionem rejicit, & negat eum civitatis ſtatum eſſe optimum, in quo omnes leges, omniaq; inſtituta diriguntur ad herilem dominatum & ad Tyrannicam potentiam ſtabiliendam: quoniam ejuſmo-

ejuſmodi dominium pleruнq; eſt iniquum & injuſtum, atq; hoc probat quinq; argumentis.

Quod eſt primum argumentum?

Quod iniquum eſt & bonis legibus repugnat, in eo non poteſt eſſe optimus civitatis ſtatus, aut optima civium vita. Sed berili more velle omnibus tàm liberis hominibus, quàm ſervis, tàm invitis, quàm volentibus dominari: iniquum eſt, & bonis legibus repugnat. Ergò in ejuſmodi dominio non poteſt eſſe optimus civitatis ſtatus, aut optima civium vita. Minor ſuprà in primo libro cap. 4. *fuit declarata: ubi dictum eſt, illud dominium ſolùm eſſe juſtum, quod exercetur in eos, qui naturâ ſunt ſervi, & volentes ſe aliis ſubjecerunt.*

Alterum argumentum?

Quemadmodum medicus non curat ægrotum invitum & nolentem: neq; nauclerus navigantes invitos defert in aliam terram: ita magiſtratus politicus non debet velle herili more dominari invitis & nolentibus ſubditis. οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὐδὲ τοῦ κυβερνήτου ἔργον ἐστὶ, τὸ ἢ πεῖσαι ἢ βιάσασθαι. τοῦ μὲν τοὺς θεραπευομένους, τοῦ δὲ τοὺς πλωτῆρας. neque enim medici nec gubernatoris eſt officium vel perſuadere vel cogere: hujus quidem, ægrotos, illius verò, nautas.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις.

Tertium argumentum?

Quòd quis iniquum eſſe judicat, adverſùs ſeipſum ab alio fieri, idipſum quoq; debet exiſtimare iniquū

Ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ πολλοὶ τὴν.

 eſſe

eſſe adverſus alium facere: juxta vulgatum dictum: Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris. Vel ut Servator ipſe effert Matth. 7. v. 12. Luc. 6. 31. Quæcunque volueritis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed unusquisque iniquum eſſe iudicaret, ſi quiſpiam ipſi invito cuperet dominari. Ergò invitum dominium eſt iniquum: & propterea in eo non conſiſtit optimus civitatis ſtatus, aut optima civium vita.

Quartum argumentum?

Quod ordini naturæ repugnat, id eſt injuſtum, Sed liberis hominibus velle herili more, δεσποτικῶς, dominari, repugnat ordini naturæ: quia non ſunt δεσποστοὶ, id eſt, apti ad ferendum tale dominium. Ergò tale dominium eſt injuſtum. Confirmatur hoc argumentum ab exemplo ſimili. Quemadmodum non licet quaslibet beſtias venando capere, ſed tantùm feras beluas, quarum uſus aliquis eſſe poteſt vel in cibis, vel in ſacrificiis, vel in aliis rebus: ita non licet indifferenter omnibus hominibus dominari: ſed tantùm iis, qui naturâ ad tale dominium ferendum ſunt idonei: veluti ſunt ſervi. οὐ δεῖ πάντων πειρᾶσθαι δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποστῶν. ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν ἐπὶ θοίνην ἢ θυσίαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοῦτο θηρευτόν.

Quintum argumentum?

Ἀλλὰ μὴν εἴη γ᾽ ἂν καθ᾽ αὑτήν.

Hoc argumentum habet ἔνστασιν. Si poteſt aliqua civitas eſſe beata, in qua magiſtratus non herili more dominatur ſuis ſubditis: ſed tantùm πολιτικῶς,

κῶς, id eſt, civili more: igitur dominium herile non eſt certum ſignum civitatis benè conſtitutæ. Sed antecedens eſt verum: Ergò etiam conſequens eſt verum.

CAPUT III.

Quare ea vitæ conditio à multis judicatur eſſe optima: per quam poſſunt pluribus dominari?

Περὶ δὲ τῶν ὁμολογούντων μὲν.

Qvoniam in ejusmodi vita plurimæ offeruntur cauſæ & occaſiones exercendarum actionum virtutis, in quibus civilis hominum beatitudo ſeu felicitas, ſecundum Ariſtotelis ſententiam videtur eſſe poſita: quemadmodum ex beatitudinis definitione, quæ in Ethicis lib. 1. cap. 7. *traditur, licet videre.*

Eſtne hæc opinio hominum vera?

Οἱ τὸ μὲν ἀμφότεροι λέγουσι.

Minimè. Quia non omne dominium ſeu imperium ſimpliciter eſt cauſa actionum virtutis: ſed tantùm illud quod eſt ſecundum naturam, & juſtum.

Quomodo Ariſtoteles hoc probat?

Duobus abſurdis conſequentibus. Primùm enim, *Si dominium in plures ſimpliciter præbet cauſam agendi ex virtute: igitur nulla occaſio negligenda eſt, per quam tale dominium poſſit acquiri.* τὸ γὰρ ἄριστον, ἄριστον, αἱρετώτατον. τὸ δ' εὖ πράττειν ἄριστον. Id enim quod optimum, maximè eſt expetendum, benè autem agere, eſt optimum: *ſiquidem in actione virtutis*

conſiſtit civilis hominum beatitudo : quæ eſt ſummum bonum, cujus gratia quævis alia ſunt expetenda, ſuſcipienda, Quòd, ſi verum eſt : igitur dominandi gratiâ nec pater filio, neq; filius patri, nec deniq; amicus amico parcere debet : & verum erit illud Iulij Cæſaris dictum, apud Svetonium, lib. 1. cap. 30. *quod ex* Euripide *eſt deſumptum: ubi dicitur, etiam* Jus, *regnandi gratiâ, violandum eſſe. Hæc autem omnia ſunt falſa : igitur etiam antecedens eſt falſum.*

Quod eſt alterum abſurdum?

Si pluribus dominari eſt indicium vitæ beatæ : igitur etiam beati dici poſſunt Tyranni, & homines mali ac improbi, qui violẽter alios ſpoliarunt, & ſibi ſubjecerunt : & per conſequens, inter virum bonum, & revera propter virtutem beatum : & inter ejusmodi malum & improbum hominem, qui per vim dominium in alios injuſtè acquiſivit : nullum erit diſcrimen : quod abſurdum.

Quotuplex eſt igitur dominium ſeu imperium in alios?

Duplex : vel enim eſt juſtum, vel injuſtum.

Quod eſt juſtum dominium?

Iuſtum dominium ſeu imperium eſt, quod eſt κατὰ τὴν φύσιν, ſecundum naturam: in quo is qui dominatur, cæteris omnibus, quibus imperat : tantum virtute, authoritate, & dignitate antecellit : quantum vir præſtantior eſt fœminâ, pater liberis, dominus ſervo.

Quare

Quare tale imperium dicitur juſtum?

Primùm, *quia juſtitiæ regula poſtulat, ut imparibus imparia tribuantur: cùm autem talis ſit cæteris dignitate impar: non poteſt pari cum illis loco haberi: itaq; æquum eſt, ut ille imperet, reliqui verò pareant.* Deindè, *quia naturâ in omnibus rebus ita conſtitutum eſt, ut ſemper id quod imperfectius eſt, & minus præſtans, cedat perfectiori & præſtantiori.*

Quod eſt injuſtum imperium?

Injuſtum dominium ſeu imperium eſt, quod eſt παρὰ τὴν φύσιν, *contra naturam: in quo is, qui dominatur, vel par & æqualis eſt, vel etiam inferior ijs quibus imperat.* οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλόν. nihil autem eorum, quæ contra naturam, eſt honeſtum. *Nam ſi cæteris eſt par ſeu æqualis: injuſtè ſibi ſoli imperium vindicat: Iuſtitia enim requirit, ut paribus & æqualibus paria ſeu æqualia tribuantur. Si verò eſt cæteris inferior, nullo jure ei imperium debetur.*

Quæ igitur requiruntur in eo, cui jure imperium debetur? Δεῖ δ' ὑπάρ-
…ν ἀρετὴν

Duo: Primùm ἡ ἀρετή, *virtus: maximè verò* ἀλλὰ καὶ
φρόνησις, *prudentia*, καὶ ἡ δικαιοσύνη, *juſtitia: ſine quibus nullum imperium aut rectè adminiſtrari, aut diuturnum eſſe poteſt.* Deindè δύναμις πρακτική, δεινότης, *id eſt, facultas & dexteritas agendi & expediendi ea, quæ in adminiſtrandis publicis negotijs ſunt neceſſaria.*

Dixiſti hactenus de vitæ Practicæ ſeu Politicæ beatitudine: ſed quæ eſt vitæ Theoricæ ſeu Philoſophicæ beatitudo?

Vitæ Theoricæ ſeu philoſophicæ beatitudo conſiſtit ἐν τῇ θεωρίᾳ, in contemplatione & cognitione rerum divinarum & cœleſtium, quæ in ſe iucundam & veram habet voluptatem.

Ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς.

Objectio. Atqui vulgus hominum exiſtimat Philoſophos, qui in contemplatione & cognitione rerum verſantur, eſſe homines otioſos, & nihil agere: quomodo igitur illis poteſt competere beatitudo, quæ conſiſtit in actione virtutis?

Solutio. *Pro hujus objectionis declaratione, notanda eſt hæc Actionum diſtinctio. Actiones ſunt duplices: quædam extendunt ſuam vim & operationem in extremum aliquod objectum:* & *nominantur* hoc loco *πράξεις πρὸς ἕτερον, & πράξεις ἐξωτερικαὶ, actiones quæ in aliam rem pertingunt, item actiones externæ: à Dialecticis πράξεις μεταβαίνουσαι, tranſeuntes. Tales ſunt actiones politicæ: quia ſuſcipiuntur propter civitatis & civium utilitatem. Quædam verò actiones ſuam vim non exerunt in rem aliquam extraneam: ſed intra ſeipſas quaſi vertuntur, & manent in ipſo ſubiecto, in quo ſunt excitatæ: vocantur hoc loco αὐτοτελεῖς, quia in ſeipſis habent ſuam perfectionem: à Dialecticis nominantur πράξεις ἐμμένουσαι: tales ſunt αἱ θεωρίαι καὶ διανοήσεις, contemplationes & medita-*

meditationes mentis: ſuntq́ longè præſtantiores & perfectiores, quàm illæ priores.

Quid ex dictis colligit Ariſtoteles?

Philoſophos & homines literatos, quando in ſuis ſtudiis & contemplationibus ſunt occupati, non eſſe planè otioſos: ſed etiam aliquid agere: eorumq́ actiones eſſe præſtantiores actionibus politicorum: & habere quoq́ propriam ſuam & quidem præſtantiſſimam beatitudinem. μάλιστα δὲ καὶ πράττειν λέγομεν, καὶ κυρίους τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων, τοὺς τῆς διανοίας ἀρχιτέκτονας. *maximè agere dicimus, dominosq́ eſſe externarum actionum eos, qui animo ſive mente duces ſunt.*

Quibus argumentis hoc confirmat?

Quatuor. Primùm *ſumitur à definitione Beatitudinis. Cui tribuitur Beatitudo, ei quoq́ tribui poteſt actio: nam Beatitudo eſt actio, ut dictum eſt in* Ethicis lib. 1. c. 7. *Sed vitæ Theoricæ tribuitur aliqua beatitudo: nam in* Ethicis lib. 10. cap. 6. *Beatitudo ſic dividitur, quòd alia ſit Practica, alia Theorica. Ergò in vita Theorica eſt etiam alia actio. Et per conſequens Philoſophi, qui hanc vitam amplectuntur, non ſunt homines otioſi, ſed etiam dicuntur aliquid agere.*

Alterum argumentum?

Ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἀπρακτεῖν.

Alterum argumentum ſumitur ab exemplo ſimili earum civitatum, quæ licet ita procul ab aliis civitatibus ſint remotæ, ut nulla poſſint cum illis ha-

bere commercia: tamen propterea non dicuntur eſſe otioſa, & nihil agere: quia intra ſe, & inter ſuos cives mutua exercent officia & commercia. Ita quoq; Philoſophorum contemplationes & meditationes ſunt internæ quædam mentis actiones ſeu operationes.

Tertium argumentum?

Tertium argumentum etiam ſumitur ab exemplo ſimili. Quemadmodum architecti & præfecti ædificiorum, aut aliorum operum, dicuntur aliquid egiſſe in extruendo ædificio, etiamſi ipſi manus ſuas operi non admoverint: ſed tantùm ex ſua arte conſuluerint & præceperint, quid & quomodo aliquid faciendum: ita etiam Philoſophorum contemplationes & meditationes poſſunt aliquo modo operationes mentis nominari.

Σχολῇ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς ἔχοι καλῶς.

Quartum argumentum?

Quartum argumentum ſumitur ab abſurdo conſequente: nam ſi tantùm iſtæ actiones ſunt nominandæ, quarum vis & motus ſe exerit in aliud objectum, quod eſt extra agentem: igitur DEI & *totius mundi nullæ eſſent actiones:* θεῷ γὰρ καὶ παντὶ κόσμῳ οὐκ εἰσὶ ἐξωτερικαὶ πράξεις παρὰ τὰς οἰκείας τὰς αὐτῶν. DEI & univerſi mundi præter ſuas ipſorum non ſunt externæ actiones. *& per conſequens,* DEI *nulla eſſet beatitudo: quia beatitudo conſiſtit in actione. Sed hæc ſunt abſurda. Ergò.*

CAPUT

CAPUT IIII.

Quæ ſunt in conſtituenda civitate initio tanquam fundamenta & materia civitatis conſideranda?

Ἐπεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν.

DVo: Primùm *οἱ ἄνθρωποι, homines, qui debent civitatem inhabitare*: Deindè *ἡ χώρα, regio, ager, ſive locus, in quo civitas eſt extruenda. ὥσπερ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς, οἷον ὑφάντῃ καὶ ναυπηγῷ, δεῖ τὴν ὕλην ὑπάρχειν, ἐπιτηδείαν οὖσαν πρὸς τὴν ἐργασίαν: οὕτω καὶ τῷ πολιτικῷ. Vt enim & aliis opificibus, verbi gratia, textori & navium ædificatori materia ſuppeditare debet, quæ ad opus ſit neceſſaria: ſic & Politico. In eandem ſententiam etiam* ſuprà lib. 2. cap. 4. *δεῖ τὸν νομοθέτην εἰς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους: πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους, hoc eſt, oportet legumlatorem in ſcribendis legibus ad duo reſpicere: ad regionem ſive locum, & ad ipſos homines. Hæc autem duo Ariſtoteles per metaphoram nominat χορηγίαν πολιτικὴν, id eſt, materiam & quaſi ſupellectilem earum rerum, quæ ad civitatem & civilem ſocietatem conſtituendam ſunt neceſſaria.*

Quæ ſunt in utroq; rurſum conſideranda?

Duo: Primum, *Quantitas, hoc eſt, quantus numerus debeat eſſe civium: & quàm magna ſive ampla debeat eſſe civitas. ἐπεὶ τὸ καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι*: cū pulchritudo rei in multi-

multitudine & magnitudine ſoleat conſiſtere. Deindè, *Qualitas, hoc eſt, quales debeant eſſe homines, ex quibus civitatem conſtituere volumus: qualis debeat eſſe regionis & loci natura & ſitus: neq; enim in quovis loco civitas extruenda eſt.*

Οἴονται μὲν ἂν οἱ πλεῖστοι

Quomodo æſtimanda eſt magnitudo civitatis?

Non ex numero & frequentia hominum: neque ex amplitudine loci: ſed ex facultate, per quam poſſit optimè finem ſuum & ſcopum aſſequi: nempè communem totius civitatis, & privatam ſingulorum civium felicitatem ſeu beatitudinem.

Quibus argumentis Ariſtoteles hoc probat?

Tribus argumentis probat Ariſtoteles magnitudinem civitatis æſtimandam eſſe non ex multitudine hominum, ſed ex propria ejus δυνάμει, *id eſt, facultate.* Primùm *conſtat tali Sorite ſeu Syllogiſmo compoſito: Magnitudo cujuſq; rei æſtimatur ex ejus perfectione. Nam ea demum magna ſunt, quæ ſunt perfecta. Perfectio rei æſtimatur ex proprio ejus munere: proprium cujuſq; rei munus proficiſcitur ex propria ejus facultate & virtute. Ergò magnitudo civitatis æſtimanda eſt ſecundum ejus propriam facultatem, per quam poteſt proprio ſuo munere fungi.*

Οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν.

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur ab abſurdo conſequente. Si magnitudo civitatis æſtimanda eſt ex ſola multitudine & frequentia hominum: tùm

ea civi-

ea civitas poſſet magna, & per conſequens perfecta dici, in qua eſt magna copia inquilinorum, ſervorum, mercenariorum, ſordidorum, opificum, pauperum & mendicorum, & ſimilium, qui revera ne quidem inter cives poſſunt numerari. Sed conſequẽs falſum. Ergò ſola πολυανθρωπία, non eſt verum ſignum, unde civitatis magnitudo eſt æſtimanda.

Quod eſt tertium argumentum?

Quicquid impedit τὴν εὐνομίαν καὶ εὐταξίαν τῆς πόλεως, ex eo non poteſt neque debet magnitudo & perfectio civitatis æſtimari. Sed nimia hominum multitudo impedit τὴν εὐνομίαν καὶ εὐταξίαν τῆς πόλεως. Ergò. Minor probatur ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου: Nam impoſsibile eſt nimiam multitudinem rectè bonis legibus coërcere & in officio continere: ὁ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς, οὐ δύναται μετέχειν τάξεως. θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν. Numerus nimius ordinis particep s eſſe neqvit. id enim potentiæ divinæ, quæ & hoc omne continet, munus eſt & opus: *humana autem vis, quantumvis ſit magna, hoc præſtare non poteſt.* Deindè *ab exemplo earum civitatum, quæ tùm maximè interierunt, quando cœpit civium & inhabitantiũ numerus nimiũ augeri & creſcere: veluti fuerũt Athenæ, Thebæ, Sparta, & aliæ Græciæ urbes.* Tertiò *à legum natura: nam* ὁ νόμος τάξις, ἡ εὐνομία ἐστὶν εὐταξία: *nimia autem turba parit ἀταξίαν, id eſt, confuſionem: quæ adverſatur bonis legibus & ordini.* Quæ

Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων.

Ἀλλ' ἔστι τι καὶ πόλεσι μεγέθους μέτρον.

Quæ eſt igitur juſta magnitudo civitatis?

Iuſta & vera magnitudo civitatis ea eſt, quæ eſt mediocris & moderata, ita ut civibus non ſit impedimento ad benè beatèq; vivendum, hoc eſt, ad exercendas virtutum actiones inter ſe mutuò: qua in re præcipuè politica civitatis felicitas & beatitudo conſiſtit. Probatur hoc per inductionem, exemplis rerum naturalium & artificialium: quæ cùm à juſta ſua magnitudine receſſerunt, tàm in hanc, quàm in alteram partem, non poſſunt amplius commodè ſuo officio, ad quod factæ ſunt, fungi. οἷον, πλοῖον σπιθαμιαῖον μὲν οὐκ ἔσται πλοῖον ὅλως, οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δὲ τι μέγεθος ἐλθὸν, ὁτὲ μὲν, διὰ σμικρότητα φαύλην ποιήσει τὴν ναυτιλίαν, ὁτὲ δὲ διὰ τὴν ὑπερβολήν· ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν, οὐκ αὐτάρκης (ἡ δὲ πόλις, αὔταρκες) ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἄγαν, ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ πόλις. *Verbi gratia, navis palmi quidem unius, prorſus navis non erit, ut neq; duorum ſtadiorum: ad quandam verò magnitudinem progreſſa, nunc quidem propter parvitatem, nunc verò propter magnitudinem curſum ſive navigium reddet incommodum. Similiter & civitas ea quidem, quæ ex nimis paucis, non erit ſe contenta* (eſt autem civitas quiddam ſeipſo contentum) *ea verò, quæ ex nimis multis, erit illa quidem inſtructa rebus neceſſariis, ut gens, ſed non civitas.*

Quæ ſunt veræ notæ, ſecundum quas ijuſta magnitudo civitatis eſt æſtimanda?

Duæ: Una *eſt* αὐτάρκεια τοῦ εὖ ζῆν, *ſufficiens rerum neceſſariarum ad vitam commodè degendam copia. Nam propter hanc præcipuè cauſam civitates initiò fuerunt conſtitutæ: quemadmodum* ſuprà lib. 1. cap. 2. & lib. 3. cap. 1. *dictum fuit.* Altera nota *eſt*, ἡ εὐσυνοψία, καὶ εὐγνωσία πρὸς ἀλλήλους, *facilis civium inter ſe mutua noticia & conſpectus: quod in nimis magna hominum multitudine & ampla civitate difficulter fieri poteſt.*

Ad quid prodeſt inter cives eſſe mutuam notitiam?

Διὸ πρώτην μὲν εἶναι πόλιν.

Huius rei multæ & magnæ ſunt utilitates: Ariſtoteles verò hoc loco tres præcipuas videtur indicare: quarum Prima *eſt, ut cives facilius poßint inter ſe contrahere & mutuis officijs colere amicitiam.* Altera. *ut ij, qui in magiſtratu ſunt, rectiùs poßint ſubditis ſuis imperare, eorumq́ cauſas cognoſcere, & controverſias dijudicare ac componere. Subditi verò minus poßint errare in eligendis magiſtratibus.* Tertia, *ne peregrini poßint irrepere in magiſtratum, & ad publicorum officiorum adminiſtrationem adhiberi.*

CAPUT V.

Circa totum in quo civitas extruenda eſt, quæ ſunt conſideranda?

DVo: Primum, *ipſe ager circa civitatem*: deindè, *ſitus loci. Quod ad agrum attinet, etiã*

duo ſunt ſpectanda. Qualitas, hoc eſt, bonitas & fertilitas agri: & Quantitas, id eſt, magnitudo ſeu amplitudo agri.

De qualitate quid præcipitur?

Ea conſideranda eſt partim quoad ipſos cives & incolas: partim quoad exteros & hoſtes. Quoad cives: debet ager eſſe αὐταρκέστατος, *id eſt, maximè ſufficiens ad ſuppeditandum omnia ea, quæ ad vitam commodè degendam ſunt neceſſaria: ita ut non opus ſit ea aliundè quærere & importare: & ut ipſe Ariſtoteles ſe explicat: ut ſit* πανταφόρος, *id eſt, ita fertilis, ut poßit omnia ad victum neceſſaria ſuppeditare.* τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηθενὸς, αὔταρκες. omnia namq; adeſſe, & nullâ re egere, id eſt eſſe inſtructum. *Quod verò ad hoſtes attinet, debet ager ſive locus ille hoſtibus eſſe* δυσέμβολος, *difficilis ad incurſiones: ipſis verò civibus* εὐέξοδος, *facilis ad excurſiones.*

De quantitate agri quid præcipitur?

Duo hic ſunt obſervanda. Primùm, *ut tantus ſit ager, undè ipſi cives poßint in ocio & pace non ſolùm temperanter, verùm etiam liberaliter vivere, hoc eſt, ut non ſolùm pro ſe ipſis habeant neceſſaria: ſed etiam poßint de ſuis bonis exteris aut viciniis communicare.* Deindè: *ut ager ita ſit* εὐσύνοπτος, *id eſt, in conſpectu civitatis poſitus: ut ſi opus ſit, cives facilè poßint eum propter urbis vicinitatem ab incurſionibus & vaſtationibus hoſtium tueri ac defendere.*

Quis

Quis ſitus maximè conveniens eſt civitati? Τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν χρή.

Optimus ſitus civitatis eſt, qui eſt communis & terræ & mari: hoc eſt, ſi non nimis vicina eſt mari aut magno flumini, neque etiam nimium ab eo remota: ita ut cives & terra & mari commodè uti poßint, ad comparanda ea quæ ipſis ſunt neceſſaria: primùm quo ad victualia, ut ea ex vicinis locis & regionibus, facilè poßint ad eam vel navibus, vel curribus aut iumentis adferri. Deindè, *quoad auxilia bellica: ut ea facilè poßint à ſocijs aliundè & terrâ & mari tranſmitti & adduci.* Tertiò, *quo ad exercenda commercia cum vicinis civitatibus & regionibus, in advehendis importandis ijs rebus, quibus cives egent: & exportandis ijs, quibus abundant: veluti ſunt frumenta, vina, fructus, ligna, & plurima alia, quarum in vita quotidiana maximus eſt uſus. Et hoc eſt quod Ariſtoteles ait, civitatem debere ita ſitam eſſe, ut ſit* ἐυβοήθητος *&* ἐυπαρακόμιστος.

CAPUT VI.

Eſtne vicinitas Maris civitati utilis?

Ariſtoteles hanc quæſtionem in utramque partem, affirmando & negando diſputat. Περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας.

Quare igitur exiſtimat civitati non utilem eſſe Maris vicinitatem?

Propter multa incommoda, quæ indè civitati poſſunt accidere. Præcipuum autem eſt, quòd per hanc occaſionem, beneficio navigationis, multi exteri & peregrini homines ſolent in civitatem ex va-

rijs locis confluere: per quos etiam ſimul introducuntur novi, peregrini, & mali mores: quibus ipſi cives facilè tanquam contagio aliquo inficiuntur & *corrumpuntur: impeditur & labefactatur bona diſciplina: imminuitur veterum legum authoritas: ſubſtituuntur novæ leges: unde neceſſe eſt tandem infinita mala & incommoda conſequi. Propter quam cauſam etiam* Strabo in libro ſeptimo *affirmat Platonem* τὴν θάλατταν πονηροδιδάσκαλον: *id eſt, Mare magiſtrum ſcelerum nominaſſe. Et Lacedæmonij olim,* teſte Xenophonte, *ſanxerunt* ξενηλασίας *peregrinorum expulſionem, ne cives ab illis corrumperentur. Adfert igitur vicinitas maris hæc duo incommoda:* πολυανθρωπίαν, *id eſt, colluviem & turbam multorum & variorum hominum:* κακοήθειαν, *morum & diſciplinæ corruptionem.*

ὅτι μὲν οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει

Sed habetne vicinitas maris etiam quædam commoda pro civitatibus?

Ex vicinitate maris etiam multa poſſunt civitati contingere commoda: ex quibus duo præcipuè Ariſtoteles commemorat. Priɶum *pertinet* πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως, *ad ſecuritatem urbis tempore belli, adverſus hoſtium vel incurſionem impediendam, vel obſidionem repellendam: item in adducendis militibus præſidiarijs, & advehendo atq; importando commeatu.* Alterum *commodum pertinet* πρὸς τὴν εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων, *ad comparandam copiam eorum, quibus in vita quotidiana*

tidiana

tidiana indigemus, hoc eſt, ad exercendam mercaturam, & negotiationem: quæ ſit vel per commutationem, vel per emptionem & venditionem rerum neceſſariarum: ut civitas habeat αὐτάρκειαν πρὸς τὸ εὖ ζῆν.

Sed quo pacto præcavendum eſt, ne in civitatibus maritimis peregrinorum converſationes & commercia civibus noceant?

Ἐπεὶ δὴ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς.

Ariſtoteles monet peregrinis mercatoribus, qui negociandi & commerciorum gratiâ, aliundè in civitatem veniunt: proprium quendam & ſeparatum à reliquorum civium ædibus locum Emporij ſeu fori extruendum & deſignandum eſſe: ubi ſua cum civibus poßint exercere commercia: ne ipſis neceſſarium ſit propterea in urbe inter cives habitare aut verſari.

Eſtne civitatibus maritimis neceſſaria navalis quædam potentia?

Περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως.

Maximè. Sed ea non debet eſſe nimis magna, alioquin enim per eam civitas repleretur multis hominibus. Monet igitur Ariſtoteles eam æſtimandam eſſe ἐκ τοῦ βίου τῆς πόλεως, ex vita civitatis, hoc eſt, ex ſcopo & inſtituto Reipublicæ. Nam ſi civitas ſeu Reipublicæ adminiſtratio hoc ſibi habet propoſitum, quòd velit imperium & fines imperij amplificare, atque alijs vicinis populis & civitatibus dominari, tùm neceſſe eſt, ut etiam habeat tantam vim & potentiam, per quam poßit iſtud efficere, hoc eſt, dominatum illum ſibi comparare & retinere. Si verò cupit pari iure cum alijs vicinis vi-

vere, & ſuis ſe finibus continere : tùm non neceſſaria ei ſunt magnæ navales copiæ.

CAPUT VII.

Ποίυς δὲ τίνας τὴν φύσιν εἶναι δεῖ.

Explicaſti de loco & regione conſtituendæ civitatis : Reſponde jam de hominibus, quales eſſe debeant, ex quibus optima Reſpubl. poſſit conſtitui?

P*Ro hujus quæſtionis explicatione Ariſtoteles talem diſtinctionem ſeu differentiam hominum facit.* Nam quod ad civilem ſocietatem attinet, *tria ſeſe offerunt hominum genera. Quidam enim ſunt* ἀπολίτευτοι, *id eſt, expertes civilis ſocietatis : qui propter ingenij & intellectus ſtupiditatem, ac morum ferociam, neq; ipſi alijs rectè imperare : neq; aliorum imperium facilè ferre poſſunt. Quidam verò ſunt* δȣλικοὶ *ſervili ingenio præditi : qui propter innatam timiditatem, mollitiem & ignaviam, ſolùm ad ſerviendum alijs ſunt idonei. Quidam deniq; ſunt* πολιτικοὶ*, hoc eſt, apti ad colendam civilem ſocietatem : qui & imperare poſſunt : prout tempus, res & neceſſitas poſtulant.*

Φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικὺς τε εἶναι.

Quot requiruntur in ijs hominibus, qui ad civilem ſocietatem colendam ſunt idonei?

Duo: Primùm ἡ διάνοια, *id eſt, vis & facultas intelligendi ea, quæ in civili adminiſtratione non ſolùm percipienda, verùm etiam peragenda : vocatur hæc ab Ariſtotele* in 6. lib. Ethic. Φρόνησις πολιτικὴ, *civilis prudentia.* Φανερὸν ὅτι δεῖ διανοη-

διανοητικοὺς τε εἶναι καὶ θυμοειδεῖς τὴν φύσιν, τοὺς μέλλοντας εὐαγώγους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν. *Perſpicuum eſt, eos qui legum ſcriptori ad virtutem ſint faciles & flexibiles futuri, & ingenioſos natura & animoſos eſſe oportere.*

Deindè, ὁ θυμὸς, *animoſitas, ſeu animi vis & magnitudo ad res magnas* & *arduas ſuſcipiendas & gerendas. Nam qui timidi ſunt, & molli atq; effœminato animo prædıti: hi inepti ſunt ad gubernationem: quia non audent res magnas aggredi: aut iraſci & pœnas infligere ijs, quibus propter ſcelera juſtè eſt iraſcendum: unde Ariſtoteles in hoc loco inquit:* ὁ θυμός ἐστιν ἀρχικόν τι, καὶ ἀήττητον: *Animoſitas eſt vis quædam ad imperandum apta, quæ non patitur ſe vinci.* Et Plato in lib. 2. de Repub. τοὺς φύλακας, *cuſtodes, hoc eſt, magiſtratus civitatis comparat canibus: qui erga domeſticos ſunt* φιλητικοὶ, *blandi: erga exteros verò* ἄγριοι, *feroces & aſperi: ita etiam boni magiſtratus debent eſſe erga bonos cives benevoli & amici; erga malos verò* & *improbos duri & ſeveri.* φιλητικοὺς μὲν δεῖ εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας, ἀγρίους.

CAPUT VIII.

Suntne omnia, quæ ad perfectam civitatis conſtitutionem requiruntur, etiam partes civitatis nominanda?

NEquaquam. *Probatur duplici ratione.* Una *ſumitur ab exemplo ſimili rerum naturali-*

lium: in quibus non omnia ſunt partes totius, ſine quibus totum perfectum eſſe non poteſt: ut animal non poteſt eſſe ſine nutrimento, & tamen nutrimentum non dicitur eſſe pars animalis. Altera *ſumitur à natura totius & partium ſubſtantialium. Quæ ſunt partes ſubſtantiales alicujus totius, ea debent habere unum aliquod & idem, in quo æqualiter cum toto communicant. Sed multa requiruntur ad perfectam civitatis conſtitutionem, quæ tamen non habent unum aliquod & idem, in quo æqualiter cum toto communicant. Ergo non omnia ea, quæ ad perfectam civitatis conſtitutionem pertinent, ſunt partes civitatis. Minor declaratur ab Ariſtotele per diſtributionem & exempla: quoniam quædam ex illis habent rationem finis, ſunt* οὗ ἕνεκα: *quædam verò ſunt propter finem,* τούτου ἕνεκα: *ut* ἡ αὐτάρκεια, *vel* ἡ εὐδαιμονία, *ſunt finis civitatis:* ἡ γὰρ πόλις κοινωνία τίς ἐστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης. *Civitas enim communio quædam eſt ſimilium gratia vitæ, ut maximè fieri poteſt, optimæ. Poſſeſſiones verò, opes & facultates, ſunt propter finem: nec tamen ſunt partes civitates.*

Ἓν γάρ τι καὶ κοινὸν εἶναι δεῖ.

Poteſtne civitas aliqua perfectè conſtitui ex ejuſmodi civibus, qui omnes ſunt ejuſdem vitæ conditionis?

Ariſtoteles in lib. 5. Eth. cap. 5. *ait: Civitatem non conſtare ex ſolis medicis: ſed ex medico & agricola.*

cola. Quibus verbis voluit indicare, Civitatem perfectam non ex uno ſolùm, ſed ex varijs hominum generibus, qui diverſæ ſunt conditionis, quod ad vitæ rationem attinet, conſtare.

Quæ ſunt autem præcipuæ differentiæ hominum, ex quibus civitas conſtat?

Differentiæ illæ cognoſcuntur ex diverſitate rerum, quibus civitas indiget, πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, *hoc eſt, ut habeat ſufficientem copiam rerum ad vitam commodè degendam neceſſariarum.*

Quæ ſunt illæ res, quibus civitas ipſiq; cives maximè opus habent?

Ariſtoteles in hoc capite enumerat ſex earum ſpecies: veluti ſunt primùm ἡ τροφὴ, *alimentū ſeu cibus, hoc eſt, omnia ea, quæ ad victum pertinent.* Deindè αἱ τέχναι, *variæ artes, per quas efficiuntur omnia ea, quæ vel ad cultum corporis, vel ad quotidianum uſum pertinent: veluti ſunt veſtimenta, ſuppellectilia, utenſilia, & omnis generis inſtrumenta, quibus in operibus efficiendis utimur.* πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται τὸ ζῆν. multis enim inſtrumentis indiget vita. Tertiò, τὰ ὅπλα, *arma: quibus civitas inſtructa eſſe debet, ad coërcendos homines ſeditioſos.* Quartò, τὰ χρήματα, *pecuniæ & reliquæ opes & facultates: quarum beneficio res neceſſariæ poſſunt comparari.* Quintò, ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὸ θεῖον, *religio & cultus divinus.* Sextò, ἡ κρίσις περὶ τῶν συμφερόντων, καὶ δικαίων, *judicium de rebus utilibus & juſtis inter ipſos cives.*

Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταῦτ᾽ ἐστι.

Hæc

Περὶ τῶν μὲν ἐν τῇ πόλει ἀναγκαίων.

Ex hac enumeratione quot Ariſtoteles colligit ordines civium, qui ad conſtituendam civitatem ſunt neceſſarij?

Sex.

Qui ſunt illi ſex ordines civium?

Primùm *neceſſarij ſunt in civitate Agricolæ & paſtores: qui ex cultura agrorum & paſtura pecorum, victum & alimenta civibus ſuppeditant.* Deindè, *Opifices & tabernarij, qui omnis generis opera, quorum in civili & quotidiana vita uſus neceſſarius eſt, vel ipſi efficiunt, vel alijs vendunt: ut ſunt veſtimenta, ædificia, ſupellectilia, vaſa, inſtrumenta,* & *infinita alia, quæ vel ad neceſſitatem, vel ad majorem commoditatem, vel deniq; ad ornatum & ſplendorẽ civitatis pertinent.* Tertiò *ſunt milites, qui civitatẽ cuſtodiũt & defendũt contra hoſtes: ut cives poßint tutò & quietè ſuis laboribus & negotijs perficiendis vacare.* Quartò *ſunt divites, qui tempore neceſſario poſſunt civitati ſumptus neceſſarios ſubminiſtrare, vel in gerendo bello, vel ſublevanda annonæ caritate, vel in publicis munitionibus & ædificijs extruendis.* Quintò *ſunt ſacerdotes & homines religioſi, qui ea, quæ ad divinum cultum pertinent, ritè adminiſtrent.* Sextò *ſunt magiſtratus, ſenatores & judices: quibus publicorum negociorum adminiſtrandorum cura commiſſa eſt.*

CAPUT IX.

Περὶ ἐξ ὧν συγκεῖται ἡ πόλις.

Suntne omnes hi ſex ordines, quos commemoraſti, pro veris civibus habendi?

Agricolas

AGricolas & ſordidos opifices, non poſſe inter veros cives numerari, Ariſtoteles duobus argumentis probat. Quorum unum ſumitur à definitione civis: quæ ſuprà in lib. 3. cap. 1. *fuit poſita: Civis propriè is eſſe dicitur, qui particeps eſt publicorum honorum in gerendo magiſtratu & exercendis judicijs. Sed agricolæ & opifices non ſunt participes magiſtratus & judiciorum: quia perpetuò occupati ſunt in laboribus pro acquirendo victu: ita ut illis non ſit ocium ad civilia negocia obeunda. Ergò non poſſunt pro veris civibus haberi.*

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur à fine civitatis. Omnis verus civis poteſt eſſe particeps ejus finis, quem civitas ſibi habet propoſitum, nempè beatitudinem politicam. Sed agricolæ & opifices non poſſunt eſſe participes politicæ beatitudinis. Ergò nõ poſſunt eſſe veri cives. Minor probatur. Politica beatitudo conſiſtit in actionibus virtutum, ad quas rectè obeundas requiritur ocium & vacatio à reliquis laboribus. δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς. *Atqui agricolis & opificibus non eſt ejusmodi ocium & vacatio à reliquis laboribus: ſunt enim perpetuò occupati in acquirendo victu & ſordido quæſtu. Ergo non poſſunt eſſe capaces politicæ beatitudinis.*

Qui igitur ex commemoratis ordinibus poſſunt pro veris civibus haberi? Φανερὸν ἐκ τούτων ὡς ἐν τῇ κάλλιστα.

In civitate pro veris civibus habendi ſunt ij, quorum vitæ conditio talis eſt, ut illis propter certas virtutes, quibus præditi eſſe debent, poſſint publica officia committi. Veluti ſunt milites, qui ſunt cuſtodes & propugnatores urbis: in quibus præcipuè requiritur Fortitudo. Item ſenatores & judices, in quibus requiritur Prudentia & *Iuſtitia. Item ſacerdotes, qui ea, quæ ad religionem & cultum divinum pertinent, debent procurare: in quibus requiritur Pietas* & *Temperantia. Deniq; homines divites & locupletes: qui Rempub. debent juvare pecunia in publicis ædificijs & munitionibus extruendis: in quibus requiritur Liberalitas* & *Magnificentia.*

Excluduntурne ſimpliciter omnes agricolæ è numero civium?

Minimè: ſed tantùm ij qui non proprios habent agros, & propter paupertatem coguntur alienos agros pro mercede, ad acquirendum quotidianum victum, colere. Alioquin agricolarum vita atq; conditio ſemper honeſtiſſima fuit habita: quorum multi præter agrorum culturam etiam virtutem excoluerunt, & civilibus officijs & honoribus adhibiti fuerunt. Exemplo eſſe poteſt Serranus ille, quem olim Romani ab aratro ad conſulatum vocarunt, teſtibus Valer. Max. lib. 4. cap. 4. Plin. lib. 18. cap. 3. *&* Cicer. pro Roſc. ubi Attilius vocatur. *Et priſcis temporibus, cùm bonum virum vellent laudare, nominarūt eum bonum agricolam, bonumq; colonum.*

Poſſuntne

Poſſuntne publica iſta officia in civitate ijſdem, an verò diverſis civibus committi? Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν.

Utrumq; fieri poteſt, pro ratione circumſtantiarum: nimirùm ut interdum ijsdem, interdum verò diverſis perſonis iſta officia demandentur. Nam quia actiones bellicæ requirunt robur & vires corporis: ætas autem juvenilis habet adhuc integras vires: ideò etiam bellicæ actiones rectè illis demandantur. Eodem modo, quia ad rectè conſultandum & judicandum requiritur prudentia, & rerum uſus: quæ non niſi longo tempore poſſunt comparari: ideò etiã ſenioribus hæ partes ſunt demandandæ. Deniq; quoniam æquum eſt, ut ijs, qui publicis curis & laboribus jam propter longam ætatem quodammodo exhauſti ſunt, etiam requies aliqua & otium concedatur, ut poſſint contemplationi vacare, & ſe ad extremum actum, id eſt, mortem, præparare: ideò talibus optimè commendari poterit religionis cura, & cultus adminiſtratio.

Quomodo Ariſtoteles hanc officiorum diſtributionem confirmat?

Primùm *à proprio Iuſtitiæ diſtributivæ, quæ jubet unicuiq;* τὸ κατ' ἀξίαν διανέμειν, *hoc eſt, id tribuere quo dignus eſt: & ad quod agendum & efficiendum maximè à natura videtur aptus eſſe. Atq; huic diſtributioni etiam conſentit* antiquus verſus *apud Græcos, quo dicitur:*

ἔργα νέων, βουλαί τε μέσων, εὐχαί τε γερόντων.

hoc eſt:

Vir, juvenis, ſenior, conſultet, militet, oret.

Deindè

Deindè, *ab exemplo Seſoſtris, regis Ægyptiorum: Minois, regis Cretenſium: Itali, regis Oenotriæ: quæ poſteà ab ejus nomine, Italia fuit nuncupata: item aliorum antiquiſſimorum populorum, apud quos veſtigia ejuſmodi diſtributionis fuerunt reperta.* τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα τὴν χρείαν διδάσκειν εἰκὸς αὐτήν. τὰ δ᾽ εἰς εὐσχημοσύνην καὶ περιουσίαν ὑπαρχόντων ἤδη τούτων, εὔλογον λαμβάνειν τὴν αὔξησιν. Nam quæ neceſſaria ſunt ad uſum vitæ, indigentiam ipſam docuiſſe, rationabile eſt & illis repertis additamenta poſtmodum facta eſſe, ad politiorem vivendi formam.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις.

Sed unde habebunt iſti tres ordines civium ſua alimenta, & alia vitæ neceſſaria: ſi debent ſemper publica negotia civitatis adminiſtrare?

Monet Ariſtoteles inter tales diſtribuendos eſſe publicos civitatis agros: non ut ipſi eos ſuis manibus colant: ſed ut eorum cultura fiat vel per ſervos aut mercenarios: vel per vicinos pauperes ruſticos: ipſi autem ſint eorum domini, & fructus ex illis percipiant.

Λοιπὸν δὲ ἐκ τῶν καταριθμηθέντων.

Ex quo ordine hominum deligendi ſunt ij, per quos ea, quæ ad divinum cultum pertinent, ſunt adminiſtranda?

Ex ijs civibus, quibus aliquando adminiſtratio Reipub. aut cuſtodia urbis fuerat commiſſa: quando nimirum

nimirùm propter ſenectutem, non amplius publicis iſtis muneribus commodè fungi poſſunt.

Sed cur non etiam ex ſenioribus agricolis aut opificibus tales ſunt deligendi?

ὑπὸ τῶν πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς.

Quia tales non numerantur inter veros cives, quemadmodum ſuprà dictum fuit: atq; ideo etiam non ſunt revera partes civitatis. Atqui cultus divinus debet adminiſtrari per eos, qui ſunt revera cives, & pars civitatis.

CAPUT X.

Poſt diſtributionem civium, quid deinceps Politico conſiderandum?

Περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ τῶν γεωργησόντων τινάς.

Conſiderandum etiam eſt politico in conſtituenda civitate, quo pacto agri civitati adiacentes ſint inter cives diſtribuendi: præterea per quos agri illi ſint colendi.

Quare Politico etiam de agrorum diſtributione eſt conſiderandum?

Propter quinque cauſas: primùm, ut ſinguli cives habeant propria bona, & proprias poſſeßiones: ſiquidem communio bonorum, quam Plato *in ſuam Rempub. conatus fuit introducere, eſt abſurda:* ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γίνεται κοινὴ ἡ κτῆσις. ſed vſu amicabili communes fiunt poſſeſſiones: *quemadmodum* ſuprà in ſecundo libro *fuit oſtenſum.*

Quæ eſt altera cauſa?

Altera cauſa *eſt, quia cives aſſuefaciendi & legibus excitandi ſunt, ad exercendam erga alios libera-*

beralitatem & beneficentiam: ideò neceſſe eſt, ut habeant propria bona, de quibus alijs poßint benefacere. Nam qui de alienis bonis alicui benefacit; is propriè non dicitur liberalis.

Quæ eſt tertia cauſa?

Tertia cauſa *eſt, quia boni politici & legumlatoris officium eſt, in conſtituenda civitate cavere, nè aliqui ex civibus nimium abundent: aliqui verò nimium egeant: ad hoc autem præcavendum, diligenter conſiderandum eſt, qua ratione agri ita diſtribuantur, ut tàm univerſæ civitati, quàm ſingulis civibus rectè ſit proſpectum.*

Περὶ συσσι-τίων τε συν-δόσει.

Quæ eſt quarta cauſa?

Quarta cauſa *ſumitur à conſuetudine Syßitiorum. Si civitas debet de ſuis publicis ſumptibus, & ſinguli cives de ſuis proprijs bonis aliquid ad συσσί-τια, id eſt, publica convivia celebranda contribuere: ergò oportet agros hoc modo diſtribuere, ut alij ſint communes totius civitatis, alij verò proprij ſingulorum civium.*

Quæ eſt quinta cauſa?

Quinta cauſa *priori eſt ſimilis, ſumpta à cultu divino. Si cultus divinus peragi debet totius civitatis nomine, ita ut communiter ad omnes cives pertineat. Ergò oportet etiam certos quosdam agros ad eam rem eſſe deſignatos: ex quorum proventibus ſumptus illi poßint colligi.*

Quo

Quo pacto ſunt agri diſtribuendi inter cives?

Ἀναγκαῖον πᾶσιν τὰς δύο μέρη διῃρῆσθαι

Quoniam agri ad civitatem pertinentes, alij ſunt vicini, alij verò remoti ab urbe: ideò ut juſta & æqualis fiat diſtributio. ſingulis civibus de utriusq; agris pars aliqua eſt aſſignanda: ne aliqui ſolùm habeant propinquos urbi, alij verò ſolùm remotos ab urbe.

Quæ eſt utilitas ejusmodi diſtributionis?

Duplex: Prima *eſt, quòd talis diſtributio conſentanea eſt juſtitiæ: quæ jubet, ut ad declinandam invidiam, quando inter æquales aliquid diſtribuendum eſt, etiam ſervetur æqualitas ſecundum proportionem Arithmeticam.* Deindè, *quia utilis eſt hujusmodi diſtributio in deliberationibus tempore belli: ut ſententiæ civium ſint magis liberæ: eò quòd omnium civium agris æquale periculum metuendum ſit ab hoſtium incurſionibus, vaſtationibus, direptionibus: quibus remotiores agri magis expoſiti ſunt, quàm propinquiores.*

Quibus autem committenda eſt agrorum tàm communium, quàm privatorum cultura?

Τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν

Cultura agrorum primùm *committenda eſt ſervis: quoniam enim hi ſunt in poteſtate ſuorũ dominorum, non audebunt hos labores detrectare. Sed cavendũ eſt, ne omnes ſint ejusdẽ nationis, aut animoſi & audaces: ne fortè poſſint inter ſe adverſus ſuos dominos conſpirare.* Deindè *ſi ſervi haberi nõ poſſunt,*

poſſunt, conducendi ſunt homines barbari & agreſtes ex vicinis locis: qui ad nullum aliud vitæ genus videntur à natura eſſe facti, quàm ad ejusmodi labores & *ſervilia officia præſtanda.*

CAPUT XI.

Quid præterea homini politico in extruenda & conſtituenda civitate eſt conſiderandum?

Αὐτῆς δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι τὴν θέσιν.

S*Itus loci in quo civitatem conſtituere cupit. Plurimùm enim confert ad felicitatem civitatis ſingulorumq́ civium commoditates, oportunitas loci, in quo ipſa civitas eſt extructa.*

Quot modis conſideratur ſitus civitatis?

Situs civitatis bifariam conſideratur: vel πρὸς τὴν χώραν, id eſt, reſpectu regionis, hoc eſt, quatuor plagarum mundi: utrum ad Orientem vel Occidentem: ad Meridiem vel Septentrionem ſita ſit: vel conſideratur πρὸς ἑαυτὴν, quoad ſeipſam & ſuas partes, hoc eſt, ipſos cives & inhabitatores, eorumq́ commoditatem attinet.

Quid circa τὴν χώραν conſiderandum eſt?

Quod ad ſitum civitatis reſpectu regionis attinet, ſuprà in 5. cap. *Ariſtoteles dixit: Eum ſitum civitatis optimum & commodiſſimũ eſſe, qui eſt communis terræ* & *mari: ut* & *pacis* & *belli tempore, neceſſaria victualia* & *auxilia, ad eam transmitti* & *deferri poſſint: atq́ hoc modo ſit, quemadmodum dixit, εὐβοήθητον καὶ εὐπαρακόμιστον.*

Quæ

Quæ ſunt circa ſitum civitatis, quoad ſe ipſam attinet, conſideranda?

Πρῶτον μὲν ἀναγκαῖον πρὸς ὑγίειαν.

In ſitu civitatis, quo ad ſe ipſam, quatuor ſunt ſpectanda. Primùm, *ſalubritas aëris: ea enim plurimùm conducit ad valetudinem & ſanitatem eorũ qui civitatem inhabitant. Atque hanc ob cauſam commendantur eæ urbes,* πρὸς ἕω τὴν ἔγκλισιν ἔχουσαι, *quæ verſus Orientem & Septentrionem ſitæ ſunt: quoniam venti qui ex illis locis ſpirant, propter puritatem & ſiccitatem habentur ſalubriores: quàm qui ſpirant à Meridie & Occidente: qui propter craſſitiem & humiditatem minus ſunt ſalubres.*

Quod eſt alterum?

Deindè, *conſideranda eſt commoditas & opportunitas loci, tàm quoad civilia, quàm domeſtica & quotidiana negocia expedienda. Nam in civitatibus, quæ in montoſis & aſperis locis extructæ ſunt, longè majori labore & difficultate talia negotia expediuntur, propter aſcenſum & deſcenſum collium: quàm in ijs quæ in planitie ſitæ ſunt.*

Quod eſt tertium?

Τὴν δὲ λαμπρὰν, πρός τε τὰς πολεμικάς.

Tertiò, *conſideranda etiam eſt commoditas loci, quoad bellum vel gerendum & inferendum hoſtibus: vel ad propulſandum ab urbe & civibus. Itaq; curandum eſt, ut civitas in ejuſmodi loco extruatur, qui ſit civibus quidem* εὐέξοδος, *id eſt, facilis quo ad egreſſum, hoſtibus verò* δυσπρόσοδος, *id eſt, ac-*

ceſſu difficilis: & δυσπερίληπτος, καὶ δυσέμβολος, difficilis ad invadendum & obſtaendum.

Quod eſt quartum?

Quartò, curandum quoq; eſt, ut civitas in ejusmodi loco extruatur, in quo eſt aquarum & fluminum copia: quæ non poſſit ab hoſtibus intercludi aut averti.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ [illegible]ὶ ὑγιείας.

Sed quare etiam de his rebus politico in conſtituenda civitate conſiderandum eſt?

Quia aëris, ventorum, & aquarum ſalubritas plurimùm conferunt ad valetudinem & ſanitatem civium: οἷς γὰρ πλείστοις χρώμεθα πρὸς τὸ σῶμα καὶ πλειστάκις, ταῦτα πλεῖστον συμβάλλεται πρὸς τὴν ὑγίειαν. quibus enim plurimum & frequentiſſimè utimur ad corpus, ea plurimum important ad ſanitatem, *cujus certè in vita maxima ratio eſt habenda: etenim absq; ſanitate vita noſtra non ſolùm eſt inutilis ad actiones honeſtas & civiles rectè obeundas: verùm etiam eſt moleſta* & *miſera: quemadmodum ejus quoq; laudes Ariphon Poëta Sicyonius apud* Athen. lib. ult. circ. fin. *decantat: O beata ſanitas! te præſente amœnũ Gratijs Ver coruſcat: absq; te nemo beatus. Et ſanè nulla fermè re minùs, vel etiam ad exiguum temporis momentum curare poſſumus, quàm aëre* & *aqua, id eſt, humore, quibus ſublatis, neceſſe eſt hominem* & *quodvis animal ſuffocari atque interire.*

Quæ

Quæ prætereà circa ſitum civitatis ſunt conſideranda?

Ariſtoteles adhuc duo proponit alia, quæ in extruenda civitate ſunt politico conſideranda. Unum *eſt de ædificiorum tàm privatorum, quàm publicorum diſpoſitione.* Alterum *eſt de munitionibus civitatis.* Ἡ τῶν ἰδίων οἰκήσεων διάθεσις.

Quotuplex proponitur ab Ariſtotele ratio diſponendorum ædificiorum in civitate?

Triplex eſt ratio diſponendorum ædificiorum in civitatibus: una antiqua, altera recens, tertia ex utriuſq; mixta.

Antiqua ædium diſpoſitio fuit, in qua domus non certo ordine, ſed confusè hinc indè, prout cuiq; placebat, extruebantur: ita ut nullos certos & directos vicos ſeu plateas conſtituerent: ſed ædes vario modo per civitatem eſſent diſperſæ, inſtar cujuſdam Labyrinthi: ex quo non facilè poterant peregrini effugere, ſi fortè alicui ex civibus injuriam aut damnum intuliſſent.

Quæ fuit recens domorum diſpoſitio?

Recens diſponendarum ædium in civitate à quodam Hippodamo Mileſio inventa fuiſſe dicitur: quà ædes ordine ſecundùm rectam lineã extruebantur, & diſponebantur: adeò ut rectas & pervias plateas in civitate efficerent: quæ ratio non ſolùm utilis eſt ad negotia tàm privata, quàm publica, commodiùs in civitate expedienda: verùm etiam facit ad ornatum & elegantiam civitatis.

Quæ fuit tertia ratio diſponendarum ædium?

Καὶ τὴν μὲν ὅλην μὴ ποιεῖν πόλιν.

Tertiam hanc rationem Ariſtoteles ait mixtam eſſe ex duabus præcedentibus: ſi nimirum in ingreſſu & extremitatibus urbis, domus perturbato, in media verò urbe, directo ordine collocentur. Hanc diſpoſitionem exiſtimat utilem eſſe partim πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, *partim etiam,* πρὸς τὸν κόσμον, *hoc eſt, ad ſecuritatem & ad ornatum civitatis. Nam ædibus ad hunc modum diſpoſitis peregrini & exteri non poterunt ſubitò per rectam viam in mediam urbem irrumpere: & civilia negotia commodiùs à civibus poterunt expediri.*

Quid de munitionibus civitatis præcipit?

Quod ad munitiones civitatis attinet, monet Ariſtoteles non omnibus civitatibus eaſdem munitiones convenire: ſed eas accommodandas eſſe formis Rerumpub. Nam in Monarchijs & Oligarchijs utiles ſunt αἱ ἀκροπόλεις, *hoc eſt, arces* & *excelſæ turres: è quibus ij, penes quos eſt gubernatio, non ſolùm poßint omnia, quæ in civitate fiunt & geruntur, proſpicere, ſed etiam ſe faciliùs contrà ſubditorum & ſeditioſorum civium inſidias atq; impetum tueri, eoſq; in officio & metu coërcere: quemadmodum* Lucretius lib. 4. de rer. nat. 1108. *ſcribit:*

Condere cœperunt urbes, arceſq; locare:
Præſidium Reges ipſi ſibi, perfugiumq;.

In Ariſtocratijs, hoc eſt, in optimatum gubernatione utile

utile eſt habere multa in civitate loca: quæ vel natura, vel arte ſunt munita: in quibus ipſi optimates, quibus civitatis adminiſtratio commiſſa eſt, poßint eſſe tuti, contrà malorum & improborum civium vim & conſpirationes.

In Democratijs utilis eſt planities & æquabilitas locorum: ut populus eò faciliùs & *frequentiùs poſſit convenire, & ſua comitia celebrare: quoties de negotijs, ad univerſam civitatem pertinentibus, eſt conſultandum.*

Eſtne civitas mœnibus cingenda & munienda?

Περὶ δὲ τειχῶν οἱ μὴ φάσκοντ.

De hac quæſtione olim diverſæ politicorum hominum fuerunt opiniones, ſicut videre licet apud Platonem in lib. 6. de Repub. *Nam Lacedæmonij exiſtimârunt mœnia & propugnacula non eſſe neceſſaria ei civitati, in qua omnes cives pariter virtuti, præcipuè verò fortitudini ſtuderent: tales enim ſeipſos & ſua corpora, murorum loco hoſtibus objicere: & ſua virtute hoſtes repellere: imò ejuſmodi munitiones & propugnacula reddere cives aut ſecuros & negligentes: aut ignavos & effœminatos.*

Quæ eſt autem Ariſtotelis de hac quæſtione ſententia?

Ariſtoteles ſex argumentis probat civitatem eſſe mœnibus, foßis & aggeribus ſeu vallis & *alijs propugnaculis muniendam.* Primùm *ſumitur à contrario exemplo & facto ipſorum Lacedæmoniorum:*

 qui li-

qui licet hoc ipſo nomine vellent videri cæteris Græcis eſſe fortiores & animoſiores, quòd non confiderent talibus externis mutationibus: ſed potius ſua virtute atq; fortitudine niterentur, ſuiſq; corporibus ſeſe hoſtibus opponerent: tamen in bello, quod Pyrrhus contrà eos movit, ne hoſtis poſſet abſq; impedimento in eos irruere, ſubitò foſſam & aggerem eduxerunt, ad eam partem urbis, quam hoſtis cœperat obſidere.

Τῷ δὲ πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους

Quod eſt alterum argumentum?

Alterum argumentum ſumitur ex diſtinctione hoſtium. Hoſtes alij ſunt, nobis viribus, vel pares, vel inferiores, vel ſuperiores. Qui nobis pares aut inferiores ſunt, adverſus tales mœnia & alia propugnacula, non uſq; adeò ſunt neceſſaria: ſiquidem honeſtius eſt cum illis in aperto campo congredi: & fortitudinem atq; animi magnitudinem factis ipſis declarare, quàm in externis ejuſmodi præſidijs velle ſalutem quærere. Qui verò numero & potentia nobis multò ſunt ſuperiores, adverſus illos etiam ad alia præſidia & auxilia confugere, non eſt turpe: imò temeritas, inſania, & ſtultitia eſſet, ea, cum civitatis omniumq; civium periculo atq; exitio, contemnere & negligere.

Quod eſt tertium argumentum?

Tertium argumentum ſumitur ab abſurdo trium ſimilium exemplorum: Quemadmodum abſurdum eſſet pro extruenda urbe non velle quærere locum aliquem naturâ munitum: aut colles ſolo æquare, undè

re, undè cives poſſent ſe contra hoſtiles impetus tueri: aut privatas domos nullis parietibus, contrà beſtiarum incurſiones includere: eam ſolùm ob cauſam, ne inhabitatores videantur eſſe timidi & ignavi: ita etiam abſurdum eſt dicere, civitatem nullis mœnibus eſſe cingendam: ne cives videantur parùm forti animo eſſe præditi.

Quod eſt quartum argumentum? Ἀλλὰ μὴν

Quartum argumentum continet refutationem contrariæ objectionis eorum, qui dicunt: iis civibus qui inhabitant civitatem, mœnibus & aliis munitionibus munitam, adimi occaſionem exercendæ ſuæ fortitudinis contrà hoſtes in defendẽda civitate: ideò quod omnem ſpem & fiduciam habent in ejuſmodi munitionibus. Hoc negat Ariſtoteles & oſtendit cives nihilominus poſſe fortitudinem ſuam declarare, quatenus nimirum illis licet vel urbes egredi, & in aperto campo cum hoſtibus manus conſerere: vel hoſtes fortiter à mœnibus, in urbis oppugnatione, repellere. οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν

Quod eſt quintum argumentum? Εἰ δὲ τοῦτον

Quintum argumentum ſumitur ex loco comparatorum, à pari. Etenim ſi licet hoſtibus excogitare & apparare varias machinas & inſtrumenta bellica ad expugnandas urbes: licet etiam oppidanis & civibus omnia ea extruere & apparare, quibus viciſſim ſe contra hoſtium vim tueri, & defendere poſſint. ἔχει τὸν τρόπον, ἔχ ... τέχειν

Quod eſt ſextum argumentum?

Sextum argumentum ſumitur ab utili ſeu effectu. Nam

ctu. Nam ſi hoſtes videant civitatem contra externam vim ſatis eſſe munitam & inſtructam: facilius abſterrebuntur ſuo propoſito: neq; temerè volent contrà talem talem civitatem bellum ſuſcipere. ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις. *Principio enim non aggrediuntur eos, qui benè ſeſe praeparaverunt, expugnare.*

CAPUT XII.

Περὶ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος.

Dixiſti de privatis Ædificiis civium, quo pacto in civitate ſint diſponenda. Sed ſuntne etiam in civitatibus neceſſaria quædam publica Ædificia: quæ communibus civium uſibus ſunt deſtinata?

Multa quoq; & varia ſunt publica ædificia in civitatibus benè conſtitutis neceſſaria: ex quib. Ariſtoteles in hoc capite quatuor præcipuorum mentionem facit: quarum alia deſtinata ſunt ad peragenda ea, quæ ad divinum cultū pertinent: ut ſunt, Templa, Fana, Delubra, Sacella: alia ad celebranda publica convivia, quæ à Græcis συσσίτια *nominantur, ut ſunt, Cœnacula Sacerdotum, Magiſtratuum, Civium: alia ad expedienda civilia & quotidiana negotia, ut ſunt, Fora magiſtratuum & judiciorum: item rerum venalium: alia deniq; ad exercitia tàm ingeniorum, quàm corporum: ut ſunt Gymnaſia & Scholæ.*

Τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις.

Quibus in locis civitatis iſta publica ædificia ſunt extruenda?

Templa in locis celebrioribus & editioribus civitatis

tatu: quæ ſplendorem aliquem & dignitatem cultui divino congruentem habent. οἵ τινες ἐπιφάνειάν τε ἔχουσι πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἱκανῶς, καὶ πρὸς τὰ γειτνιῶντα μέρη τῆς πόλεως ἐρυμνοτέρως. *qui ſupereminentiam habent & ad edendam virtutem ſufficienter, & ad vicinas partes civitatis excellenter.* *Cœnacula magiſtratuum & ſacerdotum non debent procul à templis eſſe remota: ut eorum vicinitate, epulantes admoneantur temperantiæ & ſobrietatis.* ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. præſentia enim magiſtratuum ante oculos poſita gignit veram reverentiam, liberalemq; pudorem. *Cœnacula verò civium extruenda ſunt juxta mœnia & propugnacula civitatis: ut cives poſſint illa una cum militibus, quibus cuſtodia urbis commiſſa eſt, celebrare: ad majorem inter utroſq; concordiam fovendam.*

Quid eſt Forma in civitate?

Forum ἡ ἀγορὰ, *eſt amplus & publicus locus, ab ædificijs privatorum civium vacuus in civitate: ad communes & quotidianos civium uſus deſtinatus.* Πρέπει δ' ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον.

Quot enumerantur ab Ariſtotele ejus ſpecies?

Tres: ἀγορὰ ἐλευθέρα, *Forum liberum, à commercijs nimirum, & ſtrepitu ſordidorum opificum, aliorumq; hominum, qui non peculiariter ſunt vocati. Hoc Forum ſitum eſſe debet in celebriore*

civitatis: nempè inter ædes ſacras & Prytanæa, id eſt, cœnacula Magiſtratuum: ut ſit accommodatum deambulationibus & colloquijs honeſtiorum civiū: qui inter ſe, animi recreandi gratia, de varijs rebus familiariter colloqui cupiunt.

Τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγοράν.

Quæ eſt altera Fori ſpecies?

Altera ſpecies Fori nominatur, ἀγορὰ τῶν ὠνίων, Forum rerum Venalium, quæ ad victum, amictū, & alios uſus vitæ quotidianæ ſunt neceſſaria. Hoc Forum à priore debet *eſſe ſeparatum* & *remotum, ne ſtrepitu* & *diſcurſationibus eorum, qui commercia inter ſe exercent, impediantur colloquia* & *conſilia eorum, qui ad forum liberum colloquendi aut conſultandi gratia convenerunt. Situm autem eſſe debet in ejuſmodi urbis parte, ad quam illi, qui commercia exercere volunt, facilè poſſint ſuas merces è mari* & *terra comportare.*

Τῶν δ' ἀρχεί-ων πρὸς τὰ συσσίτια.

Quæ eſt tertia Fori ſpecies?

Tertia Fori ſpecies appellatur, ἀγορὰ τῶν ἀρχείων, Forum Magiſtratuum, eſt locus, in quo Curia, Palatium, Prætorium, Archivum, Tribunalia, & *ſimilia publica ædificia ſunt extructa: in quibus de negotiis publicis agitur, cauſæ Forenſes cognoſcuntur* & *dijudicantur, judicia exercentur, contractus conſignantur, tabulæ publicæ conficiuntur. Hoc Forum non debet procul remotum eſſe à Foro rerum venalium: atq́ juxta illud habitare debent ij, qui publicis negocijs civilibus adminiſtrandis ſunt*

diu ſunt præfecti: ut quoties eorum præſentia opus fuerit, ſemper poſſint praſtò adeſſe. Οὐ χαλεπὸν δ' ἔτι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, εὐχῆς ἔργον ἐστί. τὸ δὲ συμβῆναι τύχης. *Verùm illa non ſunt difficilia cognitu, ſed magis factu.* dicere enim voti eſt: evenire autem fortunæ.

CAPUT XIII.

Quæ hactenus de materia ex qua civitas conſtituenda eſt, commemoraſti, quò potiſſimùm ſunt referenda?

Περὶ δὲ τῆς πολιτείας, αὐτῆς.

AD finem civitatis, qui eſt ipſa felicitas ſeu beatitudo, tàm univerſæ civitatis, quàm ſingulorum civium: neq; enim revera civitas beata dici poteſt, niſi quoq; ſinguli ejus cives ſint beati.

In quo conſiſtit illa Beatitudo?

In perfecta actione ſecundum virtutem: quemadmodum in Ethicis dictum eſt.

Quot requiruntur ad ejuſmodi perfectam actionem?

Duo: Unum eſt, ut ſcopus & finis actionis ſit bonus: alterum eſt, ut media illa, per quæ ad finem perveniendum eſt, ſint recta & bona: δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖσθαι, τὸ τέλος καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις. Oportet autem in artibus & ſcientijs hæc utraque obtineri, finem, & eas quæ ſunt ad finem actiones, *quando verò hæc duo ſibi mutuò non correſpondent: aut alterum ex illis, vel utrumq; malè ſe habet: tunc neceſſe eſt agentem errare: ejuſq; actionem eſſe malam & imperfectam.*

ἐνίοτε

ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς, ἐν δὲ τῷ πράττειν, τοῦ τυχεῖν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν. *quandoque enim illud, ad quod intenditur rectè jacet: ſed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur.* Ex quo etiam intelligitur, *quaenam cauſa ſit, quamobrem non omnes homines beatitudinem conſequantur, licet omnes eam expetant: nimirum, quia vel de ea, tanquam de ultimo fine, non rectè judicant: vel non per quae debebant, ad eam contendunt.*

Ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενόν ἐστι.

Quomodo definitur beatitudo civilis in hoc loco?

Beatitudo eſt operatio & uſus virtutis perfectus, non ex conditione aliqua, ſed abſolutè & ſimpliciter. Εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ χρῆσις τελεία ἀρετῆς: καὶ αὕτη οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ἁπλῶς.

Nota. *Haec definitio Beatitudinis, etiamſi nonnihil verbis diſcrepet ab ea, quae* in primo libro Ethicorum *ponitur: tamen quoad ſenſum eadem eſt:* εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς λογικῆς, κατ' ἀρετὴν ἀρίστην, καὶ τελειοτάτην, ἐν βίῳ τελείῳ. *Beatitudo eſt operatio animi rationalis, ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam, in vita perfecta.*

Quare in definitione Beatitudinis, quae hoc loco habetur, adjicitur haec particula οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ἁπλῶς.

Quia, quemadmodum bona quaedam ſunt revera &

ra & ſimpliciter bona, quædam ſolùm ex conditione ſunt bona: ita etiam in actionibus ſe res habet: quædam ſunt ſimpliciter bonæ, ideoq; etiam per ſe expetendæ; veluti ſunt eæ, quæ cum virtute ſunt conjunctæ: quædam ſunt ſolùm ex conditione bonæ: quatenus nimirum alterius alicujus boni conſequendi, aut mali effugiendi gratia neceſſariò ſuſcipiuntur, ac fiunt: atq; ideo etiam non per ſe, verùm propter aliud expetuntur: ut punire & ſupplicio afficere. αἱρετώτερον δὲ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν. eligibilius autem foret, nullo tali indigere, neque hominem neq; civitatem.

Objectio. Atqui vir bonus, etiam rebus ſua natura malis poteſt rectè uti: igitur Beatitudo non ſolùm eſt in jis, quæ ſimpliciter bona ſunt? *Χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνήρ.*

Solutio. *Verum quidem eſt; virtutis tantam vim eſſe in viro bono, ut etiam ea, quæ alioquin ſua natura mala ſunt, non tamen poſſint ei nocere: imò poſſit ea etiam ad bonum finem dirigere: ſed tamen in illis ejus beatitudo non ita eſt plana & ſplendida quemadmodum in ijs, quæ ſua natura ſunt bona & expetenda: quemadmodum etiam in* lib. 1. Ethic. cap. 10. *dictum eſt.*

Qualem ex his infert Ariſtoteles concluſionem? *Ἀναγκαῖον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων.*

Ex ijs, quæ jam de beata civitate dicta ſunt Ariſtoteles

ſtoteles infert talem concluſionem. Ad beatam igitur civitatem duo requiruntur. Primùm, *Virtus: nimirum ut omnes cives ſint virtutis, ejuſque actionum ſtudioſi:* Deindè, *Bona externa, quæ ſunt adjumenta & ὄργανα, ad actiones virtutum meliùs exercendas.* διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν. ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς αἴτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. quapropter exiſtimãt homines externa bona cauſam eſſe felicitatis: ceu ſi quis benè pulſandi cauſam putet eſſe lyram magis quàm artem. *Ex his duobus autem, prius pertinet ad officium prudentis legumlatoris & politici: ut videlicet bonis legibus, bonaque diſciplina & inſtitutione, cives ſuos ad amorem & ſtudium virtutis & honeſtarum actionum excitet & aſſuefaciat. Poſterius autẽ, quod eſt de bonis externis, magis pendet à fortuna, quàm ex hominum voluntate & arbitrio: ideò optandum potiùs, quàm legibus ſanciendum eſt.*

Τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ.

Si ea ſolùm civitas dicitur & poteſt eſſe beata, in qua omnes cives ſunt beati: non poſſunt autem eſſe vel dici beati, niſi ſint viri boni: Quæ igitur requiruntur ad efficiendum virum bonum?

Ad efficiendum virum bonum tria debent concurrere: ἡ φύσις ἢ εὐφυΐα, *naturæ bonitas:* τὸ ἔθος, *conſuetudo & aſſuefactio:* ὁ λόγος, *ratio. In hanc ſententiam etiam* in X, lib. Ethic. cap. 9. *ſcribit.*

γίνεσθαι

γίνεσθαι δ' ἀγαθοὶ οἴονται: οἱ μὲν φύσει: οἱ ἔθει: οἱ δ' δὲ διδαχῇ, ἢ λόγῳ.

Quare requiritur ἡ φύσις natura?

Quia ſi natura non ſit capax virtutis, qualis eſt beſtiarum, nunquam etiam poterit ad virtutem ejuſq; actiones aſſuefieri. Ideò in Ethicis l. 10. c. 9. *ait, eum qui debet vir bonus fieri, debere eſſe* καταχώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς, *id eſt, aptum ad concipiendum ſemen virtutis. Hanc aptitudinem Ariſtoteles in* Ethicis lib. 6. c. 13. *nominat* φυσικὴν ἀρετὴν, *item* ἐπιτηδειότητα, *&* δεινότητα. c. 12. *Nam ut* Cic. in lib. 5. Tuſcul. *ſcribit, Tardis mentibus virtus non facilè committitur.*

Quare ſecundo loco requiritur τὸ ἔθος, ἡ ἄσκησις conſuetudo & aſſuefactio?

Ἔνιά τι ἐθῶν ὄφελος φύσει.

Ad naturam vel naturæ bonitatem neceſſe eſt ſecundo loco accedere τὸ ἔθος, *aſſuefactionem: quoniam niſi ſemina illa, vel ut* Cicero lib. 3. Tuſc. in pr. *vocat, igniculi virtutum à natura conceſſi, diligenti labore & aſſiduo exercitio excitentur, augeantur, & confirmentur, donec in habitus excreſcant: facilè iterum per ignaviam & negligentiam poterunt ſuffocari & extingui: antequam ad bonum & utilem frugem perveniant.* τὰ γὰρ ἔθη μεταβαλεῖν ποιεῖ. ἔνια γὰρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα. διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον. *mores enim mutari faciunt.* Nam aliqua per naturã ad utrumq; apta, per mores ad pejus vel melius convertuntur.

Quare

Τὰ μὲν ἄν ἄλλα τῶν ζώων.

Quare etiam accedere oportet tertio loco τὸν λόγον, rationem, ſeu ut alibi nominat διδαχὴν, μάθησιν, παιδείαν, doctrinam diſciplinam, & inſtitutionem?

Quia illa duo priora etiam aliquo modo homini communia ſunt cum quibuſdam beſtijs: in quibus interdum quoque ſunt præclaræ dotes naturæ: quæ etiam hominum induſtria ad quaſdam actiones aſſueſieri poſſunt: quæ alioquin ab earum natura ſunt alienæ. Hoc verò tertium, nempè ὁ λόγος, ratio, ſolius hominis eſt propria: cujus beneficio non ſolùm ipſe per ſe intelligere poteſt & diſcernere: verùm etjam alios docere, & *viciſſim ab alijs diſcere, quid in actionibus honeſtum vel turpe, bonum vel malum, expetendum vel fugiendum ſit.* τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι· τὰ δὲ ἀκούοντες. quædam enim aſſueſcendo diſcuntur, quædã audiendo. *De qua re* Cic. lib. 1. de Orat. *ſic ſcribit: Quæ bona ſunt, fieri meliora poſſunt doctrina:* & *quæ non optima, aliquo modo acui tamen* & *corrigi poſſunt.*

CAPUT XIIII.

Ἐπεὶ δὲ πάσῃ τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

Quoniam ad efficiendum bonum virum, plurimùm confert diſciplina & inſtitutio: quæ ſunt circa eam Politico & Legumlatori conſideranda?

Duæ hoc in loco ſe offerunt quæſtiones. Prima, Utrum omnium civium eadem debeat eſſe diſciplina

ſciplina & inſtitutio? Altera. Quænam circa ipſam inſtitutionem ſint obſervanda. Quod ad priorem quæſtionem attinet: notandum eſt, civilem ſocietatem conſtare ex duobus præcipuè generibus hominum: unum eſt eorum, qui imperant: & appellantur ἄρχοντες, *Magiſtratus. Alterum eorum qui parent: & nominantur* δεχόμενοι, *ſubditi. Ad hos duos ordines civium etiam diſciplina eſt accommodanda. Etenim cum eorum diverſa ſit vitæ ratio & conditio: etiam diverſo modo ſunt inſtituendi: illi nimirum, quo pacto rectè poſſint imperare: hi verò, quo pacto rectè debeant parêre. Imò quia in liberis civitatibus & politijs eſt viciſſitudo imperandi & parendi: ideò cives in utroq; ſunt inſtituendi: ut & rectè imperare, & obedientiam præſtare poſſint.*

Eſtne utile, ut in civitate imperium ſemper ſit penes aliquos certos: reliqui autem ſemper illis pareant? Εἰ ἀεὶ [illegible] τον.

Pro hujus quæſtionis declaratione Ariſtoteles adfert hanc diſtinctionem: Qui ejuſdem civitatis ſunt cives, hi vel virtutibus, & alijs, vel animi, vel corporis bonis ſunt inter ſe æquales & ſimiles: vel ſunt inæquales & diſſimiles, atq; hi rurſum vel parùm, vel plurimùm ſunt diſſimiles. Quando æquales & ſimiles, aut admodum parùm diſſimiles ſunt: tunc æquum eſt, ut per vices imperium omnibus permittatur: etiam juſtitiæ regula poſtulat, ut æqualibus æqualia tribuantur. τό τε γὰρ ἴσον ταυτὸν τοῖς ὁμοίοις, καὶ χαλεπὸν μένειν τὴν πολιτείαν

 τὴν

τὴν συνεστηκυῖαν παρὰ τὸ δίκαιον. æquum enim idem ſimilibus: & difficile eſt ſtare Remp. quæ conſtituta ſit præter juſtitiam. *Quando verò plurimùm ſunt diſſimiles, tunc æquum eſt ut illis imperium concedatur, qui virtutibus aut corporis præſtantia cæteris civibus longè ſunt ſuperiores. Hanc excellentiam ait Indos in eligendis regibus olim obſervaſſe: & ſuprà in* lib. 4. cap. 4. *ſcripſit, Æthiopes ſolitos fuiſſe* διανέμεσθαι τὰς ἀρχὰς, κατὰ μέγεθος, καὶ κάλλος. *hoc eſt, ſecundum magnitudinem & formam: quod etiam,* Herod. in Thalia refert: οἱ Αἰθίοπες, *inquit* ὃν ἂν τῶν ἀστῶν κρίνωσι μέγιστόν τε εἶναι· καὶ κατὰ τὸ μέγεθος ἔχειν τὴν ἰσχὺν· τοῦτον ἀξιοῦσι βασιλεύειν.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας. Objectio. Atqui iſta viciſſitudo imperandi & parendi, videtur aliquid detrahere authoritati & dignitati eorum, qui aliquando magiſtratum geſſerunt: ſi nimirum debeant eſſe ſubjecti & parere ijs, quibus ipſi paulò anteà imperaverant?

Solutio. *Viciſſitudo iſta imperandi & parendi in libera Repub. non imminuit authoritatem magiſtratus:* Primùm, *quia conſentanea eſt juſtitiæ, quemadmodum paulò anteà dictum eſt.* Deindè, *quia ejus veſtigia reperiuntur in ipſa natura: quæ ſicut jubet, ut juniores obtemperent ſenioribus: ita quoque permittit ut ijdem juniores, poſtquàm ſenes effecti fuerint, etiam imperent alijs junioribus.* Tertiò, *quia illa viciſſitudo imperandi & parendi*

eſt utilis in Republica: quemadmodum patet ex communi proverbio: Neminè poſſe rectè imperare, niſi anteà quoq; paruerit. τὸν μέλλοντα καλῶς ἄρξειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. & ſupra lib. 3 c. 3. οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι μὴ ἀρχθέντα. Quartò, *quia non omnia* ἐπιτάγματα, *id eſt, juſſa & imperata afferunt ei, qui ea praſtat, aliquod dedecus aut ignominiam. Alia enim æſtimantur* τοῖς ἔργοις, *ex ipſis operibus per ſe: alia verò æſtimantur* τῷ τέλει οὗ ἕνεκα, *fine cujus gratia mandantur, ſuſcipiuntur,* & *fiunt. Itaq; poteſt quidem fieri, ut quædam obſequia* τῷ ἔργῳ, *opere ipſo, videantur eſſe abjecta & ſervilia: quæ tamen ratione finis, propter quem mandantur & fiunt, non ſunt inhoneſta iis, qui ea præſtant & exequuntur: imò interdum neceſſitate poſtulante non pudet eos ipſos, qui præcipiunt, eam præſtare.*

Quæ ſunt conſideranda Legumlatori & Politico circa diſciplinam civium?

Ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος.

Primùm *conſiderandus ei eſt ultimus civitatis finis, ut ad illum conſequendum omnem diſciplinam civium accommodet: Finis autem ille eſt beatitudo ſeu felicitas, cùm totius civitatis, tùm ſingulorum civium.*

Deindè, *quia iſta politica beatitudo conſiſtit in actione virtutis: ideò proxima ejus cura eſſe debet, ut per diſciplinam excitet in animis civium amorem & ſtudium, ad virtutis actiones exercendas,*

Nam ſine illis nemo vir bonus neq; beatus eſſe aut dici poteſt.

Tertiò, *quia actiones virtutum ſunt media per quæ beatitudo politica comparatur: plures autem & variæ ſunt virtutes: ideò etiam politico conſiderandum eſt, ad quas præcipuè virtutes diſciplinam civium debeat accommodare: ut ſecundum eas vitam ſuam inſtituere poſſint.* ἀεὶ δ' ἑκάστῳ τοῦτ' αἱρετώτατον, οὗ τυχεῖν ἔστιν ἀκροτάτου. ſemper verò cuique id eſt maximè expetendum, cujus potiri eſt ſummum.

Quartò, *quia univerſa hominum vita diſtinguitur in duo tempora: unum ocij & pacis: alterum negocij & belli:* πόλεμος μὲν εἰρήνης χάριν. ἀσχολία δὲ σχολῆς, bellum quidem gratia pacis, negocium verò otij gratia: *utriusq; autem ſunt propria quædam, & peculiares virtutes: & quia pax & ocium præferenda ſunt bello & negocio: ideò diſciplinam civium potiùs ad virtutes pacis, quàm ad virtutes bellicas debet accommodare.*

Διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς.

Quia virtutum ſubjectum eſt animus, quem debent perficere: undè cognoſcitur Animus?

Accurata & plenior Animi conſideratio propriè pertinet ad metaphyſicum: à politico verò eatenus ſolùm conſideratur, quatenus ex ejus potentijs, earumq; operationibus proficiſcuntur actiones virtutum, in quibus Philoſophi ponunt civilem hominis beatitudi-

beatitudinem. Sunt enim duæ primariæ potentiæ animi humani: una dicitur λογικὴ, rationalis: quæ ex ſe, & ſua natura ratione prædita eſt: in qua eſt ipſa ratio & mens: atq; hæc rurſum eſt bipartita, θεωρητικὴ, contemplativa: & πρακτικὴ, activa. Ad hanc potentiam referuntur virtutes intellectuales, διανοητικαί. Altera nominatur ἄλογος, irrationalis: quæ ipſa quidem ex ſe non habet rationem: ſed tamen in homine ita eſt conſtituta, ut rationem intelligere, eiq; obtemperare poſſit, & in hac eſt appetitus, eſtq; ſedes omnium affectuum: ad hanc pertinent virtutes ἠθικαὶ, id eſt, morales. ἀεὶ δὲ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν. καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ τοῖς κατὰ φύσιν. βέλτιον δὲ τὸ λόγον ἔχον. Semper autem deterius melioris gratia eſt. *patet hoc in his, quæ ſunt ſecundum artem, & his quæ ſunt ſecundum naturam: melius autem illud quod rationem habet.*

Quare Lycurgus omnes ſuas leges & univerſam diſciplinam civium direxit ad virtutes bellicas & artem militarem?

Οἱ δὲ νῦν ἄριστα δοκοῦντες πολιτεύεσθαι.

Ut ſtabiliret & amplificaret potentiam & imperium Lacedamoniorum: ſimulq; civium ſuorum opes & facultates augeret. πλεῖστοι γὰρ τῶν ἀνθρώπων ζητοῦσι τῶν πολλῶν δεσπόζειν, ὅτι πολλὴ χορηγία γίνεται τῶν εὐτυχημάτων. *Nam plurimi hominum dominari late cupiunt, quoniam exinde multa proveniunt fortunæ commoda.*

Rectone hoc à Lycurgo eſt factum?

Negat Ariſtoteles ſcopum, quem Lycurgus in ſuis legibus ſibi habebat propoſitum, eſſe bonum & verũ: atq; hoc probat tribus argumentis. Primùm, *Quia neq; ipſi Lacedæmonij, licet Lycurgi leges diligenter ſervarent, potuerunt per eas ſuum imperium diu retinere: ſed ſtatim, poſtquàm pacem nacti eſſent, illud iterum amiſerunt: & ſic felicitate ſua exciderunt: eò quòd ſolùm ad belli, non autem ad pacis virtutes erant aſſuefacti.* τὴν γὰρ βαφὴν ἀφιᾶσι, ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες, *ſplendorem enim, veluti ferrum, per pacem amittunt.*

Alterum argumentum *ſumitur à fine bonarum legum, qui debet eſſe honeſtus, & cum virtute conjunctus: Atqui herili more* δεσποτικῶς *velle aliis imperare, quale imperiũ Lacedæmonij affectabant, non eſt honeſtum, neq; cum virtute conjunctum: ſed magis violentum & injuſtum.* Ergò *ſcopus legum Lycurgi non erat verus & laudabilis. Minor declaratur comparatione imperij politici, quod eſt in homines liberos: & imperij herilis, quod eſt in ſervos: quorum illud conjunctum eſt cum virtute & humanitate: hoc autem cum vi & injuria.*

Ἔτι δὲ καὶ [illegible] τὴν πό-λιν.

Tertium argumentum *ſumitur ab effectu. Quæ leges poſſunt excitare in animis hominum cupiditatem dominandi, hæ ſunt civitatibus periculoſæ, Sed leges Lycurgi poſſunt iſtud efficere. Ergò.*

Major

Major probatur, quia dominandi libido facilè poteſt promovere animos hominum ad movendas turbas & ſeditiones. Declaratur exemplo Pauſaniæ regis Lacedæmoniorum: qui propter hanc dominandi cupiditatem etiam accuſatus fuit, quaſi affectaſſet Tyrannidem.

Suntne igitur omnia exercitia & ſtudia bellica è civitatibus exterminanda?

Τὴν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν.

Nequaquam. Nam habent etiam iſta exercitia ſuum uſum, ſi referantur ad verum & proprium finem, propter quem ſunt excolenda.

Quis ille finis?

Triplex eſt finis, propter quem etiam virtutes & ſtudia bellica in civitatibus ab ipſis civibus ſunt excolenda. Unus eſt, ne cives ipſi cogantur aliis ſubjecti eſſe & *ſervire. Alter eſt, ut ipſi poſſint etiam aliis, cum ſuo & ipſorum commodo imperare. Tertius eſt, ut poſſint imperare & dominari iis, qui digni ſunt, ut ipſis ſerviant.* τὴν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους. *neq; exercitatio rerum bellicarum ob id eſt meditanda, ut in ſervitutem adigant immerentes.*

CAPUT XV.

Quare diſciplina civium ad pacem potiùs quàm ad bellum eſt dirigenda?

Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ τέλος εἶναι φαίνεται.

QUia pax magis convenit ultimo fini civitatis, hoc eſt, Beatitudini, quàm bellum: τέλος

γὰ

γὰρ εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ' ἀσχολίας. finis belli pax, negotij otium. *continet enim pax in ſe omnis generis bona: bellum verò infinita ſecum adfert mala: quæ beatitudini planè adverſantur. Præterea bellum non habet rationem finis, ſicut pax. Nam bellum propter pacem, quemadmodum labores & negocia propter ocium ſuſcipiuntur:* δεῖ γὰρ πολλὰ τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. oportet enim nobis multa negotia exiſtere, ut liceat in otio eſſe: *quemadmodum Ariſtoteles* in lib. 10. Ethic. c. 7. *ſcribit:* ἀσχολούμεθα, ἵνα σχολάζωμεν: καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν.

Quæ eſt hoc loco notanda virtutum diſtinctio?

Virtutes ſunt duplices quædam ſunt τῆς σχολῆς καὶ εἰρήνης, *ocij* & *pacis: quædam* τῆς ἀσχολίας καὶ πολέμου, *negotij & belli. Pacis virtutes dicuntur, quarum actiones* & *uſus maximè in pace conſpiciuntur: & ad quas excolendas & exercendas ociū & pax requiritur: veluti ſunt Temperantia, Iuſtitia, Liberalitas, Modeſtia, Veritas, & pleræq; aliæ virtutes morales. Præterea virtutes intellectuales, quas* Ariſtoteles *hoc loco intelligit per vocabulum Philoſophiæ.*

Quæ dicuntur eſſe virtutes belli?

Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως.

Quarum actiones maximè belli tempore ſunt conſpicuæ & neceſſariæ; veluti in defendenda patria,

patria, religione, libertate: in propulſandis hoſtibus: in amplificando imperio: cujuſmodi ſunt, Fortitudo, Animi magnitudo, Conſtantia, Tolerantia, Perſeverantia in perferendis laboribus, doloribus & periculis, honeſtatis, & publicæ utilitatis gratia. κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, οὐ σχολὴ δούλοις: *Nam ut eſt in proverbio: nullum otium ſervis, qui verò non poſſunt fortiter pericula ſubire, ſervi ſunt invadentium.*

OBSERVATIO.

Notandum eſt hoc loco, iſtas virtutes pacis & belli nominari: non quòd nullus earum uſus ſit aliis temporibus: ſed quòd earum vis & neceſſitas maximè illis temporibus eſt conſpicua. Alioquin etiam pacis tempore requiritur fortitudo & animi magnitudo atque conſtantia in adminiſtratione Reipub. quando vel de publicis negotiis eſt deliberandum, aut de civilibus controverſiis judicandum & pronunciandum. Sic etiam in bello opus eſt juſtitia. Nam bellum quod injuſtè eſt ſuſceptum, nunquam poteſt feliciter adminiſtrari. Eodem modo etiam temperantia in bello eſt neceſſaria, non ſolùm in defectu commeatus, & aliarum rerum neceſſariarum: verùm etiam ne victores abutantur victoria ad ſuam libidinem:

Quare temperantia præcipuè dicitur eſſe virtus pacis?

Quia temperantia maximè neceſſaria eſt in pace. Πολλῆς οὖν δεῖ δικαιοσύνης καὶ πολλῆς.

Homines enim plerunq́; pace, propter ocium & rerum affluentiam, quam pax ſecum adfert, abutuntur ad luxum, ad voluptatem, & ad alia quæui flagitia: unde etiam redduntur ſecuri, luxurioſi, & petulantes: atq; his modis ſibiipſis tandem interitū accerſunt. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σωφρονεῖν. ἡ δὲ τῆς εὐτυχίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ᾽ εἰρήνης, ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον. *Nam* bellum quidem ipſum cogit homines eſſe juſtos ac temperantes: fortunæ autem proſperæ fruitio & otium cum pace, petulantes magis facit. *quemadmodum dicitur,* κόρος ὕβριν τίκτει. ἡ δὲ ὕβρις τιμωρίαν. *Et* Catullus, ad Lesbiam: *Ocium reges prius, & beatas perdidit urbes.* *Et* Ovidius, lib. 2. de art. amand. v. 437.

Luxuriant animi rebus plerunq; ſecundis.

Quid ex his infert Ariſtoteles?

Διότι μὲν ἐν τῇ μελλούσῃ εὐδαιμονήσειν.

Duo πορίσματα. *Quorum unum eſt: Legislatoris officium eſſe, ut in conſtituenda civitate leges ſuas eò accommodet, ut cives ſui utroq; tempore pacis nimirū & belli, poßint rectè uti: ut hac ratione, quantū quidem fieri poteſt, utroq; tempore ſint felices & beati. Ratio ſumitur ab abſurdo.* αἰσχρὸν γὰρ ὄντος μὴ δύνασθαι χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς. *Etenim ſi* turpe eſt, non poſſe ſecundâ fortunâ rectè uti, *quocunq; tandem tempore fuit: multò turpius eſt, non poſſe eâ rectè uti in pace & ocio: ſed belli tempore cupere quidem videri fortes & cordatos: pa-*

τοι: pacis verò tempore eſſe ignavos, & voluptatum mancipia.

Quod eſt alterum πόρισμα?

Continet concluſionem hujus loci. Ergò felicitas civitatis non ſola bellica virtute, & in bonis, quæ bello acquiruntur, eſt æſtimanda: ſicut Lacedæmonii fecerunt: ſed potius pacis & otii virtutibus: quæ ut ſunt præſtantiores, ita plura quoq; majora & veriora civitati adferunt commoda: quàm ea quæ per bellum acquiruntur: & propterea etiam magis expetenda.

Quæ ſunt circa diſciplinam & inſtitutionem hominis conſideranda? Πῶς δὴ παιδεύειν ἐστ...

Quia homo conſtat ex animo & corpore: in animo autem ſunt duo: Ratio & appetitus: ideò omnium iſtorum in inſtitutione hominis habenda eſt ratio. ἐνδέχεται γὰρ διημαρτηκέναι καὶ τὸν λόγον τῆς βελτίστης ὑποθέσεως· καὶ διὰ τῶν ἐθῶν ὁμοίως ἦχθαι. *contingit n. rationem aberrare ab optima ſuppoſitione, & ſimiles per mores duci.*

Unde faciendum eſt initium?

Quemadmodum natura in generatione rerum ab imperfectis facit initium, & tendit ad perfectũ, tanquam finem: ita etiam in inſtitutione hominũ hic ordo eſt ſervandus: ut priùs corporis mores informentur, quàm animus: & appetitus priùs, quàm ratio. Atq; hunc ordinem ipſam naturam quoque in hominis generatione ſervare: non ſolùm authoritate & teſtimonio Phyſicorum & Medicorum: verùm etiam ab ipſa experientia demonſtratur.

ri poteſt: videlicet τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τῆς ψυχῆς: *corpus in utero materno prius formari, antequam accipiat animam: & appetitus atque affectuum ſigna prius in infantibus recens natis apparere, quam rationem,* λογισμὸς δὲ καὶ ὁ νοῦς προϊοῦσιν ἐγγίνεσθαι πέφυκεν: *at ratio & mens, procedente ætate, in illis fieri natæ ſunt, cujus indicia ſerò admodum conſpiciuntur. Hinc ergò ſic argumentatur: Quod tempore prius eſt, illud etiam prius in homine eſt informandum. Sed corpus prius eſt animo: & appetitus prior eſt ratione. Ergò corpus priùs eſt informandum moribus, antequam animus ſit virtutibus imbuendus. Hoc ipſum etiam in* fine Ethicorum *declarat exemplo ſimili, in quo animum comparat agro, qui, antequam ſemen injiciatur, prius diligenti cultura præparandus eſt: ut ad excipiendum ſemen efficiatur idoneus.*

Πόρισμα.

Ergò corporis cultura, animi culturam debet præcedere, & animi cauſa ſuſcipienda eſt: appetitus autem curam mentis cauſa ſuſcipere oportet, eumq; aſſuefacere, ut diſcat rationi obedire. Siquidem animus reſpectu corporis habet rationem finis: quemadmodum etiam mens, reſpectu appetitus. Etenim corpus homini datum eſt, primùm ut animus habeat quoddam quaſi domicilium, in quo habitet. Deindè ut habeat inſtrumenta, per quæ poſſit vires ſuas exercere. Eodem modo etiam appetitus &

tus & affectus homini tributi ſunt: ut Ratio & ὁ νοῦς habeat eos tanquam ſubditos & ſatellites, quibus debet imperare, eosq; regere, & in officio continere.

CAPUT XVI.

Dixiſti in præcedente capite, primam curam inſtitutionis hominis circa corpus eſſe ſuſcipiendam: quæ ſunt igitur Politico & Legumlatori hîc conſideranda?

Δεῖ δ' ἀποβλέποντα τὸν νομοθέτην ταύτην.

DVo circa corporis curam, quod ad inſtitutionem hominis attinet, ſunt politico conſideranda: nimirum hominis Generatio & Educatio.

Circa Generationem quid primo loco conſiderandum?

Conjugium, ſive legitima conjunctio earum perſonarum: per quas corpora hominum, hoc eſt, ipſi homines, qui cives futuri ſunt, debent generari & procreari.

Quamobrem?

Quia permultum refert ad ſanitatem, ad robur & vires, deniq; ad formam corporis: quibusnam ex parentibus aliquis procreatus ſit. Plerunq; enim ex ſanis, robuſtis, & venuſtis, etiam procreantur ſana, robuſta, & venuſta corpora: quemadmodum etiam ex contrario videre licet: ex morboſis, puſillis, & deformibus, procreari morboſa, puſilla & deformia corpora. Neq; enim pygmæus aliquis, aut deformis

deformis Mopſus poteſt Gigantem, & formoſam A-lexin ex ſe procreare. Atq; huc etiam referri poteſt id; quod legitur apud Horatium in lib. 4. Car. Oda quarta: *Fortes creantur fortibus, & bonis: Eſt in juvencis, eſt in equis patrum virtus: Nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam.*

Σχεδὸν δὴ πάντα συμβαίνει.

Quæ ſunt autem politico circa conjugium conſideranda?

Circa conjugium monet Ariſtoteles ſex circumſtantias conſiderandas eſſe Politico ſeu Legumlatori, qui civitatem conſtituere velit. Prima eſt de ætate eorum, qui matrimonium contrahere volunt. De qua hoc præceptum tradit Ariſtoteles: Qui contrahere volunt matrimonium, ambo debent & ætate & viribus ad procreandam ſobolem eſſe idonei, hoc eſt, ut non nimium ſint vel juvenes, vel ſenes, vel inter ſe diſpares.

Quomodo confirmatur hoc præceptum?

A contrario, hoc eſt, ab enumeratione incommodorum, quæ ex ejuſmodi vel intempeſtivo, vel diſpari conjugio conſequuntur. Primùm *enim inter diſpares facilè oriuntur lites & diſcordiæ. Vnde* Cleobuli *præceptum,* γάμει ἐκ τῶν ὁμοίων: *æqualem tibi quare uxorem,* apud Laërt. in vit. ejus. Deindè *ſi ſunt nimium vel juvenes, vel ſenes: aut nullos, aut infirmos generant liberos.* ἐν γὰρ πᾶσι ζώοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔγγονα, καὶ θηλυτόκα μᾶλλον καὶ μικρὰ τὴν μορφήν. *In cunctis enim animalibus juveniles partus imper-*

ſecti ſunt, & fœmina crebriùs quàm mares, & parva corporis forma gignuntur, & paulò poſt: τὰ τῶν νεοτέρων ἔκγονα ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι ταῖς διανοίαις. juniorum fœtus imperfecti ſunt & corporibus & intellectu. Præterea *ſi ſunt nimium juvenes, non poſſunt habere apud liberos magnam authoritatem: neq; poſſunt illis ſine jactura rei ſuæ familiaris, magnam dare dotē: cùm ipſi adhuc propter ætatem ſuis bonis diu indigeant. Sæpè etiam fœminæ in partu moriuntur, virorum verò corpora enervantur. Quòd ſi verò ſunt admodum ſenes, non poſſunt liberos ſuos expectare, donec aut ad juſtam ætatem pervenerint, aut nepotes eorum viderint.*

Quæ igitur ætas apta eſt conjugio, & procreationi liberorum? Ἔτι δὲ ἀέρ[illegible] τῷ πλείστῳ γινέσθαι.

Ariſtoteles hoc loco & lib. 5. de hiſt. an. c. 14. *viris præſcribit tempus ab anno ætatis trigeſimo ſeptimo, uſq; ad annum ſeptuageſimum. Mulieribus verò ab anno decimo octavo, uſq; ad annum quinquageſimum.* Plato verò in lib. 5. *de Repub. aliter iſtos annos definit. Nam viris præſcribit annum trigeſimum, uſq; ad quinquageſimum quintū: Mulieribus annum vigeſimum uſque ad quadrageſimum. Heſiodus* lib. 2. ἔργ. v. 314. 316. *jubet virum contrahere matrimonium circa annum trigeſimum: mulierem verò circa annum decimum quintum.*

Quo-

Quomodo hanc ſententiam confirmat?

Ariſtoteles ait hanc ſuam ſententiam de tempore contrahendi matrimonij, conſentire cum opinione poëtarum: qui ætates hominum numero ſeptenario diſtinxerunt: circa hoc enim tempus, plerunq; in corporibus hominum: quoad valetudinem, vigorem, & robur corporis attinet, conſpicitur aliqua mutatio. Videtur autem intelligere Solonem: *cujus verſus de hac re extant apud* Clementem Alexandrinum: *in quibus ætas hominum diſtinguitur in decem ſeptenarios: nimirum uſq; ad annum LXX. Et quid ſingulis illis ſeptenarijs propriè conveniat, oſtenditur. Verſus hi ſunt* ex 6. lib. ſtrom.

Infans ſeptenos poſtquam compleverit annos
Producti dentes vallus ut oris erunt.
Poſtquam ſeptem alios Deus huic conceſſerit annos,
Fit pubes ſemenq; huic genitale datur.
Verùm ſeptem alios poſtquā compleverit annos,
Denſa ſeges barbæ contegit orta, genas.
Additus eſt illi cum ſeptenarius alter,
Vir tum virtutis fortia ſigna dabit.
Sed monet adveniens uxorem ducere quintus,
Poſteritatiſ & hunc tunc meminiſſe ſuæ.
Solers ingenium, firma & prudentia ſexto eſt,
Stulta nec hoc deinceps facta videre juvat.

Septimus

Septimus acceſſit cum ſeptenarius, atq;
Octavus lingua pollet & ingenio.
Nono aliquid poſſunt, ſed jam minuuntur in illo
Vires, quîs peragunt fortia facta viri.
Sed decimus cum alios ſeptem perfecerit annos,
Maturam mortem triſtia fata debunt.

Quæ eſt altera circumſtantia?

Eſt de habitu, hoc eſt, de conſtitutione corporis eorum: qui matrimonium contrahere cupiunt. Ποῖον δὲ περὶ τῶν σωμάτων ὑπαρχόντων.

Quod habes hîc præceptum?

Qui matrimonium contrahere cupiunt, non debent eſſe valetudinarij, & θεραπευτικοὶ, *hoc eſt, qui ſemper opus habent medicina & curatione corporis: ſed debent eſſe ſano & vegeto corporis habitu præditi: ita ut poſſint nõ ſolùm labores & moleſtias, quas rei domeſtica adminiſtratio in ſe habet, facilè perferre & expedire: verùm etiam idonei eſſe ad publica & civilia negotia, quæ illis à civitate imponuntur & demandantur peragenda.*

Quæ ſunt reliquæ circumſtantiæ, quæ circa conjugium ſunt obſervandæ? Περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς.

Tertia circumſtantia eſt de tempore anni, quod accommodatum maximè ſit procreandis liberis. Et quarta eſt de cura prægnantium, qualis eſſe debeat. μὴ ῥαθυμοῦσαι, μηδ' ἀραιᾷ τροφῇ χρωμένας. *non ſint pigreſcentes, neq; ſubtili utentes alimonia.* καθ' ἡμέραν τινὰ δεῖ ποιεῖσθαι πορείαν πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τῶν εἰληχότων τὴν περὶ

τῆς γενέσεως ἡμῶν. τὴν μὲν τοι διάνοιαν τȣ-ναντίαν τῶν σωμάτων ῥαθυμοτέρως ἁρμόττει διάγειν. *Singulis diebus iter quoddam facere debent ad Deorum ſacra mulieres, quæ ſortitæ ſunt concipiendi honorem. Mens tamen contra quam corpus, in tranquillitate eſt traducenda. Sed hæ duæ circumſtantiæ magis ad Medicum, quàm ad Politicum pertinent.*

Quæ eſt quinta circumſtantia?

Quinta circumſtantia eſt de barbara & crudeli quarundam nationum & gentium conſuetudine: quæ ſuos infantes non omnes alebant: ſed tantùm eos, quos elegantiores & membris perfectiores eſſe videbànt: & de quibus ex Phyſiognomia, judicium fieri poterat, eos præclara indole eſſe præditos: ac proinde futuros aliquando utiles Reipub. Cives. Cæteros autẽ exponebant vel circa flumina, vel juxta vias: ut à prætereuntibus tollerentur & alerentur. De qua infantum expoſitione, multæ apud Ethnicos Scriptores reperiuntur fabulæ: ut de Romulo & Remo: de Oedipo filio Laij Regis Thebarum: de Paride filio Priami Regis Phrygiæ: de Telepho filio Herculis: & de pluribus alijs. Sed barbara hæc conſuetudo non ſolùm naturæ repugnat, cujus inſtinctu unumquodq; animal ſuam prolem alit: verùm etiam in jure civili ſub gravi pœna eſt prohibita: & lex ſancita, qua quiſque ſuos liberos alere jubetur. l. 4. ff. 25. de agnoſcendis & alendis liberis. *Necare videtur non tantum is qui partum præfocat, ſed & is qui abijcit, & qui alimoniam denegat,*

negat, & is qui locis publicis misericordiæ cauſa exponit, quam ipſe non habet. Vid: l. 2. Cod: de infantibus expoſ: *Unuſquiq; ſobolem ſuam nutriat, quod ſi exponendum putaverit, animadverſioni quæ conſtituta eſt, ſubjacebit.*

Quæ eſt ſexta circumſtantia hujus loci?

Sexta circumſtantia eſt de contrario Conjugij, hoc eſt, de adulterio: quod omninò turpe & fugiendum eſſe præcipit: quia per illud violatur fides matrimonij, quam conjuges ſibi mutuò utrinq; promiſerunt. Olim adulteris verberatis & tonſis nares abſcindebantur: Nuntij vero & impij hujuſce facinoris adminiſtri, verberati & tonſi in perpetuũ relegabantur. l. 37. C. ad Leg. Jul. de adulterijs & ſtupro. Περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον

CAPUT XVII.

Quid in hoc capite agitur?

A*Riſtoteles poſtquàm in præcedente capite explicaſſet primum caput, quod circa corporis curam eſt conſiderandum, nempè de* Generatione hominis: *jam accedit ad* alterum caput, *quod eſt de ejus* educatione. *Hanc autem diſtinguit ſecundum annos ſive ætates hominis: de quibus etiam in* præcedente capite *mentio facta eſt. Et in hoc capite agit de primo ſeptenario, ſeu de primis ſeptem annis, quos diſtinguit in infantiam, quæ eſt duorum primorum annorum: & in pueritiã, quæ ſe extendit ad finem ſeptimi anni: & rurſum in duas partes diſtribuitur: in primam ſcilicet pueritiã,* Γενομένων δὲ τῶν τέκνων

quæ eſt trium ſequentium annorum, tertij ſcilicet, quarti & quinti: in extremam pueritiam, quæ eſt ſexti & ſeptimi anni.

Quæ ſunt obſervanda duobus primis annis, circa infantum educationem?

Quatuor. Primum pertinet πρὸς τὴν τροφὴν, *ad nutrimentum, quo infantes ſunt alendi: de quo duo traduntur præcepta. Primùm; Infantes alendi ſunt lacte materno: aut ſi aliud haberi non poteſt, alterius alicujus nutricis, quæ ætate & valetudine matri maximè accedit. Ratio præcepti eſt triplex,* Prima, *quia lac corpori infantis maximè eſt accommodatum: ſimile enim eſt ei alimento, quo fœtus in utero materno fuit nutritus.* Altera *ratio ſumitur ab exemplo reliquorum animalium: quæ ſuos fœtus in lucem editos, etiam aliquandiu lacte nutriunt: donec ſibi ipſis cibum quærere poſſunt. Item ab exemplo eorum populorum, qui plurimo lacte & lacticinijs utuntur, quorum corpora etiam ſunt robuſtiora & elegantiora, & ad perferendos labores aptiora.* Tertia *ratio ab effectu. Quia lac, ſi benè coctum in ventriculo fuerit, facilè in ſanguinem convertitur, bonos humores gignit, corpus impinguat, & robuſtum beneq; coloratum efficit.*

Alterum *præceptum eſt. Nutrimentum infantum debet eſſe* ἄοινον, *id eſt, vini expers: quibus verbis videtur velle monere matres & nutrices, dum*

lactant

lactant infantes, non debere copioſo vino uti: quoniam indè lac quoq; calidius redditur: undè varia in illis generantur νοσήματα, id eſt, morbi: præſertim cum ipſi alioquin calore abundent.

Quod eſt alterum præceptum circa educationem infantum obſervandum?

Ἐκ δὲ καὶ κινήσεις ὅσας ἐνδέχεται.

Alterum præceptum pertinet πρὸς τὴν κίνησιν, ad motum corporis. Corpora infantum moderato motu ſunt exercenda, ut calor nativus in illis excitetur: & vitioſi humores, quibus pleruną; abundant, diſsipentur. Motus autem ille fit, partim, cum agitantur in cunis: partim dum geſtantur in ulnis.

Quod eſt tertium præceptum?

Tertium præceptum pertinet ad conſiderandam membrorum in tenera illa ætate rectitudinem. Cavenda eſt διαςροφὴ, *diſtortio membrorum, per quædam ligamenta aut inſtrumenta: quæ à* Varrone *vocantur Serperaſtra: ne eorum corpora fiant gibboſa: aut crura vel brachia, quorum oſſa ſunt adhuc mollia & quaſi cerea, incurventur aut diſtorqueantur.*

Quod eſt quartum præceptum?

Συμφέρει δὲ εὐθὺς καὶ ψύχη.

Quartum præceptum pertinet ad aërem externum, ambientem corpora noſtra. Aſſuefaciendi etiam ſunt infantes, ut facilè poſsint perferre frigus. Primùm, quia hoc conducit ad valetudinem: nam externum frigus retinet calorem intrà corpus, ne diſsipe-

diſſipetur: & hoc modo concoctio ciborum fiat melior. Conducit etiam hoc ad inſequentem ætatem: ut poſtulante neceſſitate, non ita facilè à frigore corpora eorum lædantur. Confirmatur hoc ab exemplo & conſuetudine quarundam gentium, quæ propter hanc cauſam recens natos ſolent immergere in aquam frigidam: aut admodum tenui involvere panno, quod faciunt Galli: ut frigus tolerare aſſueſcant. πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν. εὐθὺς ἀρχομένων βέλτιον μὲν ἐθίζειν· ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν. ad cuncta n., ad quæ poſſibile eſt, ſtatim ab initio melius eſt aſſueſcere.

τὴν δὲ ἐχομένην ταύτης ἡλικίαν.

Quæ ſunt obſervanda circa educationem puerorum, in tribus prioribus annis pueritiæ: Tertio nimirum, Quarto & Quinto?

De his tribus prioribus annis pueritiæ Ariſtoteles ſeptem tradit præcepta eſſe obſervanda.

Primùm. *Pueri antè ſextum annum, non ſunt ducendi ad publicas ſcholas, neq; in alijs ſerijs laboribus exercendi: quia ingenij vires ſunt adhuc perexiguæ: & per labores incrementum corporis poſſet nonnihil impediri.*

Alterum. *Sunt tamen pueris quædam exercitia corporis præſcribenda, ne ocio & ignavia torpeſcant. Exercitia autem illa non debent eſſe valdè laborioſa, quibus corpora poſſent nimium fatigari: ſed debent eſſe quaſi ſimulachra & adumbrationes honeſtarum actionum: quæ illis aliquando, ubi adoleverunt, ſeriò erunt præſtanda: ita ut quaſi ludendo diſcant*

diſcant ſeria negocia tractare. τὰς παιδείας εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζομένων.

Tertium. *Puerorum tenelli animi ſermonibus quibuſdam & fabulis ludicris quidem, ſed tamen de rebus honeſtis oblectandi ſunt: quorum recordatio poßit in futura ætate eos de rebus gravioribus utiliter commonefacere.* Καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων.

Quartum. *Pueris non omnino prohibendi ſunt ploratus, clamores, & vehementiores vocis contentiones:* συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν· γίνεται γὰρ τρόπον τινὰ γυμνασίαν τοῖς σώμασιν. *nam iſta ſunt quædam quaſi exercitia corporis: per quæ nervi diſtenduntur, & vires corporis aliquo modo augētur & corroborantur.* ἡ γὰρ τοῦ πνεύματος κάθεξις, ποιεῖ τὴν ἰσχὺν τοῖς πονοῦσιν· ὃ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις διατεινομένοις. *ſpiritus enim compreßio facit robur laborantibus, quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus.* Ἐπισκεπτέον δὲ τοῖς παιδονόμοις.

Quintum. *Cavendum eſt, ne pueri ſimul verſentur cum ſervis, mercenariis, & ſimilibus abjectis hominibus: qui plerunque tantùm inter ſe nugantur, & turpia loquuntur atq; agunt.*

Sextum. *Cavendum eſt, ne pueri turpes picturas, tabulas, aut ſtatuas videant: per quas eorum animi poſſunt excitari ad turpes cogitationes & imaginationes. De qua re etiā* Juvenalis Satyra 14. v. 44. *nos admonet:* Nil *inquit*, dictu fœdū, viſuq; hæc limina tāgat, Intrà quæ puer eſt.

Idem

Idem quoq́ue cavendum circa lectionem: ne legant impudicos poëtas aut obſcœnas fabulas & hiſtorias: imò propter hanc cauſam etiam Plato poëtas è ſua Republica eijciendos eſſe cenſuit. Omnis etiam verborum obſcænitas eſt é civitate exterminanda. ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς. Ex turpiter enim loquendi licentia ſequitur & turpiter facere.

Τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων.

Septimum. Eandem ob cauſam non permittendum eſt pueris, ut ſint ſpectatores Comœdiarum, in quibus perſonæ inhoneſtæ de amoribus aut alijs laſcivijs colloquentes introducuntur: aut turpes geſtus repræſentantur. Talibus enim rebus facilè poſſunt teneri animi puerorum ita infici & corrumpi, ut eorũ memoria vix poſteà poſſit illis eximi. Nam naturaliter ſic comparatũ eſt: ut prima ſemper magis afficiant animos hominũ, & diutiùs inhæreant, quàm poſteriora: πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον· omnium enim prima nos magis delectant, *quemadmodum rectè Horatius* lib. 1. ep. 2. *ait;*

Quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem
Teſta diu.

Διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν.

Quid de duobus poſtremis annis pueritiæ Ariſtoteles præcipit?

Duobus poſtremis annis pueritiæ, anno nimirum quinto & ſexto, uſque ad ſeptimum, pueri debent

bent incipere eſſe ſpectatores ſeu prægustatores eorum ſtudiorum & exercitiorum: in quibus perfectè cognoſcendis, ipſi progreſſu temporis & *ætatis, diligentiùs ſe debent exercere, & vitam ſuam conſumere: ut ejuſmodi aſpectu & guſtu, eorum animi ad illorum ſtudiorum amorem magis accendantur & inflammētur.* πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ προσλεῖπον βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληρῶν. Omnis enim ars & diſciplina implere vult id, quod deeſt naturæ.

Liber Octavus.

Quod eſt argumentum, & quæ ſunt partes Octavi Libri?

HIc Liber dependet ex fine præcedentis Libri: continuat enim inſtitutam tractationem de ratione educandi & inſtituendi eos, qui aliquādo boni & *utiles cives in Repub. evadere debent: & quemadmodum in fine præcedentis libri egit* περὶ τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς, *de puerorum educatione: ita jam progreditur* πρὸς τὴν νέων παιδείαν, *ad diſciplinam & inſtitutionem adoleſcentum, ab anno ſeptimo, uſque ad annum vigeſimum primum. Sunt autem* tres partes *hujus Libri:* PRIMA *continetur tribus primis capitibus, in quibus explicat tres quæſtiones, in fine præcedentis Libri propoſitas. Quarum* prima eſt,

utrum Legiſlatori & Politico cura ſuſcipienda ſit, circa inſtitutionem adoleſcentum: Altera, *Vtrum inſtitutio adoleſcentum debeat eſſe communis & publica: an verò privata*: Tertia, *quænam ſint illa artes, in quibus adoleſcentes ſunt inſtituendi?* ALTERA *pars libri eſt de Gymnaſtica, id eſt, de ratione exercendarum corporum.* TERTIA *pars eſt de Muſica.*

CAPUT I.

[illegible] ἐν τῇ [illegible].

Eſtne Politico & legumlatori conſiderandum de Adoleſcentum inſtitutione?

POlitico *in conſtituenda Repub. etiam de adoleſcentum educatione & diſciplina elaborandum eſſe probat Ariſtoteles duabus rationibus.* Prima *ſumitur à contrario.* καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὐ γιγνόμενον τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. *Id n. neglectum in civitatibus affert Reip. detrimentum. Nam niſi adoleſcentes diligenter inſtituantur ad formam ejus Reipublicæ in qua verſari debent: non poterunt convenienter ſecundum leges ejus Reipublicæ vitam ſuam inſtituere. Habet enim unaquæque forma Reipublicæ* οἰκεῖον ἦθος, *id eſt, propriam quaſi naturam* & *indolem: ad quam cives debent ſuos mores, actiones, totamque vitam conformare: quod niſi fiat, neceſſe eſt, formam Reipublicæ paulatim immutari & perverti.* ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος. βελτίονος αἴτιον πολιτείας. ſemper *autem* melior mos cauſa eſt melioris diſciplinæ.

Altera

Altera ratio *ſumitur ab exemplo ſimili reliquarum artium & facultatum: in quibus neceſſe eſt præcedere doctrinam & inſtitutionem: antequam poſſit aliquis opus artificioſum efficere.*

Quid hic notandum?

Obiter notandum eſt hoc loco: Neminem debere artem aliquam profiteri aut exercere, priuſquam eam probè didicerit.

Hæc autem diſciplina & inſtitutio, debetne eſſe communis & eadem omnium: an vero privata & diverſa ſingulorum?

Ἐπεὶ δ᾽ ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πάσῃ

Diſciplina & inſtitutio adoleſcentum in civitate, debet una, eadem, & communis omnium eſſe: primùm, *quia unus idemq; finis debet omnibus civibus, quod ad civitatis utilitatem pertinet, eſſe propoſitus.* Deindè, *quia communium rerum etiam communis & eadem debet eſſe cura. Atqui adoleſcentes ſunt commune quoddam bonum Reipub: Ergò eorum cura & inſtitutio debet eſſe communis, hoc eſt, communiter ad omnes pertinere.* Tertiò, *quia cura partis debet referri ad curam & ſalutem totius. Adoleſcentes autem ſunt pars civitatis. Ergò adoleſcentum cura & inſtitutio referenda eſt ad communem utilitatem civitatis.* οὐ δὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτοῦ ἕνα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως. μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ᾽ ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν.

non

non debet quiſque civis ſe ſuum exiſtimare, ſed omnes civitatis: particula enim civitatis unuſquiſque eſt: cura verò ſingularum particularum reſpicere nata eſt ad curam totius. Quartò, *ab exemplo Lacedæmoniorum quorum Reſpub. optimè fuit conſtituta: quibus communis & publica adoleſcentum inſtitutio placuit.*

CAPUT II.

Σκοπὸς τῆς ἐννόμου παιδείας.

Quorſum dirigenda eſt omnis diſciplina & inſtitutio adoleſcentum?

O*Mnis diſciplina & inſtitutio adoleſcentum eò dirigenda eſt, ut diſcant ea, quæ ipſis per vitam ſunt utilia, neceſſaria, & liberali ingenio digna:* τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων. ex utilibus neceſſaria ſunt addiſcenda: *cujuſmodi ſunt ea quæ hominis animum pulcherrimarum rerum cognitione imbuere poſſunt: aut ad præclaras actiones ſuſcipiendas & agendas excitare. Sic etiam* infrà in cap. *5. præcipit*: *Oportet, inquit, nihil ita diſcere, & ad nullam rem magis aſſueſieri: quàm cum rectè poſſimus judicare: & gaudere bonis moribus* & *honeſtis actionibus.* δεῖ δηλονότι μανθάνειν, καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως, ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν. & in fine hujus libri: δῆλον ὅτι τούτοις ὅρεις τρεῖς εἰς τὴν παιδείαν: τό τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν

καὶ

καὶ τὸ πρέπον. Manifeſtum eſt quod hæ tres determinationes ſint in doctrina facienda: medium, poſſibile, ac decens.

Quæ dicuntur artes illiberales?

Artes illiberales ab Ariſtotele nominantur ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ *τέχναι βάναυσοι, & definiuntur eſſe, Quæ liberorum hominum corpora, animumq́; & mentem ad uſus & actiones virtutū inutilia reddunt: vocantur etiam τέχναι μισθαρνικαί, artes mercenariæ: & quia inquinant corpus, à Latinis etiam artes ſordidæ appellantur: cujuſmodi ſunt pleræq; artes Mæchanicæ, maximè verò, quæ opera ſua apud ignem & fornaces efficiunt: propter carbones & fuliginem, quibus corpora inquinantur.* Ariſtoteles: βάναυσον δ' ἔργον εἶναι τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις, τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν.

Quid præterea monet obſervandum eſſe in artibus liberalibus diſcendis? Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων.

Monet Ariſtoteles in artibus liberalibus diſcendis modum ſervandum eſſe: ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μέν τινος ἐνίων μετέχειν, οὐκ ἀνελεύθερον. προσεδρεύειν δὲ λίαν πρὸς τὸ ἐντελὲς, ἔνοχον ταῖς βλάβαις. ſunt quædam ex liberalibus ſcientijs quib9

aliquo

aliquouſque incumbere honeſtum eſt: nimium verò illis affixum eſſe uſque ad Perfectionem, nocumentis obnoxios facit: *quia perfecta & abſoluta alicujus artis cognitio vix in hac vita poteſt comparari.*

Habesne ſimile præceptum apud Ciceronem?

Cicero in lib. 1. Offic. *ait, duo vitia in artibus diſcendis cavenda eſſe. Vnum, ne incognita pro cognitis habeamus: iiſq; temerè aſſentiamur. Alterum: ne nimis magnum ſtudium, multamq; operam in res obſcuras atq; difficiles, eaſdemq; non neceſſarias conferamus.*

Objectio. Atqui ſæpenumerò etiam hæ ſordidæ artes ſuam habent, in civili vita, neceſſariam utilitatem?

Reſponſio. *Verum quidem eſt: Homines in quotidiana vita illis artibus earumq; operibus, non poſſe omninò carere. Sed hoc loco videndum eſt. τίνος χάριν, cujus gratia quiſpiam illas diſcit aut exercet. Nam ſi id facit ſuiipſius, aut amicorum, aut virtutis alicujus exercendæ gratia: non eſt hoc illiberale aut ſordidum. Si verò facit propter aliam cauſam, videlicet ut indè quæſtum ab aliis accipiat: Mercenarium quiddam hoc eſt, & ſervile.*

Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν.

CAPUT III.

Quæ ſunt illæ artes, in quibus veteres ſolebant ſuos adoleſcentes primum inſtituere & exercere?

Qua

Quatuor, Grammatica, Gymnaſtica, Muſica, & Graphica, id eſt, Pictoria; ſeu ars pingendi.

Quare in iſtis potiſſimùm artibus ſuos adoleſcentes voluerunt inſtituere?

Quoniam, cum vita hominum diſtributa ſit in duo præcipuè tempora, quemadmodum ſuprà dictũ fuit: nimirum in tempus ocij & pacis: & in tempus negocij & *belli: in utraq; vita harum artium magnus eſt uſus. Unde apud* Terent. in Eunucho, act. 3. ſc. 2. *Parmeno volens commendare ſuum Eunuchum, tanquam hominem ſolertem, harum artium facit mentionem: ſic eum alloquitur: Fac periculum in literis: fac in palæſtra: fac in Muſicis: quæ liberum ſcire adoleſcentem, æquum eſt.*

Quare in utraque vita opus eſt aliqua arte?

Primùm, *ut homo ſciat* ὀρθῶς σχολάζειν, *rectè ocio & pace uti* & *frui: ſiquidem, ut in proverbio dicitur, Ocia dant vitia: &* Ovidius *ait:* lib. 2. de art. am. v. 437. *Luxuriant animi rebus plerunq; ſecundis.* Deindè *ut etiam poſſit* καλῶς ἀσχολεῖν, *rectè negotijs & circa actiones verſari: quoniam circa illas plurimis modis poſſunt homines errare & peccare. Undè rectè* Cicer. pro Plancio *dixit: Ita vivendum eſſe, ut ſciamus, nobis non ſolùm negotij, verùm etiam ocij rationem reddendam eſſe.*

Diſtingue igitur has quatuor artes juxta hæc duo tempora?

Muſica

Muſica, teſte Homero, *inſervit ocio & hilaritati.* Ariſtoteles: οἱ ἐξ ἀρχῆς ἔταξεν ἐν παιδείᾳ τὴν μουσικὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι καλῶς. *Veteres inter diſciplinas Muſicam collocaverunt, ex eo quod natura quærit non ſolùm in negotio rectè, verùm etiam in otio laudabiliter poſſe verſari. Per eam enim animi poſt labores, honeſta voluptate recreantur: quæ recreatio etiam homini neceſſaria eſt, & propter ſe expetenda: ſiquidem propter eam etiam homini à* Deo *tributus eſt ſomnus, & conceſſa quies. Reliquæ autem tres artes ad negocia & labores neceſſariæ ſunt: & vel referuntur ad animi culturam, ut Grammatica, cujus cognitio neceſſaria eſt ad omnes alias diſciplinas cognoſcendas, item Graphica, quæ utiliſſima eſt ad judicandum de quibuslibet artificum operibus: utrum ſecundum ſuam proportionem rectè ſint facta: vel referuntur ad corpus: ut Gymnaſtica, quæ utilis eſt ad exercitia corporis: quorum permagnus eſt uſus ad tuendam valetudinem, ad confirmandum robur & vires corporis, ad actiones fortitudinis melius præſtandas. Sed de harum artium utilitatibus, poſteà ſigillatim quoque dicendum erit.*

Dixiſti Muſicam inſervire ocio: quare ocium conceſſum eſt hominibus?

Propter neceſſitatem naturæ, quæ non poteſt continuos labores perferre: ſed requirit aliquam inter

inter ſpirationem & recreationem, per quam poßit vires laboribus fractas & defeſſas recolligere: ὁ γδ πονῶν δεῖται τῆς ἀναπαύσεως, ἡ δὲ παιδιὰ χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι. nam qui laborat indiget relaxatione: & relaxationis gratia eſt jocus: *quemadmodum dicitur: Quod caret alterna requie, durabile non eſt: Hæc reparat vires membraq́ fesſa levat.* Ovid. lib. epiſt. Heroid. ep. 4. v. 89. 90.

Quale ocium hoc loco Ariſtoteles intelligit?

Non intelligitur hoc loco iners & ignavum, atq́ turpe illud ocium, quod nugando & ludendo à pleriſq́ traducitur: ſed liberale & honeſtum ocium, quod non minus ſuas in ſe habet utilitates in hac civili vita, quàm ipſum Negocium. *Quemadmodum etiam per* τὴν ἀσχολίαν, *non ſolùm intelligitur vita laborioſa: qualis eſt agricolarum, opificum, mercenariorum & ſimilium, qui aßiduis laboribus corporis fatigantur: ſed etiam vita politica, quæ in civilium negociorum & Reipub. adminiſtratione verſatur.*

Quotuplex igitur eſt ocium?

Quemadmodum vita alia eſt Theorica, quæ in contemplatione & cognitione rerum verſatur: alia Practica, quæ in actionibus civilibus eſt occupata: Ita etiam duplex eſt ocium; unum Practicum, alterum Theoricum.

Quid eſt Practicum ocium?

Practicum ocium eſt ceſſatio à laboribus corporis

ad reparandas ejus vires laboribus fractas & defatigatas, ut homo poſteà alacrior ad labores redire poßit. Quæ ceſſatio nominatur ἀνάπαυσις, quies, ſeu requies: eſtq; non ſolùm homini, ſed etiam omni animali neceſſaria: quemadmodum paulò anteà dictum ſuit.

Quid eſt ocium Theoricum?

Ocium Theoricum, eſt quædam remißio & converſio animi, à ſeria contemplatione rerum difficilium & abſtruſarum, ad cogitationem & meditationem rerum jucundarum: per quas animus nonnihil recreatur, ut poſteà rurſum eò faciliùs majora & graviora contemplari poßit. ἄνεσις γὰρ ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν ἀνάπαυσις. *nam relaxatio eſt hujuſmodi motus animi, & requies per voluptatem.*

Quare expetendum eſt ocium?

τὶ τῷ ὑμφορῶ δεῖν μᾶλλον *Ocium neq; propter ſe eſt expetendum, quia non habet rationem finis: neque etiam propter ludum, quemadmodum à pleriſq; fieri ſolet: quia etiam ludus non habet rationem finis.* Nec enim, ut Cic. lib. 1. Offic. *inquit, ad ludum & jocum à natura facti ſumus: ſed potius ad ſeveritatem, & ad quædam ſtudia graviora atq; majora. Sed expetendum eſt ocium propter negocium, hoc eſt, ut poſt ocium alacriores reddamur ad perferendos labores.*

Quomodo utendum eſt ocio?

Tempeſtivè & moderatè, tanquam pharmaco contrà moleſtias, quas ex laboribus percepimus.

τὸ γὰρ

τὸ γὰρ ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου, καὶ συντονίας: διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς εἰσάγεσθαι, καιροφυλακτοῦντας τὴν χρῆσιν: ὡς προσάγοντας φαρμακείας χάριν. *negotia enim cum labore ſunt & conatu:& propterea oportèt jocum adhibere, qui tanquam medicinam eo tempore afferat.*

Dixiſti Muſicæ uſum eſſe tempore ocij: reliquarum verò trium artium uſum eſſe tempore Negotij: Dic igitur de Grammatica, quam habet utilitatem in vita civili? Ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ παιδεία τις.

Ariſtoteles hoc loco quatuor commemorat utilitates Grammaticæ. Prima *eſt,quòd Grammatica, h. e., cognitio literarum, & facultas legendi atq; ſcribēdi utilis eſt* πρὸς χρηματισμὸν, *i. eſt, ad rationes pecuniarias & quæſtuarias in conficiendis tabulis acceptorū & expenſorum: quæ neceſſariæ ſunt mercatoribus, numularijs & uſurarijs, quorum vitæ genus ad quæſtum & lucrum eſt directum.*

Altera *utilitas pertinet* πρὸς οἰκονομίαν,*ad rem familiarem utiliter adminiſtrandam. Nam Patrifamiliàs ad plurimas res neceſſarium & utile eſt,poſſe legere, & ſcribere, quemadmodum quotidiana teſtatur experientia.*

Tertia *utilitas maxima eſt* πρὸς τὴν μάθησιν, *h.e. ad omnes alias artes & diſciplinas tradendas,diſcendas,& cognoſcendas: ad eas n. ipſa aditum facit, & primā quaſi jannam aperit: per quam ingredi oportet in arcem Palladis.*

Quartò *utilis etiã eſt Grammatica ſeu facultas hac legendi & ſcribendi,* πρὸς πολλὰς πράξεις πολιτικάς, *ad multas actiones civiles, quæ opus habent ſcriptura & conſignatione: ne earum memoria citò pereat: ut in ſcribendis legibus, in annotandis hiſtoriis & annalibus, iiſq; quæ ad poſteritatẽ ſunt tranſmittenda. in conficiendis publicis inſtrumentis contractuum; in confirmandis fœderibus: in conſignandis iis, quæ vel in ſenatu, vel in foro, & judiciis aguntur & decernuntur: in ſcribendis literis ad abſentes: & quod maximum eſt in legendis ſacris libris: quorum lectio utilis eſt,* teſte Apoſtolo, 2. Timoth. 3. v. 16. *ad doctrinam, ad redargutionẽ, ad correctionem, & ad inſtitutionem, quæ eſt in juſtitia; ut integer ſit* Dei *homo, ad omne opus bonum apparatus.*

Quæ eſt utilitas Graphicæ?

Δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος.

Ἡ Γραφική, *ars pingendi ſeu pictoria,* utilis *eſt* πρὸς τὴν διαγραφὴν τῶν σχημάτων, καὶ εἰκόνων, *id eſt, ad delineandas & exprimendas rerum objectarum formas, figuras & imagines:* item πρὸς τὸ κρῖναι περὶ τῶν σκευῶν, καὶ πάντων ὀργάνων, *hoc eſt, ad judicandum de operibus artificũ, quod ad eorum formam & figuram attinet: utrum omnes eorum partes debita proportione ſibi mutuò correſpondeant.* Denique *idoneum reddit contemplatorem formæ & pulchritudinis corporum:* ποιεῖ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώματα κάλλους.

Quæ

Quæ eſt utilitas Gymnaſticæ?

Gymnaſtica ſeu ars exercendorum corporum, quæ aliâs quoq; palæſtra nominatur: utilis eſt, πρὸς τὴν ὑγίειαν, *ad conſervandam ſanitatem: quæ abſq; moderatis exercitiis diu conſervari non poteſt.* Deindè, *Vtilis eſt,* πρὸς τὴν εὐεξίαν, *ad bonam corporis habitudinem ingenerandam.* Tertiò, *prodeſt* πρὸς τὴν ἀλκὴν, *ad robur & vires corporis augendas & confirmandas.* Quartò *confert* πρὸς τὴν ἀνδρείαν, *id eſt,* πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀνδρίας, *ad actiones fortitudinis melius præſtandas.*

In qua autem arte, ex prædictis artibus, pueri ſeu adoleſcentes primò ſunt inſtituendi?

Ἐπεὶ δὲ [illegible]

In arte Gymnaſtica, quæ circa corpus verſatur, cujus culturam debere animi culturam præcedere, ſuprà in 15. cap. præcedentis libri *dictum eſt.*

OBSERVATIO.

Gymnaſtica etiam cognata eſt ἡ παιδοτριβικὴ, *quæ eſt facultas inſtituendi pueros, ut aptiores & agiliores ad corporis exercitia, & actiones præſtandas efficiantur. Et eſt ſpecies quædam Gymnaſticæ, à qua differt, quòd præcipuè circa ſeria exercitia: Gymnaſtica autem circa ludicra eſt occupata.*

Quid prætereà in hoc capite Ariſtoteles præcipit generatim in omnibus artibus & diſciplinis tradendis aut diſcendis, obſervandum eſſe?

In artibus tradendis aut diſcendis, non præcipuè ſpectandum eſt, quàm neceſſariæ aut quæſtuoſæ ſint: ſed potiùs utrum ſint honeſtæ & liberali cognitione dignæ: etiamſi non adferant diſcenti magnum commodum aut lucrum. Ratio. Nam in omnibus rebus & actionibus ſuſcipiendis, ſolùm ſpectare quæſtum aut lucrum, minimè decet viros ingenuos & magno animo præditos: eos præſertim, qui aliquando ad publica officia in Republica adminiſtranda ſunt adhibendi.

CAPUT IIII.

Quid eſt Gymnaſtica?

Γυμναστική ἐστι τέχνη, ἡ ποιάντινα τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ποιεῖ. *Gymnaſtica eſt ars, quæ habitum corporis qualitate affectum reddit: hoc eſt, per quam habitus corporis corroboratur, & ad labores atque exercitia præparatur.*

Quot ſunt ejus ſpecies?

Tres: Una *dicitur* ἀθλητική, *Athletica, hoc eſt, publicis certaminibus accommodata: quæ eſt immoderata, dura* & *aſpera exercendi ratio: iis athletis ſeu certatoribus præſcripta, qui ad publica certamina, victoriæ cauſa, deſcendere volebant.* Altera *ſpecies nominatur* ἀνειμένη, *quaſi remiſſa ſeu languida.* Tertia *ſpecies eſt* μέση, *moderata:* & *quaſi media inter duram & languidam exercitationem corporis.*

Quod eſt Ariſtotelis de his tribus Gymnaſticæ ſpeciebus judicium?

Ariſtoteles priores duas ſpecies improbat, eò quòd partim

partim in exceſſu, partim in defectu peccant: Tertiam autem, quia modum ſervat, admittit.

Quare athleticam exercendi corpora rationem improbat?

Ἔτι κ̀ περὶ πόνων ἰδὲ τῶν.

Primùm, *quia ejuſmodi dura & immoderata exercitia deformant corpora: reddunt enim ea craſſa, diſtorta, dura, calloſa, lacertoſa,* & ut Columella lib. 7. loquitur, *compactat: qualia ſunt plerunq; corpora ſervorum, bajulorum, ruſticorum, & opificum.* Deindè, *quia ejuſmodi violenta exercitia impediunt operationem naturæ, in incremento corporum: ne poſſint ad juſtam ſuam magnitudinem & proceritatem creſcere: ut teſtatur etiam* Quintil. lib. 11. Tertiò, *quia per talia exercitia homines feroces potiùs & immanes efficiuntur, quàm fortes & cordati, in periculis adeundis aut perferendis.* Quartò, *ab exemplo Lacedæmoniorum: qui licet in hoc genere exercitiorum ſuos adoleſcentes diligentiſſimè exercebant: tamen nō ſemper hoc illis profuit ad victoriam, quando cum alijs Græcis, quibus moderata exercitia magis placuerunt, ipſis pugnandum fuit: qui tandem eorum potentiam fregerunt, & ſe ab eorum dominatu liberarunt.* Quintò *ab exemplo Olympiorū victorū, quorū pauci reperti ſunt: qui licet in adoleſcentia & juventute ſemel atq; iterum celebres victores extitiſſent, tamen poſtquā ad virilem ætatem perveniſſent, idem præſtare non potuerūt:* Διὰ τὸ νέους

ἀσκοῦντας, ἀφερεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων γυμνασίων *propterea quod per dura illa & violenta exercitia, corpora eorum fuiſſent nimium debilitata, & quaſi enervata & fracta.* Sextò, *quia iſta aſſidua & dura corporis circa talia exercitia fatigatio impedimento eſt, quò minùs intereà animus ad reliquarum virtutum actiones poſſit exerceri.* ὁ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνος ἐμποδίζει τὴν διάνοιαν· ὁ δὲ ταύτης, τὸ σῶμα. Labor quidem corporis mentem impedit: mentis autem corpus.

Quare alteram ſpeciem improbat?

Quoniam nulla aut nimis remiſſa & languida exercitia plurimùm nocent corporibus: propterea quòd nimio ocio humores in corporibus putreſcunt: undè neceſſe eſt multos tandem generari morbos. Reddunt etiam homines molles & ignavos, ut ſint inutiles ad labores perferendos.

Quare improbat tertiam ſpeciem?

Ὅτι μὲν οὖν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ.

Quia moderata exercitia plurimùm conferunt & *ad robur, & ad valetudinem corporum. Excitant n. & augent calorem nativum, juvant concoctionem & digeſtionem ciborum: conſumunt & expellunt vitioſos humores: reſiſtunt putredini: corpori præbent vividum calorem:* & *plura alia in ſe habent commoda, de quibus* in præcedente capite *etiam quædam dicta fuerunt.*

Quo pacto igitur utendum eſt exercitijs?

Tria de hac re ab Ariſtotele traduntur præcepta: quorum

quorum primum *pertinet ad poſtremos annos pueritiæ, uſq; ad initium pubertatis. In quibus præcipit pueris uſq; ad pubertatem præſcribenda eſſe leviora exercitia: neq; eos cogendos eſſe ad ἀναγκαιοφαγίαν, hoc eſt, ad nimium cibum aſſumendum, qualis ſolebat athletis præſcribi: neq; cogendos eſſe ad violentos labores, quibus corpora nimium fatigantur: quoniam hæc omnia impediunt τὴν τοῦ σώματος αὔξησιν, id eſt, corporis incrementum: quod in hac maximè fieri debet.*

Alterum præceptum. *Tres anni poſt pubertatem tribuendi ſunt alijs artibus & diſciplinis, in quibus ingenia adoleſcentum ſunt exercenda.* ὅταν δ' ἀφ' ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς.

Tertium præceptum. *Elapſo triennio poſt pubertatem, paulatim labores illis ſunt augendi, & graviora exercitia cum illis ſuſcipienda: ad quæ etiam neceſſe fuerit, ut copioſiore cibo utantur, ad augendas & confirmandas vires corporis, ut quantitas cibi correſpondeat exercitijs corporis.*

Quare aliqui anni ſolis exercitijs ingenij, & non etiam ſimul corporis ſunt tribuendi?

Quia non poſſunt ſimul & animo & corpore vehementer laborare: hi enim labores ſe mutuò impediunt. Labores enim corporis impediunt mentem, quò minùs poſſit commodè ſuis contemplationibus vacare. Et contrà, Labores ingenij impediunt naturales corporis operationes, in eo nutriendo & augendo: ſicuti videri licet in ijs, qui perpetuò libris incumbunt, quod ſunt plerunq; pallidi, macilenti, pi-

tuoſi, & valetudinarij. Quia ſpiritus animales, qui debebant juvare concoctionem ciborum, impediuntur in ſuo munere ab animi operationibus, quæ circa alia objecta occupantur.

CAPUT V.

Quid eſt Muſica?

M*Uſica vulgò definitur, quod ſit ars benè canendi.* Ariſtoteles *hoc loco eam definit à proprio ejus affectu*: ἡ μουσικὴ δὴ τέχνη, ἡ ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς. *Muſica eſt ars, quæ habitum animi qualitate aliqua affectum reddit.*

Περὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲ.

Quid de hac arte Ariſtoteles præcipuè Politico conſiderandum eſſe monet?

Ariſtoteles ſtatim initio capitis duo monet circa Muſicam eſſe conſideranda, Primum, τίνα ἔχει δύναμιν, *quam habeat vim & efficaciam*: deindè τίνος χάριν δεῖ μετέχειν αὐτῆς, *cujus rei gratia eam oportet diſcere & ſcire. Utraq; autem hæc quæſtio poteſt referri ad unum caput, nempe ad finem ſeu uſum, propter quem Muſica ſit diſcenda.*

Quis eſt igitur ille finis ſeu uſus, propter quem Muſica eſt diſcenda?

Triplices ſunt opiniones hominum de fine Muſicæ. 1. Quidam *enim exiſtimant Muſicam ſolùm propter* τὴν παιδιάν, *id eſt, luſum, oblectationem, & voluptatem diſcendam atq; exercendam eſſe.* 2. Alij *verò ajunt Muſicam diſcendam & exercendam eſſe.*

eſſe, διὰ τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν *vel ut* infrà in c.7. *ſe explicat*: διὰ τὴν ἄνεσιν, καὶ τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν, *hoc eſt, ut homines poßint habere in ocio honeſtam à gravioribus & ſerijs ſtudijs intermißionem & relaxationem* μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. nam cum labore eſt diſciplina. 3. Alij deniq; *ſunt, qui exiſtimant* ἐκ τῆς παιδείας χάριν, *hoc eſt, morum conformandorum gratia diſcendam eſſe: quia magnã vim habet ad commovendos animos*, & *excitandos affectus.*

Quid ad hæc Ariſtoteles?

Πότερον περὶ διὰ ἕνεκα ἢ ἀναπαύσεως.

Ariſtoteles primùm generatim reſpondet ad has opiniones: & ait Muſicam ad omnia hæc tria eſſe utilem, inquiens: ἡ μουσικὴ εὐλόγως εἰς πάντα ταῦτα τάττεται, καὶ φαίνεται μετέχειν. Deinde *verò ſeorſim de his tribus finibus agit: & quatenus Muſica illis inſerviat, oſtendit.*

Quid igitur ad duas priores opiniones reſpondes? Eſtne in Muſica aliqua voluptas & oblectatio?

Etſi Muſica non propter voluptatem præcipuè diſcenda aut exercenda ſit: tamen eam magnam vim ad oblectandos hominum animos habere, nemo negare poteſt. Quod Ariſtoteles probat, primùm *ex communi hominum judicio & facto: qui propter hanc ipſam cauſam*, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν, *ſolent adhibere in convivijs & in jucundis congreßibus, qui animi recreandi gratia inſtituun-*

inſtituuntur & *ſuſcipiuntur.* Deindè *id ipſum cō-firmat teſtimonio* Euripidis, *qui ait Muſicam pellere animi curas* & *triſtitiam* : *item* Muſæi *vetuſtiſſimi* Poëtæ, *qui dixit,* ἥδιστον βροτοῖς εἶναι ἀείδειν : *Mortalibus jucundiſſimum eſſe canere.* Tertiò, *ab ejus effectu* : *quod eandem vim habeat in recreandis animis hominum poſt labores, quàm habet ſomnus & largior vini potus, ipſaq́ue* ἀνάπαυσις, *quies* : *quæ omnia ſunt veluti* ἰατρεῖαι τῆς λύπης, καὶ διὰ τῶν πόνων, *medicina contra moleſtias quæ ex laboribus ſolent percipi.* ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν, οὐ τῶν σπουδαίων, ἀλλ' ἡδέα καὶ ἅμα παύει μερίμνας. *nam hæc per ſe ipſa non ſunt honeſta, ſed jucunda, & ſimul ceſſare curas faciunt.* Quartò *quia propter hanc ipſam cauſam Muſica æſtimatur, juvenili ætati, cui voluptas quædam & recreatio concedenda eſt, præcipuè convenire* : *ut in ea potiùs adoleſcentes ſeſe exerceant* & *oblectent* : *quàm in alijs inutilibus & parùm honeſtis luſibus.*

Ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἂν τῶν [illegible]

Objectio. Atqui ſunt aliqui, qui exiſtimant Muſicam propter has duâs præcipuè cauſas diſcendam eſſe : ut vel nos canendo & ludendo oblectare : vel de aliorum cantionibus & melodijs rectiùs judicare poſſimus?

Solutio ab exemplo ſimili. Quemadmodum ijs, qui cum voluptate cibos capere, vel de cibis benè præparatis rectè judicare cupiunt, non neceſſe eſt, ut propterea τὴν ὀψοποιητικὴν, *artem præparandi*

vandi cibos diſcant: ſed majore voluptate ab aliis præparatos comedunt, & de illis judicant: ita non neceſſe eſt eos, qui ex Muſica voluptatem capere, aut de Muſicis harmoniis judicare cupiunt, propterea artem ipſam diſcere.

Quomodo confirmatur hæc ſimilitudo?

Hanc ſimilitudinem Ariſtoteles primùm *confirmat exemplo Iovis: qui, ut poëtæ fingunt, cum ſe oblectare vult, non ipſe canit aut citharæ ludit; ſed ad eam rem utitur opera Apollinis.* Deindè *exemplo Regum Perſarum & Medorum: qui etiam proprios ſuos habent cantores, tibicines, citharœdos, & ſimiles alios Muſicos tàm vocales, quàm inſtrumentalas, ad oblectandos auditores mercede conductos.* Tertiò *ab exemplo Lacedæmoniorum, qui licet ipſi propter diſciplinæ ſeveritatem, in qua ſunt educati, Muſicam non diſcerent: tamen dicuntur optimè potuiſſe judicare de ſuavitate & bonitate cantionũ. Itaque πρὸς εὐημερίαν καὶ διαγωγὴν ἐλευθέριον, id eſt, ad vitam in otio honeſtè & liberaliter tranſigendam, non neceſſe eſt nos ipſos artem Muſicam diſcere: ſed faciliùs & perfectiùs illud conſequi poterimus, ſi alios Muſicos, qui in hac arte ſunt exercitati & celebres, audiverimus:* καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπεργάζεσθαι τοὺς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένους ἔργον καὶ τέχνην, τῶν τοσοῦτον χρόνον ἐπιμελουμένων, ὅσον πρὸς

μάθησιν

πρὸς μάθησιν μόνον. *etenim* neceſſe eſt melius perfici ab his qui hoc opus ſuum fecerunt & artem, quam ab his, qui tanto ſolùm tempore in eo laboraverunt, quanto addiſcunt: *præſertim cum ipſum diſcere τὸ μανθάνειν, non ſit abſq; moleſtia & labore.*

Περὶ ἢ τῆς κοινωνίας τῆς μουσικῆς.

Dixiſti de voluptate & jucunda converſatione, quam beneficio Muſicæ homines habere poſſunt: Quid autem de tertio fine ſeu uſu Muſicæ Ariſtoteles tradit, nempè quòd ea utilis ſit πρὸς τὴν παιδείαν id eſt, ad inſtitutionem & ad informandos mores, & excitandos animos hominum, πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὰς καλὰς πράξεις, ad virtutem & honeſtas actiones?

Hunc tertium finem & uſum Muſicæ Ariſtoteles affirmat eſſe τιμιώτερον, præſtantiorē, quàm ſint duo priores. Nam hunc voluptatis ſenſum homines communem habent cum quibuſdam beſtiis: quæ, ut Cic. in Orat. pro Archia *ait, etiam dulcedine cantus interdum flectuntur: ſicut Poëtæ fabulantur de Arione, quod etiam Delphines, cum Cithara luderet, ad eum fuerint congregati.* Vide Herodot. lib. 1. & Plutarchum in convivio 7. ſapientum. *Notum etiam eſt, Elephantes & Equos ſonitu tubarum incitari, & animari ad bellum atq; pugnam. Hic verò tertius finis & uſus Muſicæ, propriè pertinet ad promovendos, & flectendos atque excitandos animos hominum ad amorem virtutis,*

virtutis, & *honeſtarum actionum : & ad odium vitiorum & turpium actionum. Quam ad rem* Plato in libro tertio de Repub. *ſcribit, Muſicæ tantam vim eſſe: ut mutata in aliqua civitate Muſica, ſimul etiam ſoleant mutari mores civium, & ſtatus totius civitatis. Cui ſententiæ quoq; aſtipulatur* Cicero: qui in lib. 2. de Legib. *ſic ſcribit: Aſſentior, inquit, Platoni: nihil tàm facilè in animos teneros atq; molles influere, quàm varios canendi ſonos. quorũ vix dici poteſt, quanta ſit vis in utramq; partem. Namq; & incitat languentes,* & *langueſacit incitatos. Et tùm remittit animos, tùm contrahit: civitatumq; multarum in Græcia hoc interfuit, antiquum vocum ſervare modum. Quarum mores lapſi ad mollitiem pariter ſunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine, corruptelaq; depravati, ut quidam putant.*

Quibus argumentis Ariſtoteles hoc probat?

Sex. Primùm ſumitur à Cantilenis & Melodijs Olympi, celebris quondam Muſici: quæ exiſtimabantur eam vim habere, ut animos audientium ἐνθουσιασμῷ, *hoc eſt, furore quodam implerent.* ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστίν. *raptus verò & abſtractio animæ circa mores affectio eſt.* Ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα διὰ τῶν.

Alterum ſumitur ex loco comparatorum à minore: Si fabularum aut aliarum rerum geſtarum nudæ narrationes abſque ſono & concentu muſico

poſſunt

poſſunt animos audientium lætitia vel triſtitia aliqua afficere, aut alio aliquo modo immutare: multò magis illud poteſt per harmoniam Muſicam effici. Sed antecedens verum eſſe experientia teſtatur. Ergò.

Ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι

Tertium argumentum ſumitur ab effectu artis Muſicæ. Quicquid facit nos rectè judicare, & gaudere circa honeſtas actiones: illud ad mores formandos & ingenerandum habitum virtutis eſt utile. Sed Muſica harmonia iſta præſtat. Ergò Muſica ad mores formandos eſt accommodata.

Quartum argumentum ſumitur à natura animi, ex loco ſimilium. Similia afficiuntur à ſimilibus. Animus autem magnam habet ſimilitudinem cum harmonia Muſicæ: undè etiam Pythagoræi & quidam Platonici dixerunt, τὴν ψυχὴν ἢ εἶναι, ἢ ἔχειν ἁρμονίαν. *ut eſt* apud Platonem in Phædone. *Ergò Muſica magnã vim habet afficiendi animos hominum.*

Quintum argumentum ſumitur ex differentia harmoniarum: quarum Ariſtoteles hoc loco quatuor videtur recenſere. Quædam enim ἁρμονίαι *ſunt* ὀδυρτικαὶ, *querulæ & lugubres: quæ animum ad fletum, lachrymas, & mœrorem commovent: quæ propterea à* Platone in lib. 3. de Repub. θρηνώδεις, *lachrymoſæ nominantur. Quædã nominantur* χαλαραὶ, καὶ μαλακαὶ, *reſolutæ & molles: quibus leviter animus afficitur: ita ut nonnihil langueſcat. Quædam appellantur* μέσαι,

medio

medio modo ſe habentes: quæ animum neq; vehementer, neq; etiam nimis leviter afficiunt. Quædam deniq; vocentur ἐνθουσιαστικαὶ, quaſi furibundæ, quæ vehementiores & prope furibundos motus excitant in animis audientium.

Sextum argumentum ſumitur ab efficacia orationis numeroſæ in Verſibus & Rhythmis poetarum, qui ad certos numeros ſyllabarum atq; pedum ſunt compoſiti: quorum propter ſolam numerorum harmoniam, ea eſt vis: ut etiam ſi ſolùm recitentur aut legantur; tamen poſſint animos hominum aliquo modo afficere & commovere: adeò ut etiam ipſi Oratores, quò magis auditores ſuos permoveant, ſoleant queſdam numeros in periodorum clauſulis obſervare. Et *ipſe* Ariſtoteles in Rhetoricis lib. 3. c. 8. *laudat orationem εὔρυθμον, concinnam & numeroſam.*

Quomodo concludit Ariſtoteles hunc locum?

Ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερόν.

Quoniam igitur, inquit, tanta vis eſt Muſicæ in commovendis, excitandis, & mutandis animis hominum: ideò nemini dubium eſſe poteſt, quin utile ſit, adoleſcentes in ea inſtituere & exercere: præſertim cùm iſta ætas maximè ducatur affectibus & delectetur rebus & *actionibus jucundis: iſta autem exercitia non ſolùm ſint ἡδέα, jucunda: verùm etiam ἀβλαβῆ, innocua: imò etiam utilia ad honeſtam in ocio ἀνάπαυσιν, καὶ διαγωγὴν, recreationem & vitæ traductionem.*

CAPUT VI.

Βέλτιον ᾗ δεῖ μανθάνειν αὐτόν.

Quotuplex eſt Muſica?

M*Vſica duplex eſt, una Theorica, altera Practica.* Theorica *eſt, quæ in ſola contemplatione proportionis vocum & ſonorum Muſicalium: & in cognitione præceptorum artis Muſicæ conſiſtit.* Practica *autem eſt, quæ actu ipſo exercetur: eſtq; duplex, vel* Vocalis, *quæ tantùm humana voce conſtat: vel* Inſtrumentalis, *per quam artificioſa inſtrumentorum Muſicalium pulſatione, aut inflatione, ſuavis concentus efficitur. Hæc ab Ariſtotele hoc loco* χειρεργικὴ, *id eſt, manualis appellatur: eò quòd manuum ſeu digitorum agilitate ad eam opus eſt.*

Eſtne utraque adoleſcentibus diſcenda & exercenda?

Adoleſcentes utramq; Muſicam non ſolùm quoad cognitionem præceptorum, ſed etiam quoad uſum & exercitationem debent diſcere: ut & voce canere, & inſtrumentis ludere poßint.

Κοινωνοὺς ἐν τοῖς ἔργοις.

Quibus rationibus Ariſtoteles hoc confirmat?

Tribus, quarum prima *ſumitur à vi & efficacia Muſicæ in commovendis animis, & formandis moribus: de qua re etiam in* præcedente capite *dictum fuit. Eſt autem tale argumentum. Qua arte animi & mores adoleſcentum poſſunt excitari & informari: in ea adoleſcentes non ſolùm quoad cognitionem, ſed etiam quoad uſum ejus attinet, ſunt exercendi.*

exercendi. Sed ars Muſica eſt talis, ut patet ex ſuperiorius. Ergò.

Quæ eſt altera ratio?

Altera ratio *ſumitur* ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, *ut inquit Ariſtoteles: Quia nemo poteſt de artis alicujus præceptis aut operibus rectè judicare: niſi etiã ipſe præceptorum ejus habeat perfectam cognitionem: & ipſe quoq; ejuſdem artis opera probe poſſit efficere.* ἓν γάρ τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γίνεσθαι σπουδαίους. Impoſſibile vel certè admodum difficile eſt, ut qui opera ipſa non tractat, peritè valeat judicare. *Quia autem adoleſcentes aliquando debebunt de Muſico concentu judicare: igitur neceſſe eſt, ut etiam ipſi eam diſcant, & in Muſicis actionibus ſe exerceant.*

Quæ eſt tertia ratio? Καὶ δὲ ἀεὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν

Tertia ratio *ſumitur à circumſtantia ætatis, Quibus propter ætatem concedenda ſunt jucunda & honeſta exercitia, iis utile eſt, ut Muſicam diſcant & exerceant. Sed pueris & adoleſcentibus concedenda ſunt jucunda & honeſta exercitia.* Ergò. *Minor probatur à natura puerilis ætatis, & adoleſcentiæ: quæ talis eſt, ut nunquam poſſit eſſe ocioſa: propter quam cauſam etiam Archytas Tarentinus excogitavit crepitaculum, quo ſeſe oblectarent, & tempus fallerent: ne quid ex vaſis domeſticis frangant.* οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν. neſcit enim pueritia quieſcere.

Τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον.

Objectio. Eſtne hoc βάναυσον, hoc eſt, ſordidum & illiberale quiddam coram alijs canere: aut cithara vel alio inſtrumento ludere?

Solutio. *Hæc & ejuſmodi alia mercedis gratia facere, ſeq́ʒ in his ad alterius voluntatem & voluptatem accommodare, ſervile & ſordidum eſt: magiſq́ʒ convenit mercenarijs, ſervis, atqʒ mancipiis: qui ad aliorum nutum vivere coguntur: ſed tamen per ſe non eſt inhoneſtum, talia animi recreandi gratia facere, ſi ſervetur decorum.*

In quibus conſiſtit iſtud decorum?

Ariſtoteles enumerat quatuor circumſtantias, quæ hic ſunt conſiderandæ: Perſonam, Modum, Qualitatem cantionum, & Inſtrumenta.

Circa perſonam quid obſervandum?

Duo circa perſonam ſunt conſideranda: Ætas, & vitæ conditio. Etenim pueris & adoleſcentibus magis convenit in publico & aliorum præſentia canere, aut inſtrumentis ludere: quàm ſenibus aut ijs, qui in aliqua dignitate ſunt conſtituti: quorum vitæ conditio requirit, ut tueantur ſuam gravitatem & authoritatem, quibus magis competit, ut de adoleſcentum exercitijs judicent, eaq́ʒ moderentur: quàm ut ipſi eadem alijs exhibeant.

Περὶ δὲ τῆς [illegible]

Quid de altera circumſtantia, quæ eſt τοῦ τρόπου, id eſt, Modi, præcipitur?

Quemadmodum in omnibus alijs rebus & actionibus modus ſervandus eſt, quem ultrà citràq́ʒ nequit

quit conſiſtere rectum, ut Horatius *ait* libro 1. ſerm. ſat. 1. *ita etiam in Muſicis exercitijs modus quidam ſervandus eſt: & illis, ut Ariſtoteles loquitur,* μέχρι τοῦ, *aliquousq; ſaltem opera danda, & terminus aliquis conſtituendus, ultra quem non eſt progrediendum; nimirum quatenus illa non impediunt graviora & magis neceſſaria ſtudia: & quatenus excitant animos noſtros, ut ſint promptiores & alacriores, ad civiles actiones obeundas. Denique quatenus corpus noſtrum non reddunt ignavum, molle, & inutile ad bellicas exercitationes: ut & in bello & in pace poſſimus utiles eſſe Reipub. noſtræ cives. Proindè ſatis fuerit adoleſcentes hanc artem eò usq; diſcere & exercere: donec poſſint rectè de bonis vel vitioſis harmonijs & cantionibus Muſicis judicare: & ſi opus fuerit, ſeipſos quoq; ex hac arte oblectare.*

Quales debent eſſe cantiones & Melodiæ, in quibus adoleſcentes ſunt exercendi?

Quoniam variæ ſunt differentiæ harmoniarum & *Melodiarum, ſecundum quas etiam diverſis modis animi afficiantur: quemadmodum partim in præcedente capite dictum eſt: partim etiam in ſequenti capite explicabitur: ideò monet Ariſtoteles, in ejusmodi ſolùm cantionibus & Melodijs adoleſcentes exercendos eſſe, quæ conferunt ad confirmandos bonos mores, & excitandos eorum animos, ad amorem virtutis* & *honeſtarum actionum. Præterea non proponendas illis eſſe difficiles cantiones, in qui-*

bus ipſi artifices, propoſitis præmiis, inter ſe ſolent certare, quinam ſint perfectiores & præſtantiores Muſici: ſed ſatis eſſe, ſi ejusmodi cantiones ipſis proponantur, ex quibus mediocrem hujus artis cognitionem & uſum comparare poſſint.

Αὐλοὶ δὲ ἐν τούτων καὶ [illegible]

Qualibus inſtrumentis uti debent in exercitio Muſico?

Varia ſunt inſtrumenta Muſicalia, per quæ, cùm vel inflantur, vel digitis pulſantur, Muſicus concentus, ad oblectandos & commovendos animos hominum, elicitur: veluti ſunt tubæ, tibiæ, fiſtulæ, buccinæ, litui, organa, utres, cornua: item teſtudines, citharæ, chelys, lyræ, tympana, & ſimilia alia: ex quibus Ariſtoteles præcipit, in iis ſolùm adoleſcentes exercendos eſſe, per quæ eorum animi poſſunt informari, & *quodammodo erudiri etiam ad alias diſciplinas faciliùs percipiendas.*

Quare Plato in tertio libro de Republica & Ariſtoteles in hoc loco, improbant Tibias?

Hujus rei Ariſtoteles hoc loco quatuor rationes adfert. Prima ratio *eſt*: ὅτι πρὸς τὴν διάνοιαν οὐδέν ἐστιν ἡ παιδεία τῆς αὐλήσεως: *Quia tibia non eſt inſtrumentum* ἠθικὸν, *id eſt, ad mores formandos accommodatum: ſed magis eſt* ὀργιαστικὸν, *ad concitandos & inflammandos animos ad iram & furorem aptum: unde etiam olim in ſacris & feſtis Bacchi, quæ Orgia appellabantur, celebrandis, earum frequens fuit uſus.*

Altera

Altera ratio eſt, *Quia tibiarum inflatio impedit uſum ſermonis: nemo enim poteſt ſimul tibiam inflare, & loqui: quemadmodum qui pulſat teſtudinem aut citharam, poteſt etiam ſimul canere aut loqui. Ob hanc cauſam etiam Alcibiades, ut eſt apud* Plutarchum in vita Alcibiadis, *perſuaſit Athenienſibus, ut abjicerent tibias, inquiens*: ὁ γὰρ αὐλὸς ἐπιστομάζει, καὶ ἀποφράττει ἑκάστου τὴν φωνὴν, καὶ τὸν λόγον ἀφαιρεῖται, *hoc eſt, Tibia enim os occludit, & vocem obturat, ac ſermonem auffert.*

Tertia ratio *ſumitur à facto Græcorum, qui aliquando uno eodemque tempore ſimul abrogarunt plura inſtrumenta Muſica, quæ videbantur non ad formandos mores, aut moderandos affectus, ſed magis ad inflammandos & concitandos animos hominum pertinere. Veluti erant Barbari, Sambucæ, Tibiæ, Litui, Pectides, & hujus generis alia.* Σχολαστικῶς περὶ τῶν γεγραμμένων.

Quarta ratio *ſumitur à facto Minervæ: de qua Poëtæ fabulantur, quòd cum aliquando tibias fortè fortuna reperiſſet, cœperit eas inflare: cùm autem animadvertiſſet, ex iſta inflatione os & faciem hominis deformari, ſtatim eas iterum abjecerit.*

CAPUT VII.

Quot fuerunt Harmoniarum ſpecies apud Græcos, tempore Ariſtotelis maximè uſitatæ & notæ? Ποσὶ δὲ τῶν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα.

TRes: *quarum una nominabatur Phrygia, quæ erat acuta, ſonora, vehemens, & promovendis*

animis atque excitandis affectibus accommodata: ideoq́ eam vocat ἐνθουσιαστικὴν, & ὀργιαστικήν: qua eodem modo, ſicut tibijs, utebantur in celebrandis Bacchi ſacris, quæ Orgia appellabantur: ut paulò ante dictum fuit: utilemq́ eſſe ait πρὸς κάθαρσιν, ad expurgandum vehementiorem aliquem affectum, quo animus, tanquam morbo aliquo laborat.

Quæ eſt altera ſpecies?

Altera ſpecies *Harmoniæ dicebatur Lydia, quæ erat quemadmodum Phrygiæ oppoſita: videlicet remiſſa, languida, & quaſi depreſſa: magis conveniens ſenibus quàm adoleſcentibus: utilis tamen quoq́ πρὸς τὴν διαγωγὴν, καὶ τὰς πράξεις: ideoq́ ab Ariſtotele πρακτικὴ nominatur.*

Quæ eſt tertia ſpecies?

Tertia ſpecies *Harmoniæ vocabatur Dorica, quæ erat quaſi media inter duas jam dictas Harmonias. Hanc Ariſtoteles dicit maximè accommodatam eſſe πρὸς τὴν παιδείαν, ad diſciplinam & inſtitutionem: ideoq́ eam vocat ἠθικὴν, moralem: & adoleſcentes in ea maximè exercendos eſſe monet: quia poteſt in animo excitare motus ſtabiles & æquabiles, convenientes temperantiæ & fortitudini: ad quas virtutes etiam adoleſcentes præcipuè ſunt aſſuefaciendi.*

Eſtne etiam Muſicæ Harmoniæ aliquis uſus in rebus ſacris?

χρῆσθαι δ' οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας.

Harmonias Muſicas etiam magnam vim magnumq́

gnumq́; uſum haberi in rebus ſacris, ad movendos animos hominum, Ariſtoteles ait manifeſtè poſſe conſpici ἐκ τῶν ἱερῶν μελῶν, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσιν μέλεσιν ὥσπερ ἰατρείαις, *hoc eſt, ex cantionibus ſacris, quibus utuntur tanquam medicamentis ad expiandos & expurgandos animos hominum. Et ſanè hoc nō ſolùm ex Ethnicorum hiſtoriis,* & *Poëtarum hymnis, ut Orphei & Homeri: aliorumq́; Lyricorum Odis probari poteſt Gentiles ſolitos fuiſſe Muſicam harmoniam adhibere in cultus divini adminiſtratione: ſed etiam ex S. Literis conſtat, tàm in veteri Teſtamento apud Iudæos, quàm in novo Teſtamento apud Chriſtianos, magnum fuiſſe ejus uſum in laudando* DEO, *& celebrandis ejus operibus atq; beneficiis: item excitandis, erigendis, & conſolandis perturbatorum animis. Unde Regius Propheta* David *ſubindè* Pſal. 113. 117. 135. 146. 147. 148. 150. *jubet* DEUM *laudare in cithara, pſalterio, tympano, organo: in chordis & cymbalis benè ſonantibus. Et Apoſtolus* Paulus in 3. cap. ad Coloſſenſes, *Chriſtianos jubet ſe invicem commovere cantionibus, laudibus,* & *cantilenis ſpiritualibus.*

Suntne adoleſcentes in omnibus his harmonijs inſtituendi?

Etiamſi Dorica harmonia magis adoleſcentibus conveniat, ut anteà dictum eſt, tamen cæteræ non omninò ſunt negligendæ. Sed ut in omnibus aliis exercitiis, ita etiam in Muſico exercitio ſpectanda

ſunt hæc duo : τὸ δυνατὸν, id eſt, quid per nos fieri & effici queat : & τὸ πρέπον, id eſt, quid unumquemq́ deceat pro ratione conditionis perſonarum, temporis, & ætatis. Et in omnibus his præcipuè ſervandum eſt τὸ μέσον, ϗ τὸ μηδὲν ἄγαν.

ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος.

Objectio. Atqui non omnes homines ſemper in ejusmodi vehementioribus affectibus ſunt conſtituti : proinde etiam non opus habent, ut per Muſicam ab illis liberentur?

Solutio. *Etiamſi non omnes homines ſunt ἐν τοῖς πάθεσι, hoc eſt, in animi perturbatione conſtituti, ut ipſis opus ſit aliqua per harmoniam Muſicam recreatione : tamen omnes homines ſunt παθητικοὶ, hoc eſt, ejusmodi affectibus obnoxij: alij quidem magis, alij verò minus : pro diverſitate temperamenti, & complexionis corporum : & pro diverſitate caſuum fortuitorum : qui hominibus in hac vita poſſunt accidere, & triſtitiam illis adferre : ad quam pellendam, Muſica harmonia tanquam remedium poteſt adhiberi.*

Ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττὸς, ὁ μὲν ἐλεύθερος.

Eſtne quavis harmonia apud quoslibet utendum?

Quoniam harmoniæ Muſicæ accommodandæ ſunt voluntati & affectibus auditorum : hi autem non omnes eodem modo ſunt affecti : ideò hoc loco conſiderandum eſt Muſico, quales habeat auditores.

Quot Ariſtoteles facit auditorum genera?

Duplices ſunt auditores : alij πεπαιδευμένοι, eruditi & politi : alij verò φορτικοὶ καὶ ἀπαίδευτοι, id

νοι, id eſt, rudes & ineruditi: apud priores utendum eſt harmonia Ethica, hoc eſt, quæ facit ad informandos mores: qualem ſuprà dixit eſſe Doricam. Apud poſteriores verò utendum eſt quibuscunque Melodiis ſeu Harmoniÿs, licet non ſint usq; adeò artificiosè & exquiſitè elaboratæ & compoſitæ modò ſint ſonoræ, ad aures implendas accommodatæ. Ratio hujus præcepti eſt: Quia unicuiq; id videtur eſſe jucundum, quod ipſius ingenio & naturæ eſt accommodatum: ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. *& ut* Virgilius in Bucolicis Eclog. 2. v. 65. *ſcribit*: Trahit ſua quemque voptas.

POLITICORUM FINIS.

ARISTOTELIS

Οἰκονομικῶν.

Seu

DE CURA REI FA-
MILIARIS.

Liber Primus.

CAPUT I.

Oeconomica & Politica quomodo differunt?

DIſſerunt primò τοῖς ὑποκειμένοις, ſubjectis, *quod Politica civitas, œconomica domus*: Deinde *& forma adminiſtrandi, quæ in Republica plurium eſt imperantium: ut erant Romæ, Senatus, Conſules, Tribuni militares, ædiles curules, Prætores urbani, Tribuni plebis, quorum omnium dicto parere neceſſum erat: in re familiari* μοναρχία *ſeu unius qui dicitur Paterfamilias.*

[illegible] μὲν ἓν [illegible] τεχνῶν.

Eadem quomodo conveniunt?

Communi τῆς τέχνης *genere. Cum enim artes aliæ ſint ejusmodi quæ opera quidem fabricant, ſed ijs non utuntur, quomodo non uti novit lyra atque tibijs, quisquis harum fabricator eſt: aliæ quæ & fabricant & utuntur: hujus generis utraq; & politica eſt & œconomica: ut enim Politicæ eſt civita-*

tem

Digitized by Google

tem ab initio conſtituere, & conſtituta præclarè uti: ita & Oeconomica κτήσασθαι οἶκον καὶ χρήσασθαι αὐτῷ, *hoc eſt, domum parare & parata uti.*

Utra prior eſt harum artium? πόλις μὲν ὕλη

Γενέσει *ſeu origine prior eſt Oeconomica quàm Politica, eo quod* τὸ ἔργον *ſive opus œconomicæ quod eſt domus, prius opere politicæ, quod eſt civitas, cum pars civitatis ſit domus, id quod ex definitione civitatis manifeſtum eſt.*

Quænam erat illa?

Πόλις οἰκιῶν πλῆθός ἐστι καὶ χώρας καὶ κτημάτων, αὐτάρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν. *h. e. Civitas eſt ædium copia & regionis & facultatum, quæ ſatis ſint ad benè vivendum: Aut ut* Leonardus Aretinus *vertit: Multitudo domorum agro & pecuniis ſufficienter abundans ad benè vivendum. Id quod probatu facillimum eſt, cùm quod ubi hæc non adſunt, ſolvatur* κοινωνία, *ſocietas: tùm quod horum gratia convenerint homines.* οὗ δ' ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι καὶ γέγονε καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ αὕτη τυγχάνει οὖσα. *h. e.* Cujus unumquodq; gratia eſt & ortum eſt, ea illius natura & ſubſtantia eſſe ſolet.

CAPUT II.

Partes domus quænam ſunt? Μέρη τῆς οἰκίας.

QVoniam primùm in minimis q. elementis *natura cujusq; inſpicitur, ſeu ut* loquitur Philoſophus: πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις

τις ἑκάςυ θεωρεῖται, *domus ſive familiæ partes habentur* ἄνθρωπ☉ κ̀ κτῆσις, *homo & poſſeſsio: quæ &* Heſiodi *mens cum extare nobis voluit:*

Οἶκον μὲν πρώτιςα, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Principio domum & uxorem, taurumq; jugalem.

Caſum vide & Verſorē in Oecon.

Ex quibus uxor ad homines refertur liberos, ad quam ea quæ pertinent, rectè diſpoſuiſſe neceſſarium eſt, ut talis ſit qualem eſſe conveniat: bos ad nutrimentum pertinet ſeu opus ruſticum, quod in arando conſiſtit. Nam *facultatum ea prima eſſe cura debet, quæ naturam ſequitur: naturæ verò ordine prior eſt agricultura, proximum obtinent locum, quæ è terra aliquid proferunt, qualis* μεταλλευτικὴ, *& ſi hujus generis artes aliæ, ut lapicidina & ſilva cædua.*

Κατὰ φύσιν γεωργικὴ προτέρα.

Quare agriculturam cæteris acquirendi modis præfers?

Quia 1. ut dictum, maximè naturalis eſt: Φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσίν ἐστιν. ὥστε κ̀ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς: *hoc eſt,* Naturaliter à matre cunctis nutrimētum ſuppeditatur: itaque & hominibus à terra: *unde & terra parens dicitur omnium, quia omnia nutrit. 2. quia maximè juſta eſt, neq; enim exhaurit homines volentes ut cauponaria, aut quæ mercede fiunt operæ, neq; extorquet ab invitis ut res militaris. 3. quia plurimum confert ad*

fortitu-

by Google

ſortitudinem. Non enim inepta reddit corpora quemadmodum officina vel tonſtrina, vel ſutrina aut aliarum hujuſmodi viliorum artium, ſed idonea facit, ut ſine moleſtia ſub dio agant, labores ſufferant, & pericula adverſus hoſtes intrepidè adeant & ſua tueantur, cum ſoli agricolæ facultates ſuas extra tentoria & munitiones habeant. Vide 6. Polit. cap. 4.

Quæ prima cura eſt eorum, quæ ad homines pertinent?

Τῶν δὲ περὶ τὰς ἀνθρώπους

Uxoria. 1. *Inter fœminam enim & marem naturalis maximè* κοινωνία & *ſocietas. Natura quippe, ut in ſingulis animantibus, ita & hic talia multa, qualis eſt ipſa producere appetit, quod deſiderium nec mas ſine fæmina, nec fæmina ſine mare adimplere poteſt.* 2. *Et neceſſaria itaq; eſt ſocietatis inter utramq; ſexum conſtitutio.* 3. *Deſiderium hoc procreandi ſimile, in omnibus quidem reperitur animantibus, at non eodem modo. In animalibus omninò feris extat* ἀλόγως *ſine ratione, & eatenus ut fert natura ipſorum & gratia ſaltem* τεκνοποιίας, *hoc eſt, generandæ ſobolis: in manſuetioribus verò & prudentioribus, ut formicis, apibus &c. perfectius, apparent quippe in iis mutua argumenta benevolentiæ & operum communis laboris: in hominum verò genere conſpicitur evidentiſſimè:* ὅτι οὐ μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὖ εἶναι σύνεργα ἀλλήλοις τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄῤῥέν ἐστι. *h.e.* Non in hoc tantum maris & fœminæ conjunctio

junctio in eo efficax eſt, ut vita propagetur, ſed etiam ut benè vivatur. *Et non ad explendum ſaltem munus naturæ eiq; tributum quaſi ſolvendũ, verùm ad utilitatem quoq; pertinet. Quem enim laborem impendunt infirmioribus valentiores, ejus fructum recipiunt effœti in ſenectute à valentioribus.* 4. *Quia naturæ hac generationis periodo complet vitæ perpetuitatem ſpecie nimirum, numero cum nequeat.* 5. *DEI quadam προοικονομίᾳ & providentia uterq; ſexus conſtitutus eſt ſigillatim ad ſocietatem. Sic enim diſtributa ſunt omnia, ut quamvis utriusq; ſexus contraria videantur officia atq; opera, ad unum tamen omnia finem contendant. Etenim natura unum ſexum fecit robuſtiorem, imbecilliorem alterum, ut ille ad cuſtodiendas res propter timorem, hic propter fortitudinem ad propugnandum magis eſſet idoneus, itemq; ut ille foris parta afferret, hic intus conſervaret allata: ille aſiduitatem quidem præſtet, ſed ad excubias foris agendas infirmus ſit, hic ad quietem minus aptus, ad motus verò & exercitia præſtantior: circa prolem etiam ut generatio quidem ſit propria, utilitas verò communis:* τῶν μὲν γὰρ τὸ θρέψαι· τῶν δὲ τὸ παιδεῦσαί ἐστιν. *hoc eſt:* matrum eſt educare, patrum vèrò docere.

Οὐ λειτουργίας ἕνεκα τῇ φύσει μόνον ἀλλὰ καὶ ὠφελείας.

Ἀσθενέστερον φυλακτικώτερον· τὸ ἰσχυρότερον, ἀμυντικώτερον.

Quæ leges ſunt mariti, quas in converſatione cum uxore obſervare maximè debet?

Πρῶτον μὲν οὖν νόμοι πρὸς γυναῖκα

Prima lex *eſt, ne injuria uxor afficiatur, ſic* *enim*

enim nec marito injuria extimeſcenda eſt. Hoc enim & communis lex inducit, quemadmodum ajunt Pythagorici: *Omnem injuriæ & violentiæ opinionem abeſſe debere ab ea, quæ ſupplicis inſtar ſit* & *tanquam à foco deducta. Conſiſtit autem viri injuria potiſſimùm in conſuetudine cum extraneis mulieribus.*

2. *Ita aſſueſcendum eſt uxoribus, ut ne de tributo naturæ ſolvendo marito præſente conquerantur, nec abſente eodem extra limites vagentur, id quod tamen* & *uxoribus obſervandum eſt.*

3. *Virgo potiùs quàm vidua aut vetula ducenda, cujus rei reddit rationem* Heſiodus:

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα ἤθεα κεδνὰ διδάξῃς.

Uxor ſit, mores quæ diſcat, virgo, probatos.

οὐ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν ἥκιστα φιλικόν.

Nam morum diſſimilitudo amoris minimè effectrix.

4. *Ut ornatus moderatus ſit & procul à luxuria: quemadmodum enim in moribus fictionem eſſe non decet, ſi inter ſe convenire debent, ita nec in corpore. Nam comtula iſta & ornata conjugum vita nihil differt à Tragœdorum in ſcena verſantium ornatu.*

Quæ verò ſunt officia uxoris erga maritum?

Inter ea primum *eſt*: *ut Materfamilias proba omnium, quæ in domo ſunt & fiunt, curam legibus*

Hæc ex Camerarii ſupplemento ſumta ſunt.

 curam

curam habeat. 2. Peregrinum neminem intra domum ſine juſſu mariti τὴν διαφθορὰν, hoc eſt, corruptelam verita, ne admittat, atq; ita rationem ipſa domeſticorum, maritus peregrinorum reddat. 3. ut feſtis diebus ſuperfluos ſumtus non faciat, ſed quantum vir conceſſerit.
4. Minori ſumtu in ornatu corporis utatur, quàm leges civitatis permiſerint, cum nec veſtis, nec forma, nec aurum adeò commendent fœminam, quantum εὐταξία, moderatio in rebus omnibus & ſtudium vitæ honeſtæ ac pudicæ. Hæc enim vera animi ornamenta præ cæteris expetenda ſunt, quæ plus habent momenti ad laudem ſibi & poſteris conciliandam, quæ ſcilicet ad ſenectutem usq; duret.
5. Marito in omnibus obtemperet quæ foris aguntur, virum enim in ea, quæ domi geruntur, inquirere non decet. τῷ ἀνδρὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ πραττόμενα εἰδέναι ἀπρεπές.
6. Curioſa ne ſit & de reipublicæ negotijs ſollicita, ſi de liberorum tractetur conjugio, mariti in omnibus ſententiam ſequatur: ſciatq; non tam dedecere virum domeſtici quid operis expedire quàm uxorem in externis πολυπραγμονεῖν.
7. Mulier εὔτακτος ita habeat, ingenium & mores viri ſui legem ſibi eſſe latam divinitus tunc quando matrimonio conjungerentur. Quod ſi enim illa æquo animo viri mores tulerit, facilis erit adminiſtratio domeſtica: ſin minus, admodum difficilis.

8. Non

8. *Non rebus modò ſecundis ſed & adverſis viro morigera concordiam cum ipſo alat; ut ſi rerum neceſſariarum penuria urgeat, morbus affligat, vehementior perturbatio & ἔκστασις τῆς φρενὸς abalienatio quædam mentis exiſtat, tolerentur omnia φιλανθρώπως & mos geratur viro, niſi fortè turpitudo aut ἀνάξιον, h. e. indignitas in re inſit. Quod ſi quid commoto vir animo deliquerit, ejus obliviſcatur ſtatim, aut ignorantiæ & ægritudini id adſcribat. Nam quò in his attentio & diligentia major fuerit adhibita, eò plus gratiæ initura eſt à viro ad ſanitatem mentis reverſo. Et ſi refragata ſit juſſu inhoneſtu, virtutem ipſius, vir ſibi reſtitutus, clarius perſpiciet.*

Summa legum eſt omnium, ut marito obtemperet, uxor non aliter ac ſi in illius familiam emta ancilla veniſſet.

Quare uxor emtæ comparatur ancillæ?

Quia magnum impenſum eſt in uxorem pretium: vitæ nempè univerſæ conſociatio & liberorum procreatio, quo neq; majus eſſe neq; ſanctius pretium poſſit. ὠνήθη τῷ μεγάλῳ τιμῆς

Utrum earum illuſtrior virtus, quibus maritus laudatus, an verò quibus perverſus contigit?

Non abuti fortunæ benignitate, id ſanè in minimis habendum non eſt, adverſa tamen fortiter ferre, multò pluris æſtimandum eſt: Græca ſunt: οὐ μὴν δὴ μικρὸν τῆς

εὐπραξίᾳ χρῆσθαι καλῶς, ἀλλά γε τὸ ἐναντίον φέρειν ἐπιεικῶς πολλῷ μεῖζον. *Animus enim excelſus in eo maximè elucet, ſi neq; ſuccumbat calamitatibus, & graves injurias modeſtè ferat. Atq; optandum quidem, ne hac neceſſitas mariti infelicitate obveniat: ſi quà verò in hujusmodi inciderit ærumnam, ea ita exiſtimet, ſpecioſæ laudis materiam ſibi præberi, quam honeſtate actionum indipiſcatur, ſi Alceſtidos & Penelopes ſibi exempla propoſuerit, quarũ neutrius tanta eſſet gloria, ſi eos habuiſſent viros, quibus nihil adverſi eveniſſet, quãta nunc quidem eſt, ubi altera Admeto, Ulyſſi altera fidem ſemel datam legitimè præſtitit. Etenim* quæ fortunæ ſecundæ velint eſſe participes invenias quam plurimas, conſortes in adverſa pauciſſimas eaſque optimas: εὐημερίας μὲν γὰρ κοινωνοὺς ῥᾴδιον εὑρεῖν, δυσημερίας δὲ αἱ γυναῖκες, πλὴν ὀλιγίστων τε καὶ βελτίστων, μεταλαβεῖν οὐκ ἐθέλουσιν. *Atq; hanc etiam maximè ob cauſam uxores honorem viro ſtudioſius habeant, nec eum deſpiciant, ſi, pudicitia ſalva,* copia, *quæ eſt ſecundum Orphea,* magni animi ſoboles, *cum non conſequatur.*

Sic vertit Camerarius etſi aliter habeat Aretinus.

CAPUT II.

In quibus officium mariti erga uxorem conſiſtit?

[illegible]

In his quatuor præcipuè, utpote in 1. uxoris ſelectione. 2. liberorum educatione. 3. vitæ tem-

tæ temperantia, & 4. in animi manſuetudine.

I.

Qualis eligenda eſt uxor?

Verbo: optima & laudatiſſima, cum hac ut prolis & totius vitæ ſit ſocia in domum deducatur, ut liberos pariat, qui parentum nomen habeant, qui ſint γηροβοσκοὶ, h. e. ſenectutis altores, parentum tutela atq; præſidium certiſſimum.

2.

Qualis requiritur liberorum educatio?

Recta, ſancta & juſta, qua exemplum liberis parentes præſtent, quod niſi fecerint, occaſionem eis præbent pro ſe adverſus parentes cauſam dicendi, atq; eosdem vita non probè acta, in ſenectute deſerendi. Quod ſi itaq; agricola dat operam, ut ſolum fertile maximè & diligentiſſimè cultum conſeratur, & ab hoſtili incurſione non ſine vitæ diſcrimine defendatur, idq; ſolius victus gratia: quid pro liberis horũq; matre ac nutrice faciendum, & quænam, ut probè inſtituantur, cura adhibenda eſt? Conjugio enim fit ſolo, ut homines conditione mortales, ſucceſſione perpetua immortalitatem conſequantur, & *huc vota contendunt parentum omnium. Prætereà talis in educatione negligentia, non eſt ſine divini Numinis contemtu, quo præſente ſacra nuptiarum facta & ducta uxor eſt, ut illi poſt parentes honor habeatur præcipuus.*

3.

Qualis mariti temperantia?

Σωφρονούσης δὲ γυναικὸς μεγίστη τιμή.

Ut ſola ſit uxore contentus, huic uni ſe ſervet, & perſuaſum ſibi habeat uxoris erga ſe amorem & fidem eſſe ſingularem. Quantò fidelius enim à viro ſe diligi uxor cognoverit, tantò ſtudioſius & ipſa quod ſuum eſt præſtabit. Nec tantùm ſciendum eſt marito quid parentibus, quid liberis, verùm & quid conjugi debeatur, ut in omnibus pietatis & juſticiæ laudem aſſequatur. πάντες γὰρ τὰ γέρα τὰ ἴδια ἀποστερούμενοι σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς: *hoc eſt,* ſuo ſe honore privari unusquisque graviter ferre conſuevit. *Nec tam gratum eſt tribui aliena, quàm moleſtum ſua ſibi adimi. Nihil autem uxori magis proprium eſt quàm* ὁσία καὶ ἁγνοτάτη συνοίκησις, *h.e. inviolata & ſancta conjugij neceſſitudo. Quamobrem indignum eſt homine ſanæ mentis vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis, legitimè natis æquiparentur, atque ita uxori contumelia, liberis injuria, infamia ipſi viro inferatur. Summatim, cum uxore ita vivendum, ut appareat temperantia atque* εὐταξία, *in dictis verecundia, in factis juſtum & bonum, in convictu fides & moderatio.*

4.

Quomodo animi manſuetudo à viro exercenda eſt?

Καὶ τὰ μὲν μικρὰ τῶν ἡμαρτημένων.

1. *Levibus delictis etſi voluntariis veniam dabit: quæ ex ignorantia cõmiſſa ſunt admonẽdo corriget.*

2. *Non perterrefaciet uxorem metu, in quo nec*

pudor

pudor nec gravitas, quod facere adulteri ſolent meretricibus: uxor verò honeſta, virum ſuum ut par eſt pudicè & amabit & verebitur.

Eſtne ergò timor alius atq; alius?

Omninò. Nam duæ ejus ſunt ſpecies. Timor alius eſt εὐλαβής τε καὶ σεμνὸς cum reverentia atque pudore conjunctus, *qualis liberorum proborum erga parentes, civium proborum erga magiſtratum, cujus favorem in gubernando ſentiunt: vulgò dicitur* Filialis *ſeu* venerabilis: *Alius cum alienatione animi atq; odio cohabitat, quomodo ſervi timent dominos, inique ſuppreſſi tyrannos: vulgò* ſervilis. *Prior ille timor uxorem committetur, cujus animum ſibi maritus humanitate conciliare debet, atq; ita eam ſibi quoad fidem & æquitatem devincire, ut non minorem abſens atq; præſens ſuorum bonorum fructum percipiat: abſens verò talis habeatur ab uxore, ut nullum ſibi meliorem, commodiorem & familiariorem contingere potuiſſe firmiter ſtatuat. Quas animi dotes ipſa uxor facilè aſſequetur, ſi puella adhuc & ætate juvenis omnia ad communem retulerit utilitatem, & ſibi ipſa moderari acceperit, ita enim poſtmodum optima ſibi totius vitæ gubernatrix exiſtet.*

Suntne hujus rei apud Veteres teſtimonia? Cap. I.

Sunt ſanè. Namq; Homerus *nullibi amorem timoremve ſine verecundia commendavit, ſed amorem cum modeſtia atq; pudore conjunxit, quod ex verbis Helenæ ad Priamum liquet:* ἐδὶ τὸ δ' ευρος τὸ ἔργα ἠδὲ φόβοι. Iliad. γ.

αἰδοῖός τε μοί ἐσσι φίλε ἑκυρέ.

Et venerandus es ô ſocer & mihi care timendus. *& Ulyſſes*

& Ulyßis Nauſicaam compellantis:

Odyſſ. ζ ὡς σε γύναι ἄγαμαί σε τέθηπά τε.

Sic nunc te admiror mulier metuóq;.

Atq; ita erga ſe invicem affectos eſſe oportere maritum & uxorem cenſet ſapienter Homerus, (οὐδεὶς γὰρ θαυμάζει καὶ καταπλήττεται τὸν χείρονα ἑαυτοῦ) *hoc eſt, cum nemo admiretur, multò minus revereatur eum quem ſe deteriorem exiſtimat: ſed hoc genere affectus ſe complecti ſoleant, qui ſeipſis inter ſe meliores ſunt, & mites natura atque humani, etiam minus ſapientes erga praſtantiores ſeſe ſapientia, quo animo cum Ulyſſes eſſet erga Penelopen, nulla tamen in re, etſi abſens, illam unquã offendit. At ſequius Agamemnon, qui Chryſeida Barbaram, violento nexu ſibi junctam, cum neſciret quo erga ſe eſſet animo Clytæmneſtra, ex qua jam legitimos ſuſceperat liberos, improbè prætulit. Contra Vlyſſes iterum laudatiſsimè, cui cum Atlantis filia immortalitatem polliceretur, ſi ſecum remaneret, non ideò amorem fidemq; conjugij prodere voluit, inſtar graviſsimi ratus ſupplicij* ipſum immortalitatis donum in conſcientia perfidiæ atque ſceleris: *Idemq; Circen quoq; reliquit, etſi ſalutem ſociorum promitteret, reſpondens, nihil ſua ſibi patria etſi aſpera & inculta dulcius videri. Præterea Poëtam pudicam uxoris atq; viri caſtitatem probaſſe, ex Oratione Vlyßis ad Nauſicaam habita apparet, qua Deos precatur, ut ipſi tribuant, maritum ac domum & concordiam, non vul-*

garem

garem illam quidem, ſed laudabilem ac bonam, cum ut inquiebat: Odyſſ. ζ.

οὐ κρεῖσσον καὶ ἄρειον
ἢ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή.

melius nil ac præſtantius eſſe
Poſſe hominum generi, quàm ſi vir regnet & uxor
Una mente domo.

Atq; addit tali inter virum & uxorem vigente concordia malevolos magna affici triſtitia, lætari verò benevolos. Id quod eventus quoq; oſtendit. Nam ſi inter virum & uxorem in optimarum rerum ſtudio firma fuerit concordia, amborum amicos ac benevolos & inter ſe & cum ipſis conſentire neceſſe eſt: atq; ita per concordiam opibus & potentia aucti cum inimicis ſibi nocendi ſpem adiment tum ſuis profuturi ſunt: orto inter eos diſsidio amborum quoq; amici diſcordabunt & *ipſi ſuas diminui vires cumprimis ſentient.*

CAPUT IV.

Hæc caſta & honeſta inter maritum & uxorem unanimitas quomodo conſervatur?

Primò *quidem ſi vir non minorem curam & reverentiam parentibus uxoris, uxorq; parentibus viri tribuat, quam quisq; naturâ ſuis.* Deindè, *ſi liberorum, conſanguineorum, amicorum, rei familiaris & domus univerſæ cura communis ſit, & uterq; alterum ſtudio & diligentia ſuperare contendat,* [illegible]

dat, quò ipſe plus præſtitiſſe boni & melior & juſtitia eminentior exiſtere indies videatur. Imò abſit τὸ ὑπερεπτικὸν ſive faſtus & elatio, adſit τὸ φιλόπονον, ſeu laboris induſtria & in tota adminiſtratione manſuetudo cum benignitate eluceat, ut in ſenectute depoſito jam onere gubernationis domeſticæ, & cupiditatibus liberati, poßint & ſibi ipſis inter ſe ac filijs rationem reddere, uter eorum magis profecerit in familiæ gubernatione, idq; exactè noſſe ubi detrimentorum, fortunæ, commodorum virtus ipſorum cauſa fuerit.

ἆθλα ὁ νικώντος.

Quænam ſunt Victori in hoc certamine propoſita præmia?

Primum *quod rectè familiam adminiſtraſſe, res grata eſt* DEO *quiesq; maxima conſcientiæ ſenis jam morientis & ſuæ familiæ ſtatum filijs relinquentis: ut* Pindarus *canit:* γλυκεῖα ἡ καρδίαν ἀτάλλουσα, ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς, *hoc eſt, dulcis cor alens, ſenectutis nutricula ſimul eminet ſpes.* Alterum præmium *eſt nutrimentum, quod ætate confectis & effætis à liberis rependitur. Quamobrem eum qui & publicè & privatim vitam degit, ad Deum & homines, plurimum verò ad uxorem, filios & parentes reſpicere decet.*

Ex lib. 1. Oeconom. cap. 5. Τῶν δὲ κτημάτων πρῶτον μὲν.

Quandoquidem duæ conſtituebantur domus partes 1. Oeconom. 2. homo & poſſeſſio: de homine verò ejusq; ſocietate nuptiali hactenus ſit traditum, jam ad poſſeſſionem deſcende & dic in facultatibus quod primum & maxmiè neceſſarium?

Τὸ βέλ-

τὸ βέλτιστον καὶ ἡγεμονικώτατον· τοῦτο δὲ ἦν ἄνθρωπος: *h. e.* optimum atq; præſtantiſſimū, quod eſt homo: *proinde ſervi ante omnia probi ſunt parandi.*

Quot ſunt genera ſervorum?

Duo: Ἐπίτροπος *ſive Procurator, &* ἐργάτης *ſeu operarius. Illi, quibus liberalia committenda officia præparandi & imbuendi ſunt,* αἱ γὰρ παιδεῖαι ποιὸν τινας ποιοῦσι τοὺς νέους: *h. e.* ex diſciplinis novos quoſdam habitus accipiunt adoleſcentes: *iſti ſic habendi à Domino, ut neq; petulantes neq; abjectos eſſe patiatur: & liberalioribus quidem honor, opificibus verò cibus abunde eſt præbendus. Et quia vini potu liberi etiam petulantiores reddi ſolent, ita ut apud nationes multas ingenui ab illo abſtineant, quemadmodum in caſtris Carthaginienſes, vini aut nihil aut parum ſervis eſt largiendum.*

Quot ſunt quæ præſtare Dominus ſervo cogitur?

Tria: ἔργον, κόλασις καὶ τροφή: *Opus, Caſtigatio & Cibus.* Cibus *ſine caſtigatione & opere reddit petulantem*: Opus verò *&* Caſtigatio *ſine cibo, violenta res eſt & infirmum efficit ſervum: Relinquitur ergò, ut & laborem Dominus ſervo injungat, & alimentum ſubminiſtret:* ἀμίσθων γὰρ οὐχ οἷόν τε ἄρχειν, δούλῳ δὲ μισθὸς τροφή. *h. e.* Namq; fas non eſt ſine mercede dominari: ſervi verò merces cibus eſt.

Hæc tria num ſine diſcrimine ſervis præſtanda ſunt?

Nequaquam.

Nequaquam: quod enim in alijs contingit, ut deteriores fiant, ſi nec meliorib. tribuatur melius, neq; præmia virtutis & vitij ſint propoſita: itidem fit in ſervis: σκέψις proinde ſeu diſcretio adhibenda eſt, ut diſtribuantur ac remittantur ſingula ex merito: cibus, veſtes, quies & caſtigatio: & cùm verbo tùm opere Medici imitandi, niſi quod ſciendum, ὅτι ἡ τροφὴ οὐ φάρμακον διὰ τὸ συνεχές. hoc eſt, quod cibus medicamentum non ſit propter continuum uſum.

Quæ verò nationes ſervorum ad opus faciendum, optimæ?

Ea quæ nec ignava nimium neq; fortes ſunt: utraq; enim injuſta eſt ac improba. Etenim nimis ignavi nihil tolerant: at animoſi difficulter reguntur.

Quinam finis ſervis univerſis eſt præfigendus?

Feci ex ſervo ut eſſes libertus mihi.

Æquum eſt & commodum præmium illis proponi libertatem, quod ſummum ſanè eſt, quod ab heris perſolvi ſervis poteſt, ut eſt in Terẽtij Andria. βούλονται γὰρ πονεῖν, ὅταν ᾖ ἆθλον καὶ ὁ χρόνος ὡρισμένος. *hoc eſt,* Libenter laboratur propoſito præmio & tempore præfinito.

Δεῖ δὲ καὶ ἐξομηρεύειν &c.

Quomodo ſervi nobis obſtringendi ſunt, ne fugam facilè arripiant?

Liberorum procreatione, qui nobis poſtea ut pignora erunt atq; obſides, neq; committent facilè ut parentes de fuga cogitent.

Suntne

Suntne plures ὁμοεθνεῖς ſive populares ſervi habendi?

Vna in domo minimè, ut neq; in urbe una, quia ſectas faciunt in familia & diſſidia introducunt, & ſuo colloquuntur idiomate cæteris non percipientibus, & *facilè conjurant malorum inter ſeſe conſcij.*

An ſervorum cauſa aut feſti dies aut epulandi certa ſunt ſtatuenda tempora?

Omninò: & talia quidē magis ſervorum quàm liberorū gratia, facienda ſunt: plura enim ſunt illis propter quæ hæc ſuêre inſtituta: Etſi *enim (ut notat* Leonardus Aretinus h. l.) *principium videtur ſumtum ob honorem Deorum vel hoſpitum: finis tamen ceſſit in commodum ſervorum, qui plura capiunt ex illa ciborum copia quàm liberi, ut à quibus epulis vix delibatis, menſæ ſecundæ ſervis cedunt.*

Dixiſti qualem ſe Paterfamilias erga ſervum gerere debeat, nunc & in quibus officium ejus, quoad alias poſſeſſiones verſetur, expone?

Ex cap. 6. 1. Oecon. δεῖ δὲ τὸν οἰκονόμον τέτταρα ἔχειν.

In quatuor his requiſitis: ut 1. acquirat facultates. 2. ut acquiſitas tueatur, fruſtrà enim acquiſiverit ſi tueri neſciat, quod idem fuerit ac ἠθμῷ ἀντλεῖν, *h. e. infundibulo haurire aquam, vel pertuſum, quod fertur à* Poëtis, *dolium implere; 3. ut illis ornetur: & 4. ut fruatur, has enim ob cauſſas facultatibus nobis opus eſt.*

De acquiſitione quod eſt Philoſophi præceptum?

Vt ſingula curatè diſtinguantur, ut plura fructuoſa

ctuoſa quàm infructuoſa poßideantur, & quæſtus ita diſtribuantur, ne omnium ſimul periculum ſubeatur.

Quæ faciunt ad tuendum acquiſita?

Perſica inſtituta & Laconica & Attica.

Quæ eſt Attica οἰκονομία?

τὰ μὲν ἐν ταῖς μικραῖς κτήσεσιν.

Athenienſes ἀποδιδόμενοι ὠνοῦνται, *h. e.* vendentes emunt: *atq; hac ratione utendum circa fructus in parvis adminiſtrationibus: penoris enim inſtitutio non eſt in exilioribus adminiſtrationibus: in magnis verò ſeparatio facienda eſt eorum, quæ in annũ & quæ in ſingulos menſes conſumere oportet.*

Quæ Perſica?

Τὸ πάντα τετάχθαι, καὶ πάντ' ἐφορᾶν αὐτόν. *Hoc eſt: Omnia diſpoſita ipſum dominum inſpicere: quod de* Dionyſio referebat Dion: οὐθεὶς γὰρ ἐπιμελεῖται ὁμοίως τῶν ἀλλοτρίων καὶ τῶν οἰκείων, *h.e.* nemo parem ſuorum atque alienorum curam habet. *Quæcunq; ergo per ipſum geri poſſunt, eorum curam paterfamilias ſuſcipiat: qua de re elegantia Perſæ & Afri cujuſdã apophthegmata.* Perſa n. rogatus, quid equũ maximè pinguem faceret? Oculus Domini, reſpondit. *At* Afer, quodnã ſtercus eſſet optimum? Domini, inquit, veſtigia. *A viro, inquã, ſunt diligẽter inſpiciẽda negotia & ab uxore, prout ſua cuiq; opera aßignata. Atq; hoc in anguſta re familiari rarò, ſed ubi procuratores ſunt crebriùs eſt faciendum. Niſi n. quis bonum de ſe exemplum præbuerit, imitatorem diligentiæ non eſt habiturus,*

neq; in

neq; in re familiari neq; in alijs : ὡς ἀδυνάτον μὴ ἐπιμελεία δεσποτῶν, ἐπιμελεῖς εἶναι τοὺς ἐφεστῶτας : (i. e.) adeò ut impoßibile ſit, non diligentis domini induſtrios eſſe vicarios.

Quæ porrò ad rem familiarem conſervandam utilia?

Ad virtutē honeſta & ad rem familiarem utilia ſunt, ut expergiſcatur prius Dominus quàm ſervus, & cubitum eat poſterius. Domus quemadmodum urbs, ſine cuſtodia nunquam relinquenda eſt: quæ fieri oportet ea neq; die neq; noctu intermittantur: & ante lucem quidem ſurgendum eſt, quod & ad ſanitatem, & ad rei familiaris curam, & ad Philoſophiæ ſtudium quàmplurimum conducit. *In inſtrumentis quoq; ſeparanda ſunt ea quorum uſus quotidianus eſt ab his, quæ rarò ſunt uſui, atq; ita præfectis tradenda ſunt, ac certo tempore inſpectio eorum facienda, ut non lateat quid ſalvum ſit* & *quid perierit.* *Nam ad expeditum inſtrumentorum uſum* Laconica *profuerit ratio, ut ſcilicet quidq; ſuo repoſitum loco ſit, ne cum in promptu ſit, requirere ſit opus,* χρὴ ἓν ἕκαστον τῇ αὐτοῦ χώρᾳ κεῖσθαι, οὕτω γὰρ ἂν, ἕτοιμον ὂν, οὐ ζητοῖτο.

Quid de ædibus obſervandum?

Tales iſtæ parandæ ut & facultatum, & *ſalubritatis & εὐημερίας ſeu commoditatis ratio habeatur.* Facultatum, *ut quales conducant fructibus tum aridis tum liquidis, veſtibus aliiſve ſupellectili-*

bus:

bus: quales animatis & inanimatis, ſervis & liberis, maribus & *fœminis, civibus* & *peregrinis*: Commoditatis *verò &* ſalubritatis, *ut æſtate quidem ventorum afflatum, hyeme verò ſolem recipiant: quales fuerint, ſi Aquilonem ſpectent, at non æquali latitudine. In re familiari ampla & janitor utilis eſſe videtur, qui ad cætera quidem ineptus, quæ importentur & exportentur, obſervet.*

Quomodo ad ornatum & neceſſitatem utendum divitijs docuit Philoſophus paſſim ubi de Liberalitate & Magnificentia egit in libris Ethicis.

ARISTO-

ARISTOTELIS

Οἰκονομικῶν.

Seu

DE CURA REI FAMILIARIS.

Liber Secundus.

Cautela.

SCiendum hunc quidem librum ſi Aretinum *velis ſequi, tertium eſſe, ſed quia Aretini ſupplementum ſuppoſititius ejuſdem Autoris partus cenſetur á nonnullis, una cum Græcis codicilius præſentem hunc ſecundum facimus.* Johannes Caſus in Appendice theſauri Oeconomici *& hunc librum nothum eſſe neq; Ariſtoteli aſſcribendum ſeptem argumentis oſtendere conatur; quicquid ſit, obſervanda in ejus lectione admonitio eſt,* Fabri Stapulenſis,*cujus verba*; qui legent, eo id faciant ingenio ut bona ſequantur & probent: tyrannica verò & quæ ſunt his ſimilia, cautius devitent & damnent cognita.

In quot hic liber tribui poteſt partes?

In duas: quarum prior *de formis admi-*

 niſtratio-

niſtrationis domeſticæ agit: altera artifitioſos ac-quirendarum rerum modos ἱστορικῶς *recenſet.*

Qualem convenit eſſe bonum Patrem familias?

τὸν οἰκονομεῖν μέλλοντά τινα.

Qui rem domeſticam legitimè adminiſtraturus eſt, eum neq; locorum ubi negocia gerenda, ignarum, & natura ingenioſum & propoſito laborioſum atq; juſtum eſſe oportet: quod ſi ex his quicquam defuerit, in rebus gerendis plurimum peccabitur.

Quot ſunt formæ adminiſtrationis domeſticæ?

Quatuor ſi ὡς ἐν τύπῳ *diſtinguantur in quas ſi quæ ſunt, reliquas incidere videbimus:* βασιλικὴ *regia,* σατραπικὴ *præfectoria vel prætoria,* πολιτικὴ *civilis,* ἰδιωτικὴ *privata.*

Quomodo inter ſeſe comparantur?

Maxima & ſimpliciſſima eſt regia: varia præ ceteris ac facillima civilis: privata minima quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Multa enim his formis ſunt communia, quæ verò ſingularia ſingulis ex ſequentibus liquebit.

Regia quot iterum habet formas?

Regia quæ vi ac poteſtate generalis eſt quatuor formas habet ſeu officia. Primum eſt περὶ νόμισμα *circa monetam quando ea pretioſa aut vilis ordinanda:* Secundum & Tertium, περὶ τὰ ἐξαγώγιμα καὶ εἰσαγώγιμα *circa exportanda & im-*

& importanda cum & quando & quænam ex his à præfectis accepta regi diſtrahere expediat. Quartum περὶ τὰ ἀναλώματα *circa impenſas quinam ſumtus minuendi ſint. & quando: item numinà impendendi, an ea quæ numis emi ſolent.*

Satrapica quod habet fructuum genera?

Sex. Primus *proventus eſt ex agris qui primus omnium & præſtantiſſimus quem alij* ἐκφόριον *penſionē alij* δεκάτην *decimam appellant.* Secundus *eorum quæ peculiaria regioni, ut alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia.* Tertius *eſt mercaturæ.* Quartus *vectigalium tàm ex agris quàm rebus venalibus.* Quintus *pecuariæ quæ nominatur* ἐπικαρπία *fructuum acceſſio & decima.* Sextus *eorum quæ ex alijs rebꝰ, qui fructus ſingula capita ipſosq; operarios attingit unde vocatur* ἐπικεφάλαιόν τε καὶ χειρωνάξιον.

Quinam ſunt fructus civilis Oeconomiæ?

Hujus præſtantiſſimi *fructus ſunt ex ijs quæ cujusq; regionis natura producit:* proximi *mercaturæ & ludorum:* poſtremi τῶν ἐγκυκλίων *ſeu quotidianarum rerum atq; communium.*

Quinam ſunt fructus Oeconomiæ privatæ?

In Oeconomia privatorum quæ & ἀνώμαλος *inæquabilis eſt, & non unum aliquod tanquam*

ſignum propoſitum ſpectat, & minima, quia & fructus ſunt modici & non magni fiunt ſumtus, fructus reddunt præſtantiſſimos agri, proximos alia ἐγκυκλήματα *h. eſt res in orbem redeuntes: poſtremos pecunia uſura.*

Quodnam in omni Oeconomia, cumprimis verò privata maximè obſervandum?

Τὸ τἀναλώματα μὴ μείζω τῶν προσόδων γίνεσθαι: hoc eſt ne ſumtus fiant proventibus majores.

Quid porrò in his formis attendendum?

In στρατείᾳ *& civitate, ſitne utendum cunctis quæ enumerata ſunt mediis, aut horum maximis, ſi ferri ab ea poſſint.* Poſt, *quinam fructus aut non proveniant cum poſſint provenire, aut cum exigui ſint an augmentum admittant:* Item *ex ſumtibus qui impenduntur quinam* & *quam multi ſublati nihil omnino detrimenti attulerint.*

…σα δέ τινες τῶν προτέρων πεπράχασιν.

Subjice nunc ἀξιόλογα quædam exempla quibus modi quidam acquirendi oſtenduntur:

1.

Cypſelus Corinthius *cum votum feciſſet Iovi: ſi civitate illa potitus fuiſſet, Corinthiorum ſe dedicaturum facultates univerſas, cenſum juſſit deſcribi: illis autem profeſſis, decimam bonorum partem*

partem abſtulit á ſingulis: de reliquis juſsit eos negotiari & rem facere; annoq; vertente fecit idem. Contingit itaq;, ut annis decem & ipſe haberet omnia bona Corinthiorum eaq; conſecraret, & Corinthij interea quærerent parerentq; alia.

2.

Lygdamis Naxius, *quibuſdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, niſi admodum parvo emere, vendidit ea ipſa exulibus; anathemata quoq; quæ in officinis erant ἡμίεργα imperfecta vendebat exulibus* & *alijs ita ut permitteret emtoris nomen in unoquoq; perſcribi.*

3.

Byſantij *in pecuniæ penuria loca publica ſacra vendiderunt, fructuoſa quidem ad certum tempus, infructuoſa verò ad proprietatem perpetuã: itemq; ea quæ ſodalitates poſsidebant & quæ ad ſacra gentilia pertinebant cùm alia tùm in agris privatis ſita. Nam hoc magno emebant ij quorum reliqua erat poſſeßio. Sodalitijs a. tradebant publica alia, quæ erant circum gymnaſium aut forum aut portum, nec non forenſia loca, ubi aliquid vendebatur: præterea ſalinas maris & ſalis mercaturam: item ubi quæſtum faciebant præſtigiarum artifices, vates & pharmacopolæ & id generis alij, conſtitueruntq; ut tertiam quæſtus partem penderent: permutandæ*

pecuniæ menſam unam ſaltem elocârunt: neq; licebat alio numo vel de altero emere vel alteri vendere quicquam ſub bonorum privatione. Et cum lex apud eos eſſet: non habendum pro cive qui non utroq; parente cive natus fuiſſet, indigi pecunia decreto ſanxerunt: qui altero duntaxat parente cive natus eſſet, ſi perſolviſſet tricenas minas, pro cive habendum. In caritate verò annonæ cum pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt navigia ex ponto in portum, quod cum mercatores iniquè ferrent, uſuras eis perſolverunt decimas: ab iis autem qui emebant ultra pretium decimas exigebant. Apud eoſdem *cum ex incolis quidam fœnore collocaſſent pecunias oppoſitis bonis, ſcitum fecerunt, ut qui tertiam partem debiti fœnoris nomine conferret, bona illa ut propria retineret.*

4.

Hippias Athenienſis *eminentia in ſuperioribus ædium partibus & protenſa in publicas vias, itemq; Scalarum gradus & præmunita veſtibula, & januas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit, emebant hæc ii quorum poſſeſſiones ipſæ erant & ita copioſa pecunia collecta eſt. Numum etiam qui tunc Athenis in uſu erat, improbum eſſe juſſit & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperavit: cumq; convenirent qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum expoſuit. Si qui verò aut navibus præficiendi, aut tribuum*

ſuarum

ſuarum duces futuri, aut choris ſumptum præbituri erant, aut aliqua ejus generis munia obituri in quæ eſſet aliquid impendendum, iis primum tolerabilem atque modicam irrogavit mulctam, deinde juſſit eum qui illam pendere voluiſſet inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Minervæ quæ in arce conſecrata erat, præcepit de unoquoq; defuncto afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum unum, ac tantundem ſi cui ſoboles naſceretur.

5.

Athenienſes *qui Potidæam incolebant cum pecuniarum ad gerendum bellum indigerent, juſſerunt profiteri cunctos cenſum bonorum, non conjunctim apud ſuam cujuſq; tribũ, ſed ſingillatim in quo quiſq; loco eſſent, ut qui pauperes eſſet, ipſi quoque cenſeri poſſent. Si quis verò nihil prorſus poſſideret ejus capitis æſtimatio erat minarum duarũ. Hinc igitur tributum quod exigebatur à ſingulis integrum conferebatur.*

6.

Antiſſæus *cum pecuniæ inopia premeretur civitas ipſius* & *morem haberent, ut Bacchanalia ſplendidè celebrarent (quibus magnos ſumtus faciebant de totius anni apparatu cum in alia tum victimas pretioſas) quod feſtus ille dies tum inſtaret, perſuaſit eis ut votum nuncuparent, ſe proximo anno redditu-*

reddituros. Libero duplicia, & quæ parata haberent ut univerſa ſimul venderent. Atq; ita pecuniæ non exiguæ ad præſentem ipſis uſum fuerunt collectæ.

7.

Lampſaceni *cum adventus expectaretur, triremium multarum & venirent polentæ ſex modij denariis quatuor, juſſerunt in foro verſantes eos vendere ſex denarijs: & ad olei congium qui veniret denarijs quatuor adijcere tres obolos, idemque facere de vino & cæteris. Privati igitur pretium accipiebant antiquum, quod ſuperabat, id civitas retinens, copiam ita pecuniarum comparavit.*

8.

Heracleotæ *cum naves ablegarent quadraginta adverſus tyrannos in Boſporo, neq; pecunia abundarent,* Coëmerunt *à mercatoribus frumentum & oleum* & *vinum & res alias venales univerſas. Atq; conſtituto tempore quo pretium perſolveretur & oportunum erat negotiatoribus non ad heminam merces diſtrahi, ſed venire ſimul univerſas, & ipſi cum perſolverent per opportunitatem non ſtipendia devehebant, ſed res venales in onerariis navibus & quæſtorem unum ſingulis præficiebant.* Cumq; *jam in terram hoſtium ventum eſſet, emebant ab his omnia milites, & argentum collectũ fuit ſtipendiumq; ſolverunt ductores: & ita cõtigit, ut idem daretur argentum, donec domum redirent.*

9. Lace-

9.

Lacedæmonij *cum Samij ab ipſis peterent, ut pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: uno die debere & dominos & familiam* & *jumenta jejunare, & quantum inſumſiſſet, ſi non jejunaretur, quiſq; tantum tribuere Samiis.*

10.

Carthaginienſes *cum militum apud ipſos externorum multitudo creſceret nec haberent unde ſtipendia eis perſolverent, præconium factum eſt, ſi quis civium incolarumve jus haberet prehendendi vel civitatem vel privatum quempiam, ſive vellet prehendere, ut profiteretur. Profitentibus autem permultis, navigia contendentia in Pontum diripiebant, probabilem aliquam cauſam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cum extitiſſet & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus direptione eſſet facta injuria, iis de vectigalibus ſatisfaciebat civitas.*

11.

Cyciceni *ſeditione apud ipſos orta & plebe ſuperiore, oppreſsiſq; ac captis divitibus, cum deberetur militibus pecunia, ſcitum fecerunt, ne capti interficerentur, ſed exactis pecuniis ut exularent.*

12.

Chij *cum eſſet lex apud ipſos ut debita publicè perſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum fecerunt: ut debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent civitati, civitas verò creditoribus, ut fœnus ex proventibus penderet, donec ſors perſolvendo æquaretur.*

13.

Mauſolus Cariæ Tyrannus *petente per legatos Rege Perſarum, ut tributa penderet, convocatis in illa regione opulentiſſimis oſtendit eis: Regem petere tributa, ſe autē nequaquā abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti & contribuerunt. Rurſum egens pecunia Mylaſſenſibus convocatis demonſtravit oratione ſua eam civitatem principem regni ex qua ortus eſſet ipſe, non eſſe mœnibus ſeptam: Regem autem Perſarum exercitum adverſus illum adducere. Iuſſit igitur Mylaſſenſes quantum quiſq; poſſet pecuniæ plurimum conferre, aſſerens ijs quæ tunc contribuiſſent, ipſas cæteras ſuas facultates eſſe conſervaturos. Collectis autem pecunijs multis, ipſe eas quidem retinuit: mœnia verò extrui illo tempore Deum velle negavit.*

14.

Condalus *Mauſoli præfectus ſi quando iter per regionem facienti ſibi afferret aliquis domum ovem, aut porcum aut vitulum, juſſit perſcripto no-*

mine

mine eius qui donaſſet & die, domum deduci & ali donec reverteretur. Ac ubi tempus ſatis longum abijſſe videbatur, repetijt quod ille aluerat juxtimq; fructus quos donū pepererat. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Milites quoq; ſi qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atq; hinc ſimul argentum accipiebat nec fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus eſſet mortuus.

Lycios etiā cernens capillis geſtandis delectari, literas eſſe dixit allatas regias, quibus capilli ad προκόμια *ſeu capitū ornamenta mitti juberētur: mandata igitur ſe habere à Mauſolo ut illi tonderentur: juxtimq; promiſit ſi certā ſummā in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos ſeſe curaturū. At illi libenter præbuerunt quod poſtulabat, collectaq; eſt de magna multitudine pecunia copioſa.*

15.

Ariſtoteles Rhodius *Phocææ principatum obtinens cum cerneret in pecuniarum inopia duas eſſe Phocæorum factiones, verba uni illarum occultè fecit, indicans ſibi dare alteram pecunias, ut rem ad ipſos inclinet, ſeſe verò ab ipſis accipere malle,* & *adminiſtrationem civitatis eis tradere. Quibus auditis ſtatim ipſi tantum pecuniæ dederunt, quantum juſſerat. At hic alteri factioni rurſum oſtendit, quæ accepiſſet ab altera: hi verò dederunt ne ipſi quidem minus. Atq; ita accepta pecunia ab utriſq;, gratiam inter*

inter eos reconciliavit. Cum verò animadverteret multas inter cives eſſe controverſias & magnas in ijs propter bellum injurias, judicio conſtituto edixit: ſiqui lege non egiſſent intra tempus præſcriptum non amplius de prioribus criminibus judicia iis datum iri. Tunc itaque compluriun cauſarum atq; litium collationem & provocationes mulctis propoſitis ad ſe referens, & ab utriſq; per diverſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.

1[illegible].

Clazomenij *in annonæ penunia, cum pecunia deſtituerentur ſcitum fecerunt: ut qui oleum haberent, commodarent id reipublicæ cum fænore: exiſtit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cum igitur ita commodaretur oleum conductis navigiis evehendum illud in ea loca curârunt, in quibus fora exercebantur, unde frumentum ipſis advenit pignore dato olei pretio. Militibus cum deberent ſtipendij nomine viginti talenta (quadringenta & octoginta ſeſtertia) neq; poſſent diſſolvere, annis ſingulis fænus pendebant ducibus quaterna talenta (ſeſtertia nonaginta & ſex.) Quia verò hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumtus facere fruſtra ipſi pergebant percuſſerunt numum ferreum ad viginti talentorum ſummam. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſſimis in civitate pro eo atq; conſentaneum erat cuiq; & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur privati quod in*

quotidia-

quotidianos uſus impenderent & debito liberata fuit civitas. Deinde ex proventibus & fœnus pendebant illis & dividendo ſemper pro parte ſua cuiq; diſtribuebant, numoſq; ferreos recipiebant.

17.

Selybriani *in pecuniarum inopia cum lex eſſet: ne frumentum exportaretur, famis tempore, vetere illis frumento reliquo ſcitum fecerunt: tradere privatos debere frumenta ſua reipublicæ pretio conſtituto, ſic ut quiſq; retineret ſibi victum unius anni. Poſtea evehendi poteſtatem fecerunt volenti, conſtituto pretio, quod æquum videbatur.*

18.

Abydeni *quod terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, nec quicquam amplius impendentibus inquilinis, propterea quod etiam tum ipſis deberent, ſcitum fecerunt: qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis ut opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primùm debere,* & *ceteros ea demũ quæ reliqua fuiſſent.*

19.

Epheſij *cum pecunia indigerent tulerunt legem: Non licere ut mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tempore auri haberent, ut commodarent civitati. Conſtituta etiam argenti ſumma quæ numeraretur, permiſerunt, ut in templi columnis nomen ejus qui argentum illud numeraſſet, tanquam ejus qui illud conſecraſſet, perſcriberetur.*

20. Dio

poſtulavit à civibus ut contribuerent: quibus negantibus ſe habere protulit utenſilia & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cum Syracuſij emerent, quid quiſq; emeret perſcribebatur. Perſoluto autem pretio referri ad ſe utenſile juſſit, quod emiſſet, unumquemq;. Syracuſij propter crebra tributa deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius ſatu ſibi collatum eſſe affirmavit ad tantum uſum, quiq; poſthac paraſſent pecudes, eos fore immunes. Cum vero multi multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent, nactus opportunitatem quid quiſq; haberet, æſtimari juſſit & penſionem impoſuit. Ibi tum Syracuſij ægrè ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes jugulare & vendere. Cum autem adhæc Dionyſius edicto definiiſſet jugulandarum indies pecudum numerum, illi mactantes ſacrificare. Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœminam. Rurſum in pecuniæ inopia profeſſione apud ſeſe deſcribi juſſit pecunias familiarum quæcunq; eſſent orbæ parentibus: quo facto ipſe pecunijs illis abuſus fuit, quoad illorum quiſq; ad legitimã pervenit ætatem. Rhegio occupato, advocata concione dixit: quod diriperet urbem ipſorum jure poſſet, ſed velle ſe ſi modò auferat impenſas factas in id bellum & pro ſingulis capitibus tres minas eos miſſos facere. Tunc Rhegini quicquid occultaverant, protulerunt in conſpectum: & cum egeni quoq; pecuniam ab opulentioribus & externis ſumſiſſent, ita illam ſummam perſolverunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus

& omnes

& omnes ſub corona vendidit, & ſupellectilem, quam occultatam protulerant, abſtulit univerſam.

Mutuò ſumſerat pecuniam à civibus quam redderet, cumq́ʒ illi repeterent juſsit ad ſe afferri argentum quantum poſsideret unusquiſqʒ propoſita pœna mortis niſi facerent. Allato autem argento percuſsit numum, ita ut denarius unus æſtimaretur duobus, eoq́ʒ quod debebatur, quodq́ʒ attulerant ad ſe, perſolvit. Cum navibus centum in Tyrrheniam navigaſſet abſtulit ex fano Leucotheæ auri argentive plurimum & non parum ornamentorum cæterorum. Quod non fugeret autem ipſum, habere multa nautas qvoqʒ, præconium fieri juſsit: ut dimidium eorum qvæ qviſq́ʒ abſtuliſſet, ad ſe referretur, alterum dimidium retinere poſſe eum qvi abſtuliſſet: qvi non retuliſſet ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent tutò ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis rurſus dimidium eos afferre juſsit.

21.

Mendæi *fructibus qvos redderent portus & alia vectigalia utebantur ad civitatis adminiſtrationem: ſed qvod ex ſolo & ædificiis perciperetur, id non exigebant atqʒ nomina tantùm occupantium perſcribebant: qvi qvoties civitati pecunia opus erat, perſolvebant qvantum debebatur.*

Iidem in bello adverſus Olynthios cum pecunia indigerent,

indigerent, & copia mancipiorum abundarent, ſcitum fecerunt: ut unusquiſq; duo tantùm retineret, marem & fæminam, reliqua venderent univerſa, quò privatis eſſet pecunia quam civitati mutuò darent.

22.

Calliſtratus *in Macedonia quum portorium ſi quando maximi venibat vicenis nō amplius talentis veniret, effecit, ut ejus ſummæ duplum invenire-tur. Animadvertens enim nullos unquam emere niſi opulentiores, propterea quod vicenum talentorū ſponſores dare oportebat maximi cenſus viros, per præconem edixit, ut qui vellet, emeret, ſponſoreſq; tertiæ partis exhiberet, aut quanti quiſq; perſuadere alteri poſſet.*

23.

Timotheus Athenienſis *cum bellum adverſus Olynthios gereret, argentoq; indigeret, æs percuſsit diſtribuitq; militibus. Indignantibus autem illis affirmavit & mercatores, & quicunq; in foro venderent, eadem ratione venditur os, ipſis autem mercatoribus prædixit, quicunq; æreum nummum accepiſſet, eodem ut rurſus ea quæ regio ferret venalia, quæq; producerentur ex præda, mercaretur, quibuſcunq; autem æreus ipſis relinqueretur nummus ij ut hunc ad ſe referrent, & pro ære, argenti tantundem acciperent.*

Idem apud Corcyram bellum gerens laboranſq; inopia, militibus ſtipendium flagitantibus, nec jam ipſi fidem habentibus ſed minitantibus ſe ad hoſtes tranſituros, concionem advocavit, dixitq; argentum propter adverſas tempeſtates ad ſe ferri nequiviſſe. Sed quod antea illis trium menſium ſtipendium dediſſet, hoc ſe nunc illis impune gratiſq; remittere, tantam ſibi ejus copiam adeſſe. Itaq; ſuſpicati milites nunquam illũ tantã pecuniæ ſummam tam prodige elargiturum, niſi revera in expectatione haberet quas dicebat pecunias, quievere poſthac, nec efflagitanda mercede moleſtiores ei fuerunt, donec ille geſsit quæ voluit. Poſt autem dum Samum obſidet, fructus omnes, omnemq; ex agris proventum Samiis ipſis vendidit. Ita ad mercedem militibus ſolvendam pecuniis abundavit.

Idem quum rerum quæ ad vivendum neceſſariæ ſunt, in caſtris penuriam cerneret, propter eos qui adveniebant, quicquid tritici venale habendum erat molere vetuit: nec idem dimenſum vendere medimno minus: neq; idem de liquoribus partem ullam ea menſura minorem, quæ propriè metreta vocatur. Ergo ipſorum ordinum duces, quique manipulis præerant, quæ acervatim congeſta emerant, ea minutatim poſtea militibus diſtribuebant & qui ventitabant, ſecum ferebant, quæ neceſſaria ſibi putarent ad victum, qui deinde abeuntes vendebant, ſi quid reſidui ipſis foret, ex quo id evenit ut milites victu abundarent.

24.

Didales Perſa *quum haberet milites, ea quidem quæ ad quotidianum victum neceſſaria erant, illis ex hoſtili terra ſuppeditabat, ſed quum ab iiſdē militibus numus flagitaretur, nec haberet unde diſſolveret, iamq; diſſolvendi tempꝰ adeſſet, tale quiddā machinatus eſt: Cogit ad concionem milites aitq; ſibi quidem pecuniarū nunc copiam non ſuppetere, verum eas adeſſe in quodam loco: & locum ipſum ubi eſſent, nominabat. Quin etiam propius acceſſit, progreſſus in illum, accepit ex iis quæ in loco erant fanis, quicquid vaſorum argenteorum deprehendit. Deinde ſtratis iumentis tanquam argentum geſtantibus taliaq; præ ſe ferentibus, procedebat. Quod milites cōſpicati, ratiq; omne illud argentū eſſe, quod veheretur, animis quidē ipſi confirmati ſunt, tanquam mercedem recepturi. At ille dixit oportere ad Amiſū pervenire, ibiq; ipſos authorari. Iter porro ad Amiſum & multorum erat dierum, & hyberno tempore faciendum. Itaq; toto hoc ipſo tempore eodem exercitu facile eſt abuſus: quippe qui illi ad victum neceſſaria tantummodo præberet. Ipſe autem tum opifices, tum caupones, atq; inſtitores, apud quos quidpiam commutari poſſet, in ſuis caſtris habebat: alii vero nulli quicquam prorſus talium rerum facere licebat.*

25.

Chabrias Athenienſis *Taoni regi Ægyptiorum ex-*

orum exercitum quidem habenti ſed pecunijs indigenti, hoc conſilium dedit, ut ſacerdotibus diceret oportere tum ex ſacris nonnulla, tum etiam ſacerdotum multitudinem propter ſumptum amoveri. Quod cum audiviſſent ſacerdotes, & vellent omnes ſuum penes ſe quiſq; ſacrum manere, pecunias, tàm communes quàm privatas illi afferebant. Verùm ubi ab omnibus accepit tum juſſit illis imperari decimam duntaxat partem ejus quod ante hæc ſoliti eſſent, tàm in ipſum quàm in ſacrum impendere: reliquas verò novem partes ſibi fænerarentur donec quòd adverſus regem Perſarum gerebatur bellum finem ſortiretur. Quicunq; autem ædes aut domicilia haberent, ab ijs omnibus conferri juſsit, quantum ipſe oportere conſtituiſſet. Singulis item corporibus eadem ratione tributum impoſuit. Qui verò frumentum aut vendebant aut emebant, hos ultra pretium ipſum obolum unum pendere in ſingulas menſuras juſsit. Ad hæc in ſingula navigia ſingulaſq; officinas, aliaq; item quodvis aliud opificij genus præſerentia, decimam operis effecti partem tributi loco ſolvendam imperavit.

Idem extra fines ducturus exercitum juſſit quidquid ab unoquoq; non ſignati argenti aut auri poßideretur, id à ſingulis ad illum allatum repræſentari. Quum autem quam plurimi attuliſſent, argento quidem ipſe uti illum juſsit, eos verò qui illud dediſſent, commendari navium præfectis, ut his illi ex tributis ſatisfacerent.

26. Iphicra-

36.

Iphicrates Athenienſis *quum Cotys militiam coegiſſet, ei pecunias ſuppeditavit ad hunc modum. Iußit imperare hominibus qui ſub imperio ſuo eſſent, uti tantum ſibi terræ ſinguli ſererent quantum terna medimna caperet. Quo facto magna frumenti copia coacta eſt. Hoc ille ad loca ubi mercatus agerentur miſſum ſubvendidit. Itaq; pecunijs abundavit.*

27.

Cotys Thrax *cogendi exercitus cauſa mutuabatur à Perinthijs pecunias. Perinthij autem eas illi non dabant. Poſtulavit ergò ut è civibus ſuis ſaltem aliquos darent in quorundam locorum cuſtodiam ut ipſe interim ijs quos tunc in præſidijs habebat, militibus, liberius uti poſſet. Tum verò Perinthij ſe dominos locorum futuros rati è veſtigio quod jubebantur fecere. At Cotys eos qui mißi fuerant, ſub cuſtodia aſſervatos retinuit. Iuſſitq; ad ſe mitti mutuo pecuniam petitam, & ita recipere ſuos cives.*

28.

Mentor *filius quum Hermiam comprehendiſſet, jamq; ejus loca obtineret, curatores quoſcunque Hermias ipſe præfecerat, ſuis præeſſe in locis jußit. Vbi verò animo confirmati ſunt omnes, & quod prius apud ſe habuerant, non amplius aut occultum, aut exportatum haberi oportere rati ſunt,*

tum verò correptis, illis omnia pariter quæ illis erant, comprehendit.

29.

Memnon Rhodius *Lampſacum imperio obtinens atq; indigens pecuniarum, ditiſsimo cuiq; certam argenti ſummam conferendam adſcripſit. His porro ab aliis civibus ſatisfactũ iri affirmabat: Vbi vero alij cives contulere, tunc idem hanc quoq; pecuniam ſibi ad tempus juſsit commodari: & lingua nuncupavit ad quod uſq; tempus illis eſſet redditurus.*

Idem rurſus quum pecuniarum indigeret, poſtulavit ut illi afferrent: recepturos autem ex proventibus tantundem addebat. Itaq; illi attulerunt ſperantes è veſtigio ſatisfactionem futuram quam vero jam percipiendorũ proventuum tempus adeſſet, ſibi hu item pecuniis eſſe opus affirmavit, illis autem poſt redditurum cum fænore.

Idem militantibus mercedem ac ſtipendia ſex in anno dierum denegabat, illos dictitans per hoſce dies, neq; in cuſtodia, neq; in itinere ullo eſſe, neque ſumptum facere conſueviſſe. Dicebat autem privatim libertati dicatos, atq; ex intercalatione vacantes dies.

Idem militibus ante hac proximo à calendis die ſtipendia dare ſolitus, tres prioris menſis dies præterijt, ſequentis quinq; ad hunc modum progreſſus pervenit tandem ad triceſimum.

30. Chari-

30.

Charidemus Orita *Aeolidos quædam obtinens loca, Artabazo exercitum contra ipſum ducente, pecuniarum, quibus militi ſatisfaceret, indigebat. Initio igitur proferebant. Poſtea ſe amplius non habere dixerunt. At verò Charidemus quem maximi proventus locum eſſe cenſebat, hujus incolas ſive nummorum quidpiam ſive aliud ſuppellectilis genus pretioſius haberent, jubebat in alium locum tranſmittere, ſe illis tranſmittentibus præbiturum comitatum Ipſeq; princeps hoc ipſum palàm faciebat. Itaq; quum hominibus perſuaſiſſet, eoſq; ad hunc modum ab urbe paululum abduxiſſet, ſcrutatus quæcunq; ferebant, abſtulit quantum ſibi opus eſſe putavit, illoſq; in ſuum locum reduxit.*

Idem quum per præconem edixiſſet ut quibus civitatibus ipſe imperaret, in ijs nemo ulla arma domi poſſideret. Quod ſi quis dicto audiens non fuiſſet, huic dependendum fore argentum pro multa, quod edixerat negligebat, nec ulli prorſus cura ſibi eſſe ſignificabat: ut homines, quum exiſtimarent illum temerè edixiſſe, quæ ſinguli fortè poſſidebant ſuis locis immota tenuere. Sed ille repente uniuſcujuſq; ſuppellectilē ſcrutatus apud quoſcunq; armorum ullum genus deprehendit, ab his mulctam quā dixerat exegit.

31.

Philoxenus *quidam Rhodius quum Cariæ provinciæ*

Provinciæ præeſſet, pecuniæq́; indigeret, dixit ſe Dionyſia celebraturum qui choris ſumptum ſuggererent homines conſcripſit maximè omniū fructibus abundantes; quibus etiam quæ apparare opus eſſet, imperavit. Sed eos videns hanc rem ægrius ferentes, per certos homines quibus internuncijs utebatur, rogitabat, quid tandem ſponderent ſe daturos, quo illius adminiſtrationis moleſtiæ liberarentur: tum verò illi eo ſumptu quem ſe facturos ſperabant, multo amplius dare polliciti ſunt, ut ſic & ea moleſtia carerent, neq; à ſuis procul abeſſent at ille & *ab his quidquid datum eſt accepit, & alios loco illorum conſcripſit, quoad & ab his ipſis accepit quod voluit* & *ab omnibus ſingulatim repræſentatum eſt aliquid.*

32.

Evæſes Syrus Ægypti provinciæ præpoſitus, *quum præfectos ſingularum terræ Ægypti partiū à ſe defecturos ſenſiſſet, convocatos in aulam omnes ſuſpendit.* Familiaribus *autem ac domeſticis eorum juſſit renunciari, à ſe illos haberi in cuſtodia.* Ergò *ex neceſſarijs quiſq; pecunias comparabat, ut pecunijs redimeret comprehenſos. Ille autem ubi ſpopondit ſe ſingulos redditurum, ac pro ſingulis quod quiſq; profitebatur accepit, tum vero unicuiq; ſuum mortuum reddidit.*

33.

Cleomenes Alexandrinus Ægyptum

provin-

provinciam imperio obtinens, fame in aliis quidem locis vehementi exorta, in Ægypto autem ſanè tolerabili, frumentum exportari vetuit. Sed quum ii qui ſingulis Ægypti partibus præfecti erant, jactarent, nequaquam futurum ut tributa pendere poſſent, niſi frumentum exportari liceret, exportationem quidem illis conceſſit ſed ingens tributum frumento impoſuit, ex quo evenit, ut ex frumenti exigua ſumma quæ exportaretur, ingens tributum acciperet, & præfecti excuſatione deſtituerentur.

Idem dum navi per eam vehitur præfecturam, in qua pro DEo colitur Crocodilus, raptus eſt unus ex pueris ejus. Convocatis igitur ſacerdotibus, dixit, quum ipſe prior læſus eſſet, velle ſe Crocodilos ulciſci. itaq; venationem eorum imperavit. At ſacerdotes, ne ipſorum Deus ludibrio haberetur, argenti ſummam quantamcunq; cogere potuere, illi attulerunt. Itaq; ille quievit.

Idem ab Alexandro rege juſſus apud Pharum urbem condere, & mercatorum conventum, qui prius apud Canobum agebatur ibi conſtituere, ad Conobum nave pervenit; convocatisq; ſacerdotibus & iis qui poſſeſſiones habebant, dixit ſe ea de cauſa veniſſe, ut eos migrare jubeat. Sacerdotes autem cæterisq; locum incolentes, ut mercatum ille apud ſe eodem loco relinqueret, pecuniam à ſe coactam attulerunt. Qua accepta tunc quidem ille abiit. At idem non ita multo poſt, ubi quæ conden-

dæ urbi neceſſaria erant parata habuit, nave ad illos revectus immenſam quandam ab iiſdem & immodicam poſtulavit pecuniam, tantũ dicens ſua intereſſe apud ſe mercatum illum agi potius quàm apud illos. Qui cum dicerent ſe non poſſe tantam ſummam præſtare, tum verò ab eo nihilominus traducti ſunt.

Idem quum quendam miſiſſet, ut ſibi venalia quædam emeret ſentiens illum quamquam ea nactum quæ parvo pretio venirent, ad ſe tamen ut magno empta relaturum allocutus eſt illius emptoris notos ac familiares, audiviſſe ſe illum immoderato pretio emiſſe haud tamen futurum ut ipſe animum advertat, ſimulq; ſtoliditatem illius cum quadam ſimulatione iræ inſectabatur atq; objurgabat. Illi autem quum hæc audiviſſent, reſponderunt, non oportere illum iis, qui adverſus hunc aliquid dicant, credere, priuſquam ipſe redeat, rationemq; illi reddat. Ita quum emptor rediiſſet renunciaverunt ei familiares ſui, quæ à Cleomene audierant. Ille autem dum & illis & Cleomeni operam ſuam probare vult, quanti verè emerat indicavit.

Idem quum frumentum in illa regione denis drachmis veniret convocatos ad ſe cultores interrogavit quanti vellent ſibi operam frumentariam locare. Qui tum reſponderunt, minoris quàm ſoliti eſſent mercatoribus vendere. At ille juſſit illos quidem ſibi tantidem præbere, quanti aliis venderent,

derent. Ipſe autem frumento binas & tricenas drachmas precium conſtituens, tanti aliis vendebat.

Idem ſacerdotibus convocatis dixit: & immoderatos & multos in ſacra ſua ipſorum regionis fieri ſumptus, oportere igitur & ex ſacris nonnulla, & ex ſacerdotibus quam plurimos diſſolvi. Tum verò ipſi ſacerdotes exiſtimantes hoc illum verè facturum, & privatim quiſque & communiter univerſi ſacras præbuere pecunias, quum & quiſque vellet ſuum apud ſe ſacrum immobile ſervari, nec ipſe ſacerdos eſſe deſinere.

34.

Antimenes Rhodius quum Alexandri itineribus ex dimidia parte praeeſſet, pecuniarum copiam hoc modo apud Babylonem invenit: vetus in terra Babylonia lex erat, ut earum rerum quæ importarentur decima ſolveretur pars, nec ea lege quiſquam utebatur. Obſervavit ergò & Satrapas omnes qui in expectatione erant & milites, & legatos non paucos, item artifices aliundè arceſſitos, qui ſecum alios adducerent, & qui privatim peregrinarentur, & dona complura quæ afferebantur: à quibus omnibus ſecundum priſcam legem decimam exegit.

Idem rurſus dum mancipia promit, quæ in caſtris erant, juſſit cuicunque libitum eſſet, profiteri quanti vellet eundemque octonas drachmas annuas ſolvere.

ſolvere. Quod ſi mancipium fugiſſet, pretium quod profeſſus eſſet, reciperet. Compluribus ergò conſcriptis mancipiis, non exigua ſumma argenti confecta eſt, ſi quod verò mancipium fugæ ſe dediſſet, Satrapam jubebat eum, in cujus provincia caſtra poſita eſſent illud præſtare aut repræſentare ipſi Domino pretium.

35.

OPHELAS Olynthius *quum curatorem conſtituiſſet in eam præfecturam quæ Arthridites vocatur, & ad ipſum ejus præfecturæ principes acceſſiſſent, qui longe plura collaturos pollicerentur, ſi modo eum quem nunc curatorem conſtitueret amoveret, interrogavit illos, num ea præſtare poſſent, quæ profitebantur? qui cum ſe poſſe dixiſſent ille nihilominus, & curatorem eodem loco reliquit, & ab illis tantum tributi exigi juſſit quantum ipſi profeſſi erant. Neq; igitur quem conſtituerat ignominia afficere voluit neq; tributi illis plus imponi, quàm quanti ipſi ſeipſos cenſuiſſent, ipſe verò ex ea re multiplicem pecuniam comparavit.*

36.

PYTHOCLES *Athenienſis Athenienſibus ſuaſit ut plumbum quod à Tyriis ſubvehebatur, civitas à privatis quo pretio illi vendebant, binis videlicet drachmis caperet. Deinde conſtituto illi ſenatum drachmarum pretio ea ratione divenderet.*

37. CHA-

37.

CHABRIAS hominibus incentum & viginti naves coactis, cum ipſi ſexaginta duntaxat opus eſſet imperaſſe dicitur iis qui in alteris ſexaginta erant, quæ videlicet remanebant, aut frumentum in duorum menſium ſtipendium præbere, aut ipſos navigare. at illi dum in ſuis rebus potius verſari volunt, dederunt quæ ille imperaverat.

38.

ANTIMENES Theſauros hoc eſt, rerum magis neceſſariarum acervos, qvi propè regias vias habebantur, à Satrapis ſecundum regionis legem compleri juſsit. quum autem indigeret exercitus, aut alia multitudo ſine rege; eo mittebat aliquem, & ſic ex theſauris deprompta vendebat.

39.

CLEOMENES Quum jam calendæ adeſſent, ac militibus ſtipendium dimetiri oporteret, navigavit de induſtria neſcio quò. Ubi verò menſis abiit, tum navi revectus diſſolvit ſtipendium. ac deinde altero menſe ineunte ac progrediente intermiſit ſolutionem uſq; ad proximas calendas. milites ergò propterea qvod recens ſtipendium acceperant, qvieſcebant, ille autem uno totius anni menſe intermiſſo, menſtruam ſemper mercedem auferebat.

40.

STABELBIUS Myſiæ præfectus, quum merce-

mercedem militibus deberet, convocatis ducibus dixit privatis ſibi nuſquam eſſe opus militibus, quod ſi quando illis indigeret, tum ſe ductoribus ſingulis erogare ſolitum argentum, eoſq; ad cogendam militiam mittere. mercedem vero quam illis deberet, libentius ipſis ductoribus ſolvere. juſsit ergò unumquemq; quidquid deſcriptorũ militũ haberet, extra regionem emittere, ac duces rati ſibi ipſis ex ea re quæſtuoſam pecuniam fore, milites ipſos, quẽadmodum ille juſſerat, emiſerunt, deinde interjecto tempore, ubi eoſdem coegit, dixit videri ſibi neque ſine choro tibicinem, neq; ſine privatis militibus duces utilitatis quicquam habere. Itaq; *illos migrare é provincia imperavit.*

41.

DIONYSIUS *Quum fana* DE*orum circumiret, ſicubi boni dæmonis auream aut argenteam menſam appoſitam vidiſſet libari illi* DEO *imperabat: ac deinde menſam auferri, Si quod vero ſimulachrum porrecta manu phialam ſuſtineret, dicebat ſe accipere: & ſic auferri jubebat.*

Idem aurea amicula, & coronas ſimulacrorum tollebat, dicens ſe & leviora & *odoratiora daturum. ita illis amiculum quidem linteum, coronas autem violacas circumdabat.*

INDEX

INDEX MEMORABILIUM rerum quæ in hac Politices & Oeconomices epitome continentur.

A.

Acquiſitio naturalis duplex 45
Acquiſitio victus 44
Actiones ſunt rerum ſingularium 110
Actiones ſunt duplices tranſeuntes, & immanentes 340
Adoleſcentum inſtitutio politico ſuſcipienda 406
Adulterium vitandū 399
Ad conſervandam reipublicæ formam utile eſt certis annis civium bona cenſere 270
Aedes quales parandæ 459
Aedificiorum diſponendorum in civitate ratio triplex 367
Aedificia publica neceſſaria 372
Aëris ſalubritas Politico circa ſitum civitatis conſideranda 365
Aequalitas juris quomodo æſtimanda 305
Ætas hominum diſtinguitur in decem ſeptenarios 396
Aequalibus æqualia tribuenda 80.187.381.
Ætas apta ad conjugium 395
Affectus belluinum quidam 189
Ager civitatis quantus eſſe debeat 348
Agri quomodo diſtribuendi 363
Ager civitatis 347
Agricolarum laus 307. 728. 442.
Agricolas non affectare ambitioſe honores in republ. ibid.
Agricolas olim duriſſimas Oligarchias & Tyrannides patienter tuliſſe 368
Agricolas & ſordidos opifices non poſſe inter cives numerari 357
Agricolas non ſimpliciter à numero civium excludi 358
Agrorum diſtributio Politico conſiderandapropter quinq; cauſas 161
Αὔξησις παρὰ τὸ ἀνάλογον 251
Αἰσυμνητεία quid 180

Alcibiades

Alcibiades contemptor tibiarum 435
Amantes propter vehementem amorem cupiunt coaleſcere & unũ fieri 269
Ambitio exitioſa reipubl. 101. 248
Amicitiæ eſt ἰσότης 215
Maximum civitatis bonum 269
Amicitiam ſecum habere naturale eſt 87
Amicorum omnia communia 91
Animo deberi imperium 33. 69
Animi humani duæ primariæ potentiæ 385
Animi & corporis labores ſe mutuo impedire 404
Ἀνδρεία Cretenſium 122
Animum magnam habere ſimilitudinem cum harmonia muſicæ 428
Arbitri officium 107
Artifex nemo naſcitur 72
Artifex à ſervo quomodo differat 71
in Artifice an requiratur virtus moralis 71
Artes non ſunt ſimul inventæ & perfectæ. 108
earum perfectio in quibus videatur 181
Ars omnis vult implere id quod de eſt naturæ 405
Artium præcepta referri ad Theoricam 111
Artium liberalium definitio 410
Artis perfecta cognitio an in hac vita comparari poſſit ibid.
Artem exercere aut profiteri nemo debet priuſquam probè eam didicerit 407
In artibus diſcendis duo vitia fugienda 410
Areopagiticum judiciũ 128
Ἀριστοκρατία quid 145
Ariſtocratia melior regno 191
Ariſtocratiæ ſpecies 266
Ariſtocratiæ & Politiæ cur minus obnoxiæ mutationibus 243
Ariſtocratijs utile habere in civitate multa loca munita. 368
Aſſueſcere ad cuncta ab initio melius eſt 402
Athenienſes, Chios Lesbios, & Samios ſubegiſſe 175
Athenienſes amaſſe democratias 218
Athenienſium Reſpubl. 128

Atheletica

Athletica exercendi corpora ratio cur improbata 419
Avaritiam civitatibus exitium adferre 101.246. 248
Auditores muſicæ duplices 438

B.

Beatitudo civilis quid 376
Beatitudo totius civitatis eadem eſt, quæ ſingulorum civium 331
in quo conſiſtat 9
ad beatam civitatem efficiendam requiri virtutem & bona externa 378
Beata vita potiꝰ ex animi quàm ex fortunæ bonis æſtimanda 328
Belli ſocietas maximè utilis eſt 79
Belli virtutes 388
Belli nervus pecunia 120
Bellum pacis gratia 384. 388
Bellica ſtudia è civitatibus an exterminanda 387
Benè agere non poteſt qui nihil agit 313
Bonum eſt quod omnia appetunt 8
Bonum publicum in quo conſiſtat 9
Boni Politici officium conſiſtere in ſex partibus 194
Bonitas Reipubl. æſtimãda ex mediocritate 218
Bonum politicum præſtãtius Oeconomico 15
Bona externa multis fuerunt exitioſa 330

C.

Canere mortalibus eſt jucundiſſimum 424
Carthaginẽſium reſpublica 124
Carthagineaſium centũviratus 125
Carthaginenſes in eligendis magiſtratibus non ſolius virtutis, ſed etiam divitiarũ rationem habuiſſe 126
Cauponaria acquiſitio quid 53
Cauponaria acquiſitio ſordida 54
Catilina 151
Cauſæ generales mutationis Tyrannici imperij 278
Cauſæ ſpeciales mutationis Ty-

onis Tyran. imp. 280
Cenſere civium bona & facultates utile eſt reipublicæ 270
Cliſtenis Athenienſis inſtitutum 312
Cibus nimius & labores violenti corporis incrementum impediunt 421
Civilis ſocietas à natura eſt 13
Civilis ſocietatis finis principalis eſt εὐδαιμονία 159
ad Civilem ſocietatem colendam quinam ſint idonei 352
Civitas quid 17
Civitatis origo à natura 19. 149.
Civitatis partes 9
Finis αὐτάρκεια 86
forma æſtimanda eſt ἐκ πολιτεύματος 151
Civitas prior domo 12
Civis quis dicatur 133
Civis impropriè dictus 134
Civis vulgata diviſio 135
Civium quatuor genera 134
Civium numerus quo pacto augendus 311
Civium tres ordines 271
Civium tria genera 214
Sex ordines 356
Civitas optime conſtituta 331
Civitas apta ad democratiam, Oligarchiam, Ariſtocratiam & politiam 120
Civitatis fundaměta 343
Civilem ſocietatem conſtare ex duob9 generibus hominum 381
Civium diſciplinam potius ad virtutes pacis quàm ad bellicas virtutes accommodandam 384
Cives quibus rebus opus habeant 355
Civitatem non poſſe conſtare ex ſolo medico vel agricola 354
Civitas in ejuſmodi loco exſtruenda ubi aquarum copia 366
Civitas mænibus cingenda 369
Civibus metum incutere nonnunquam utile civitatibus 269
Cleobuli præceptum circa matrimonium 394
Cænacula civium juxta mænia exſtruenda 373
Cænacula magiſtratuum & ſacerdotum non procul à templis debere eſſe remota 373

Collectanei qui dicantur 14
Comædiarum ſpectatores non ſint pueri 404
Communio Platonica abolet gradus cognationum 84
Communio Platon. parit ignorantiam parentū ibid.
Communio Platon. tollit amorem 85
Communio bonorum 90
Communis metus inimicisſimos conciliat 258
Communia à pluribꝰ plerumque negligentius peraguntur 83. 458
Conjugalis ſocietatis origo à natura eſt 11
Circa conjugium quæ Politice conſideranda 394
ad Conjugium quænam ætas apta 395
Conjugio ſolo fit ut homines, conditione mortales, ſucceſsione perpetuâ immortalitatem conſequantur 449
Conjugum concordia 453
Conjunctarum ſocietatū tres ſpecies 11
Conſiliarij ſunt regum oculi, aures, manus, pedes 192
Conſilium Periandri 175
Conſultatio de quibus ſuſcipiatur 225
Contemptus eſt cauſa ſeditionum 250
& everſionum 283
Contumelia eſt cauſa ſeditionis 147. etiræ 279
Converſio Democratiæ in Oligarchiam 257
Converſio Democratiæ in Tyrannidem 259
Converſio bonæ Democratiæ in malam ibid.
Converſio Oligarchiæ 260
Converſio Ariſtocratiæ 264
Convivia Lacedæmiorū publica φιδίτια dicta 119
Corporis magnitudinem & formam in regibus eligendis obſervarunt, Indi & Æthiopes 181
Corpus prius informandum quàm animus 391
Crepitaculi inventor Architas 431
Cretenſium Reſpubl. 111
Cretenſium quinque viratus 115
Cretenſes per quos ſuos agros coluerint 121

Cretenſium magiſtratus in tres ordines diviſus ibid
Cultus divinus per quos debeat adminiſtrari 60
Cultura agrorum ſervis permittenda 363
Cupiditas hominum inſatiabilis 51. 54. 56
exitioſa 101

D.

Democratia quid 154
Democratiæ notæ 155
Democratiæ ſpecies 200
Democratiæ aliæ puræ, aliæ mixtæ 301
Democratia optima 366
Democratia deterrima 310
Democratiæ fundamentum libertas 302
Democratia ut firma maneat quæ obſervanda 311
de Democratiæ converſione 257
Democratica ſophiſmata 223. 312
Democratias rarius quã Oligarchias mutari 244
Democratiis utilis planities & æquabilitas locorum 369
Demagogi 201
Deus per ſe bonus laudandus 331
Differentia ſacrorũ magiſtratuum 312
Dionyſius Tyrannus 187
Dicendi licentiam turpẽ, ſequi turpe factũ 404
Digreſſio à jure duobus modis fit 265
Diſciplina civium ad omnes ordines accommodanda 381
Diſciplina adoleſcentum in civitate una & communis eſſe debet 407
Diſciplina adoleſcentum quorſum dirigenda 408
in diſcendis artibus modum ſervandum 409
Diſcenda ſunt neceſſaria 408
Dediſcere non eſt minoris negotij quam ab initio diſcere 195
Diſſenſio eſt cauſa ſeditionum 253
Diſſimilitudo diſſidium affert 254
Diſpoſitio ædificiorum triplex 369
Divites ſunt pauci 155
meliores educantur quàm pauperes 208

Divitiæ

Divitiæ ſine uſu nihil pro ſunt 41
ijs omnia parent 42
nullus ipſarum cert9 terminus juxta Solonem 49
non ſunt finis civitatis 159
Doctrina facit bona meliora 380
eſt cum labore conjuncta 423
Domus quid 14
Domus partes quænam 441
Domeſticæ ſocietatis ſpecies tres ſunt 6. 10. 65 152
in Domeſtica ſocietate qualis ſit forma gubernationis 16. 462
Dominus quis 39
Dominium bello acquiſitum eſſe violentum 36
Dominium duplex 338
Dominium juſtum quid ibid.
Dominium injuſtū quid 339
Duo requiri in eo cui imperium jure debetur ibid.

E.

Educatio puerorum quomodo inſtituenda 400 449
Ad efficiendum virū bonum tria debere concurrere 378
In eligendis magiſtratib9 an opes ac divitiæ ſpectandæ 133
Equos alere eſt eorum qui magna ſunt re familiari 318
Ἑέδνα 251
Ἐφορεία Lacedæmoniorū 116
Excellentes viri num ex civitate relegandi 176
Exemplum Carthaginenſium 315
Exemplum Tarentinorū ibid.
Exemplum Regum Perſarum ac Medorum 425
Exercitia puerorum qualia eſſe debeant 402
Exercitijs quomodo utēdum 420
Ex ſolis pauperibus aut ſervis nulla poteſt cōſtare civitas 169

F.

Fabula Antiſthenis 166
Fides nunquam violanda 131
Ex falſis bonis verum aliquando

quando exiſtit malū 221
Finis in omni actione potiſſimū conſiderand9 7
Finis civilis ſocietatis τὸ ἀγαθὸν 8
ad Finem omnia oportet referre 55
Finis triplicem habet cōſiderationem 8
Finis principalis civilis ſocietatis ἐυδαιμονία 159
Finis civitatis ἡ ἀυτάρκεια 80
Finis legum ſalus populi 109
Finis Muſicæ 423
Fæmina à natura nō eſt apta ad imperandum 66
Ejus maximum decus ſilentium 67
Ubi de fœminis non eſt conſtitutum in Rep. dimidium civitatis non eſt bene deſcriptum 115
Fœneratio quid 53. 59. 61
Formæ rerum publicarū 152. 198.
Forma civitatis æſtimanda ἐκ τῦ πολιτεύματος 151
Fortitudo potentiam nacta audacia fit 280
Fortunam ſecundam non poſſunt omnes moderate ferre 271
Reddit ea homines inſolentes ibid.
Non abutendum ejus benignitate 447
Formoſorum exiguus eſt numerus 200
Formula juramenti Oligarchici 275
Forum quid 373
Forum liberum ibid.
Forum rerum venalium 374
Forum magiſtratuū ibid.
Frigoris commoda 401
Fundamentum Democratiæ libertas 302

G.

Circa generationem liberorum quæ conſideranda 393
Grammaticam referri ad animi culturam 412
Grammaticæ utilitates 415
Grammatica utilis πρὸς χρηματισμὸν ibid.
Graphica quid 412
Graphicæ utilitas 416
Gymnaſtica quid 418
Gymnaſticæ tres ſpecies ibid.
Gymnaſticæ utilitas 417

Harmo-

H.

Harmoniarum quatuor differentiæ 428
Harmonia Lydia 435
Harmoniarũ ſpecies ibi.
Harmonia phrygia 435
Harmonia dorica ibid.
Hercules cur è ſocietate Argonautarum excluſus 175
Herilis ſocietas à natura eſt 12. 30.
Herili more velle imperare iniquum 335
Heroum filij plerumque noxæ 186
Hippodami Mileſij diſpoſitio ædificiorum 367
Hippodami Reſpub: 103
Hippodami inſtituta 104
Homo ζῶον πολιτικὸν 20
Et per ſocietatem polititicam quodammodo perficitur 23
Homo homini lupus 23
Homo omnium optimũ atque præſtantiſſimum eſt 455
Homines cur civitates mænibus cinxerint 24
Homines obnoxios eſſe affectibus 161
Homine imperito nihil iniquius 165
Hominis optima vita 327
Hominibus leges, legib9 homines eſſe adjungendos 188
Ὕβρις τίκτει κινεῖαν 248
Honorem & ambitionem duplici nomine præbere cauſam ſeditionibus 249
Honores mutant mores 271
Honore ſuo ſe privari quiſque fert graviter 450
Ὑπεροχὴν quandoq; cauſam ſeditionibus præbere 249

I.

Jaſonis dictum 145
Imperare neſcit qui numquam alterius imperio ſubjectus fuit 143. 383
Imperandi viciſſitudo authoritatem magiſtrat9 non imminuit 382
Imperium domeſticum non idem eſſe cum imperio 38
Imperiũ herile eſſe tantũ penes unum 39
Imperium civile eſſe penes plures ibid.
Imperium paternũ quale 65

Impe-

Imperium mariti eſſe πο-λιτικὸν Ibid.
Imperium herile eſſe quodammodo tyrannicũ 66
Imperij domeſtici ſpecies 65
Imperandi jus virtute æſtimandum 66.162.157. 382
Inæquales non debent æquali loco & jure haberi 173
Inæqualitas eſt cauſa ſeditionis 241
Incrementum alicuj9 ordinis civium in civitate ſeditionis eſt cauſa 251
Infantia 399
Infantes lacte materno alendos 400
Infantum corpora moderato motu exercenda 401
Infantes exponere barbarum eſt 398
Inſtitutio liberorum neceſſaria 73. 295.
debet eſſe communis 407
Inſtrumẽta perfectiſsima quæ uni deſerviunt 13
ad agendum ſummè neceſſaria 27
ſunt duplicia ibid.
non ſint infinita 49. 330
iiſque multis indiget vita 355
Invidiæ cauſa eſt inæqualitas bonorum 99
Iræ reſiſtere difficile eſt 291
Jocus eſt relaxationis gratia 413
Jocus Gorgiæ Leontini ſophiſtæ 35
Judicare poſſumus de iis, quæ ipſi non poſſumus efficere 167
Judicare non poteſt peritè qui opera ipſa non tractat 431
Judices de ſuis rebus pleríque mali 157. 191
Judices eligendi duo modi 237
Judicium quid 235
Judiciorum ſpecies ibi.
Judicia Democratica 237
Judicia Oligarchica ibi.
Judicia Ariſtocratica ibi.
Jucunda alia aliis ſunt 46
Jus habitationis non facere aliquem civem 147
Jus Talionis eſſe inter diſſimiles
Juſta magnitudo civitatis 347
Jus civitatem non corrumpit 163

Sed conſervat 240
à Iure digreſſio fit duobus modis 265
Iuris æqualitas quomodo æſtimanda 305
Iuvenibus actiones bellicas demandandas 359

K.

Κτητικὴ quid 42
Κτητικὴ triplex 43
Καταφρόνησις 250
Κολλυβιστικὴ 53

L.

Lac infantum nutrimentum 400
Lacedæmoniorum magiſtratum in tres ordines fuiſſe diviſum 116
Lacedæmonios amaſſe Oligarchias 218
Lacedæmonios mœnia & propugnacula improbaſſe 369
Lege ſervi qui 34
Legem eſſe ὁμολογίαν 34.35.
Leges univerſaliter ſcribi 110.161.181.188.
Leges mediocritatis terminos non tranſgrediantur 274
Legum mutatio quid incommodi adferat rebuſpublicis ibid.
Legum veritas unde pendeat 111
Legum finis eſt ſalus populi 109.274.
Leges quibus ferantur 173
Legibus obedire non ſervitus 236
Leges homines erudire 189
Legum authoritas ubi nō eſt, ibi nec reſpublica 203
Legibus potius, quàm regi imperium concedendum 182
Lex eſt recta & à numine tracta ratio 189
fundamentum libertatis 203
Libertatis Politicæ propriæ notæ 302
Locus in quo civitas extruenda qualis eſſe debeat 307
Lycurgi conſilium de urbe Spartana 114.115
Lycurgi inſtitutum circa liberorum procreationem 116
Lycurgi diſciplina 385

M.

Magiſtratus quid 320
Magiſtratus, cur civitatibus neceſſarij 320. 322
Magiſtratus diviſio 323
Magiſtratuum politicorũ differentiæ 323
Magiſtratus unde habeat ſuam authoritatẽ 321
Magiſtratuum bellicorũ differentiæ 324
Magiſtratus propria nota 219. 321
Magiſtratus plures ſpecies 230
Magiſtratus alij ſummi alij inferiores 165
in Magiſtratu omnes requiri virtutes 145
in Magiſtratu eligendo tria ſpectanda 273
Magiſtratus á Platone cõparatur canibus 353
in Magnis civitatibus & Democratijs ſeditiones eſſe rariores 216
Magnitudo civitatis unde æſtimanda 344
Malis hominibus non nimia poteſtas in civitate concedenda 162
Malum nõ eſt quod á Dijs eſt conſtitutum 6
Mariti leges, quas in converſtione cum uxore obſervet 444
Mariti officia erga uxorem 448
Maris vicinitatem utilem eſſe civitatibus 349
Maris vicinitas quæ commoda adferat civitatibus 350
Mediocre & medium optimum 213
Mediocrium civium exiguus numerus 217
Mentis quoq; ut corporis ſenectus eſt 118
Mercatura quid 61
Mercaturæ tres ſpecies ibid.
Mercenaria locatio quid 62
Metum dupliciter ſeditionibus cauſam præbere 250
Minerva 435
Mixta acquiſitio quid 45
Mitiora præcepta conſervandæ tyrannidis 286
Μὴ πυρεύειν τὸ πυρὶ μικρὸν 253
Modi eligendi Judices 235
Modi quibus tyrannides conſerventur 284

Modi ſublevandi egeſtatem civium 315
Moderata exercitia plurimùm conferre ad robur corporis 420
Monarchia quid 178
Monarchiæ ſpecies 276
Monarchias mutari propter καταφρόνησιν 279
Monarchias mutari propter φόβον ibid.
Monarchijs & Oligarchiis utiles eſſe arces 368
Multi plus vident quàm pauci 165. 167. 192
ſunt meliores nõ ſecundum ſingulos ſed univerſos 171. 183
Multorum prudentium virorum judicio potiꝰ ſtandum quam unius 376
Munitiones non omnibꝰ civitatibus convenire 368
Muſicam ocio & hilaritati inſervire 411
Muſica quid 421
Muſicam pellere animi curas 424
Muſicam juvenili ætati præcipuè convenire ibid.
Muſica multata mutari etiam mores civium ſecundum Platonem 427
Muſica duplex 430
Muſicæ magna vis 429, 430
Mutatio reipublic. quid 239
Mutantur Reſpub. de cauſis quindecim 147
Mutationum rerum publicarum quatuor modi 241
Mutua civium cognitio ad quid profit 347

N.

Natura ſervi qui 10
Naturam nihil temerè facere 11
ſemper bonum intendit 27
Naturalis ſervitus quid 30
Navalis potentia an neceſſaria civitatibus 351
Nautarum opus eſt navigationis ſalus 140
Negligentia & injuria in Republ. eſt cauſa ſeditionis 252
Negligentius peragi quæ pluribus communiter ſunt demandata 83

Nego-

Negotium otij gratia 384
Nemini in civitate ſtatim magni honores concedendi 270
Nemini concedendum ut legem in minima re mutet 267
Nemo artem aliquam profiteri debet niſi probè eam prius didicerit 407
Nihil agens non poteſt bene agere 333
Nobilitas vera eſt â virtute 219
eſt antiquum patrimonium ibid.
Nobiles & boni nuſquam centum 243
Non facile concedendum ut unus vel pauci ſummos magiſtratus diu adminiſtrent 269
Nova forma Reipubl quibus modis in civitatem introducatur 221
Notæ ſecundum quas juſta magnitudo civitatis æſtimanda 347
Numus primum & ultimum in permutatione 52
Nutrimentum infantum quale eſſe debeat 384

O.

Oβελισκολύχνιον 233
Ociari non licet ſumptibus non ſuppetantibus
Ocium magis laudare quàm negotium non eſt rectum 333
Ocium cur hominibus cõceſſum 412
Ocium aliud practicum aliud Theoreticum
Ocia dant vitia 415
Ocio quomodo utendum 414
in Ocio laudabiliter verſari natura quæric 412
Ocium cur expetendum 414
Ocium perdidit urbes 390
Oeconomus bonus quid 59
quæ in acquirenda pecunia ei obſervanda 60
Oeconomica & Politica quomodo differant & conveniant 440
Oligarchia quid 154

Oligar-

Oligarchiæ propriæ notæ 155
Oligarchiæ ſpecies 204
Oligarchica ſophiſmata 222
Oligarchias frequenter mutari 245. 260
Oligarchia duplex 316
Oligarchica præcepta ibid.
Oligarchias cõſervari ἐυταξίᾳ 318
in Oligarchijs crebriores excitari ſeditiones 216
in Oligarchia major pœna irroganda diviti quàm pauperi 272
Olympus præſtantiſſimus Muſicus 427
Operarum differentiæ 62
Optima reſpubl. quatuor modis dicitur 195
Optimum maximè eſt experendum 337
Optimo quod opponitur peſſimum eſt 169
Optimus Reipubl. ſtatus in quo conſiſtat 212
Opere & facultate omnia perficiuntur 22
Opifices pro civibus habendi 146
Ordines hominum in civitate reperiri octo 197
Ordinis particeps eſſe nequit nimius numerus 345
Origo ſocietatum eſt ipſa natura 11
Oraculum Appollinis de Spartana urbe 114. 248
Ὅροι ſecundum quos formæ rerumpubl. æſtimantur 209
Ortu poſterius, prius eſſe natura. 22
Oſtraciſmus 175

P.

Pacis virtutes quæ 388
Pax potius quam bellum civitatis finis 387
Pax & otium præferenda bello 387
Pagus quid 15
παμβασιλεία quid 180
Pares cum paribus facilimè congregantur 215
Partes civitatis 9
Pars toto non eſt præſtantior 178
ex Parvis non de parvis rebus fiunt ſeditiones 253
Paterfamilias qualis eſſe debeat 462

Paucis

Paucis optimatibus concedendum imperium 163
Paupertatem ſæpe præbere cauſam ſeditionibus 96. 315
Pauperes utiq; plures quã divites 155
Pauperes ad magiſtratum evehere periculoſum 17. 126
ex Pauperibus ſolis civitas conſtare non poteſt 169
Paupertatis & divitiarum maximum diſſidium 254
Pauperũ egeſtas quomodo ſublevanda 315
Pauſanias Rex Lacedæmoniorum 387
Pecunia ob quam cauſam inventa 54
Pecunias non eſſe veras divitias 55
Perfectum prius eſſe imperfecto 22
Permutationem duobus modis contingere 51
Permutationum tres ſpecies 61
Pericles 250
Phocylidis dictum 215
Phaleæ Reſpublica 99
Philoſopus facile poteſt diteſcere ſi velit 64
non eſt otioſus 341
Philoſophia remedium proponit contra cupiditates hominum 102. 103
Philoſophicæ vitæ beatitudo quæ 340
Picturæ turpes ab oculis puerorum removendæ 403
Pluribus nimiam in civitate poteſtatem concedere periculoſum 119
quod Plus eſt, idem plus poteſt 266
Platonem conſtituiſſe nimis magnum numerũ militum in civitate 95
Plato bona mobilia permiſit augeri in quadruplum 6
Platonis ſententia de bonis immobilibus ibid.
Platonis opinio de eligendis magiſtratibus 97
Platonis ſententia de diſtributione ædium ibid.
Platonicus annorum numerus 295
Plato magiſtratus comparat canibus 355
Platonis ſententia de mutationibus Rerumpub. 294

Platonem conſtituiſſe fatales annorum periodos 296
Ploratus & clamores non omnino prohibendi pueris 403
Poëtæ impudici pueris nō legendi 404
Poëtices propter rythmos magna vis 429
Politicæ objectum 1
Politica quid & unde dicta 1
Politices vocabulum duobus modis uſurpari 2
Politicæ finis 2
Politica qua methodo tradita 3
Politicorum librorum præcipua capita 4
Politici ſcriptoris officiū in ſex partibus conſiſtit 194
Politico etiam de agrorū diſtributione conſiderandum 361
Politico circa conjugium quæ conſideranda 394
Politico circa diſciplinā civium quatuor conſideranda 383
πολιτεία quid 150. 154. 197
Politia ſpecialiter dicta quid 10
Potiori jure deberi imperium in minus potentem 35
Populo inferiores & minores magiſtratus cōcedendos 165
Παιδεύεσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν quid 376
Practicum ocium quid 413
Præcipua cauſa mutationis Rerumpublicarū τὸ ἄνισον 241
Præmio propoſito libenter laboratur 456
Prima in minutiſſimis etiam ſunt perquirenda 24
Principatus quid 34
ex Principio malo, ad malum pervenitur finem 145
Principiis obſtandum 249. 253. 267. 268
Principium dimidium totius 253. 321
Præcepta φυλακτικὰ τῶν πολιτειῶν 267
Præcepta popularia 303
Puerorum animi ſermonibus & fabulis ludicris oblectandi 403

Pueri

Pueri ſunt adhuc imperfecti 67
Pueris non omninò prohibendi ploratus 403
Pueris magis convenire in aliorum præſentiâ & in publico canere quàm ſenibus 432
Pueritia neſcit quieſcere 431
Pulchritudo rei in magnitudine & multitudine conſiſtit 345

Q.

Quæſtus & lucri cupiditas 248
Quinque potiſſimùm in honoribus conferendis ſpectanda 16
Quot ſervi tot hoſtes 38. 71
Qui bonam Rempublic. conſtituere vult, tria debet obſervare 301
Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris 336
Qui homines ad civilem ſocietatem colendam maximè ſint idonei 352
Qui pro veris civibus habendi 35[illegible]

R.

Ratio ſolius hominis propria 38[illegible]
Ratio & mens divinum quiddam 18[illegible]
Regia gubernatio optima, & antiquiſſima 1[illegible]
Regia gubernatio quid 15[illegible]
Regni plures ſpecies 178
Regnum Laconicum quid 179
Regnum Barbaricum ibid.
Regnum Heroicum 180
Regnum plenarium ibid.
Reges quomodo olim electi 277
Regi potius quàm legibus concedendum imperium 181
Regi & legibus concedendum imperium 181. 188
Rex legis corrector 183
Regnandi gratia etiam jus violandum eſſe cenſuit Iul. Cæſar 173

Regnum

Regnun an debeat eſſe hæreditarium 185
Regi aliquod præſidium concedendum 186
Regna alia libera, alia hæreditaria eſſe 281
Regna quibus de cauſis mutentur 282
Regna qua re præcipue conſerventur 283
Regna hæreditaria quibꝰ de cauſis mutentur 283
Regnum Moloſſorum & Lacedæmoniorum 284
Regna & imperia mutari ſingulari Dei conſilio 297
Relegationis exempla 175
Relaxatione indiget qui laborat 413
Requies laboranti neceſſaria 413
Rerumpublicarum formæ ſunt variæ 152
tres bonæ & totidem malæ 153
Rempub. inſtaurare nõ eſt minoris negotij, quàm ab initio condere 195
Reſpublica quid ſit 197

S.

Satius prævenire quam præveniri 250
Salubritas aëris in ſitu civitatis ſpectanda 365
Scientia herilis quid 40
Scientia ſervilis ibid.
Seditionum cauſæ in Republ. quindecim 147
Seditiones non movent virtute præſtantes 257
Seditionum cauſæ inter Oligarchicos 261
in Ariſtocratia 264
Senatus quid 224
Senatus officium ibid.
Senioribus quæ rectè mãdentur 359
à Senioribus regitur domus 16
Sermo cur homini datꝰ 21
Sermones ſunt σημεῖα ſenſuum animi 21. 302
Serperaſtra 401
Sexus unus eſt robuſtior, alter imbecillior 444
Servus quis 26
Servus inſtrumentum animatum ibid.
Servus inſtrumentum πρακτικὸν 28
Servus inſtrumentum λογικὸν ibid.
Servus non eſt ſui juris 26
Servos numerari inter poſſeſſiones 27. 29
Servus inſtrumentum ſeparabile 29
Servi duplices ibid.
Servitus legalis 30. 34.
Servitꝰ legalis an juſta ibi.

Servis nullum otium 389
Servos ab homine libero ſpecie differre 39
Servus ſervo præſtantior 41
Servi virtutes quæ & quales 70
in Servo an requiratur virtus moralis 69
Servorum conditio apud Lacedæmonios 113
Servorum genera 455
Silentium decus mulieris 67
Simplicium ſocietatum tres eſſe ſpecies 10
Situm civitatis bifariam conſiderari 364
Situs civitatis optimus qui mari & terræ communis ibid.
Situs civitatis 349
Societatum origo natura eſt 11
Societatem qui non amat aut Deus aut beſtia eſt 20
Sola virtus nobilitat Solonis factum 165
Solonem cives Athenienſes in quatuor ordines diſtribuiſſe 129
Somnus medicina contra moleſtias 414
Sophiſmata politica 222
Statura procera decet Reges 32
Studioſus diligens plerumque eſt valetudinarius 423
Summum imperium in civitate partim legib9 partim hominibus cōcedendum 160
Summum imperium non facile populo concedendum 161
Sumtus non fiant proventibus majores 464
Surgere ſummo mane ad quæ conducat 4

T.

Templa in locis celebrioribus & editioribus exſtruenda 372
Temperantia virtus pacis 388
Tempus omnia corrumpit 298
Theoreticum ocium 389
Thaletis reſponſum 293
Terra parens omnium 442
Tibiarum cantus improbatur 434
Tibia inſtrumentum ἠθικὸν ibid.
Timor duplex eſt 451

Totius

Totius civitatis & ſingulorum civium an eadē ſit beatitudo 332
Totum ratione finis prius eſt ſuis partibus 22
Tres ordines civium in civitate reperiri 213.27
Triplex varietas circa modum judicandi 237
Turpes picturæ & ſtatuæ à puerorum oculis removendæ 403
Turpiter dicendi licentiam ſequitur turpiter factum 404
Tyrannus quis 154
Tyrannidis notæ 212
Tyrannus ſolus cupit imperare 193
Tyrannos imperare invitis 277
Tyrannos clam & per inſidias ſe ad imperium intrudere ibid.
Tyrannos omnia, pro arbitrio ſpretis legibus adminiſtrare ibid.
Tyrannos ſuam ſolū curare utilitatem 278
Tyrannos externis uti præſidijs ibid.
Tyrannicum Imperium plurimis malis eſſe refertum ibid.
Tyrannum necare honeſtum fuit 280
Tyranni cur odio ſint ſubditis 281
Tyrannides duobus modis everti ibid.
Tyrannides an diuturnæ 293
Tyrannus ſenex pro miraculo habetur ibid.
Tyrannos dupliciter opes ſubditorum imminuere 286
Tyrannica στρέμμα 288

V.

Vetuſta minus exquiſita quàm recentiora 109
Vicinorum ratio habenda in conſtituenda aliqua civitate 95
Viciſsitudinem imperandi & parendi non imminuere authoritatē magiſtratus 382
Vinum medicina contra moleſtias 424
Viros bonos imperare oportet 162
ad Virum bonum efficiendum tria concurrunt 373
Virtus ſola nobilitat 37. 210
Virtus omnia in ſe habet 329

Virtus

Virtus & alimenta veræ divitiæ 48
Virtutes duplices eſſe 68
Virtus eſt terminus juſti imperij 158
& regula omnium actionum ibid.
non corrumpit poſſeſſorem ſuum 163
Virtutis & vitij maximũ eſt diſſidium 454
Virtus τῦ ἄρχοντος καὶ τῦ ἀρχομένυ an eadem ibid.
Virtus ſervi refertur ad Dominum 71
Virtus viri boni 139
Virtus civis boni ibid.
Virtus civis boni & viri boni non eſt eadem 139
Virtus ἄρχοντος 143
Virtus ſubditi 144
Virtutes belli 388
Vitioſa educatio in Democratijs 336
Vitioſa educatio in Oligarchijs ibid.
Vita à naturâ ſuavis eſt 150
Vita duplex Theoretica & practica 331
Vitæ genera quatuor eſſe 47
Vita bellica & militaris 334
Vita ſolitaria moleſta 149
Vita humana in duo dividitur tempora, otij & pacis 411
Vnum minus interitui obnoxium quàm multa 77
Vnum opus ab uno optimè perficitur 127
Vno duo boni meliores ſunt 192
Vocabulum omnes eſſe ὁμώνυμον 82
Vocabulum bifariam accipi 133
Vocabulum πολιτείας duobus modis intelligi 151
Vrbes verſus ſeptentrionẽ ſitas eſſe ſalubriores 365
Vtile in quibus ſit rebus 330
Vxor vetula non ducenda ſed virgo 445
Vxoris officia erga maritum 445

Synopſis generalis 8. librorum Politicorum Ariſtotelis.

Agitur in his 8. libb. de Civitatis

- Materia & *principijs quorum primum domeſtica ſocietas quæ*
  - *herilis*
  - *conjugalis*
  - *paterna* — lib. 1.
- Forma *h. e. Republica*
  - ἀνασκευαστικῶς *dum reſpublicas ab alijs conſtitutas vel deſcriptas examinat* — lib. 2.
  - Κατασκευαστικῶς *de ejus*
    - Eſſentia *quæ conſiſtit in*
      - Forma *de qua*
        - *generatim* lib. 3 à c. 4. *ad* 10.
        - *ſigillatim utpote de*
          - *Regno & tyrannide*
          - *Ariſtocratia & Oligarchia*
          - *Politia & democratia.* lib. 3. & lib. 4. cap. 11. *prioribꝰ.*
      - partibus *ut*
        - *magiſtratibus*
        - *judicijs* — lib. 4. *capitib reſiduis*
    - Adjunctis *quoad*
      - *Reſtitutionem rerumpublicarū corruptarum* lib. 5.
      - *Conſtitutionem novarū*
        - *vulgarium, quæ in facto* lib. 6.
        - *optimarum quæ in voto, & inſtitutionem requirunt probam puerorū, adoleſcentum* lib. 7. & 8

Synopſis generalis librorum Oeconomicorum.

- *In his libris de domeſticæ adminiſtrationis agitur*
  - Materia *ut ſunt*
    - homo, *ubi de hominis ſocietate nuptiali & officio*
      - *mariti erga uxorem* lib. 1. cap. 4.
      - *uxoris erga maritũ. In Camerarij ſupplem: quod Aretino* lib. 2.
    - poſſeſſio *ut ſunt*
      - *Servi* lib. 1 cap. 5.
      - *&*
      - *aliæ facultates quæ*
        - *acquirendæ*
        - *defendendæ*
        - lib. 1. c. 6.
  - Forma *quæ*
    - *βασιλικὴ regia.*
    - *Σατραπικὴ præfectoria.*
    - *πολιτικὴ civilis.*
    - *ἰδιωτικὴ privata.*
    - lib. 2. *Oeconom.*
  - adjuncto *quoad locupletationem quæ 41. exemplis varios acquirendi modos exhibentibus illuſtratur.*
    - *In appendice* lib. 2.

Errata ſic emendanda.

Pag. 206. l. 17. civis qui eſt.
pag. 269. l. 23. libro.
pag. 347. l. 27. circa locum.
pag. 372. à ſuo.
pag. 373. l. 20. forum pro forma.
pag. 417. l. 20. Gymnaſtica.
pag. 461. l. 12. codicibus.

Digitized by Google

by Google